

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

12. (122.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2017. december

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:
Dr. Luszcz Viktor

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna
Tervezőszerkesztő:
Plette Péter
Tördelőszerkesztő:
Mányoki Anna

Szerkesztőség:
Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
1054 Budapest, Zoltán u. 6.
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415
E-mail: zsuzsanna.bana@hipo.gov.hu
Telefon: 474 5554
www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailen a hirlapelofigetes@posta.hu címen,
telefonon a 06 1 767 8262 számon,
levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofigetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2017.010/6

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Luszcz Viktor, a szerkesztőbizottság elnöke
Dr. Németh Gábor, a szerkesztőbizottság elnökhelyettese

Bana Zsuzsanna, dr. Baticz Csaba, dr. Botos-Penyigey Krisztina,
Dürr János, dr. Jókúti András, dr. Kiss Gabriella,
dr. Lábod Péter, dr. Zábori Zoltán

12. (122.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

12. (122.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2017. december

Harkai István
**Szerzői jog mindenkinek – a Szellemi Tulajdon
Nemzeti Hivatala új kiadványa**

Dr. Faludi Gábor
**Impression Products, Inc. v. Lexmark International, Inc. A szabadalmi jog kimerülése
és a szabadalmas szerződési szabadsága az Egyesült Államok jogában**

Kováts Borbála Lili
Grafikai ábrázolhatóság az európai uniós védjegyjogban

Dr. Tószegi Zsuzsanna
**A magyar vegyészeti tudomány és műszaki fejlődés szolgálatában –
százötven éve született Pfeifer Ignác**

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jegesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipo.gov.hu, anna.manyoki@hipo.gov.hu, tel.: 474 5554).

TARTALOM

<i>Harkai István</i>	Szerzői jog mindenkinek – a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala új kiadványa	7
<i>Dr. Faludi Gábor</i>	Impression Products, Inc. v. Lexmark International, Inc. A szabadalmi jog kimerülése és a szabadalmas szerződési szabadsága az Egyesült Államok jogában	24
<i>Kováts Borbála Lili</i>	Grafikai ábrázolhatóság az európai uniós védjegyjogban	37
<i>Dr. Tószegi Zsuzsanna</i>	A magyar vegyészeti tudomány és műszaki fejlődés szolgálatában – százötven éve született Pfeifer Ignác	94
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	110
	Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	155
	Könyv- és folyóiratszemle	176
	Summaries	206

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>István Harkai</i>	Copyright for all – a new publication of the Hungarian Intellectual Property Office	7
<i>Dr Gábor Faludi</i>	Impression Products, Inc. v. Lexmark International, Inc. Exhaustion of the rights conferred by a patent and the patent owner's freedom of contract in the legislation of the United States	24
<i>Borbála Lili Kovács</i>	Capability of graphic representation in the European Union's trademark legislation	37
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	In the service of chemical science and technical progress in Hungary – Ignác Pfeifer was born 150 years ago	94
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	110
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright		155
Review of books and periodicals		176
Summaries		206

SOMMAIRE

<i>István Harkai</i>	Droit d'auteur pour tous – la nouvelle publication de l'Office hongrois de la propriété intellectuelle	7
<i>Dr Gábor Faludi</i>	Impression Products, Inc. contre Lexmark International, Inc. L'épuisement du droit des brevets et la liberté contractuelle du titulaire du brevet dans la législation des États-Unis	24
<i>Borbála Lili Kováts</i>	La représentation graphique dans le droit des marques de l'Union européenne	37
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	Dans le service de la science chimique et du développement technique en Hongrie – Ignác Pfeifer est né il y a 150 ans	94
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	110
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur		155
Revue des livres et périodiques		176
Summaries		206

INHALT

<i>István Harkai</i>	Urheberrecht für alle – die neue Publikation des Ungarischen Amtes für Geistiges Eigentum	7
<i>Dr. Gábor Faludi</i>	Impression Products, Inc. v. Lexmark International, Inc. Die Erschöpfung des Patentrechts und die Vertragsfreiheit des Patentinhabers in den Rechtsvorschriften der Vereinigten Staaten	24
<i>Borbála Lili Kovács</i>	Die grafische Wiedergabe im Markenrecht der Europäischen Union	37
<i>Dr. Zsuzsanna Tószegi</i>	Im Dienst der Chemieindustrie und technischen Entwicklung in Ungarn – Ignác Pfeifer wurde vor 150 Jahren geboren	94
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	110
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		155
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		176
Summaries		206

Harkai István*

SZERZŐI JOG MINDENKINEK – A SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA ÚJ KIADVÁNYA*

*„A szerzői jog ugyanis olyan, mint egy kaleidoszkóp: ahány műtípuson keresztül szemléljük, annyszor más képpé állnak össze a szerzői jog alkotóelemei.”**

Legeza Dénes

Szerzői jogi témakörben számos ismeretterjesztő mű, folyóirat, folyóiratcikk, szakkönyv és tankönyv áll rendelkezésre. Ezek sorába illeszkedik, ám onnan bizonyos szempontból ki is emelkedik a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala gondozásában megjelent Szerzői jog mindenkinnek című kötet, amelynek szerkesztője Legeza Dénes. Amíg a példálózó felsorolásban említett munkákat főként az olvassa, forgatja haszonnal, akinek valamilyen konkrét célja van a szerzői joggal – joghallgatóként a szellemi alkotások jogának elsajátítása, gyakoroló jogásként egy-egy problematika megoldására való törekvés, kutatóként a mélyben húzódó összefüggések vizsgálata –, addig a *Szerzői jog mindenkinnek* kifejezetten azért született meg, hogy a laikus, de a szerzői jog iránt érdeklődő olvasó előtt is olyképpen tudja bemutatni az egyes érdekesítő kérdésköröket, hogy az első reakció ne a könyv polcra való visszatétele legyen, hanem a tovább- és továbblapozás, egészen a mű végéig, váratlan gyorsasággal. A könyv tehát egyszerre szórakoztató és példákkal, ellenőrző kérdésekkel gazdagon illusztrált, jól érthető olvasmánya napjaink egyik előtérben álló jogi kihívásokrának. Ám kitűnő szakkönyv is egyben, amely azok számára is biztos origót jelenthet, akik a szerzői jog széles spektrumát összegző művet, esetleg egy-egy adott szerzői jogi kérdéskör megoldását keresik. Az alábbiakban fejezetről fejezetre barangolva kívánjuk összegezni a mű tartalmát, mondanivalóját.

2. fejezet: A szellemitulajdon-védelem alapja, rendszere (Gondol Daniella, Legeza Dénes)

A tankönyv első érdemi fejezete, mintegy alapot adva a könyv hátralevő részének, elhelyezi a szerzői jogot a szellemitulajdon-védelem fájának két nagy ágán, miközben bevezeti az olvasót a szellemitulajdon-védelem rengetegébe, illetve ízelítőt ad a védelmi rendszerek hazai és nemzetközi vonatkozásairól.

A szerzők kiemelik a kreatív szellemi teljesítmény mint a polgári jog egy sajátos, önálló része védelmének fontosságát, amelyet nemcsak az alkotók pozíciójának biztosítása, hanem

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának hallgatója.

** Szerkesztette: Legeza Dénes, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017; ISBN 978-963-9157-82-8.

az is indokol, hogy az alkotók és műveik egy nagyobb egész, közvetlen környezetük, kultúrájuk meghatározó építőköveit teremtik meg. Ezek az építőkövek a „szellemi tulajdon-intenzív” ágazatban komoly értékkel bírnak, hozzájárulva nemcsak a közösség kultúrájának színesítéséhez, hanem a nemzeti össztermék gyarapításához is.

A fejezet bemutatja a szellemi alkotások egyes részterületeit. Az iparjogvédelmi oltalmi formáknál ismerteti a *szabadalmat*, a *használatiminta-oltalmat*, a *növényfajta-oltalmat*, a *formatervezésiminta-oltalmat*, a *védjegyet* és a *földrajzi árujelzőt*. Ezt követően részletesen összehasonlítja a „közös töről fakadó” szerzői jog és az iparjogvédelem közös vonásait (abszolút szerkezet, felhasználások engedélyezése, az alkotásokon fennálló korlátozások, a védelmi idő korlátozott volta, a védelem területi jellege, kiemelkedő gazdasági jelentőség), különbségeit (példálózó jelleggel: a szerzői jog homogenitása vs. az iparjogvédelem szabályozásának szerteágazó volta, az alkotó és a művek között fennálló viszony megbecsülése vs. gazdasági-vagyoni-gyakorlati jellegű hasznosíthatóság, a védelem értékítélettől mentessége vs. a tartalmi újdonság követelménye stb.) és sajátosságait, amelyeket egy könnyen áttekinthető táblázatba rendez.

A szellemi alkotások két nagy területének bemutatása után a fejezet szerzői kitérnek a szellemi tulajdon-védelem intézményrendszerére. A nemzetközi intézmények között szót ejtenek a Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO), az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (European Union Intellectual Property Office, EUIPO), az Európai Szabadalmi Hivatal (European Patent Office, EPO) és a Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization, WTO) tevékenységéről. A nemzetközi kitekintés után számba veszik a védelem magyarországi letéteményeseit, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalát (SZTNH), illetve annak tevékenységi körét, az SZTNH mellett működő Szerzői Jogi Szakértő Testületet, a Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesületet (MIE), a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesületet (MSZJF) és a ProArt – Szövetség a Szerzői Jogokért Egyesületet.

3. fejezet: A szerzői jog fejlődése és gazdasági jelentősége (Legeza Dénes)

A harmadik fejezet a szerzői jog fejlődéstörténetébe enged betekintést, sorra véve azokat a technológiai vívmányokat, amelyek hatásaként az alkotókat védő szabályozás kifejlődött. Az ember alkotás iránti vágya évezredekre nyúlik vissza. Hogy a védelem architektúrája csak a 18. századtól kezdett kibontakozni, a szerző szerint a „*többszörözés hiányára vezethető vissza*”. A 15. századig kellett várni egy olyan eszközre, amelynek segítségével az addig kizárólag kézzel másolt, illetve írott könyvek gyorsan és viszonylagos költséghatékonyság mellett többszörözhetővé vált. A nyomdagép ettől kezdve a szerzői jogi fejlődés és a jogseretések kiindulópontjává vált, hiszen az elsőként védett szerzői művek az irodalom születési pontjai voltak. Az ezek által közvetített információra támasztott igény oly mértékben megug-

rott, hogy magától értetődő módon azonnal megjelent a szerzők érdekeinek megsértése is a jogellenes többszörözés által.

A törvényi szabályozás fejlődési ívét elemezve egyszerre ismerkedhetünk meg a nemzetközi példákkal (Statute of Anne, 1709/1710; az Egyesült Államok szövetségi törvénye, 1790; Franciaország, 1793; Poroszország, 1837), illetve az előbbieknél jóval részletesebben a magyar szerzői jog mérföldköveivel (1775-ös rendelet az osztrák örökös tartományokból, a kiadói szerződés 1812-es osztrák szabályozása, az 1846-os osztrák szerzői jogi törvény, az 1840-es évek magyarországi törvényjavaslatai, első és második szerzői jogi törvényünk 1884-ből és 1921-ből, a harmadik szerzői jogi törvény 1969-ből, végül pedig a jelenleg hatályos, 1999. évi LXXVI. törvény).

A jogtörténeti gyökerek feltárása után egy igazán izgalmas elemzés következik, amelyben a szerző kitekint azokra a technológiai vívmányokra, amelyek a jogszabályváltozást minden körülmények között indukálták, újabb és újabb részjogosultságokkal gazdagítva a szerzői jog – legalábbis egyik – velejét, a vagyoni jogok körét. Ilyen találmányként kerül említésre Thomas Alva Edison 1877-ben feltalált fonográfja, amely a hang rögzítésével és visszajátszásának lehetővé tételével a zeneművek többszörözését segítette elő. A nyilvános előadás joga új köntöst öltött, amikor a rádió és a telefon széles körben elterjedt, sőt, a rádiózással egy új vagyoni jog, a sugárzás, „*a hang mechanikai úton való reprodukálása*” is megszületett.

A technika és a szerzői jog viharos házasságának történetéből nyújtott ízelítőt követően a szerző áttekint a jogérvényesítés nem kevésbé viharos vizének rövid történetére, különös tekintettel a bitorlás (plágium) szerzői jogi-büntetőjogi megítélésére, a bizonyítás kérdéseire. Végül egy szintén nagyon jelentős szegmenst mutat be, nevezetesen a szerzői jog gazdaságban betöltött jelentőségét makrogazdasági szinten. E helyütt a szerző részletesen, a WIPO módszertanát követve bemutatja az *elsődleges szerzői jogi ágazatokat*, a *szerzőijog-függő technikai háttérágazatokat*, a *részlegesen szerzői jogi ágazatokat* és az *egyéb kiszolgáló ágazatokat*, számszerűsíti az ezekben foglalkoztatott munkaerőt és az Európai Unió GDP-jéhez való hozzájárulást. Ugyanezt a bemutatást elvégzi Magyarországra fókuszálva is, majd ránagyítva a makrogazdasági szintre, szót ejt a szerzők oldalán jelentkező jogdíjról mint jövedelemforrásról.

A fejezet zárórészeiben tovább szövi a szerzői jog gazdaságtanának szötteését, kiemelve a *joggazdaságtan* (law and economics) fontosságát, amely azt hivatott vizsgálni, hogy milyen befolyással bír a jogalkotás az egyes egyéni viselkedésformákra és a társadalom egészére. Különösen fontosnak véljük a szerző azon megállapítását, amelyben a szellemi alkotások védelmének célkitűzéseit határozza meg: anyagi ösztönzők az alkotók számára vs. a művek széles körű hozzáférhetősége.

4. fejezet: A szerzői jog által védett művek és teljesítmények (Takács Nóra Emese, Legeza Dénes)

Az absztrakt jogi normák és szabályok konkrét, az életből nyert példákkal színesednek ki. A negyedik fejezet ezen konkrét példái a hatályos szerzői jogi törvényünkben nevesített egyes műtípusok részletezése. Elsőként az Sztj. tárgyi és személyi hatályát határozza meg e helyütt a könyv (szerzői művek és kapcsolódó jogi teljesítmények), majd emlékeztet, hogy a szerzői jogi védelem két feltételhez van kötve: „*az alkotásnak egyrészt az irodalom, a tudomány vagy a művészet területéről kell származnia, másrészt egyéni, eredeti jelleggel kell rendelkeznie*”. Kölsönvéve az Sztj. példálózó felsorolását, ismerteti az egyes nevesített műtípusokat, majd olyan műveket is emleget, amelyek ebben a nyílt végű, taxatív törvényi felsorolásban nem szerepelnek, de relevánsak lehetnek. Megtudhatjuk, hogy megilleti-e szerzői jogi védelem a lézershow-t, a weboldalakat, a betűtípusokat (fontot), a szabadulós játékokat, a balettprodukciókat, az ételrecepteket vagy a parfümöket.

Külön alpontban taglalja a szerzői jog oly sokat emlegetett esszenciáját, az *egyéni, eredeti jelleget*, annak mibenlétét, sajátosságait, fokmérőjét, külön elemezve a feltetelpár két komponensét. Hangsúlyozza azt az ismert, szubjektív tételt is, amely szerint az egyéni, eredeti jelleg nem függhet minőségi, esztétikai jellemzőktől és az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől. A védelem meglétének fokmérőjét nemcsak általánosságban vizsgálja, hanem áttekinti azt speciális esetekre vetítve is. Így taglalja meglétét a fotóművészeti alkotások, a funkcionális művek, illetve szakirodalmi művek és ételreceptek esetében.

Az Sztj.-ben felsorolt, a fejezetben külön is megemlített műtípusokat követően a szerző foglalkozik a védelem köréből kivett alkotásokkal. Szemlélteti a bankjegy- és pénzérmekek, az állami kitüntetések és plakettek, a tények és napi hírek, az ötletek, elvek, eljárások és a folklór szerzői jogi megítélését.

Miután bevezeti az egyes alkotások körébe, a fejezet megismerteti olvasóját azzal az izgalmas kérdéskörrel is, hogyan keletkezik pontosan a szerzői jogi védelem, amelyet egy áttekinthető ábrában is összefoglal.

A szerző nem feledkezik meg a kapcsolódó jogi teljesítmények bemutatásáról, tárgyalja az előadóművészek, a hangfelvétel- és filmelőállítók, illetve a rádió- és televíziószervezetek teljesítményeit. Külön pontot szentel az adatbázisnak és a gyűjteményes műveknek.

5. fejezet: A szerző és a szerzői jog egyéb jogosultjai (Takács Nóra Emese)

A negyedik fejezetből az érdeklődő olvasó megtudhatta, hogy milyen alkotások sorolhatók a szerzői művek, illetve a kapcsolódó jogi teljesítmények körébe. A most összefoglalt fejezet a szerzői jog alanyait veszi górcső alá, nevezetesen a szerzőt és az egyéb jogosultakat. Első lépésként a szerzői minőség feltételeit ismerteti, majd kitekint olyan szerző jellegű alakzatokra, mint a szerkesztő, a gépek által létrehozott művek, illetve az állatok esetleges szerző-

sége, valamint a szerzőség egyéb határterületeire, úgy mint az interjú, különös tekintettel az interjúalany esetleges szerzőségére, a dramaturg szerzői jogi helyzetére. Az egyéb jogosultak között részletes betekintést enged nemcsak az örökösök helyzetébe, hanem a hagyatéki eljárás szerzői jogi vonatkozásaira is kitér. Röviden szót ejt a szerzői művön természetes személy és jogi személy részére fennálló haszonélvezeti jogról, illetve emlékeztet a közös tulajdon szerzői jogi specifikumaira.

Tekintettel arra, hogy a szerzői minőség szükségképpen kapcsolódhat egyszerre több személyhez is, így időt szentel a fejezet szerzője a közös és az együttesen létrehozott művekre is, amelyet egy szemléletes ágrajzzal is érzékelhetővé tesz. Külön említést tesz a hatályos szerzői jogból kizárt folklór kifejeződéseinek nemzetközi vonatkozásairól, illetve a szabályozás – legalábbis megfontolandó – sajátosságairól.

A fejezet harmadik részében különös gondot fordít a szerző arra, hogy bemutassa a szerzői joghoz kapcsolódó jogok jogosultjait, akik mindannyian sajátos jelleggel működnek közre a szerzői művek közönséghez való eljuttatásában. Elsőként az „irodalmi és művészeti műveket megjelenítő, eléneklő, elmondó, elszavaló és eljátszó” előadóművészekkel foglalkozik, majd azoknak a hangfelvétel-előállítóknak a helyzetét (hanglemezkiadókat) elemzi, „akik az előadás hangjainak vagy más hangoknak, illetve ezek kifejeződéseinek első rögzítését kezdeményezik és ezért felelősséget vállalnak”. A filmelőállítók (producerek) körében bepillantást enged azoknak a jogosultaknak a körébe, akik „saját nevükben kezdeményezik és megszervezik a film megvalósítását, gondoskodnak az anyagi és egyéb feltételek biztosításáról”. A rádió- és televíziószervezetekről megállapítja, hogy védelem a saját műsoraik tekintetében áll fenn, külön hangsúlyozva, hogy „saját műsoruk tekintetében filmelőállítóknak vagy hangfelvétel-előállítóknak is tekinthetők”.

A fejezet utolsóként mutatja be a szerzőségi védelem intézményét, amely arra szolgál, hogy az ellenkező bizonyításáig eldönthető legyen, kit kell szerzőnek tekinteni.

6. fejezet: A szerző jogai (Nagy Balázs, Gondol Daniella, Timár Adrienn)

A szerző bemutatkozása után a hatodik fejezetben közelebbről, alaposan megismerkedhetünk a szerzőket illető jogok titkaival. Elsőként máris megérthetjük a két alkotó részjogosultság egymáshoz való viszonyát, a vagyoni jogokat és a személyhez fűződő jogok – *monista, netán dualista?* – természetét.

A személyhez fűződő jogokat elemezve a szerzők feltárják előttünk a *név feltüntetéséhez való jog*, a *mű nyilvánosságra hozatalának joga* és a *mű egységének védelme* tartalmát. Választ adnak arra a kérdésre, hogy mennyire szoros is a személyhez fűződő jogok és a szerző kapcsolata, átruházhatja-e a részjogosultságot más személyre, miként hat a védelmi idő lejártá és a szerző halála. A szerzők emlékeztetik az olvasót az Szjt. 2015-ös módosítása által érintett problémára, miszerint a közérdekű adatok megismeréséhez való jog és a személyhez fűződő jogok versenyében melyik az erősebb.

A mű nyilvánosságra hozatalának joga témakörben megérthetjük, hogy Franz Kafka miért pusztította el műveinek 90%-át, és miért rendelkezett akként végrendeletében, hogy a hátramaradt munkákat barátja, Max Brod égesse el – aki ennek a kérésnek végül nem tett eleget.

A név feltüntetésének jogával kapcsolatban megtudhatjuk, hogy kik azok a *szellemírók*, mikor dönthet úgy egy szerző, hogy nevének szerzői művön való feltüntetése elhagyását kéri, mik a felvett néven történő publikálás korlátai, és mikor maradhat el a név feltüntetése a szerző akaratától függetlenül.

A mű egységének védelme, vagyis az integritáshoz fűződő jog rávilágít azon esetekre, amikor a felhasználás vagy a műbe történő egyéb beavatkozás oly mértékben eltorzítja a szerzői alkotást, hogy az a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. A sérelmes eltorzító cselekményekre adott példákon túl megtudhatjuk azt is, hogy miként kell az egyébként a szerző által engedélyezett átdolgozást elhatárolni a mű egységének védelmétől.

A fejezet második, terjedelmében a vagyoni jogok fontosságához igazodó felében elsőként megismerkedhetünk a vagyoni jogok *generálklauzulaként* meghatározott, általános fogalmával. Ezt követően kimerítően, példákkal gazdagon szemléltetve definiálásra és részletezésre kerülnek a leggyakoribb felhasználási módok. Megtudhatjuk, hogy mit kell *többszörözés* alatt érteni, annak milyen hétköznapi előfordulási esetei vannak. A *terjesztés joga* alfejezetből megismerhetjük a terjesztés fogalmát és azokat az egyes magatartásformákat [*adás-vétel, bérbeadás (kölcsonzés) nyilvános haszonkölcsonbe adás, import*], amelyek a terjesztés alá szubsumálhatók. A *nyilvános előadás* bemutatásakor nemcsak a fogalommeghatározást olvashatjuk, hanem megtudhatjuk azt is, mit kell *nyilvánosságnak* tekinteni. A *nyilvánosság-hoz közvetítés* rendkívül izgalmas, és a 20. század technikai vívmányai nyomán a jogalkotó által kimunkált vagyoni jogáról szólva a fejezet szerzői élénk tárják, hogy melyek azok a speciális magatartási, illetve felhasználási formák, amelyek a „*technikai eljárástól függően*” nyilvánossághoz közvetítésnek minősülhetnek. Ezenfelül megtudhatjuk, hogy mi az a többletelem, amely a nyilvánosság egy, a korábban előre vetített meghatározásához képest a nyilvánossághoz közvetítés esetén megjelenik. Az *átdolgozás* jogát a korábbiakban már felfedezhette a kedves olvasó, azonban a Szerzői jog mindenkinek e helyütt továbbfoglalkozik a kérdéssel, körüljárva és a Szerzői Jogi Szakértő Testület vonatkozó szakvéleményeivel színesítve leírva annak egyes módzatait. Felhívja továbbá a figyelmet arra a határra, amikor a távolság az eredeti és származékos mű között már olyan jelentős, hogy a szerzői jogi felhasználás is a távolság kódéba vész. Mielőtt rátérne a kapcsolódó jogi jogosultak egyes vagyoni és személyhez fűződő jogaira, a fejezet tárgyalja a „*műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi jogát*”, vagyis a merchandisingjogot, röviden szót ejt a *kiállítás* és a *követőjog* intézményéről.

A kapcsolódó jogi jogosultakra térve megtudhatjuk, hogy miért fontos a *szerzői joggal szomszédos jogok védelme*, miben térnek el a szerző jogaitól az *előadóművészeket, hang-*

felvétel-előállítókat, rádió- és televíziószervezeteket és filmelőállítókat illető jogok. A fejezet utolsóként az *adatbázis előállítóinak* jogait ismerteti.

7. fejezet: A szerzői jog korlátai (Hepp Nóra)

A hetedik fejezethez elérve teljes kép alakulhatott ki az olvasóban a szerzői jog természetéről, a védett művekről és a jogosultak lehetőségeiről. Ezúttal megtudhatjuk, hogy melyek azok a korlátok, amelyek az abszolút szerkezetű szerzői jog útjában állva olyan esetköröket biztosítanak, amelyeknek köszönhetően a művek szabadon élvezhetők a szerző engedélye nélkül.

A fejezet segítségével elsőként a *védelmi idő* lényegét tekintjük át, amely egy meghatározott időtartam letelte után kiveszi a művet a szerző, illetve a jogutód rendelkezési köréből, hogy az a *közkincs* részeként mindenki számára szabadon felhasználható legyen.

Mivel a védelmi idő elmúlására igen sokat kellene várni, a jogalkotó az Szjt.-ben külön is nevesítette a szabad felhasználás egyes esetköreit. Erre nemcsak a műélvezet és az abból való kreatív merítés sarkallta, hanem olyan alapjogok szerzői joggal való kollíziója is, mint a „*véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadsága, a tanulás és oktatás szabadsága, valamint a művelődéshez való jog.*” A fejezet szerzője külön említésre méltónak értékelte a nemzetközi szerzői jogban gyökerező – a Berni Unió Egyezmény és az Infosoc-irányelv által biztosított – *háromlépcsős teszt* elemzését. Ezt követően taglalja az egyes, az Szjt.-ben nevesített szabad felhasználási módokat. A *magáncélú másolásról* megtudhatjuk, hogy a gyakorlásához milyen előfeltételnek kell teljesülnie, illetve melyek azok a műtípusok, amelyek kivételt képeznek, azaz nem másolhatók. Szó esik a másolattal realizált jövedelemszerzés, valamint a nem jogszerű forrásból történő másolás megítéléséről. Az *idézést* a tankönyv az „*egyik legfontosabb szabad felhasználási esetként*” írja le, amely szolgálhat akár „*nyereség vagy jövedelemszerzésre irányuló célokra is*”. Az idézés feltételeként a szerző elengedhetetlennek tartja a „*forrás megjelölését*” és a „*meghatározott cél*” követelményének szem előtt tartását. Megtudhatjuk azt is, hogy nem megengedett az idézés „*képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és dizájnalkotások*” esetében. A digitális világ beköszöntével az idézés is átköltözött a virtuális térbe. E körben megtudhatjuk, hogy mi a szerzői jogi megítélése a *snippet*eknek, a *thumbnail*eknek, a *linkek*-nek, és fény derül olyan eljárásokra is, mint a *framing* és a *sampling*.

Az idézés „*testvéröccséről*”, az *átvételtől* olvasva információt szerezhetünk annak feltételeiről, mivel az a „*tudományos kutatás, a tudományos munka alapja*”, amelynek során az átvevő a kutatással indokolt terjedelemben és céllal éppen azért használja fel más kutatók eredményeit és gondolatait, hogy saját állítását alátámassza, esetleg vitatkozzon az átvett tézissel. Ha az idézés testvéröccseként hivatkoztunk az átvételre, akkor figyelemmel kell lenni arra, hogy a forrást annak rendje és módja szerint megjelöljük. Itt találkozunk speciális esetként az ún. *panorámakivétellel*, vagyis a képzőművészeti, építészeti és iparművészeti

alkotás képének kutatási és oktatási célon kívüli szabad felhasználásával. A szabadság fokmérője ez esetben az lesz, hogy a „mű szabadban, nyilvános helyen álljon, állandó jelleggel”.

Megismerhetjük az „intézményi célú szabad felhasználás” feltételeit. Az ilyen felhasználásra „könyvtárakban, iskolákban, múzeumokban, levéltárakban, valamint kép- és hangarchívumokban” kerülhet sor, közcélból, amely közvetetten szolgálhat oktatási, kutatási törekvéseket. Ilyen közcélnak minősíthető a „tudományos kutatás, archiválás, nyilvános könyvtári ellátás, intézmények helyiségeiben található képernyőn való megjelenítés”. Megkötésként kell, hogy érvényre jusson az a szabály, miszerint a másolatokat csak helyi olvasásra adhatják ki az olvasók részére a könyvtárak, közgyűjtemények.

Az oktatási célú szabad felhasználásról a szerző akként ír, hogy a forrás feltüntetése mellett, iskolai foglalkozás keretében akár az átdolgozás szabadságával is lehetőség van a szabad másolatkészítésre vagy a mű szabad előadására, ha az közvetve sem szolgálja jövedelemszerzést, illetőleg fokozás célját. A szabad felhasználás ezen esetkörre a diákság minél profeszionálisabb, sokrétűbb és színesebb képzését hivatott szolgálni.

A tájékoztatás céljára felhasznált művek ismét rámutatnak a szerzői joggal ütköző jogokra, nevezetesen a véleménynyilvánítás jogára és a sajtószabadságra. Ezek érvényesülését biztosítandó az Sztj. lehetőséget teremt „előadások, más hasonló művek és politikai beszédek” felhasználására, amennyiben ezek nyilvánosan elhangzottak. Az átvétel terjedelmének a tájékoztatás céljához kell igazodnia, és a forrást meg kell jelölnie. A fejezet szerzője felhívja az olvasó figyelmét arra is, hogy azok a gazdasági, politikai témákról megjelent cikkek, sugárzott művek, amelyek napi eseményekhez kapcsolódnak, „szabadon többszörözhetők, nyilvánossághoz közvetíthetők”. Ezzel ellentétet megítélés alá esik ugyanakkor a Google News szolgáltatása és a sajtófigyelő-szolgáltatás is.

Utolsóként tekinthetünk be az előadás jogába, amely szabad, ha arra „műkedvelő művészeti csoportokban, szociális, időskori gondozási intézményben, vallási közösségek rendezvényein” kerül sor. További kritériumként itt is a magáncélt, a jövedelemszerzés fokozásának kizártságát, a rendezvény zártkörűségét olvashatjuk.

A szerzői jogok harmadik korlátjaként e fejezetben kerül ismertetésre a jogkimerülés intézménye. A korlát lényege, hogy az egyszer már jogszerű forgalomban értékesített fizikai műpéldányok kikerülnek a jogosult ellenőrzése alól, aminek következtében a terjesztés joga a szerző engedélye nélkül gyakorolhatóvá válik. A szerző külön kitér a fizikaitól eltérő digitális műpéldányok megítélésére, amely eltérően alakul.

8. fejezet: Az egyes műtípusokra vonatkozó rendelkezések (Csósz Gergely, Zugh Kinga)

A negyedik fejezetben rövid ismeretséget köthettünk a szerzői művekkel. A rájuk vonatkozó ismereteket a 8. fejezet tovább bővíti. A szerzők elsőként a filmalkotásokra és más audiovizuális művekre vonatkozó speciális rendelkezéseket tárják az olvasó elé. A „második legnépszerűbb műtípus a zeneművek után” magába foglal minden „sorrendbe állított, hanggal

összekapcsolt vagy hang nélküli” mozgóképet, amelyen alkotók (szerzők és filmelőállítók) sokasága dolgozik. E sokaság bonyolult viszonyrendszerét és a szerzői minőséget a fejezet egy jól áttekinthető ábrán szemlélteti, amelyről könnyedén leolvashatjuk, hogy kiket kell az adott filmprodukciós iroda munkatársai közül filmszerzőknek és szomszédos jogi jogosultaknak tekinteni. Megtudhatjuk azt is, hogy kik eshetnek még a szerzőség „gyepűjén” belül, és kik vannak már bizonyosan azon kívül.

Külön nevesítésre kerülnek a filmekhez hasonlóan napjainkat egyre inkább meghatározó *szoftverek* is. A számítógépi program-alkotások és azok dokumentációja, mint funkcionális művek, a Berni Uniós Egyezmény szerint *irodalmi művekként* állnak oltalom alatt. Továbbhaladva a fejezet bevezeti az olvasót az *interfésznek*, vagyis a szoftverek csatlakozófelületének sajátos szerzői jogi helyzetébe, illetve felhívja a figyelmet a vagyoni jog átruházhatóságának, illetve a szabad felhasználási esetkörök általánostól eltérő szabályozására. A honlapok, online alkalmazások a szoftverekkel rokon mögöttes mechanizmusaik miatt külön kiemlést kapnak, amely hasonlóság alkalmas lehet külön szerzői jogi védelem elnyerésére.

A szoftverekkel nemcsak a honlapok, hanem az *adatbázisok* is mutathatnak rokon vonásokat. Az *„önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteményeit”* szerzői jogunk *gyűjteményes műként* oltalmazza. Ez a védelem lehet *sui generis oltalom* is, amennyiben az adatbázis tartalmának összeállítása jelentős ráfordítást igényel. A fejezetből ott is kitűnik az adatbázisok sajátos megítélése, amikor az oltalmi idő főszabálytól eltérő, jóval rövidebb hosszát ismertetik a szerzők.

Továbbhaladva a szerzői művek bemutatásában, a fejezet részletes leírást tartalmaz a *képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotásokról*. Elsőként rögtön a *kiállítás jogának* szabályait, a kiállítás fogalmát találjuk. Megtudhatjuk róla azt is, hogy ez a jog nem korlátlan, ugyanis egyensúlyba kell kerülnie a szerzői művet magának tudó tulajdonos tulajdonjogból fakadó részjogosultságaival. Hogy a szerzői jog hogyan igyekszik kompenzálni azokat a képzőművészeket, iparművészeket és fotóművészeket, akik alkotásainak értéke az első értékesítést követően jelentős mértékben emelkedett, azt az érdeklődő megtudhatja, ha elolvassa a *követőjogot és a fizető köztulajdont* taglaló alfejezetet.

Az *építészeti alkotások és műszaki létesítmények* igen érdekes műtípusok. Kitűnik ez abból a specifikumból, hogy a jogalkotó a védelmet a *tér egyéni, eredeti alakításához* kötötte. A tervek először papíron léteznek, ám szerzői alkotásként védelemben részesülnek azok az épületek is, amelyek a tervek térbeli többszörözéseként három dimenzióban is testet öltenek. Amint oly sokszor az eddigi olvasmányok alapján tapasztalhattuk, a szerzői jog az építészeti alkotások esetében is kollízióba kerül a szerzői mű tulajdonosának épületen fennálló jogaival. E körben a tankönyv által választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy mikor építhető át, illetőleg bontható le egy építmény anélkül, hogy ahhoz a tervezőtől a tulajdonos engedélyt kérne, és melyik az a pont, amikor az átépítés már a szerző személyéhez fűződő jogait sértené.

9. fejezet: A felhasználás (Horváth Katalin, Legeza Dénes, Nagy Balázs)

Amint azt a fejezet rögtön az elején kiemeli, a „*szerzői művek és teljesítmények felhasználásával nyerik el értelmüket*”. A mű egészének vagy egy meghatározott részének a felhasználására engedélyt kizárólagos jelleggel csak a szerző adhat. Ezt az engedélyt, amint azt megtudhatjuk, rendszerint felhasználási szerződés keretében lehet megszerezni, a felhasználásért pedig a szerzőnek díjazás jár. A felhasználási szerződés fogalmának és speciális formájának tisztázása után bevezetést nyerünk a felhasználási szerződések érvényességének világába, ahol a „*nem létező és az érvénytelen felhasználási szerződés elhatárolásáról*” találunk bő ismeretanyagot. Megtudhatjuk azt is, hogy mik a felhasználási szerződés tartalmi elemei, így különösen azt, hogy kiket kell a szerződés részes feleiként meghatározni. A szerzők között speciális rendelkezéseket olvashatunk a kiskorú szerzők esetéről, valamint arról, hogy vajon a szerző helyett köthet-e, és milyen feltételekkel felhasználási szerződést a szerző részvételével működő gazdasági társaság. További részletszabályokat tartalmaznak azok az alfejezetek, ahol a szerző nevében, érdekében eljáró képviselők, közvetítők vagy közös jogkezelő szervezetek kötik meg a felhasználási szerződést. A kontraktus másik partnere, a *felhasználó* a fejezet tanúsága szerint bárki lehet.

A *formáról* szólva lefektetést nyer, hogy a szerződést *írásba kell foglalni*, amely szabály új értelmezést nyer digitális környezetben, ahol a szoftverek és más online szolgáltatások általános szerződési feltételeit a felhasználó a telepítés során pusztán klikkeléssel fogadja el. Semmisnek kell tekinteni az *életműszerződéseket* és azon felhasználási szerződéseket, amelyek „*szóban, ráutaló magatartással (hallgatólagosan) jöttek létre*.”

A felhasználási szerződés öt kötelező tartalmi elemet ismer: „*a szerző és a felhasználó megnevezése, a mű meghatározása, a felhasználási engedély és felhasználási módok mint a szerződés közvetlen tárgyának befoglalása, a jogdíjban és annak mértékében való megállapodás, illetve adott esetben arról kifejezett nyilatkozattal való lemondás.*”

A tartalmi követelmények számbavétele után megismerkedhetünk az egyes *nevesített szerződéstípusokkal*. A *jogátruházási szerződést* törvényben meghatározott műtípusok vagy jogviszony esetében lehet alkalmazni, amelyben lehet rendelkezni a vagyoni jogok átruházásáról, illetve átszállásáról. Ilyen művek a szoftver, az adatbázis, a reklám céljára megrendelt mű, a filmalkotás céljára történő felhasználás (megfilmesítési szerződés), a kapcsolódó jogi teljesítményekre vonatkozó vagyoni jogok (kiadói szerződés). Jogátszállás a fejezet tanúsága szerint lehetséges az együttesen létrehozott művek, a munkaviszonyban alkotott művek és az öröklés esetében. Az esetkörök felsorolása után az érdeklődő olvasó áttekintheti azokat az eltéréseket, amelyek a felhasználási szerződéshez képest a jogátruházási szerződést jellemzik.

Hasonlóképpen részletgazdag tudósítást kapunk a *munkaviszonyban létrehozott művek* sajátosságairól. Esetükben a munkáltató jogszerzéséhez szükséges, hogy a munkavállaló munkaköri kötelessége alapján hozza létre az adott művet, amelyet ezután átad a munkálta-

tónak, aki korlátlan, valamennyi felhasználási módra kiterjedő szerzői vagyoni jogot szerez. Mint azt olvashatjuk, a munkavállalónál csak a személyhez fűződő jogok korlátozott köre marad, díjazásra pedig csak akkor tarthat igényt, ha a munkáltató a felhasználásra másnak engedélyt ad.

Az online felhasználások térhódításával a hagyományos felhasználási szabályok alkalmazása nehézkessé vált, amely a tartalmak szabad terjedését is akadályozza. Ezt felismerve hoztak létre olyan új, *alternatív modelleket az online felhasználások engedélyezésére*, mint a *Creative Commons*, a szoftverek körében alkalmazható *FLOSS-licenck* (*Free/Libre and Open Source Software*). Az előbbiekről szólva a fejezet elénk tárja a *Creative Commons-licenck* egyes típusait és azok jellemzőit (*Attribution, NoDerivatives, Share Alike, NonCommercial*). Hasonlóképpen tájékozódhatunk a *FOSS-licenck* altípusait illetően (*Restricted copyleft, No copyleft, FOSS with option, FOSS with privilege*).

A következő alfejezet az *árva művek felhasználásáról* értekezik. Elsőként definiálja az árva mű fogalmát, majd a *felhasználás engedélyezésének általános szabályait* fekteti le, kezdve a *jogosultkutatás* szabályaival, majd folytatva a *felhasználási engedély terjedelmével, hatályával, az eljárási szabályokkal*. E helyütt leírja az SZTNH által adott felhasználási engedély sajátosságait, a *fizetendő díjat*. Tudósít nemcsak a 2009 óta adott felhasználási engedélyek számáról, hanem azokról a *kedvezményezett intézményekről* is, amelyek az árva művek korlátozott, meghatározott feltételek szerinti felhasználására jogosultak lehetnek.

A fejezet zárórészában megismerhetjük a *szerzői jogok és a kapcsolódó jogok közös kezelésének* lényegét és kialakulásának okait, a fogalmi elemeket és esetköreit (*kötelező, előírt, de kilépést engedő, önkéntes*). Választ kapunk arra a kérdésre, hogy mit tekinthetünk *reprezentatív közös jogkezelő szervezetnek, független jogkezelő szervezetnek*, és arra is, hogy az egyes KJK-k hogyan viszonyulnak egymáshoz. Az utóbbi kérdést, mint már annyiszor korábban, ezúttal is részletgazdag ábrával szemléltetik.

10. fejezet: A szerzői jogi jogérvényesítés (Grad-Gyenge Anikó)

Mi sem vezetheti fel e fejezet ismertetését jobban, mint a szerző első gondolatainak felidézése: „... minden jog annyit ér, amennyit a jogosultak a mindennapokban érvényesíteni tudnak belőle”.

A szerzői jog történetének hajnalától kezdve válaszokat kellett, hogy megfogalmazzon a jogsértésekkel szembeni kihívásokra, vagyis azon magatartásokra, amelyek az előírt normával szembe mentek. Jelen fejezet elsőként a jogsértés *fogalmába* vezet be, amely kihívást intézhet mind a vagyoni jogok, mind a személyhez fűződő jogok ellen. Ezt követően a *jogérvényesítés jelentőségét és feltételeit* vetíti elénk. Ezekről szólva szükségesnek tartja, hogy a mű szerzői műnek minősüljön, a védelmi idő fennálljon, a vizsgált magatartás felhasználásnak számítson, méghozzá lehetőleg engedély nélküli vagy olyan felhasználásnak, amely

az engedély kereteit túllépte. Ezenfelül fontos, hogy a szabad felhasználás esetköreiből egy se forogjon fenn.

A jogsértések alapvetéseinek lefektetését követően kitér az egyes *polgári jogi igények* taglalására. Elsőként meghatározza az *igényérvényesítésre jogosultak körét*, valamint azokat, *akikkel szemben igényt lehet érvényesíteni*. Az egyes, többségében objektív *polgári jogi jogérvényesítési eszközök*, *igények között* említést tesz a *jogsértés bírósági megállapításának* lehetőségéről, majd rátér a jogosult azon lehetőségére, hogy a *jogsértőtől – nyilatkozattal vagy más megfelelő módon – megfelelő nyilvánosság biztosítása mellett elégtételt követelhessen*. A *jogsértés abbahagyására való kötelezés* és az *eltiltás további jogsértéstől* úgyszintén nyitva áll a sérelmet szenvedett fél előtt, amelyet közvetítőszolgáltatókkal szemben is érvényesíthet. Speciális esete az abbahagyásnak az *értesítési és eltávolítási eljárás*, amely az interneten elkövetett jogsértések elleni védekezés eszközéül szolgálhat. A közvetítőszolgáltatók közvetett felelősségének korlátját és az azt értelmező EUB-gyakorlatot sem mulasztja el megemlíteni. A *jogsértést megelőző állapot visszaállításáról* mint alapvető jelentőséggel bíró igényről emlékezik meg, amely biztosítja a *séreelmes helyzet megszüntetését*, a *jogsértő eredeti állapot helyreállítására való kötelezését*, a *jogsértéssel előállított dolgok lefoglalását, megsemmisítését vagy jogsértő mivoltuktól való megfosztását*. A jogukat érvényesítő jogosultak mindezekén túlmenően a *jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését is követelhetik*, illetve *kártérítési igényként* érvényesíthetik az elmaradt hasznot is. Személyhez fűződő jogok megsértése esetén a *sérelemdíj* intézménye biztosíthatja a sérelmet szenvedett jogainak helyreállítását.

A polgári jogi igényeken túl a szerzői jogi jogosultak érdekeit azok súlyosabb sérelme esetén *büntetőjogi eszközök* is védik. A Btk. kerettényállásait az Szjt. tölti ki tartalommal ott, ahol a büntető törvénykönyv nem operál eltérő fogalmakkal. Az egyes bűncselekményi tényállások között nevesíti a *bitorlás* büntetettét, a *szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének* vétségét. Mindkét tényállás sajátja, hogy *materiális bűncselekményekként* akkor válnak befejezetté, ha tényleges *vagyon*i hátrányt okoztak. A masszív fájlcsere-jelenség okán a jogalkotó dekriminalizálni igyekezett a torrenthasználók cselekményeit, így beépítette a Btk.-ba azt a passzust, amely szerint nem valósítja meg a bűncselekményt, aki a jogsértést többszörözéssel vagy lehívásra történő hozzáférhetővé tétellel sérti meg, *feltéve, hogy a cselekmény jövedelemszerzést közvetve sem szolgált*. E bűncselekményi tényállásnak az okozott *vagyon*i hátrány csekélyebb mértékéhez igazodva a fejezet számot ad a *szerzői jog vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése szabálysértési alakzatáról*. A *vagyon*i hátrány és hozzá szorosan kapcsolódva a bűncselekmény minősülése a *mértéktől* függ. Az egyes értékhatárokat a fejezet szerzője táblázatba rendezve adja meg. További két bűncselekményi tényállás – a *védelem a műszaki intézkedések megkerülésével/kijátszásával szemben* és a *jogkezelési adat meghamisítása* – említését követően az *alternatív vitarendezés* lehetőségeivel is megismerttet a fejezet. E helyütt ismét szót ejt az értesítési és eltávolítási eljárásról, amelynek a menetét ágrajzon szemlélteti, majd bevezet a WIPO alternatív vitarendezési mechanizmusába.

A fejezet végül két magyar szervezet, a *Szerzői Jogi Szakértő Testület* és a *Hamisítás Elleni Nemzeti Testület* rövid történetével és munkásságával foglalkozik.

11. fejezet: Nemzetközi és európai uniós szerzői jog (Lábod Péter, Timár Adrienn)

Napjainkra a szerzői jog, elsősorban az internet és a globalizáció okán egyre inkább összefonódó gazdaságoknak és piacoknak köszönhetően számottevő mértékben nemzetközivé vált. A törekvés, hogy az egyes államok együtt, lehetőleg egységesen gondolkodjanak alapvető szerzői jogi kérdésekben, már igen korán, a 19. században megjelent. A most bemutatásra kerülő fejezet bevezeti az olvasót a nemzetközi és uniós szerzői jog rejtelmeibe. Az említett határnélküliség eredményeként egy-egy szerzői jogi jogviszonyba gyakran kerül ún. *külföldi elem*, amikor el kell döntenie, hogy melyik ország jogát alkalmazzuk. Az Európai Unió tagállamainak *kollíziós jogára a Róma I. rendeletet* kell alkalmazni. Erről szólva a fejezet két esetkorre tér ki. Az egyik a *felek akaratautonómiája* alapján választott jog, a másik pedig az ún. *kapcsoló tényezők* előtérbe kerülése, amely akkor alkalmazandó, ha a jogválasztásra nem került sor (jellemzően a *szerző szokásos tartózkodási helye*).

A szerződésen kívüli jogviszonyok tekintetében a *Róma II. rendelet* alkalmazását javasolja a könyv, méghozzá annak is egy kiemelt rendelkezését. A szerzői jogi jogsértések esetére irányadó jogként azon állam jogát kell alkalmazni, „*amely szerint az oltalmat igénylik*”. Mielőtt a fejezet szerzője rátérne a *nemzetközi szerzői jog alapjainak* ismertetésére, szót ejt a *joghatóság kérdéséről*.

A nemzetközi szerzői jogi egyezmények történetét egészen a 18. században kötött kétoldalú (bilaterális) megállapodásokig vezeti vissza a fejezet. Ezután kiemeli az első, máig meghatározó nemzetközi egyezményt, az 1886-ban megkötött Berni Uniós Egyezményt, a benne foglalt *minimumjogokat*, a *nemzeti elbánás elvét*, az egyezmény felülvizsgálatait, majd említést tesz a *WIPO-t létrehozó 1967-es egyezményről*, illetve több *szabadkereskedelmi megállapodásról*. Emlegeti a híres-hírhedt ACTA-t, vagyis a hamisítás elleni kereskedelmi megállapodást, röviden megáll az *Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény* mellett, majd időt szentel a *TRIPS-megállapodásnak*, a nemzetközi szomszédos jogi szerződéseknek (*Római Egyezmény az előadóművészek, hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről*), a *WIPO internetszerződéseinek* és magának a Szellemi Tulajdon Világszervezetének, nem feledkezve el Bogsch Árpád, Boytha György és id. Ficsor Mihály méltatásáról.

A nemzetközi jogi kitérőt követően visszatér Európába, hogy az uniós szerzői jog alapjaiba, majd a 10 szerzői jogi irányelv bugyraiba kalauzolja az olvasót. E vállalkozásban felvázolja a *KJK-irányelv*, az *árvaműirányelv*, a *jogérvényesítési irányelv*, a *követőjogi irányelv*, az *Infosoc-irányelv*, az *adatbázis-irányelv*, a *védelmiidő-irányelv*, a *műholdirányelv*, a *bérlet-irányelv* és a *szoftverirányelv* rendelkezéseit, és előre bocsátja az uniós jogalkotás jövőbeli lehetőségeit, amelyek a szerzői jogot a várakozások szerint a digitális korhoz igazítanák.

Nem hagyja figyelmen kívül az *Európai Unió Bíróságának* jogfejlesztő szerepét és gyakorlatát sem, amelyet az irányelvek értelmezésére benyújtott *előzetes döntéshozatali eljárások* során csiszolt. Maradva az EUB gyakorlatának tárgyalásánál, esetjogok gazdag katalógusát kínálja az érdeklődő olvasónak a *többszörözés*, a *terjesztés*, a *nyilvánossághoz közvetítés*, a *hiperlinkek*, a *szabad felhasználás*, a *védelmi idő*, a *jogkimerülés*, a *kompenzáció*, a *reprográfia*, az *üres hordozók*, a *követőjogi díj*, a *jogérvényesítés*, a *szoftverek*, az *adattárak*, a *műszaki intézkedések*, illetve az *adó-, vám-, verseny- és reklámjogi határterületek* vonatkozásában.

12. fejezet: Bevezetés az összehasonlító szerzői jogba (Mezei Péter)

A nemzetközi kitekintés nem lehetne teljes, ha csak a jogszabályok normaanyagával foglalkozna. A nemzetközi egyezmények tartalmát, az azokhoz csatlakozó államok motivációját, a szerzői jog határok nélkülivé válását csak akkor lehet igazán megérteni, ha az olvasó nyitott a különböző jogrendszerek szerzői jogi megközelítéseire. E fejezet e cél elérését igyekszik elősegíteni.

A szerző a fejezetben végig két nagy jogrendszer szerzői jogát elemzi, a kontinentálist vagy ha úgy tetszik európai, illetve az angolszászt. A *szerzői és kapcsolódó jogi védelem tárgya* tekintetében megállapítja, hogy az egyes jogrendszerek nagyjából azonos módon szabályozzák az általam részesítendő művek körét, ugyanakkor a védelem köréből kizárt alkotások esetében már eltérések mutathatók ki. Nincs már ekkora összhang az *egyéni, eredeti jelleg* megítélésénél. A német szerzői jog *magas fokú művészi kreativitást* követel meg, az angol ugyanakkor a *jártasság, munka, döntés, fáradtság* követelményét támasztja, az amerikai szerzői jogban pedig a *befektetett energia függvénye* a védelem megléte. Az uniós szerzői jog a védelem előfeltételként az *eredetiség* követelményét határozta meg. A *karaktérvédelemről* olvasva felbukkan előttünk a *Batmobil*, *Goofy* vagy *Pluto* érdekfeszítő esete.

A következő lépcsőben a *szerzői jogok jogosultjairól* tudhatunk meg többet, miközben a *munkaviszonyban létrehozott művek* vonatkozásában is eltérésekre lelhetünk. Különbség húzódik a *vagyoni jogok körében* is, főként a kapcsolódó jogi jogosultak megítélése tekintetében. Amíg azt tapasztalhattuk, hogy Európában a szerzői joggal szomszédos jogok jogosultjaiként tartják őket számon, szűkebb jogokat biztosítva nekik, addig az Egyesült Államokban *egységes copyrightvédelem* „uralkodik”. Amíg a vagyoni jogok között a többszörözés, az átdolgozás és a terjesztés joga mindkét rezsimben biztosított, addig a művek közönség számára érzékelhetővé tételében – nyilvánossághoz közvetítés vs. nyilvános előadás – szembeálló különbségek mutatkoznak. Az *adattárak előállítói* Európában *sui generis* védelemben részesülnek. Nem így az Egyesült Államokban, ahol „a gyűjtemények csak akkor oltalmazhatók, ha a tartalom kiválogatása eredetiséget és megfelelő kreativitást tükröz.” A követőjog különböző megítélésén talán már meg sem lépődik a kedves olvasó. Elég az hozzá, hogy az Egyesült Államokban az alkotmány kereskedelmi klauzulája (*commerce clause*) tilt minden olyan tagállami rendelkezést, amely korlátozná a tagállamok közötti kereskedelmet.

A szerzői jogok forgalomképességének eltérő megítélése leginkább abban ragadható meg a fejezet tanúsága szerint, hogy az Egyesült Államok szerzői joga a vagyoni jogok bármilyen módon történő átruházását lehetővé teszi. A közös jogkezelés körében a legnagyobb differencia ott mutatkozik, hogy a tengerentúlon vitatják a kötelező közös jogkezelés létjogosultságát.

Az Egyesült Államok egészen 1988-ig nem volt részese a Berni Uniók Egyezménynek tekintettel a személyhez fűződő jogok korlátozottabb érvényesülésére, amely csak a képzőművészeti alkotások szerzőit illeti meg.

Az Egyesült Államokban létezik, Európában viszont nem alkalmazzák az ún. *fair use*-tesztet, amely az amerikai alkotmány ún. *IP Clause* passzusára vezethető vissza. A klauzula és a fair use-teszt lényege, hogy megtörje a szerzői jogok kizárólagosságát, és „előmozdítsa a tudományok és hasznos művészetek fejlődését.”

A fair use-tesztet elemezve a fejezet négy faktort különít el. Az első a „felhasználás célját és jellegét vizsgálja”, a második a „forrásmű természetére kérdez rá”, a harmadik a „felhasznált rész mennyiségét és minőségét” ellenőrzi, a negyedik pedig a „forrásmű potenciális piacára gyakorolt hatást elemzi”. A fair use-teszt áttekintése után a fejezet kitér a teszttel rokon *fair dealing* szabályaira is.

A fejezet továbbá összehasonlítja a jogkimerülés kontinentális és tengerentúli aspektusait, megemlíti a szerzői jog területiális jellegét és az extraterritoriális jogalkalmazást, amely problémakör az interneten elkövetett jogsértések miatt előtérbe került. Ennek bemutatásához a szerző felidézi az *isoHunt*-pert és annak tanulságait. A jogérvényesítés talaján maradvá szűkségszerűen szó esik a közvetett és közvetlen jogsértésekről, a szerzői jogi jogsértések bizonyításáról, illetve a törvényen alapuló kártérítés (*statutory damages*) amerikai gyakorlatáról.

A 12. fejezet szerzője záróképpen még egy szembevetendő eltérésre hívja a figyelmet, nevezetesen arra, hogy a fennmaradt néhány formalitás ellenére a szerzői jog meglete nem köthető ezek teljesítéséhez. Nem így az Egyesült Államokban, ahol még mindig erős formakényszer érvényesül annak ellenére, hogy a BUE-hoz való csatlakozás után a regisztrációt mint a védelem keletkezésének előfeltételét megszüntették. Ettől függetlenül jogsértés esetén eljárás csak akkor indítható, ha a szerző a művet nyilvántartásba vette.

13. fejezet: A szerzői művek felhasználásához kapcsolódó jogterületek (Lendvai Zsófia)

Az utolsó fejezet a szerzői jog és más szellemi alkotások határterületeit vizsgálja. Elsőként áttekinti a szerzői jog és a védjegy jog kapcsolatát. Az „árjelzők e típusának” bemutatását a funkciók ismertetésével indítja, majd felvázolja a védjegyvoltalom megszerzésére irányuló eljárás menetét, a lajstromozás feltétlen (abszolút) és kizáró (relatív) okait. Az utóbbiak között kiemeli azt az esetet, amikor a lajstromozás megtagadására azért kerül sor, mert a lajstromoztatni kívánt megjelölés „más, korábbi szerzői jogába ütközik”. Fordított a szembenállás akkor, ha a védjegyet vagy megjelölést egy szerzői műben használták fel. Ezeket az eseteket

csak úgy lehet eldönteni, ha „figyelembe veszik a védjegy felhasználásának módját és indítékát.” Az Alaptörvényben is biztosított művészeti alkotás szabadságából következik, hogy amennyiben a felhasználás nem valósít meg gazdasági tevékenységet, a szerző művészeti alkotásában megjelenítheti a védjegyet.

A személyiségvédelemről olvasva feltárul előttünk, hogy mennyiben tartalmaz speciális előírásokat az Szt. a szerzők személyhez fűződő jogainak védelméről a Ptk.-hoz képest, különös tekintettel a *becsülethez és jó hírnévhez való jog* (ideértve a paródiát és az azt elemző Deckmyn-ügyet), a *képmáshoz és hangfelvételhez való jog*, illetve a *névviseléshez való jog* relációjában. A szerzői jogi alkotások a mű típusától függően több-kevesebb információ-talommal rendelkeznek. Éppen ezért fontos, hogy el tudjuk határolni az információ egyéni, eredeti jellegű kifejezéseit a *védtett ismerettől (know-how)* és az *üzleti titoktól*. Amellett, hogy az utóbbi kettő definícióját is meghatározza, a fejezet szerzője az elhatárolást a szerzői mű és az üzleti titok tekintetében a benne foglalt információ nyilvánosságra hozatalánál ragadja meg. Ezt követően ugyanis a nyilvánosságra hozott szerzői mű tartalma már nem tekinthető titoknak. A know-how egyik jellemvonása, hogy azonosításra alkalmas módon van rögzítve. A védtett tárgy ugyanakkor különbözik, mivel a know-how magát az *ismeretet* védi, a szerzői jog pedig ezen ismeret *kifejtésének módját*.

Fentebb több alkalommal történt már utalás a szerzői jogi védelem és a tulajdonjogok ütközésére. Az utolsó fejezet tovább mélyíti a két jog kollíziójáról eddigre kialakult tudásunkat az építészeti alkotások és a képzőművészeti, fotóművészeti, iparművészeti alkotások tekintetében.

A média- és reklámjogi aspektusok és korlátok alfejezetben szó esik a *reklámozás céljára megrendelt művek* tulajdonságairól, a reklámtörvény speciális szabályairól. Világossá válik, hogy mit kell reklámnak, reklámszolgáltatónak tekinteni, illetve milyen formai, tartalmi kellékei vannak a reklámszerződésnek. A kereskedelmi televíziózás térhódításával a nézők a műsor által nyújtott kikapcsolódás mellett egy kellemetlen jelenséghez is kénytelenek voltak hozzászokni. Ez a műsor *reklámok által történő megszakítása*, amelyet a hatályos Média-törvény lehetővé tesz, ugyanakkor felveti a mű integritásához fűződő jog sérelmét.

Az utolsó nagy alfejezet a *versenyjogi korlátokat* veszi számba. A szerzői jog *territoriális jellege* az áruk szabad mozgásának korlátja, amelynek feloldására fejlesztették ki a *jogkimerülés elvét*. A *területi kizárólagosság* és a *szerzői jog által biztosított kizárólagosság mint erőfölényt biztosító körülmény* mikéntjét jogesetek (Football Association Premier-ügy, Magill-ügy, Microsoft-ügy) elemzésével magyarázza el a szerző.

Amint az az ismertető terjedelméből is kitűnik, egy jelentős, a szerzői jog legtöbb releváns szeletét átfogó és megemlítő, közérthető nyelvezetű tankönyv született, amely bizonyosan az olvasó hasznára lesz, akit 13 fejezet kalauzol végig a szerzői jog egészen. Az egyes részegységek alapjául szolgáló szakirodalmi hivatkozások minden fejezetben megtalálhatók, ugyanakkor szembetűnő, hogy a mű nem bír összefoglaló, részegységekre lebontott szakirodalmi jegyzékkel, amely az esetleges bűvárkodási szándékot még jobban segíthetné. A csekély, ép-

pen ezért a bemutató végén megemlített hiányosságok közé sorolandó továbbá, hogy amíg például két helyen is értekezik a tulajdonjog és szerzői jog kollíziójának metszéspontjáról (lásd pl.: 8.5. pont Az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények, 13.3. A tulajdonjog és a szerzői jogi védelem ütközése), nyitva hagy néhány, e sorok szerzője által – nyilvánvalóan saját érdeklődési körére visszavezethetően – fontosnak tartott kérdést, illetve szűkszavú választ fogalmaz meg. Ilyen például az ötödik fejezetben a laikust is okkal foglalkoztató probléma: nevezetesen hogy az irodalmi művek kiadóinak miért nincsenek szomszédos jogi jogosítványaik, illetve a jogkimerülés izgalmas problémaköre, amelyet több helyen is emleget (7.3. A jogkimerülés; 12.6.3. Jogkimerülés), ám csak dióhéjban. Ezeket a hiányosságokat feltételezésünk szerint inkább a terjedelmi korlátok, semmint a feledékenység indokolja.

IMPRESSION PRODUCTS, INC. V. LEXMARK INTERNATIONAL, INC. A SZABADALMI JOG KIMERÜLÉSE ÉS A SZABADALMAS SZERZŐDÉSI SZABADSÁGA AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK JOGÁBAN

Az USA Legfelsőbb Bírósága (SCOTUS) 2017. május 30-án döntött a címben megjelölt ügyben.¹ Kimondta, hogy a szabadalmazott találmányt megtestesítő terméknek a szabadalmas által vagy a hozzájárulásával más által történő értékesítése következtében a szabadalmi jog az adott termékre nézve kimerül, függetlenül attól, hogy a szabadalmas akár közvetlenül, akár – a szabadalomhasznosítási szerződésbe iktatott kikötések alapján a hasznosító útján – az értékesítésre irányuló szerződésben alkalmaz-e bármely további értékesítési (dologi jogi értelemben: elidegenítési) korlátozást. Arról is döntött, hogy az USA területén kívül a szabadalmas által vagy a hozzájárulásával történő értékesítésnek ugyanolyan a belföldi jogkimerítő hatása, mint a belföldi értékesítésnek (ezt hívják nemzetközi jogkimerülésnek).²

A tényállás ismertetése

Bevezetés

A szabadalmi jogkimerülés mögöttes elve, ha úgy tetszik filozófiája az, hogy a szabadalmas a jogszerű monopóliumból eredő, gazdaságilag észszerű ellenértéket az értékesítés fejében megszerezheti, és nincs alapja annak, hogy a dolgot megszerző személy tulajdonosi (rendelkezési) jogát a továbbiakban korlátozni lehessen. A magyar szabadalmi jog az EGT területére nézve határozza meg a jogkimerülést: „A szabadalmi oltalomból eredő kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki a szabadalmas által vagy az ő kifejezett hozzájárulásával az Európai Gazdasági Térségben forgalomba hozott termékkel kapcsolatos további cselekmé-

* Egyetemi docens, ELTE ÁJK. A cikk első változata a jogkimerülés fogalmának magyarázatával kiegészítve a Polgári Jog Online folyóirat 2017. októberi számában jelent meg (<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/193/id/A1701002.POJ/>), a hivatkozás csak előfizetéssel érhető el).

¹ No. 15-1189 – <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/15-1189.html>.

² A döntésre Vékás Lajos hívta fel a szerző figyelmét. Elektronikus levelében internetes hivatkozást helyezett el Daniel Cohl, Charan Sandhu, Jeffrey Ostermann (Weil, Gotschalk & Manges LLP) Patent exhaustion: Contractual limitation and Foreign Sales című, esetértékelő ismertetésére (https://interact.weil.com/reaction/images/2016_Banners/Alert_Email_Technology_IP_Transactions.jpg) <<http://www.weil.com?cid=8590409094>>). A jogeset-értékelésnek ez a tartalmi kiindulópontja, az értékelés lényege tekintetében a szerző osztja a kiindulóforrás álláspontját, de a megállapítások alátámasztására visszanyúlt az eredeti forrásokhoz is, és az értékelés során összevetette a döntésből kirajzolódó álláspontot az európai szerzői jogi jogkimerülés helyzetével.

nyekre, kivéve, ha a szabadalmasnak jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy a termék további forgalmazását ellenezze.”

Az USA szabadalmi joga a jogkimerülésről közvetlenül nem rendelkezik, a doktrína a bírói gyakorlatban alakult ki és formálódik. A „közvetlen” szó itt annyit jelent, hogy a törvény csak közvetetten, a szabadalmast megillető kizárólagos jog alóli kivételek alapján hasznosító személy által végzett értékesítésre mondja ki, hogy az ilyen értékesítésre nézve a szabadalmas joga kimerül olyan mértékben, amilyen mértékben a szabadalmas saját rendelkezési joga alapján történő értékesítéssel is kimerülne.

A tényállás

A Lexmark International, Inc. tulajdonosa több szabadalomnak, amelyek nyomtató-festékpatronokat (alkatrészeket, szerkezeti felépítést stb.) védenek. A Lexmark maga értékesíti a festékpatronokat bel- és külföldön, a piac szükségleteihez és mozgásához igazodó áron. A festékpatronok végfelhasználói (vásárlói) vállalkozások (pl. továbbértékesítő terjesztők vagy végfelhasználó vállalkozások) és fogyasztók egyaránt lehetnek.

A fogyasztóknak a Lexmark választást enged. A teljes áron vásárolt festékpatronokra nézve teljes a vevő tulajdonjoga, más szóval a fogyasztó bárkivel újratöltheti és el is adhatja a kiürült patronot. Az árengedménnyel vásárolt festékpatronok esetében („*Lexmark's Return Program*”) az árengedmény fejében a fogyasztók írásba foglalt szerződésben elvállalták, hogy a patronokat csak egyszer használják fel (nem töltetik újra), és a Lexmarkon kívül másnak nem idegenítik (adják) el a kiürült festékpatronokat. Értelemszerűen a Lexmark vállalja a kiürült patronok visszavásárlását és feltöltését.³ A fogyasztók egy része – mint ahogy csakis ezt várhatjuk el az átlagosan figyelmes (értsd: figyelmetlen) és csak addig jog-, illetve szerződéskövető fogyasztótól, amíg ez számára előnyös – megszegte az elidegenítési tilalmat, és az üres festékpatronokat értékesítette olyan vállalkozásoknak, amelyek festékpatronok újrafeltöltésével és értékesítésével foglalkoznak. Ezek közé tartozik a felperes Impression Products, Inc., amely festékekkel feltöltött és újraértékesített Lexmark festékpatronokat értékesített mind külföldön, mind az USA területén. Magától értetődő, hogy az így feltöltött festékpatron olcsóbb mint egy új vagy mint a „gyárilag” feltöltött festékpatron. (A tényálláshoz kapcsolódik az a megjegyzés is, hogy azt viszont nem tudjuk meg a döntésből, hogy a Lexmark által adott árengedmény mértéke hogyan viszonyul a Lexmark által feltöltött és az „utángyártó” által feltöltött festékpatronok árának különbségéhez. Kiegyenlíti egy

³ „When Lexmark sells toner cartridges, it gives consumers two options: One option is to buy a toner cartridge at full price, with no restrictions. The other option is to buy a cartridge at a discount through Lexmark's 'Return Program.' In exchange for the lower price, customers who buy through the Return Program must sign a contract agreeing to use the cartridge only once and to refrain from transferring the cartridge to anyone but Lexmark.” – https://www.supremecourt.gov/opinions/16pdf/15-1189_ebfj.pdf, syllabus, 2. nem számozott bekezdés.

bizonyos időre? Ha igen, mennyi időre? Ez ugyanis az ügy egyik nem lényegtelen gazdasági/gazdaságtani szempontja.)

A Lexmark szabadalombitorlási keresetet indított az *Impression Products* ellen, állítván, hogy a festékipatronok megvásárlása, feltöltése és újraértékesítése az USA területén sérti a szabadalmast megillető kizárólagos jogot egyrészt az elidegenítési tilalomba ütköző festékipatronszerzés, az erre épített újratöltés és értékesítés, másrészt a szabadalmast megillető importjog megsértése útján.⁴ Az *Impression* nem vitatta a tényállást, és azt sem, hogy a korábbi bírói gyakorlat⁵ alapján valóban szabadalombitorlásnak minősül a magatartása. Azt állította viszont, hogy ez a korábbi bírói gyakorlat (azaz: a „common law-szabály”) megdőlt azzal, hogy a SCOTUS időközben megváltoztatta a gyakorlatát a jogkimerülési ügyekben (lásd a döntés értékelésében).

A határozatok a SCOTUS döntését megelőzően

A *Federal Circuit*⁶ nem fogadta el az alperes álláspontját, és a korábbi gyakorlat szellemében a Lexmark javára döntött. Az ítélet szerint a Lexmark egyértelműen közölt értékesítési és elidegenítési korlátozást alkalmazott a festékipatronok értékesítésekor. Ez a korlátozás jogszerű, és kivételt jelent a szabadalmi jogkimerülés alól. Ez érdemben annyit jelent, hogy a Lexmark szabadalmi jogi jogalapon – ha úgy tetszik – „dologi/abszolút” és nem kötelmi hatállyal, szerződési alapon bitorlás miatt fordulhat mind a festékipatronokat megvásárló

⁴ „The patent holder is entitled to ‘exclude others from making, using, offering for sale, or selling [its] invention throughout the United States or importing the invention into the United States.’ – 35 U. S. C. §154(a). A bitorlási igény alapja az idézett törvény §271(a) pontja volt.

⁵ See *Mallinckrodt, Inc. v. Medipart, Inc.*, 976 F.2d 700 (Fed. Cir. 1992) – <http://www.ipwatchdog.com/wp-content/uploads/2017/03/CAFC-Mallinckrodt-Inc.-v.-Medipart-Inc.-Federal-Circuit-1992.pdf>. A szabadalmas „Single Use Only” korlátozással adta el a szabadalmát megtestesítő eszközt, amely párasítja a tüdőbetegségek diagnosztizálására és/vagy gyógyítására szolgáló radioaktív vagy egyéb anyagot, és egyben alkalmas arra, hogy az anyagot a páciens tüdejébe juttassa. A beteg száját és orrát fedő maszk és az anyag belelegzését szolgáló cső is tartozik az eszközhöz. A korlátozáshoz tartozik, hogy az eszközt a megfelelő, veszélyes hulladékkal való rendelkezésre vonatkozó utasítás is kíséri. A felhasználó kórházak azonban újrafelhasználás céljából átadták az eszközöket az alperesnek, amely egy közreműködő útján fertőtlenítette, új szájmazskkal és csővel szereltette fel azokat, és az újnál olcsóbban értékesítette az így használatra alkalmassá tett eszközöket. A Federal Circuit Court, ellentétben az első fokon eljáró District Courttal, amely a korlátozást a továbbértékesítési ár versenyjogi szempontból tilos meghatározásával, és egyéb versenyjogi tilalom alá eső korlátozásokkal azonosította, és emiatt megtiltotta, azon az állásponton volt, hogy a szabadalmas a szabadalmi joga alapján a termék általa történő értékesítéséhez jogszerűen kapcsolhat a vevő használati jogát és/vagy a tovább értékesítést korlátozó/megtiltó szerződési kikötést, ha e korlátozásokat világosan közli (clearly communicated). „We conclude that the District Court erred in holding that the restriction on reuse was, as a matter of law, unenforceable under the patent law. If the sale of the UltraVent (az egyszerűség kedvéért: a kórháznak – a szerző) was validly conditioned under the applicable law such as the law governing sales and licenses, and if the restriction on reuse was within the scope of the patent grant or otherwise justified, then violation of the restriction may be remedied by action for patent infringement” (a döntés II. része előtti utolsó bekezdése).

⁶ Az ismertetést nem gazdagítaná, inkább csak bonyolítaná a District Court előtti eljárás és döntés bemutatása. A lényeg a Circuit Court és a SCOTUS álláspontjának a különbsége.

és a korlátozást figyelmen kívül hagyó fogyasztók, mind pedig az üres patronokat megvásárló, újratöltő és értékesítő fél ellen. Ugyancsak elutasította a bíróság az alperes érvelését a belföldi hatályt meghaladó jogkimerülésre nézve. Az USA határain kívül történő jogszerű eladás nem meríti ki a szabadalmas importjogát, azaz a szabadalmi jog alapján a szabadalmas megakadályozhatja a festékpatronok behozatalát. Ennek az álláspontnak az a lényege, hogy az USA területén hatályos szabadalom független mind a külföldi államban fennálló szabadalomtól, mind pedig attól a helyzettől, ha a szóban forgó külföldi államban nem védi szabadalmi oltalom a találmány tárgyát. A külföldi jogszerű vevő hivatkozhat például arra, hogy a szabadalmastól származó engedéllyel rendelkező hasznosítótól vásárolt, és a szerződése megengedi/nem tiltja meg, hogy a terméket az USA-ba behozza, de nem hivatkozhat jogkimerülésre.⁷

A Federal Circuit érveléséhez tartozik, hogy a bíróság a korábbi precedens⁸ alapján megállapította, hogy ha a szabadalmas nem maga értékesítette volna a nyomtatópatronokat, hanem erre hasznosító (licencvevő) útján került volna sor, akkor a hasznosítóval jogszerűen kikötött, és az esetleges vevőre a szerződés alapján áthárítandó továbbértékesítési korlátozás (elidegenítési tilalom vagy korlát) útján elérheti kizárólagos szabadalmi joga védelmét harmadik személlyel, tehát a korlátozás sérelmével rosszhiszeműen szerző féllal szemben is. A bíróság nem látta értelmét annak, hogy különbséget tegyen a szabadalmas által vagy a szabadalmas felhatalmazásával (hasznosító/licencvevő) történő értékesítés harmadik személyre kiható joghatásai között.

A SCOTUS a döntést hatályon kívül helyezte, és a terjedelmes határozatban foglalt álláspontnak (utasításoknak) megfelelően új eljárásra utasította az eljáró bíróságokat.⁹ A SCOTUS döntése „*certiorari writ*”, azaz nem rendes jogorvoslat (fellebbezés) alapján hozott határozat, ugyanis a SCOTUS-hoz nem lehet fellebbezni. A bírói testület a megismételt eljárás megengedhetőségéről, azaz a felülvizsgálhatóságról döntött az ún. *petition of certiorari* alapján, és e határozatfajta keretei között fejtette ki az új precedenst jelentő álláspontját. Így az ügyet újból kell tárgyalni.

⁷ Lexmark International, Inc. v. Impression Productions., Inc., 816 F.3d 721 (Fed. Cir. 2016). A nemzeti jogkimerülés elutasítására világosan érvel a bíróság a korábbi vezető döntésre, a Jazz Photo-ügyre hivatkozva: „Second, we adhere to the holding of Jazz Photo Corp. v. International Trade Comm’n, 264 F.3d 1094 (Fed. Cir. 2001), that a U.S. patentee, merely by selling or authorizing the sale of a U.S.-patented article abroad, does not authorize the buyer to import the article and sell and use it in the United States, which are infringing acts in the absence of patentee-conferred authority”. L. a teljes döntést: <http://www.finnegan.com/files/Publication/39e12032-91c8-4f8e-ae77-f58111271ad2/Presentation/PublicationAttachment/16b43f10-a490-439b-9db5-f6c7b97d42e4/14-1619%2002-12-16.pdf>.

⁸ General Talking Pictures Corp. v. Western Elec. Co. 304 U.S. 175 (1938) – <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/304/175/case.html>.

⁹ „The judgment of the United States Court of Appeals for the Federal Circuit is reversed, and the case is remanded for further proceedings consistent with this opinion.” No. 15-1189 – <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/15-1189.html>, rendelkező rész (a Ginsburg bíró különvéleménye előtti második bekezdés).

A SCOTUS álláspontjának az a lényege, hogy ha a szabadalmas a szabadalmát megtestesítő termék eladásáról (értékesítéséről) dönt, azaz a termék tulajdonjogát átruházza, akkor a döntéssel érintett termékre nézve a szabadalmi joga megszűnik. Ezt a döntést meghozhatja a szabadalmas közvetlenül (saját gyártás és értékesítés, lásd *Lexmark*) vagy licencia-/hasznosítási szerződés útján is (lásd *General Talking*). (A határozatnak a licenciaszerződésre gyakorolt hatását lásd alább, az értékelésben.) A termék vevője az értékesítéssel tulajdonjogot szerez, és a common law alapján fennáll az a doktrína, hogy az elidegenítés, a tulajdonátruházás korlátozásmentes tulajdonjog megszerzéséhez vezet.¹⁰ Ebből a szempontból nemcsak az mindegy, hogy közvetlenül a szabadalmas ruházza-e át a tulajdonjogot vagy az erre „felhatalmazott” licencvevő, hanem az is, hogy ez a tulajdonátruházás belföldön vagy külföldön történt-e.

A külföldön történő értékesítés jogkimerítő hatásának megállapítása során a SCOTUS a *szerzői jogi jogkimerülés* tárgyában a közelmúltban hozott *Kirtsaeng*-döntést¹¹ követte. *Kirtsaeng* ázsiai, az USA-ban tanuló diák behozott, illetve beküldetett az USA területére, és szép profittal értékesített a hazájában a szerzői jogosult engedélyével kiadott, az USA-beli árnál jóval olcsóbban értékesített tankönyveket. A kiadó szerzői jogi jogsértés miatt indított pert. Ahogy a nemzetközi jogkimerülést bevezető *Kirtsaeng*-ügyben az volt a döntő érv, hogy a jogkimerülés fogalma nem ismer földrajzi határokat, a lényeg az, hogy az értékesítés jogszerűen történjen, az elvet a szabadalmi jogi normában nem is szabályozott kimerülésre is alkalmazta a SCOTUS a jelen ügyben. *Ginsburg* bírósági ítélete, mint a *Kirtsaeng*-ügyben (ahol két másik bírósági ítélet csatlakozott a különvéleményhez), nem értett egyet a külföldi jogsze-

¹⁰ „... exhaustion occurs because, in a sale, the patentee elects to give up title to an item in exchange for payment. Allowing patent rights to stick remora-like to that item as it flows through the market would violate the principle against restraints on alienation. Exhaustion does not depend on whether the patentee receives a premium for selling in the United States, or the type of rights that buyers expect to receive. As a result, restrictions and location are irrelevant; what matters is the patentee’s decision to make a sale.” No. 15-1189 – <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/15-1189.html>, az ítéletet záró rendelkező rész előtti összefoglaló bekezdés.

¹¹ *Kirtsaeng v. John Wiley & Sons, Inc.*, 568 U. S. 519, 525 (2013) – <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/11-697.html>. A szerzői jogi jogkimerülés digitális „terjesztésre” vonatkozó részletes elemzését l. *Mezei Péter*: A digitális jogkimerülés határai az Egyesült Államokban és az Európai Unióban, I. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 5. sz., 2015. október, p. 79–123; A digitális jogkimerülés határai az Egyesült Államokban és az Európai Unióban, II. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.). évf. 6. sz., 2015. december, p. 78–96; a *Kirtsaeng*-döntés alapos bemutatását pedig *Mezei Péter*: Jogkimerülés a szerzői jogban. NMHH Médiatudományi Könyvtár, 2016, 20., sorozatszerkesztő: Koltay András/Nyakas Levente – http://mtmi.hu/dokumentum/945/Jogkimerules_a_szerzoi_jogban.pdf, p. 101–106.

rű értékesítés jogkimerítő hatásával, mondván, hogy az oltalom területi hatályú, és nincs jogi értelemben vett kapcsolat a külföldi értékesítés és a belföldi jogi monopólium között.¹²

Vélemény a határozatról

A szabadalmi jogkimerülés új megközelítése

A határozat eltér a korábbi gyakorlattól, átalakítja a szabadalmi jogkimerülés szemléletét, és kihat mind a belföldi, mind a nemzetközi jogkimerülés joghatásának értékelésére. Valójában a jogkimerülést nem a szabadalmi jog korlátjának, hanem a jogkimerüléssel érintett, átruházott termékre nézve a szabadalmi oltalom megszűnése egyik esetének tekinti ezzel a határozattal a SCOTUS, vagyis a jogkimerülés nem korlát, hanem kerítés, határ. A jogkimerülés terén van bőven terük a nemzeti vagy regionális eltéréseknek, a TRIPS-megállapodás a jogkimerülés kérdését nem érinti, kivéve a nemzeti elbánás és a legnagyobb kedvezményes elbánás kötelezettségét.¹³

A jogkimerülés és a licenciaszerződés

Figyelemre méltó, ahogy a határozat a *ratio decidendi* a licenciaszerződés útján történő értékesítésre az *obiter dicta*-ban értelmezi. Itt a korábbi, a *Circuit Court* által hivatkozott precedenssel, a *General Talking Pictures*-döntéssel¹⁴ kellett összevetni a Lexmark-ügy tényállását. A licenciaszerződés nem eredményez tulajdonátruházást, hanem engedély alapján az engedélynek megfelelő tartalmú jogot keletkeztet. Sajnos ezzel az Európai Bíróság nincs tisztában vagy – finomabban szólva – nem ért egyet. Úgy tekinti, hogy a licenciaszerződés alapján a licencvevő az engedélyező fél törvényen alapuló kizárólagos jogának használatára, hasznosítására a jogosult tőrés útján szerez jogot, holott a licencvevő az oltalmi tárgyat, és

¹² „I dissent, however, from the Court’s holding on international exhaustion. A foreign sale, I would hold, does not exhaust a U. S. inventor’s U. S. patent rights.” ... „Patent law is territorial.” ... Because a sale abroad operates independently of the U. S. patent system, it makes little sense to say that such a sale exhausts an inventor’s U. S. patent rights. U. S. patent protection accompanies none of a U. S. patentee’s sales abroad – a competitor could sell the same patented product abroad with no U. S.-patent-law consequence. Accordingly, the foreign sale should not diminish the protections of U. S. law in the United States. No. 15-1189 – <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/15-1189.html>, az ítéletet követő különvélemény első, második és harmadik bekezdése.

¹³ TRIPS-megállapodás 6. Cikk Jogok kimerülése A jelen Megállapodás szerinti vitarendezés céljára, a fenti 3. és 4. Cikkben foglaltak fenntartásával, a jelen Megállapodásban foglaltak a szellemi tulajdonjogok kimerülésének kérdését nem érintik. (A megállapodást kihirdette a 1998. évi IX. tv.).

¹⁴ Lásd a 9. lj.-ben.

nem a jogot hasznosítja, és ebből a célból kap önálló, az engedéllyel megalapozott jogot.¹⁵ Emellett – jó szándékkal, a jogkimerülés megállapítása céljából, de nem jó módszerrel – az adásvétel útján bekövetkező tulajdonátruházást azonosítja a határozatlan idejű, nem kizárólagos, letöltést is megengedő szoftverlicencia-szerződéssel.¹⁶ Mint látjuk alább, a SCOTUS a határozat egy teljes fejezetét az adásvétel/tulajdonátruházás és a licencia dogmatikai megkülönböztetésének és a megkülönböztetés jogkimerüléssel való kapcsolatának szentelte. A licenciaszerződéssel keletkező hasznosítási jog tetszőlegesen alakítható, korlátozható a szabadalmas és a licencvevő/-hasznosító kötelmi viszonyában, fenntartva, hogy a szerződés nem valósíthat meg erőfölénnyel visszaélést, és nem ütközhet kartelltilalomba.¹⁷ Így természetesen beépíthetők a szerződésbe bizonyos továbbértékesítési korlátozások is, de nem határozható meg például a továbbértékesítési ár. (Azt csak a teljesség kedvéért tesszük hozzá, hogy teljes tilalom azért nem képzelhető el, mert akkor nem biztosított a licencvevő üzlete, nem lenne olyan bevétele, amely fedezné a kifizetett és/vagy a forgalom alapján kifizetendő licenciadíjat.) A korlátozások betartása mellett történő jogszerű, tehát a szabadalmas beleegyezésével megvalósult értékesítés esetén a jogkimerülés bekövetkezik, tehát a

¹⁵ C-533/07., Falco-ügy, „31. Az ilyen szerződéssel ugyanis az átengedett jog jogosultja kizárólag arra kötelezi magát a vele szerződő féllel szemben, hogy a jog ez utóbbi szerződő fél általi gyakorlását nem fogja vitatni. Mint azt a főtanácsnok az indítványának 58. pontjában hangsúlyozta, a szellemi tulajdonjog jogosultja az e joghoz kapcsolódó felhasználási jogok átengedésével nem teljesít semmilyen szolgáltatást, és csak azt a kötelezettséget vállalja, hogy a vele szerződő félnek megengedi e felhasználási jogok szabad gyakorlását” – <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=77990&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1940102>.

¹⁶ A dogmatikai különbségeket félretéve megállapította az EUB a C-128/11. sz., *Usedsoft kontra Oracle International* ügyben [ECLI:EU:C:2012:407] (<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?sessionid=9ea7d0f130d51309ea12d0b0456fa51c9334aef170c2.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4PaN0Qe0?text=&docid=124564&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1049585>) az alábbi kikötésre nézve, hogy az tulajdonjog-átruházást eredményező adásvételnek minősül: „A szolgáltatások kifizetésével ön korlátlan időtartamra, nem kizárólagos, nem átruházható, jogdíjmentes, saját belső szakmai céljaira felhasználási jogot szerez a jelen megállapodás alapján, az Oracle által kifejlesztett programok és az ön rendelkezésére bocsátott szolgáltatások tekintetében” (ítélet, 22. bekezdés). „Ebben a tekintetben arra kell rámutatni, hogy a számítógépi program példányának letöltése és az arra vonatkozó felhasználói licencszerződés megkötése szétválaszthatatlan egységet alkot. A két ügyletet tehát a jogi minősítésük érdekében együttesen kell megvizsgálni. ... Azon kérdést illetően, hogy ... az érintett kereskedelmi ügyletek magukban foglalják-e a számítógépi program tulajdonjogának átruházását, meg kell állapítani, ... hogy az Oracle vevője, aki letölti az érintett számítógépi program példányát, és aki az említett példányra vonatkozóan felhasználói licencszerződést köt ezzel a társasággal, a vételár megfizetése ellenében határozatlan időre megkapja a példány használati jogát. Az Oracle által a számítógépi program példányának rendelkezésre bocsátása, és az arra vonatkozó felhasználási szerződés megkötése tehát arra irányul, hogy lehetővé tegye az említett példány vevők általi tartós használatát a vételár megfizetése ellenében, amelynek lehetővé kell tennie, hogy a szerzői jog jogosultja a tulajdonában álló mű példánya gazdasági értékének megfelelő díjazásban részesülhessen. E körülmények között ... az egészükben vizsgált ügyletek magukban foglalják az érintett számítógépi program példány tulajdonjogának átruházását” (44, 45, és 46. bekezdés). A félreértéseket elkerülendő, nem az jelent a szerző számára aggályt, hogy a jogkimerülés mellett döntött az EUB, hanem az a jogdogmatikai hiba, amellyel a döntésig eljutott.

¹⁷ TRIPS-megállapodás, 40. cikk.

licencvevőtől korlátozás nélküli tulajdonjogot szerez a közvetlen vagy közvetett vevő. Ez a helyzet azonos azzal, mintha a szabadalmas ruházta volna át a tulajdonjogot.

Ha a szabadalmas által alkalmazott korlátozás arra kötelezi a licencvevőt, hogy a vevőjével szemben kössön ki értékesítési korlátozást (például csak fogyasztóknak értékesíthet a vevő,¹⁸ vagy tilos a terméket továbbértékesíteni¹⁹), akkor csak abban az esetben jár el jogszerűen a licencvevő, ha ezt a kikötést – a szabadalmas számára igazolhatóan – a vevőivel kötött szerződésbe foglalja. Ha a licencvevőtől szerző vevő megsérti a korlátozó kikötést, a szabadalmas irányában nem felel, bekövetkezett a jogkimerülés, mert a szabadalmas hozzájárulásával történt meg a tulajdonjog átruházása, és arra az a vélelem a common law alapján, hogy nem korlátozott. A SCOTUS szerint nem árnyékolhatják be különböző szerződési korlátozások a tulajdonos/vevő kizárólagos jogát, amelybe a rendelkezési jog is beletartozik. Szerződési jogi alapon azonban szerződésszegés miatt felel a vevő a licencvevő irányában, ha az fellép vele szemben. (Ha a szerző egy mondat erejéig kiléphet a kommentátor szerepéből és ügyvédként gondolkodhat, akkor nem lehet ellenállni egy jogi megoldás megfontolásának: a licencszerződésben kötelezni lehet a licencvevőt a vevővel kötött szerződésben kötbérikötésre, a szerződést megszegő vevővel szembeni kötbérigény érvényesítésére, és részesedési jogot kell kikötni a befolyt kötbérből. Ha pedig a licencvevő elmulasztja az igény érvényesítését, az elmaradó kötbérrel azonos összegű kötbért köteles fizetni. Egy ilyen megoldás persze sajnos növelné a tranzakciós költséget, mégpedig jelentősen, ugyanis az értékesítések nyomon követésével jár.)

Ha a licencvevő nem tartja be a továbbértékesítési korlátozást, akkor az értékesítés/tulajdonjog-átruházás nem a szabadalmas hozzájárulásával történik, és ekkor a jogkimerülés nem következik be. Ilyen esetben szabadalombitorlás miatt léphet fel a szabadalmas mind a licencvevővel, mind annak vevőjével szemben. Így kell érteni a General Talking-ügyben hozott döntést, amelyet nem vizsgált felül a Lexmark-határozat. A General Talking-ügyben a szabadalmazott találmányt megvalósító berendezést csak „fogyasztóknak” lehetett értékesíteni, és egy erre utaló figyelmeztetés is el kellett helyezni a terméken. Ennek ellenére a berendezést a licencvevő tudottan értékesítette olyan személynek, aki azt továbbértékesítési céllal szerezte meg. Azaz: a szabadalmas által felállított korlátozásba ütköző értékesítés olyan értékesítésnek minősül, amelyhez a licencvevőnek nem adott a szabadalmas hozzájárulást. Emiatt nem következett be a jogkimerülés, és ez az oka annak, hogy szabadalmi jogi jogalapon (abszolút hatályú igénynel) bitorlás miatt felléphetett a szabadalmas mind a licencvevővel, mind harmadik személlyel szemben.²⁰

¹⁸ General Talking-ügy, 9. lj.

¹⁹ Mallinckrodt-ügy, 6. lj.

²⁰ No. 15-1189, Opinion II. B. fejezet nyomán – <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/15-1189.html>.

Jogkimerülés – szerződési szabadság – tulajdonátruházás

Illik legalább az értékelésben eljutni odáig, hogy miért is közöl a Polgári Jog c. folyóirat egy első látásra csak a szellemi tulajdon-joggal foglalkozó szakembereket érdeklő kérdést. Az elemzett döntés azonban nem egyszerűen egy szellemi tulajdon-jogi szakkérdésben foglal el álláspontot. Összeméri a magánjog részét képező szellemi tulajdon-jogot²¹ a szellemi tulajdon-jog által védett oltalmi tárgyat – itt a szabadalmazott találmányt – magában foglaló, azt megvalósító áru – dolog – tulajdonosát megillető dologi joggal. Az összemérés során mérlegeli a felek szerződési szabadságát is. A mérleg pedig a jogszerűen (a szellemi tulajdon-jog jogosultjától vagy hozzájárulásával) szerző dologi jogi jogosult javára billen el. Az ilyen személlyel szemben nem lehet a szellemi tulajdon-jog megsértése miatt fellépni. Az elbírálás azonban nem teljes. A dologi jogi jogosult szerződési jogi alapon felel, ha a szerződési szabadság keretei közé beilleszthető elidegenítési korlátozást nem tartja be. A kontraktuális felelősség a szellemi tulajdon-jog jogosultja irányában áll fenn közvetlen,²² és a licencvevővel szemben közvetett értékesítés esetén. Ezért mondható, hogy a szerződési szabadság érintetlenül hagyása mellett értelmezte át a szabadalmi jogi jogkimerülést a SCOTUS. A tanuláshoz tartozik az is, hogy a jogkimerülés intézményének gazdasági indoka, nevezetesen az, hogy a szellemi tulajdon-jogi monopólium ne érjen el túl messze, ne korlátozza a versenyt aránytalanul, úgy írható át a jogba, hogy az oltalmi tárgyat megtestesítő árut jogszerűen szerző személy tulajdonjoga előtt felhúzzák a jogkimerülés kerítését. Ez egyáltalán nem mond ellent annak, hogy az Európai Unióban az árumozgás szabadsága a jogkimerülés közismert indoka. Az árumozgás szabadságát ugyanis az áru jogszerű tulajdonosának a korlátozás nélküli rendelkezési joga biztosítja a szellemi tulajdon-jog irányából.

Kitérő? A szerzői jogi jogkimerülés néhány eleme

A kitérő látszólagos, mert a SCOTUS a nemzetközi jogkimerülés kérdésében szerzői jogi analógia alapján változtatta meg a gyakorlatát. Ezért kézenfekvő, hogy az eset ismertetése kapcsán néhány szó a szerzői jogi jogkimerülésről is essen. *Ginsburg* bíró nem véletlenül adott különvéleményt a *Lexmark*-ügyben.²³ Hangsúlyozta, hogy a szabadalmi jogi jogkimerülés nem azonosítható a hasonlóság ellenére sem a szerzői jogi jogkimerüléssel. Először is az utóbbinak törvényi alapja van az USA jogában, míg a szabadalmi jogi jogkimerülés jogalapja common law precedensjog, másodszor a Berni Unió Egyezmény nemzeti elbírás szabályának más eredményre kell vezetnie egy szerzői jogi jogkimerülési ügyben, mint

²¹ A TRIPS-megállapodás preambuluma: „elismerve, hogy a szellemi tulajdon-jog magánjog”.

²² A *Lexmark* is felléphetne szerződésszegés miatt az árengedmény feltételét jelentő tovább értékesítési korlátozást megsértő fogyasztókkal szemben. Nyilvánvaló, hogy ez nem vállalható, „önsorsrontó” üzleti döntés lenne.

²³ No. 15-1189, Opinion, Opinion of Ginsburg, J., c. rész – <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/15-1189.html>.

a teljesen független, a BUE megoldásához hasonló kapoccsal össze nem illesztett nemzeti szabadalmi oltalmak határainak a megvonása.²⁴

Fennáll azonban egyéb, nem lényegtelen különbség is. A jogkimerülés a szerzői jogban csak a hagyományos terjesztési (itt: adásvétel útján történő forgalomba hozatal) jogot „vágja el” az első jogszerű értékesítés után. A második és további értékesítésekhez már nem szükséges a jogosult engedélye, a jogosult joga megszűnik az első értékesítés engedélyezésével. A jogkimerülés a szerzői jog dologi műpéldányok tekintetében érvényesülő legfontosabb, a szabad áruforgalmat és a dologra vonatkozó tulajdonosi/rendelkezési jogot a szerzői joggal szemben magasabbra értékelő határa, kerítése. De: a jogkimerülés csak az adott terjesztési (adásvétel útján történő forgalomba hozatal) engedéllyel érintett példányszámokra/másolatokra vonatkozik. Nem oltja ki az engedéllyel nem érintett másolatokra vonatkozó vagyoni jogot (tehát egy 500 példányra engedett kiadói jog csak az adott 500 példányra meríti ki a terjesztési jog adásvételi/tulajdonátruházási részjogosítványát), és egyéb szerzői vagyoni jogokra a jogkimerülés egyáltalán nem terjed ki. Sőt, a vizuális alkotások eredeti műpéldányaira nézve a jogkimerülés alól kivételt jelent az alkotót elidegeníthetetlenül megillető követőjog: a szerző engedélyezési joga a vizuális alkotások adásvétel útján történő forgalomba hozatalának engedélyezésére az első jogszerű értékesítés után megszűnik, de minden egyes adásvétel után díjazásra tarthat igényt.

Az Európai Bíróság többször szembekerült azzal a kérdéssel, hogy a jogkimerülés lehet-e nemzetközi, és kiterjedhet-e a jogkimerülés más vagyoni jogokra. A *Laserdisken*²⁵ különböző államokban előállított filmekről készült DVD-ket adott el dániai üzleteiben. Üzletének megkezdésekor olyan dán szerzői jogi szabály volt hatályban, amely kimondta a nemzetközi (teljes) jogkimerülést. A dán jogot az időközben hatályba lépő *Infosoc*-irányelvhez²⁶ kellett igazítani, amelynek 4. cikk (2) bekezdése a nemzetközi jogkimerülés helyett az európai (mai szóval: uniós, korabeli kifejezéssel: közösségi) jogkimerülést vezette be. Eszerint a jogkimerülés csak a Közösség (Unió) területén első alkalommal jogszerűen eladott példány további adásvétel útján való, szerzői engedély nélküli értékesítését tette lehetővé. Látható, hogy ahogy a Lexmark-ügyben a jogkimerülés kiszélesítése, a jelen ügyben a jogkimerülés nemzetköziről regionálisra szűkítése jelenti a dilemmát. Ha az első jogszerű értékesítés a „közös piacon” kívül, harmadik országban történt, a Közösség/Unió területén a jog még nem tekinthető kimerültnek (regionális jogkimerülés). Ez azzal járt, hogy a *Laserdisken* a harmadik országból (például az USA-ból!) származó filmek esetében csak a szerzői jogosult (gyakorlatilag a forgalmazó) engedélyével és a megfelelő jogdíj megfizetése mellett folytathatta a filmes DVD-k értékesítését.

²⁴ <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/15-1189.html>, a különvélemény utolsó két bekezdése.

²⁵ C-479/04 – <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=63876&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1319161>.

²⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdéseiben történő összehangolásáról – <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A32001L0029>.

A *Laserdisken* szerint több alapjog sérelme is megvalósult a szerzői jog jogkimerüléssel való korlátozása szűkítésében (azaz abban, hogy nemzetközi, teljes jogkimerülés helyett csak regionális hatályú lett a jogkimerülés). Itt csak a nemzetközi és a regionális jogkimerülés közvetlen összevetését érintjük.

Az arányosság elvét a regionális jogkimerülés uniós jogi bevezetése azért sérti a *Laserdisken* szerint, mert a regionális, tehát a nemzetközire képest korlátozott jogkimerülés miatt nem lehet megkülönböztetni a kereskedelemben a kalóz- – engedély nélkül forgalmazott –, az engedéllyel forgalmazott és a jogkimerüléssel érintett példányokat. Az állítás tárgya egyszerűen az volt, hogy nem kellett volna bevezetni a regionális jogkimerülést, az ugyanis nem segíti elő az egységes belső piac kialakulását az említett aránytalanság miatt. „A rendelkezés hatástalan ... a Közösségben a szerzői és szomszédos jogok jogosultjának hozzájárulása nélkül forgalomba hozott művek terjesztésének megakadályozását illetően.”²⁷

Az arányosság elve úgy került elő, hogy „a közösségi jog valamely rendelkezése által alkalmazott eszközöknek alkalmasnak kell lenniük a kitűzött cél megvalósítására, és ne menjenek túl az annak eléréséhez szükséges mértéken”.²⁸ Ezt lefordíthatjuk úgy is, hogy a vállalkozáshoz/tulajdonhoz fűződő jogba való beavatkozást vélte aránytalannak a *Laserdisken*. Nyilvánvaló, hogy a tagállamok eltérő jogkimerülési szabályai zavarnák a belső piacot, a kereskedőknek tagállamonként kellene vizsgálniuk, hogy engedéllyel és szerzői jogdíj megfizetése mellett, vagy szabadon folytathatnak-e kereskedést már jogszerűen forgalomba hozott műpéldánymásolatokkal. Bizonyításra sem szorul, hogy ez az áruk szabad mozgását korlátozza. Nemzetközi jogkimerülés esetén a *Laserdisken* szerint a vizsgálat nem lenne szükséges. Ez persze sanda érvelés, mert azt, hogy jogszerűen került-e forgalomba egy műsoros audiovizuális hordozó, minden esetben vizsgálni kell.

Az EUB szerint a közösségi piacnál szélesebb körben azonban nem indokolt a jogosultak engedélyezési és ezáltal ellenérték-követelési jogát korlátozni. Ezt a Bíróság elsősorban az *Infosoc*-irányelv 9., 10. és 11. preambulumbekkezdése alapján azzal indokolja, hogy a megfelelő díjazás biztosításához, illetve a befektetés kielégítő mértékű megtérüléséhez, a kulturális alkotótevékenység támogatásához a szellemi tulajdon-jogok megfelelő szintű védelme szükséges.²⁹ Egyensúlyt (= arányosságot) a két szempont között az EUB nem túl meggyőző indokolása szerint a regionálisra szűkített jogkimerülési szabály teremt. A teljes jogkimerülés a jogosultak terhére, a nemzeti jogkimerülés pedig a belső piac (árak szabad mozgása) terhére billentené el túlságosan a mérleget. Ezt lehet összevetni azzal, hogy a SCOTUS azért tette le a voksát a nemzetközi jogkimerülés mellett, mert sem a szerzői jogi, törvényben meghatározott „*first sale doctrine*”, sem a common law-ban kialakult „*exhaustion doctrine*” nem mutat semmilyen kapcsolatot az oltalom területi terjedelmével, nincs földrajzi jellegű eleme a jogkimerülésnek.

²⁷ Laserdisken-döntés, 52. bekezdés.

²⁸ Laserdisken-döntés, 53. bekezdés.

²⁹ Laserdisken-döntés, 57. bekezdés.

A szerzői jogi jogkimerülés másik sajátossága, hogy az érinthet-e egyéb vagyoni jogokat. A jogkimerülés dologi példányokon és terjesztési jogon túlmenő érvényesülésének lehetősége az utóbbi évek egyik legfontosabb szerzői jogi kérdése, amelyet már nagyszerű magyar nyelvű monográfia,³⁰ szerzői honlapon elérhető alapos tanulmány³¹ és rövidebb, de mélyen elemző cikk (utóbbi a hiperlinkre koncentrálna)³² is feldolgozott. Nincs mód itt a részletes tárgyalásra. Azt érdemes felvillantani, hogy az Európai Bíróság a letöltéssel használatba vehető, határozatlan idejű felhasználási jog engedélyezésével értékesített szoftver esetében a felhasználási jog engedélyezését adásvétellel analóg értékesítésnek tekintette, így a jogkimerülés megállapítására zötyögős indokolással módot látott.³³ Azóta folyik a vita arról (lásd a hivatkozott forrásokat), hogy más műfajta vagy teljesítmények lehívásra hozzáférhetővé tétel útján történő nyilvánossághoz közvetítése esetén is alkalmazható lehet-e a jogkimerülés (például e-book, videojáték, valamennyi műfajta). Vannak nézetek, amelyek szerint az internetes felhasználással (lehívásra hozzáférhetővé tétel) együtt járó minden problémát megoldana, ha a szerzői jogban bevezetnék a nemzetközi jogkimerülést a szóban forgó vagyoni jogra, és így az első jogszerű, korlátozás nélküli lehívásra hozzáférhetővé tétel felszabadítaná az érintett művet, teljesítményt. Először is ez a jogkimerülés nemigen vonatkozhatna az engedéllyel felhasznált példányra, mert azt nemigen lehetne megkülönböztetni digitális másolatától. Sokkal inkább járna a lehívásra hozzáférhetővé tétel jogának a teljes megszűnésével, amely a hagyományos jogkimerülés esetében csak a példányszám korlátozás nélküli forgalombahozatali engedélyezése esetén áll be. Az ilyen engedély/jog enyhén szólva sem gyakori a forgalombahozatali engedélyezés körében. Továbbá egy ilyen döntés azzal járna, hogy az első jogszerű felhasználónak kellene megfizetnie azt az észszerű ellenértéket, amelytől a jogkimerülés alapján elesik a jogosult a jövőbeli engedélyezés jogának a megszűnése miatt. Ez erősen kihatna az engedélyezési piac ökonómiájára, és máshoz, mint a védett tartalom leértékeléséhez nemigen vezetne. A jogszerűen feltöltött, korlátozás nélkül hozzáférhetővé tett védett tartalomra mutató hiperlink-elhelyezés értékelése körében – anélkül, hogy szó esett volna a jogkimerülésről – az Európai Bíróság ezt a hatást érte

³⁰ Mezei Péter: Jogkimerülés offline és online környezetben. Médiatudományi Könyvtár, Médiatudományi Intézet, 2016 – http://mtmi.hu/dokumentum/945/Jogkimerules_a_szerzoi_jogban.pdf.

³¹ Mihály J. Ficsor: Svensson: honest attempt at establishing due balance concerning the use of hyperlinks – spoiled by the erroneous „new public” theory – http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=63; Current issues of exhaustion of rights (Kirtsaeng & Quality King, ReDigi v. UsedSoft) – http://www.copyrightseesaw.net/archive/?sw_10_item=55.

³² Tóth Andrea Katalin: A linkelés jelene és jövője az Egyesült Államok és az Európai Unió joggyakorlata alapján. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 1. sz., 2016. február, p. 62–85.

³³ C-128/11. sz. a Usedsoft kontra Oracle International-ügyben 2012. július 3-án hozott ítélet [ECLI:EU:C:2012:407] – <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d56cda5ed4a2684897a238aae7735a0723.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyKc3f0?text=&docid=124564&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=272315>.

el az ún. *Svensson*-döntésével.³⁴ Jobb lett volna, ha a burkolt jogkimerülés helyett a jogosult ráutaló magatartással megadott, beleértett engedélye (*implied consent*) alapján vezette volna le az Európai Bíróság, hogy miért nem szükséges a jogszerűen feltöltött, korlátozás nélkül hozzáférhetővé tett védett tartalomra mutató hiperlink elhelyezőjének engedélyt kérni a jogosulttól.³⁵

³⁴ C-466/12. sz., a *Svensson és társai* kontra *Retriever Sverige*-ügyben 2014. február 13-án hozott ítélet [ECLI:EU:C:2014:76] – <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=147847&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=273697>.

³⁵ Képzeldük el a következő hipotetikus tényállást! A link elhelyezője linkgyűjteményt tart fenn a honlapján, amelynek költségeit reklámok elhelyezésével fedezi, és tisztes profitot is elér. A linkgyűjtemény az európai közszolgálati televíziók internetes archívumaiban hozzáférés-korlátozás nélkül elérhető, nyelvi korlátoktól mentesen élvezhető könnyű- és komolyzenei koncertfilmekre mutat. Az üzletet nem zavarják az archívumban való elérhetőség időbeli korlátjai sem. Ehhez igazodóan ugyanis folyamatosan frissíti a szolgáltató a linkgyűjteményt. A *Svensson*-döntés szerint nem valósul meg engedélyköteles nyilvánossághoz közvetítés, mert a védett tartalom jogszerűen amúgy is elérhető bárki számára. A szolgáltatás költségeinek zömét a jelen hipotetikus tényállásban a közszolgálati televíziók, mögöttük az állami költségvetések, azok mögött pedig a potenciális közönség tagjai viselik.

GRAFIKAI ÁBRÁZOLHATÓSÁG AZ EURÓPAI UNIÓS VÉDJEJYJOGBAN*

A tanulmány fő témája a grafikai ábrázolhatóság követelménye, pontosabban e követelmény kialakulása, helye, jelentősége, változása és jövője az európai uniós védjegyjogban. Az első részben meghatározzuk a védjegy fogalmát, funkcióját és jelentőségét, összefoglaljuk a védjegyekkel kapcsolatos európai uniós szabályozás fő csomópontjait, elemezzük a lajstromozhatóság uniós védjegyjog szerinti feltételeit, majd ezen belül kitérünk a grafikai ábrázolhatóság követelményének részletes vizsgálatára, a követelmény kialakulására, jelentőségére, szerepének változására és a technológiai és gazdasági fejlődéssel való kapcsolatára. A következő részben bemutatjuk az új típusú védjegyek fajtáit, különös tekintettel a színekre, színkombinációkra, illatokra és hangokra. A különböző megjelölésfajták körében elemezzük azok lajstromozhatóságának esélyét, nehézségeit, ezen belül a grafikai ábrázolással kapcsolatban felmerülő problémákat, a releváns jogszabályi környezetet és joggyakorlatot.

Az uniós jogalkotás igyekszik alkalmazkodni a technológiai, műszaki változásokhoz és fejlődéshez. A mai, modern gazdasági verseny során a vállalkozásoknak soha nem látott erőfeszítésekkel kell küzdeniük a fogyasztók „kegyeiért”, tekintettel a gyorsan változó világra, a rengeteg reklámlehetőségre, a média és az internet rendkívüli mértékű elterjedésére és a globalizáció hatásaira. A fogyasztót rengeteg hatás éri minden nap, több ezer márkával, termékkel és szolgáltatással találkozik, számos reklámot lát és hall, így a vállalkozásoknak ahhoz fűződik érdeke, hogy kitűnjenek a sorból, azaz hogy új marketingstratégiák segítségével minél többféle módon és hatékonyabban tudjanak hatni a fogyasztó döntéseire benyomásain és érzékein keresztül. Ehhez nem elegendőek a logók, szavak, szlogenek, hanem hangokat, színeket, formákat, hangulatot és életérzést kell társítani a termékekhez.¹ Ez a törekvés a védjegyek világában is megjelent, hiszen a védjegyjog középpontjában a fogyasztó áll, mivel a védjegy egyik legfontosabb funkciója a fogyasztó számára a termék, illetve a szolgáltatás és az azt előállító vállalkozás közötti kapcsolat kialakítása. Megkezdődött az új típusú megjelöléseket tartalmazó védjegybejelentések elterjedése; ezek az új generációs, a hagyományostól eltérő védjegyek a fogyasztónak nem csupán a vizuális észlelésére, illetve hallására hatnak, hanem az ízlelésére, szaglására és akár a tapintására is. A versenyszférában elérhető technológiai eszközök egyre inkább lehetővé teszik ezen megjelölések védjegyként

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán védjegyoltalom kategóriában 2017-ben I. díjat nyert dolgozat szerkesztett változata. A diplomamunka a szerző Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán folytatott tanulmányai keretében készült.

¹ Szalai Péter: A megkülönböztető képesség jelentése a védjegyjogban (doktori disszertáció). Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2015, p. 10.

történő használatát, azonban a jogszabályi környezet, az ítélkezési gyakorlat és a védjegy-bejelentést vizsgáló tagállami és uniós hivatalok, bíróságok nem minden esetben vannak felkészülve az ilyen, nem tradicionális megjelölések befogadására. Arra keressük a választ, hogy mennyiben tudja az uniós jogalkotás követni a valós gazdasági és technológiai változásokat, milyen hatással van a bírósági (és hivatali) gyakorlat az uniós jogforrásokra, milyen nehézségekkel és esélyekkel szembesül a bejelentő, ha egy új típusú megjelölésre szeretne védjegytalimat szerezni, és ezen körülmények mennyiben változhatnak a jövőben.

1. A VÉDJEJY JOGI SZABÁLYOZÁSA

„A védjegy nem más, mint az idegenbe küldött áru nagykövete”²

1.1. A védjegy jelentősége

A szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás (TRIPS-megállapodás) a következőképpen határozza meg a védjegy fogalmát: *„a védjegy lehet bármely jel vagy jelek bármely kombinációja, amely alkalmas valamely vállalkozás áruinak vagy szolgáltatásainak más vállalkozás áruitól vagy szolgáltatásaitól való megkülönböztetésre.”*³ Jól látható, hogy a védjegy lényeges sajátosságai közé tartozik a megkülönböztetőképesség; a védjegy mint árjelző legfontosabb funkciója a megkülönböztetés, tehát a megjelölés információt szolgáltat a fogyasztók – és a versenytársak – számára a védjeggyel megjelölt termékről, illetve szolgáltatásról. Emellett azonban nem elhanyagolható a védjegy funkciói közül a reklám-, a marketing-, a verseny- és a védőfunkció⁴ sem.

A mai világban mindennapjaink elképzelhetetlenek védjegyek nélkül, az Európai Bíróság gyakorlatában kialakult felfogás szerint a védjegy a piaci verseny egyik alapfeltétele,⁵ piacteremtő, -fenntartó és -fejlesztő eszköz.⁶ Azért is meghatározó a védjegyek jelentősége, mert segítik a fogyasztót eligazodni a piacon, hozzájárulnak egy termék vagy szolgáltatás azonosíthatóságához, és formálják a fogyasztó értékítéletét. A vállalkozások szempontjából is kulcsfontosságúak a védjegyek, hiszen egy jó hírű védjegy összekapcsolódik a jó hírnévvel (*goodwill*), presztízzs, minőséget testesít meg, nagy szerepet játszik a márka, a *brand* felépítésében, és képviseli a vállalkozás arculatát.⁷

² Dr. Beck Salamon: Magyar védjegyjog. Budapest, 1934, p. 10.

³ Megállapodás a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól, 15. cikk 1. pont, kihirdette: 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.

⁴ Szalai: i. m. (1), p. 35–40.

⁵ L. pl. C-517/99. számú ügy.

⁶ Tattay Levente: Védjegyekről vállalkozóknak. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995, p. 15.

⁷ Szalai: i. m. (1), p. 21.

1.2. A védjegyek fajtái az oltalom területi hatálya alapján és a védjegyekhez kapcsolódó intézményrendszer

A védjegyeket többféle szempont alapján csoportosíthatjuk, többek között területi hatály szerint. Eszerint beszélhetünk nemzeti, európai uniós és nemzetközi védjegyekről.

A nemzeti védjegyoltalom területi hatálya egy állam területére terjed ki, a lajstromozásra irányuló eljárás, vizsgálat és bejegyzés a nemzeti hatóságon keresztül zajlik (Magyarországon ez a hatóság a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala).

Az európai uniós védjegyoltalom egyetlen bejelentéssel az Európai Unió összes tagállamára, azaz 28 országra kiterjedően megszerezhető. Ennek az egyszerű, egységes eljárásnak kedvezőbbek a költségei, mintha a bejelentő mind a 28 állam területére külön-külön igényelne védjegyoltalmat. Az európai uniós védjegyrendszer legfontosabb intézménye az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala, azaz European Union Intellectual Property Office (EUIPO, korábban Belső Piaci Harmonizációs Hivatal, OHIM). Az európai uniós védjegyrendszerben a 2016-os védjegyreform hatálybalépése előtt a tagállami szellemi tulajdonnal foglalkozó hivataloknak is jelentős szerep jutott, hiszen a bejelentést a tagállami hivatalokon keresztül is be lehetett nyújtani. Az EUIPO bírálja el az európai uniós védjegybejelentéseket, lajstromozza és megújítja az európai uniós védjegyeket, elbírálja az azokkal kapcsolatos jogvitákat. Jogorvoslati fórumként az EUIPO fellebbezési tanácsai járnak el.

Az Európai Unió egyes bíróságainak kulcsfontosságú szerep jut a szellemi tulajdonnal kapcsolatos, így a védjegyekkel összefüggő ügyekben, hiszen egyrészt az Európai Unió Bírósága folytatja le az ún. előzetes döntéshozatali eljárásokat, amelyeket tagállami bíróságok kezdeményezhetnek az uniós jog egy bizonyos részének pontos értelmezése, meghatározása érdekében (és ezzel a lehetőséggel sokszor élnek a tagállami bíróságok, főként az új típusú védjegyekkel összefüggő ügyek kapcsán, hiszen ezen a területen a 21. század legelejét megelőzően kiforratlan volt a bírósági és hivatali gyakorlat), másrészt pedig a Bírósághoz lehet fordulni az Unió szervei (így az EUIPO) által hozott döntések megsemmisítése végett. Az Európai Unió Törvényszéke jár el az EUIPO ellen indított eljárásokban, és a Törvényszék jogosult a fellebbezési tanács döntéseinek megsemmisítésére vagy módosítására. A Törvényszék döntése elleni fellebbezés ügyében a Bíróság jár el, de kizárólag jogkérdés kapcsán.

Az uniós védjegyrendszerre három fő ismerv jellemző: az egységesség, az autonómia és az együttélés. Az egységesség azt jelenti, hogy a védjegyoltalmat nem lehet megosztani területi alapon. Az autonómia elve szerint az uniós védjeggyel összefüggő kérdésekben az elsődleges – és egyetlen – jogforrás az uniós jog. Az együttélés azt jelenti, hogy az uniós védjegyrendszer a nemzeti védjegyrendszerekkel párhuzamosan működik.⁸

Nemzetközi védjegybejelentéssel több országban egyszerre szerezhető oltalom; az országok körét a bejelentő határozza meg, és amennyiben oltalmat szerez egy adott országban,

⁸ Közösségi védjegy: <http://www.sztnh.gov.hu/hu/kozossegi-vedjegy> (2017. 10. 11.).

ezen oltalom hatálya azonos lesz a nemzeti oltalmakéval. A nemzetközi védjegybejelentés vizsgálata és a védjegy lajstromozása a genfi székhelyű Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization) hatáskörébe tartozik. A nemzetközi védjegyrendszer jogi alapját a madridi rendszer, azaz a Madridi Megállapodás⁹ és a Madridi Jegyzőkönyv¹⁰ képezi; csak a részes államokban és csak a részes államokra kiterjedően igényelhető nemzetközi védjegyoltalom. A madridi (nemzetközi) rendszer összekapcsolódik az európai uniós védjegyrendszerrel a következők szerint: a nemzetközi bejelentésben maga az Európai Unió is megjelölhető mint célterület, amelynek a tekintetében a bejelentő oltalmat igényel, valamint – nemzeti védjegyen és védjegybejelentésen kívül – európai uniós védjegyre alapítva is tehető nemzetközi védjegybejelentés. Eljárásjogi szempontból a két rendszer között fontos különbség, hogy míg az uniós rendszerben pozitív elbírálás esetén az oltalom automatikusan kiterjed minden uniós tagállam területére, nemzetközi védjegybejelentés esetében az oltalom csak azon államok területére terjed ki, amelyeket a bejelentő a bejelentésben megjelölt. Az eljárás két szakaszra tagolódik: az első szakasz a WIPO előtt zajlik, és az árujegyzék ellenőrzése és formai vizsgálat után – pozitív döntés esetén – lajstromozással, illetve meghirdetéssel végződik, míg a második szakaszban a bejelentésben megjelölt országoknak 12, illetve 18 hónapos határidőn belül kell nyilatkozniuk az oltalom elismeréséről vagy elutasításáról.

1.3. A védjegyjoggal kapcsolatos európai uniós és egyéb jogforrások

A védjegyekkel kapcsolatos szabályozás vizsgálatakor három jogalkotási szintet kell figyelembe vennünk: a nemzeti, az európai uniós és a nemzetközi szabályozást. A jogalkotási szintek és a védjegyoltalom területi hatálya szerint elkülönülő védjegytipusok kapcsolata körében megállapítható, hogy az EU-tagállamok nemzeti joga tartalmazza a nemzeti védjegyekkel kapcsolatos szabályozást, amelynek a tekintetében az uniós védjegyirányelv¹¹ részleges harmonizációs kötelezettséget ír elő; az európai uniós védjegyekkel kapcsolatos szabályozást pedig az uniós védjegyrendelet¹² tartalmazza, mely közvetlenül alkalmazandó a tagállamokban. Az irányelv oltalomképességgel, grafikai ábrázolhatósággal és megkülönböztetőképességgel kapcsolatos szabályai gyakorlatilag megegyeznek a védjegyrendelet

⁹ A védjegyek nemzetközi lajstromozásáról szóló Madridi Megállapodás. Kihirdette az 1973. évi 29. törvényerejű rendelet.

¹⁰ A védjegyek nemzetközi lajstromozásáról szóló Madridi Megállapodáshoz kapcsolódó 1989. évi Jegyzőkönyv. Kihirdette az 1999. évi LXXXIII. törvény.

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló 2015/2436 irányelve (2015. december 16.).

¹² Az Európai Parlament és a Tanács közösségi védjegyről szóló 207/2009/EK tanácsi rendelet és a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról szóló 2868/95/EK bizottsági rendelet módosításáról, valamint a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnak (védjegyek és formatervezési minták) fizetendő díjakról szóló 2869/95/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 2015/2424 rendelete (2015. december 16.).

szabályaival, így a tagállamok nemzeti védjegyekre vonatkozó előírásai – a harmonizációs kötelezettség által érintett rendelkezések tekintetében – azonosak az európai uniós védjegy szabályozásával.

A tagállami szabályozások egymás közötti, illetve az uniós szabályozással való összhangja elengedhetetlen. A tagállami jogszabályok közelítésére az Európai Unió egyik legfőbb célja, a belső piac akadálymentes működésének kialakítása,¹³ a termékek és szolgáltatások szabad áramlásának biztosítása érdekében van szükség, hiszen ennek a célnak az elérésében akadályt jelenthet a tagállamok szellemi tulajdonnal kapcsolatos szabályozásának különbözősége, a felállított standardok és a védelem tagállamonként eltérő mértéke. Erre jelent megoldást az irányelv által a tagállamok számára előírt harmonizációs kötelezettség (egészen az 1989-es irányelvtől kezdve¹⁴), mely a tagállami szabályozások közelítését irányozza elő, és ezáltal biztosítja a szellemi tulajdonnal kapcsolatos védelem szintjének azonosságát a különböző tagállamokban. Ez a harmonizációs kötelezettség nem jelenti a tagállami jogszabályok teljes körű közelítését; a kötelezettség csak a nemzeti jogszabályok azon rendelkezéseire korlátozódik, amelyek a „legközvetlenebbül érintik a belső piac működését”.¹⁵

A nemzeti és európai uniós védjegyekre vonatkozó szabályozások, valamint az EUIPO és a tagállami védjegy hivatalok gyakorlata közötti összhangra pedig az uniós és tagállami védjegyrendszerek gyakori érintkezése miatt van szükség; ilyen esetek a szenioritás, a védjegy kutatás, a felszólalások és a konverzió lehetősége. Ha az EUIPO elutasít egy európai uniós védjegybejelentést vagy töröl egy európai uniós védjegyet, a jogosult kérheti ennek nemzeti védjegybejelentéssé történő átalakítását (konverzió).¹⁶ Az európai uniós védjegybejelentés ellen nemzeti (és nemzetközi) védjegyre is lehet alapozni a felszólalást. Könnyen belátható, hogy a nemzeti és az uniós védjegyrendszerek rengeteg ponton kapcsolódnak egymáshoz, és emiatt nélkülözhetetlen a szabályozások és a hivatali gyakorlatok közötti összhang, nemcsak az anyagi jog, hanem az eljárásjog területén is, hiszen a védjegy kutatás és a lajstromkivonat tartalma tekintetében is rendkívül fontos a jogszabályi előírások egymásnak való megfelelése.

Az európai uniós védjegyre vonatkozó legfontosabb jogszabály tehát az uniós védjegyrendelet, de lényeges szerepe van a védjegyrendelet végrehajtási rendeletének is,¹⁷ hiszen ez a jogforrás tartalmazza az európai uniós védjeggyel kapcsolatos részletes eljárási szabálya-

¹³ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés, 26. cikk.

¹⁴ Az Európai Tanács 89/104/EEC irányelve (1988. december 21.) a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről.

¹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2436 irányelve (2015. december 16.) a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről, Preambulum (2) bekezdés.

¹⁶ <http://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200404/01-gonda.html#3> (2017. 10. 12.).

¹⁷ A Bizottság 2868/95/EK rendelete a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról (1995. december 13.), a továbbiakban: „végrehajtási rendelet”.

kat. A védjegyreform következtében a hatályos végrehajtási rendeletet két új rendelet fogja felváltani: egy végrehajtási rendelet (*implementing regulation*)¹⁸ és egy felhatalmazáson alapuló rendelet (*delegated regulation*)¹⁹.²⁰ A védjegybejelentés részletes szabályait, így a bejelentés tárgyát képező megjelölés ábrázolásával kapcsolatos előírásokat is a végrehajtási rendelet fogja tartalmazni.²¹ Ezenkívül igen fontos szerepet játszanak az uniós védjegyjogban az Európai Unió Bírósága ítéletei és előzetes döntéshozatali eljárásban hozott határozatai is.

A nemzetközi szabályozás körében megemlítendő a Párizsi Uniós Egyezmény,²² a már említett Madridi Megállapodást és az ahhoz kapcsolódó Jegyzőkönyvet magában foglaló madridi rendszer és a már szintén említett TRIPS-megállapodás. A Párizsi Uniós Egyezménynek mindegyik EU-tagállam a tagja, a Madridi Megállapodásnak és Jegyzőkönyvnek, valamint a TRIPS-megállapodásnak pedig maga az Unió is tagja, így ezek a jogforrások is meghatározó jelentőséggel bírnak az európai uniós védjegy jog vizsgálatára körében.

1.4. A védjegyoltalom tárgya (a lajstromozhatóság feltételei)

A védjegy jog egyik legfontosabb kérdése a védjegyoltalom tárgyának a meghatározása, azaz azon feltételek megállapítása, amelyeket egy megjelölésnek ki kell elégítenie ahhoz, hogy védjegyoltalomban részesülhessen. A védjegy jog többi szegmensére csak akkor értelmezhető, ha ezen követelmények meghatározásra kerülnek, hiszen mindenekelőtt tudnunk kell, hogy mely megjelölések részesülhetnek védjegyoltalomban, azaz ismernünk kell a lajstromozhatóság feltételeit.

A védjegy lajstromozhatóságának feltételeit az uniós jog a következő rendszer szerint szabályozza: elsőként meghatározza a védjegyoltalom tárgyát, azaz azokat a megjelöléseket, amelyeket védjegyoltalomban lehet részesíteni (pozitív oldal).²³ Ezen meghatározás egy exemplifikatív, azaz nem kimerítő jellegű felsorolás,²⁴ tehát a felsorolásban nem szereplő megjelölések sincsenek kizárva a védjegyoltalomból. Ezt követően a rendelet lefekteti a védjegyoltalom két alapvető, pozitív feltételét: a megkülönböztetőképességet és a grafikai ábrázolhatóság követelményét;²⁵ az új típusú védjegyek tanulmányozása során nyilvánvalóvá válik, hogy ez a két feltétel kölcsönösen összefügg.

¹⁸ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 291. cikke alapján.

¹⁹ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 290. cikke alapján.

²⁰ E rendeletek tervezetét az Európai Bizottság 2016. október 11-én tette közzé, a jogalkotási eljárás még folyamatban van.

²¹ Az európai uniós védjegyéről szóló 207/2009/EK rendelet végrehajtásának érdekében elfogadni kívánt bizottsági rendelet tervezete (a továbbiakban: „végrehajtási rendelet tervezete”), 3. cikk.

²² Az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Uniós Egyezmény, kihirdette az 1970. évi 18. törvényerejű rendelet.

²³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2424 rendelete, 4. cikk.

²⁴ L. C-273/00. számú ügyben hozott döntés, 44. pont.

²⁵ 2017. október 1-től: egyértelmű és pontos ábrázolás, l. 3.4. pont.

Ezután a rendelet felsorolja a negatív követelményeket, azaz feltétlen²⁶ és a viszonylagos²⁷ kizáró okokat, melyek fennállása esetén a megjelölés nem részesülhet védjegyvoltalomban. Az utóbbi kettő között az a különbség, hogy míg a feltétlen kizáró okokat az EUIPO (OHIM) hivatalból vizsgálja a bejelentés vizsgálata során, a viszonylagos kizáró okokra csak korábbi jog jogosultja hivatkozhat.

Az EUIPO a védjegybejelentések vizsgálatakor az alaki vizsgálaton és a feltétlen kizáró okokra kiterjedő érdemi vizsgálaton kívül kutatást is végez, melynek során feltérképezi a bejelentés tárgyát képező megjelöléssel azonos vagy ahhoz hasonló korábbi védjegyeket. Az érdemi vizsgálat keretében vizsgálja a hivatal a megkülönböztetőképességet, az ábrázolást és a feltétlen kizáró okokat. A feltétlen kizáró okok közül egy vagy több ok fennállása esetén a bejelentést el kell utasítani, valamint ha a megjelölést a kizáró ok ellenére lajstromozták, a védjegyet törölni kell. Ha a feltétlen kizáró okokra vonatkozó vizsgálat nem vezetett eredményre, azaz a hivatal nem tárt fel ilyen okot, a bejelentést meghirdetik az Európai Unió Védjegyértéktörvényében. A meghirdetés nyomán a bejelentés nyilvánossá válik, és ettől az időponttól kezdve három hónapon belül van lehetősége a korábbi jog jogosultjának felszólalás benyújtására, melyet viszonylagos kizáró okokra alapozhat. A felszólalási eljárás során az EUIPO döntést hoz: vagy elutasítja a védjegybejelentést az árujegyzék egészére, vagy annak egy részére kiterjedően a korábbi jogra hivatkozva, vagy elutasítja a felszólalást és lajstromozza a támadott védjegybejelentést. Ha a lajstromozás után merül fel viszonylagos kizáró ok a védjegy tekintetében, a korábbi jog jogosultja ebben az esetben is felléphet a védjegy ellen, törlési eljárást indítva. Ha feltétlen kizáró ok merül fel, a védjegyet törölni kell; a viszonylagos kizáró okokkal ellentétben a feltétlen kizáró ok fennállására bárki hivatkozhat. Az irányelv a rendelettel lényegileg megegyező szabályozást tartalmaz a feltétlen és a viszonylagos kizáró okok tekintetében.²⁸

Attól a ponttól tehát, hogy a bejelentő védjegybejelentést tesz egy adott megjelölésre vonatkozóan, hosszú út vezet addig, amíg „sikeres” lesz a védjegy: elsőként a bejelentésnek meg kell felelnie az alaki előírásoknak, majd eleget kell tennie a megkülönböztetőképesség és a grafikai ábrázolhatóság (a védjegyreform hatálybalépése után: egyértelmű és pontos ábrázolás) követelményének, és nem állhat fenn egyetlen feltétlen vagy viszonylagos kizáró ok sem.

²⁶ Ilyen kizáró ok például ha a bejelentés tárgyát képező megjelölés nem minősül megjelölésnek, vagy ha nem rendelkezik megkülönböztetőképességgel, vagy kizárólag olyan formából áll, ami az áru jellegéből következik.

²⁷ A viszonylagos kizáró okok körében szabályozza a védjegyrendelet azokat az eseteket, amikor a bejelentés tárgyát képező megjelölés ütközik egy korábbi védjeggyel, azaz azzal vagy azonos, vagy ahhoz az összetéveszthetőségig hasonló.

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2436 irányelve, 4. cikk.

1.5. A védjegyjog jogi jellege és kapcsolata a versenyjoggal

A védjegyjog tárgyának meghatározása azért is kiemelt jelentőségű, mert a védjegyjog kizárólagos jogokat biztosít a jogosultnak, azaz a lajstromozás időpontjától kezdve a védjegyjogosult az egyetlen, aki a védjegyet használhatja, és bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül gazdasági tevékenység körében használ a védjeggyel azonos vagy azzal az összetéveszthetőségig hasonló megjelölést. A védjegyjog tehát abszolút szerkezetű jogviszonyon alapul, monopóliumot és kizárólagosságot biztosít a jogosult számára, amely elsőre úgy tűnhet, hogy ellentétben áll a szabad verseny jellegével, hiszen a piacgazdaság és a szabad piaci verseny éppen a monopóliumok kialakulása ellen küzd. De ez az ellentét csak látszólagos, hiszen – ahogyan azt a Nemzetközi Iparjogvédelmi Egyesület (AIPPI) egyik határozatában²⁹ is kifejtette – nincs összeütközés a szellemi alkotások joga és a versenyjog között, épp ellenkezőleg, mindkettő a gazdasági fejlődést segíti. Az AIPPI különválasztotta a szellemi tulajdon-jogok megadását és gyakorlását, és álláspontja szerint ezen jogok megadására nem lehet alkalmazni a versenyjogot, csak a szellemi tulajdon-jogok gyakorlására; a gyakorlás kapcsán a védjegyjogban is számos belső korlátozó szabály van (pl. kizáró okok, a megkülönböztetőképesség követelménye, használati kötelezettség), amelyek a hatékony versenyt szolgálják,³⁰ és alkalmazási körükben kiüritik a külső korlátot képező versenyjog alkalmazását.

A piacgazdaság és a gazdasági verseny szempontjából is kiemelt jelentőséggel bír tehát, hogy mely megjelölések lajstromozhatóak védjegyként, hiszen ha a feltételek túl megengedőek, olyan megjelölések is oltalomban részesülhetnek, amelyeknek nem pontos vagy egyértelmű az ábrázolása, vagy nem rendelkeznek megkülönböztetőképességgel, leíró jellegűek, és ezen megjelölések kizárólagos joggal történő „lefoglalása”, használatukra monopólium biztosítása indokolatlan,³¹ és adott esetben a forgalom biztonságát, a jogbiztonságot is veszélyeztetheti. Ha azonban a feltételek túl szigorúak, úgy kevés megjelölés részesül csak védjegyjogban, ami hátráltathatja a gazdasági és műszaki fejlődést, és hátrányt jelenthet a vállalkozások számára a gazdasági versenyben való részvételben.

2. A GRAFIKAI ÁBRÁZOLHATÓSÁG KÖVETELMÉNYE

2.1. A grafikai ábrázolhatóság követelményének jelentősége

A grafikai ábrázolhatóság követelménye a 2016-os védjegyreform hatálybalépéséig (2017. október 1.) létezett az uniós védjegyjogban, a védjegyreform ezt a feltételt eltörölte, és helyette a pontos és egyértelmű ábrázolás követelményét vezette be.³² A grafikai ábrázolható-

²⁹ Q187 számú határozat (AIPPI).

³⁰ Faludi Gábor, Lukácsi Péter (szerk.): A védjegy törvény magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, p. 32–33.

³¹ Az 1997. évi XI. törvény indokolása.

³² L. 2.4. pont.

ság követelménye leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a védjegybejelentésben a lajstromoztatni kívánt megjelölést kétdimenziósan, vizuális formában ábrázolni kell, ellenkező esetben a bejelentést elutasítják. Hasonlóan a tulajdonjoghoz, a védjegyjogban is kell, hogy legyen egy „meghatározott és állandó tárgya a jogviszonynak”,³³ és ezt hivatott biztosítani a grafikai ábrázolhatóság követelménye.

A grafikai ábrázolás követelményének konkrét funkciójával, a védjegyjogban betöltött szerepével az Európai Bíróság akkor kezdett el foglalkozni, amikor először merült fel a kétdimenziós grafikai ábrázolás nehézsége, mégpedig egy illat lajstromozási ügyében, a *Sieckmann-ügyben*.³⁴ A konkrét eljárás során a Bíróság a következők szerint határozta meg a grafikai ábrázolás követelményének rendeltetését: a grafikai ábrázolás egyrészt azért fontos, mert segít magának a védjegyjogosultnak a védjegyoltalom tárgyának pontos meghatározásában, másrészt a bejelentést elbíráló hatóság számára is kulcsfontosságú információval szolgál, hiszen a védjegy ábrázolása teszi lehetővé például a lajstromozás előtt elvégzendő kutatás lefolytatását, két védjegy összehasonlítását a viszonylagos kizáró okokra tekintettel vagy a védjegybitorlási ügyekben történő eljárást. Harmadrészt fontos a fogyasztók és a versenytársak számára is a grafikai ábrázolás, hiszen így juthatnak információhoz a védjegyjogosultat megillető pontos jogosultságokkal kapcsolatban. Ezen álláspontját az Európai Bíróság a *Heidelberger Bauchemie-ügyben*³⁵ is megerősítette, mely eljárás tárgya egy színekombináció oltalomképessége, grafikai ábrázolhatósága volt.

A *Sieckmann-ügyben* kifejtettekén kívül a későbbi bejelentők szempontjából is rendkívül fontos, hogy a lajstromozandó, illetve lajstromozott megjelölés grafikailag ábrázolható és ábrázolt legyen, hiszen ha egy potenciális bejelentő körütekintően jár el, és olyan megjelölést akar választani vállalkozása számára, mely nem ütközik más korábbi védjegyébe, pontosan meg kell ismernie a korábban lajstromozott megjelöléseket annak érdekében, hogy ki tudja zárni az ütközés lehetőségét.³⁶

2.2. A grafikai ábrázolhatóság követelményének kialakulása, története

A grafikai ábrázolhatóság követelménye mindig is a védjegyoltalom alapeleme volt, és ennek oka a védjegy történeti fejlődésére és a védjegylajstrom szerepére vezethető vissza. Védjegyek már az ókorban is léteztek, de használatuk különösen a kereskedelem, a kézműipar és a közlekedés fejlődése következtében terjedt el a középkorban. A középkori céhek előszeretettel használtak védjegyeket abból a célból, hogy saját termékeiket megkülönböztessék más céhek hasonló termékeitől. A mai értelemben vett védjegyek használata az ipari forradalom és az urbanizáció hatására terjedt el. A tömegtermelés miatt a különböző termékek

³³ Szalai: i. m. (1), p. 98.

³⁴ C-273/00. számú ügy (2002. december 12.), valamint I. jelen dolgozat 3.3.2. pont.

³⁵ C-49/02. számú ügy, 27–30. pont.

³⁶ Szalai: i. m. (1), p. 32.

előállítóinak érdekében állt, hogy termékeiket megkülönböztessék versenytársaik termékeitől, hiszen ezek az áruk sok esetben a belföldi piacon túl külföldi piacra is kerültek, így kulcsfontosságúvá vált a termékek eredetének megjelölése. A középkorban és az újkorban védjegyként csak vizuálisan érzékelhető, ma hagyományosnak tekintett megjelöléseket alkalmaztak, főként ábrákat, majd betűket és szavakat vagy ezek kombinációját, hiszen ezek a megjelölések voltak képesek a leginkább betölteni a védjegy fő szerepét, a megkülönböztetést, az adott termék eredetének megjelölését.

A védjegyjog kiindulópontja a következő: a fogyasztó úgy találkozik a piacon az adott termékkel (és ezáltal az azon lévő védjeggyel), hogy azt meglátja, vizuálisan érzékeli, tehát a védjegy lajstromban történő megjelenítésének is meg kell egyeznie a fogyasztó általi érzékeléssel a jogbiztonság és az összehasonlíthatóság lehetővé tétele miatt. A védjegylajstrom vezetése, valamint a meghirdetés (publikáció) hagyományosan papíralapon történt, és több országban mind a mai napig így történik. A 20. század végéig tehát minden védjegy magától értetődően grafikailag ábrázolható és ábrázolt volt, hiszen a papíralapú lajstrom és közlöny miatt elkerülhetetlen volt az adott megjelölés kétdimenziós grafikai ábrázolása (de nem is mutatkozott igény olyan védjegyek iránt, melyek ilyen formában nem ábrázolhatóak). A változások következtében azonban megjelent az igény az olyan védjegyek iránt, melyek nem feltétlenül érzékelhetőek vizuálisan, vagy nem ábrázolhatóak grafikailag; az ezen igény felerősüléséhez vezető folyamat sokrétű, számos körülmény együttesen vezetett az ilyen típusú védjegyek megjelenéséhez.

2.3. A grafikai ábrázolhatóság követelménye a védjegyreform előtt

Az új típusú megjelölések elterjedésével értelemszerűen megugrott az ilyen megjelölésekre vonatkozó védjegybejelentések száma is, hiszen a vállalkozásoknak jogi védelemre volt szükségük ezen megjelöléseik tekintetében. A tagállami védjegyhatóságokat és bíróságokat, valamint az EUIPO jogelődjét, a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalt azonban felkészületlenül érték ezen bejelentések, és – főként kezdetben – a legtöbb ilyen eljárásban elutasító döntés született többnyire a grafikai ábrázolás hiányára vagy nem megfelelő voltára, illetve a megkülönböztetőképesség hiányára hivatkozva. A következő lépést az uniós gyakorlat egységessé válása jelentette, mely egyrészt a tagállami védjegyhatóságok, bíróságok és a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal döntéseinek köszönhető, másrészt annak, hogy a tagállami védjegyhatóságok és bíróságok sok esetben az Európai Bírósághoz fordultak, és előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjesztettek elő; az EUB ezen eljárások során munkálta ki az új típusú bejelentések lajstromozhatóságával kapcsolatos feltételeket. E követelmények a kétezres évek elejére kristályosodtak ki, de a bejelentések továbbra is számos esetben végződtek elutasítással, főként a grafikai ábrázolhatóság és a megkülönböztetőképesség hiánya miatt. A megkülönböztetőképesség követelményének jelentőségét és szükségességét nem lehet kétségbe vonni, hiszen a lajstromozáshoz szükséges feltétel a védjegy legfontosabb

funkcióját biztosítja, azonban a grafikai ábrázolás követelményével kapcsolatban egyre több negatív álláspont alakult ki a szakirodalomban, hiszen e feltétel útját állta az atipikus megjelölések lajstromozásának, és annak ellenére, hogy a hivatali és bírósági gyakorlat enyhített e követelmény súlyán, valamint igyekezett azt rugalmasabbá tenni, számos esetben ez a feltétel így is meggátolta az új típusú megjelölések védjegyként történő lajstromozását.

A grafikai ábrázolás követelményének szükségességével kapcsolatos érveket és ellenérveket a Max Planck Társaság müncheni székhelyű Szellemtulajdon-jogi és Versenyjogi Intézete is számba vette, az európai védjegyrendszer működéséről szóló átfogó tanulmányában (2011). Az intézet elemezte a rendszer főbb hiányosságait, modernizációra szoruló szegmenseit, és megfogalmazta javaslatait mind az anyagi jog, mind az eljárásjog területén alkalmazandó változtatásokkal, módosításokkal kapcsolatban.³⁷ Az intézet a grafikai ábrázolhatóság követelményének eltörlése mellett érvelt a rugalmasabb megközelítés jegyében. A tanulmány szerint a grafikai ábrázolhatóság követelményét a megkérdozett védjegyhasználók jelentős többsége idejétmúlnak tartja, és olyan, rugalmasabb szabályozás bevezetését sürgetik, amely lehetővé teszi az új típusú megjelölések ábrázolásával kapcsolatos megengedőbb gyakorlat elterjedését.³⁸ Az intézet azonban hangsúlyozza, hogy a flexibilis szabályozás nem mehet a jogbiztonság követelményének a rovására.

Az intézet feltérképezte számos tagállami védjegy hivatal, valamint nemzetközi, védjegyekkel foglalkozó szervezet álláspontját is ezzel kapcsolatban; volt olyan szervezet (pl. European Communities Trade Mark Association, ECTA), amely a grafikai ábrázolhatóság követelményének fenntartása mellett érvelt, de többségben voltak az olyan szervezetek, melyek a követelmény eltörlése, illetve legalábbis módosítása mellett foglaltak állást. Az INTA (International Trademark Association) rugalmasabb szabályozást sürgetett,³⁹ amely lehetővé teszi az új típusú megjelölések védjegyként történő lajstromozását, illetőleg a meglévő szabályozás olyan irányú módosítását, amely engedi az ilyen megjelölések ábrázolását új, csak az atipikus védjegyekre vonatkozó feltételek bevezetésével. A tanulmány felhívja a figyelmet ezenkívül a hivatali (tagállami hivatalok és OHIM) és bírósági gyakorlatban észlelhető következetlenségekre, amelyek szintén a védjegyreform bevezetését sürgetik.

2.4. A 2016-os védjegyreform által hozott változások

A 2016-os védjegyreform jelentős fordulatot jelentett az európai szellemi tulajdon világában és a lajstromozás feltételei körében, így a grafikai ábrázolással kapcsolatban is komoly változásokat hozott. Két fő részre bontható: az irányelv és a rendelet (valamint a végrehajtási rendelet) reformjára; az irányelv megszövegezése a grafikai ábrázolás és a kizáró okok tekin-

³⁷ Study on the Overall Functioning of the European Trade Mark System. Max Planck Institute for Intellectual Property and Competition Law, Munich, 2011: http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/docs/tm/20110308_allensbach-study_en.pdf (2017. 10. 12.).

³⁸ I. m. (37), p. 66–68.

³⁹ I. m. (37), p. 35.

tetésben követi a rendelet szövegét, így a továbbiakban – tekintettel arra, hogy jelen dolgozat fő témája az európai uniós védjegyekkel kapcsolatos szabályozás – csupán a rendelet tartalma kerül ismertetésre.

Az Unióban kialakított védjegyrendszer ugyan működőképes volt, de bevezetése óta – azaz megközelítőleg tizenöt éve – nagyobb változáson, reformon nem esett át, holott az elmúlt két évtizedben a gazdasági környezet, az üzleti szféra és maga az Európai Unió is számos alapvető változáson esett át, így tehát időszzerűvé vált egy átfogó reform véghezvitele. A közösségi védjegyrendeletet módosító rendelet 2016. március 23-án lépett hatályba, de bizonyos rendelkezései (így a grafikai ábrázolhatóság követelményének eltörlése is) csak 2017. október 1-étől alkalmazandók; az irányelv 2016. január 12-én lépett hatályba, de a nemzeti jogba történő átültetésére 3 év (bizonyos rendelkezések tekintetében 7 év) türelmi idő áll a tagállamok rendelkezésére.

2.4.1. A védjegyreform hatása a grafikai ábrázolás követelményére

A védjegyreform által hozott változások közül jelen dolgozat szempontjából a legnagyobb jelentőséggel az anyagi jogi szabályok módosítása bír, ezen belül is a lajstromozhatóság feltételeinek csökkentése; a rendelet ezt a célt két irányból közelítette meg: egyrészt eltörölte a grafikai ábrázolhatóság követelményét, másrészt bővítette az oltalomban részesíthető megjelölések felsorolását.

Az új védjegyrendelet preambulumának 9. bekezdésében említi a védjegyreform által kitűzött célokat: *„Annak érdekében, hogy a jogbiztonság növelésével egyidejűleg nagyobb rugalmasságot tegyünk lehetővé a védjegyek ábrázolási módja tekintetében, a grafikai ábrázolhatóság követelményét törölni kell az európai uniós védjegy fogalommeghatározásából. A megjelölés bármely megfelelő formában – azaz nem szükségszerűen grafikai eszközökkel –, széles körben elérhető technológia alkalmazásával történő ábrázolásának megengedettnek kell lennie, amennyiben az ábrázolás egyértelmű, pontos, önmagában teljes, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és objektív.”*⁴⁰ Az említett rendelkezések egyértelműen kifejezik a védjegyreform mögött meghúzódó jogalkotói célokat, így a technológiai fejlődéshez való alkalmazkodást, az eljárások korszerűsítését, a lajstromozás rugalmasabbá tételét, és figyelembe veszik az irányadó, a grafikai ábrázolhatóság követelményével kapcsolatban kialakult joggyakorlatot is. A módosító rendelet a grafikai ábrázolhatóság követelményének megszüntetését a jogbiztonság és a védjegyek ábrázolási módja tekintetében fennálló rugalmasság egyidejű növelésével indokolja.⁴¹

A korábban hatályos rendelet (a Tanács 207/2009/EK rendelete) 4. cikke szerint *„közösségi védjegyoltalom tárgya lehet minden grafikailag ábrázolható megjelölés, így különösen szó – beleértve a személyneveket –, ábra, kép, alakzat, betű, szám, továbbá az áru vagy a csoma-*

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2424 rendelete preambulumának (9) bekezdése.

⁴¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2424 rendelete preambulumának (9) bekezdése.

golás formája, ha e megjelölés alkalmas arra, hogy valamely vállalkozás áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztesse más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól”. Ezzel szemben az új védjegyrendelet 4. cikke így szól: „Az európai uniós védjegyoltalomban részesíthető megjelölés Európai uniós védjegyoltalomban részesülhet minden megjelölés, így különösen szó – beleértve a személyneveket is –, ábra, kép, alakzat, betű, szám, szín, továbbá az áru vagy az áru csomagolásának formája, vagy hang, amely alkalmas arra, hogy valamely vállalkozás áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztesse más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól; és az európai uniós védjegyek lajstromában ... való ábrázolásának módja lehetővé tegye azt, hogy az illetékes hatóságok és a nyilvánosság egyértelműen és pontosan meghatározza a jogosultat megillető oltalom tárgyát.” Láthatjuk, hogy egyrészt kikerült a szövegből a grafikai ábrázolhatóság követelménye mint a megjelölés védjegyként történő bejegyzésének egyik feltétele, valamint az oltalmazható megjelölések körét tartalmazó példálózó felsorolás két új elemmel bővült: a szín- és a hangmegjelöléssel.

A védjegyreform a védjegyrendelet végrehajtási rendeletének módosítását is magában foglalta, ez a jogalkotási eljárás még folyamatban van;⁴² a végrehajtási rendelet kiindulópontként fog szolgálni a grafikai ábrázolás követelményének eltörlése után a bejelentésben szereplő megjelölések ábrázolásával kapcsolatban. A rendelet számos olyan rendelkezést vezetne be, amelyek elősegítenék az elektronikus védjegybejelentés szélesebb körben történő elterjedését: például lehetővé tenné, hogy a védjegybejelentés meghirdetésében, valamint a védjegyokiratban az EUIPO online adatbázisára mutató link kiváltsa a bejelentés tárgyát képező megjelölés ábrázolását.⁴³ A megjelölések ábrázolása körében a végrehajtási rendelet tervezete a védjegyreform hatálybalépéséig kialakult európai uniós hivatali és bírósági gyakorlatot kodifikálja; a tervezet 3. cikke alapján a megjelölést bármilyen formában – tehát nemcsak grafikai úton – lehet ábrázolni széles körben elérhető technológia alkalmazásával, amennyiben az ábrázolás megfelel a *Sieckmann-kritériumoknak*.⁴⁴

A megkülönböztetőképességet mint a lajstromozáshoz fűződő egyik követelményt a védjegyreform érintetlenül hagyta, így a védjegybejelentésről való döntés esetén ezt a kritériumot továbbra is vizsgálni fogják a szellemi tulajdonnal foglalkozó hivatalok és az EUIPO, de a rendelet és az irányelv hatálybalépése után a grafikai ábrázolhatóság követelménye helyett a vizsgálat tárgya a megjelölés ábrázolásának egyértelmű és pontos volta lesz.

Összességében megállapítható, hogy a védjegyrendelet módosítása követte a gyakorlatban kialakult feltételeket és követelményeket, és rugalmas, az atipikus védjegyeknek kedvező rendszert hozott létre. Azonban ez nem jelenti azt, hogy ezentúl bármilyen megjelölés védelemben részesülhet, hiszen a módosító rendelet kimondja, hogy a megjelölés csak akkor lajstromozható, ha „az ábrázolás egyértelmű, pontos, önmagában teljes, könnyen hozzá-

⁴² L. 1.3. pont.

⁴³ Végrehajtási rendelet tervezete, Preambulum (5)–(7) bekezdés.

⁴⁴ Egyértelmű, pontos, önmagában teljes, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és objektív.

férhető, érthető, tartós és objektív”.⁴⁵ E kritériumok a grafikailag nem vagy nehezen ábrázolható megjelölések lajstromozhatósága kérdésében kialakult, a későbbiekben részletesen ismertetendő bírói gyakorlatban forrtak ki.

3. VÉDJEGYTÍPUSOK

Egy vállalatnak működése, kereskedelmi tevékenysége során sokféle különböző védjegyre szüksége lehet, az Apple Inc. például több mint ötszáz, a Microsoft Corporation pedig több mint hatszáz lajstromozott európai uniós védjegy jogosultja (a nemzeti és nemzetközi védjegyeket is beleszámítva az ezen vállalatok védjegyportfóliójába tartozó védjegyek száma a többzetes nagyságrendet is eléri), de a kisebb vállalkozásoknak is sokszor 30-40 védjegybejelentést kell tenniük, ha gondosan kívánnak eljárni a szellemi tulajdon védelme körében. A különböző cégek védjegyportfóliói azonban korántsem homogének, azaz a megjelöléseknek nem csupán egy-két fajtájára szereznek oltalmat a társaságok; a Kraft Foods vállalatcsoport védjegyportfóliójában például megtalálható több térbeli védjegy (például a TUC keksz⁴⁶ vagy a Toblerone csokoládé formája⁴⁷), egy színvédjegy (a híres Milka-lila védjegy⁴⁸), valamint számos ábrás védjegy, szóvédjegy.

Ha egy vállalkozásnak több, különböző nevű és jellegű terméke van, több eltérő típusú védjegyre van szüksége: a vállalkozás és a termékek nevére szóvédjegyet, a vállalat logója tekintetében ábrás és szóvédjeggyel kombinált ábrás védjegyet, egyes termékek vagy a vállalati arculat fő színeinek vonatkozásában színvédjegyet, bizonyos termékek (pl. italok) csomagolásának, formájának, palackjának vonatkozásában térbeli védjegyet, a reklámozáskor használt szignál tekintetében pedig hangvédjegyet igényelhet.⁴⁹ Az adott vállalkozás tevékenységi körétől függően igényelhet ezenkívül például egy filmstúdió mozdulat- vagy mozgóképvédjegyet, egy gyógyszergyártó vagy kutatással foglalkozó cég hologramvédjegyet, egy ruhagyártó vállalat pozícióvédjegyet.

A védjegyeket két csoportra oszthatjuk a grafikai ábrázolhatóság szempontjából: hagyományos és nem hagyományos védjegyek. A hagyományos védjegyek tipikusan a szavak, szóösszetételek, betűk, számok és ábrák; az ilyen megjelölések esetében a grafikai ábrázolhatóság követelményének olyan szempontból nincs jelentősége, hogy ezen megjelölések vizuálisan érzékelhetőek, így grafikai ábrázolásuk egyszerű, egyértelmű. A nem hagyományos védjegyeken belül megkülönböztetünk vizuálisan érzékelhető megjelöléseket (térbeli, szín-, hologram-, mozgókép-, mozdulatsor- és pozícióvédjegyek) és vizuálisan nem érzékelhető,

⁴⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2424 rendelete preambuluma (9) bekezdése.

⁴⁶ 009375726 lajstromszámú európai uniós védjegy.

⁴⁷ 000031237 lajstromszámú európai uniós védjegy.

⁴⁸ 000031336 lajstromszámú európai uniós védjegy.

⁴⁹ *Tattay*: i. m. (6), p. 49.

tehát más érzékszervre ható megjelöléseket (illat-, hang-, tapintás- és ízvédjegyek).⁵⁰ Az új típusú védjegyek felsorolása példálózó, az ilyen megjelölések köre bővíthet, idetartozhat tehát bármilyen olyan védjegy, ami nem tartozik a hagyományos védjegyek csoportjába. A vizuálisan nem érzékelhető védjegyek esetén a legproblematisabb a grafikai ábrázolás, hiszen a vizuális úton történő érzékelésük is lehetetlen, tehát nyilvánvalóan az ábrázolásuk sem egyszerű; így míg a hagyományostól eltérő védjegyek első csoportja esetén az európai uniós bírói gyakorlat megengedőbb, a vizuálisan nem érzékelhető megjelölések esetén szigorúbb, a lajstromozást szinte teljes mértékben kizáró, ellehetetlenítő megközelítést alkalmaz.

3.1. Hagományos védjegyek

A hagyományos védjegyek, azaz a szavak, szóösszetételek, betűk, számok, ábrák és ezek kombinációja esetén a grafikai ábrázolás magától értetődő, hiszen ezek a megjelölések vizuálisan érzékelhetőek. Az ilyen fajta védjegyek a leggyakoribbak az Európai Unióban, az összes lajstromozott európai uniós védjegy 58%-a szóvédjegy és 41%-a ábrás védjegy, a maradék 1%-on osztozik a hagyományostól eltérő védjegyek összes típusa.⁵¹

Az új védjegyrendelet hatálybalépéséig a hagyományos és atipikus védjegyek megkülönböztetése nyomon követhető volt a rendelet oltalomban részesíthető megjelöléseket tartalmazó felsorolásában. Ugyan ez a lista nem kimerítő, tehát a felsorolt megjelöléseken kívül is bármilyen megjelölés szerezhethet védjegyoltalmat, amennyiben megfelel a rendelet által előírt feltételeknek, de a védjegyreform hatálybalépéséig a rendeletben kifejezetten említett megjelölésfajták mind a hagyományos védjegyek körébe tartoztak. Azonban 2017. október 1-jétől kezdve a felsorolás részévé vált az atipikus megjelölések közé tartozó szín és a hang is; elképzelhető, hogy a védjegyreform által bevezetett módosítás a gyakorlatban bekövetkezett változásokat tükrözi, azaz a színek és a hangok (legalábbis a zenei hangok) fokozatosan átkerültek az atipikus védjegyek kategóriájából a hagyományos védjegyek csoportjába.

A végrehajtási rendelet tervezete a hagyományos védjegyek ábrázolásának módjáról is rendelkezik a lajstromozási eljárás részletes szabályainak és a védjegybejelentés tartalmi elemeinek körében. A rendelet különválasztja a szóvédjegyeket és az ábrás védjegyeket; az előbbi kategóriába sorolja a betűkből, számokból vagy egyéb tipográfiai karakterekből álló megjelöléseket, az utóbbi csoportba pedig az olyan megjelölések tartoznak, amelyek speciális grafikai elrendezést, karaktereket vagy színeket tartalmaznak, ideértve az olyan megjelöléseket is, melyek ábrát és betűket vagy számokat is tartalmaznak. A tervezet szerint

⁵⁰ Dr. Nagy-Kocsombá Nelli Livia: A színek és színekombinációk oltalmazhatósága a divatiparban az utóbbi évek joggyakorlata tükrében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 5. sz., 2016. október.

⁵¹ Statistics of European Union Trade Marks (EUIPO): https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/about_euipo/the_office/SSC009-Statistics_of_EU_Trade_Marks-2016_en.pdf (2017. 10. 18.).

szóvédjegyek esetén a bejelentésnek tartalmaznia kell az adott megjelölés közönséges betűtípussal és elrendezésben történő ábrázolását, színek és grafikai elemek használata nélkül. Az ábrás védjegyek esetén a bejelentésben a ábrázolásnak ki kell terjednie a megjelölés minden elemére, és amennyiben az tartalmaz színeket, úgy azok feltüntetésére is. Amennyiben a bejelentést nem elektronikus úton nyújtják be, a megjelölést egy, a bejelentés szöveges részét tartalmazó laptól különálló lapon kell ábrázolni, amely lap mérete nem haladhatja meg az A4-es méretet, és legalább 2,5 cm-es szegélyt kell hagyni a lap két oldalán.⁵² Amennyiben nem egyértelmű a megjelölés tájolása, a bejelentésben meg kell jelölni a megjelölés felső részét.

3.2. Az új típusú védjegyek

3.2.1. Az új típusú védjegyek megjelenése

A piaczgazdaság és a gazdasági társaságok számának növekedése (Közép-Európában főként a rendszerváltás után) a piacon lévő termékek és szolgáltatások, illetve ezzel egyidejűleg a védjegybejelentések és -lajstromozások számának ugrásszerű emelkedését eredményezte.⁵³ A védjegybejelentésekkel kapcsolatos változás nemcsak mennyiségi, hanem minőségi átalakulást is jelentett, így a technológiai fejlődés, a globalizáció és a modern gazdasági verseny folytán megjelent az új típusú védjegyek iránti igény. Európában a nyolcvanas évek közepén jelentkezett a nem hagyományos védjegyek iránti kereslet, de az Egyesült Államokban már egészen az ötvenes évektől kezdve jelentettek be szín- és hangvédjegyeket.⁵⁴

A második világháborúig a gazdasági fejlődés üteme lassabb volt, ami a védjegyjogban kevesebb, de értékesebb védjegyet eredményezett, melyek hosszú és kitartó munka eredményeként jöttek létre. A második világháború után, a huszadik század végén a vállalkozások marketingstratégiája megváltozott: a hosszú brandépítési folyamat helyett intenzív reklámozási tevékenységre tértek át,⁵⁵ és ez a tendencia a mai napig megfigyelhető. Az új védjegyek gyorsan alakulnak ki, gyorsan mennek át a köztudatba, de sok esetben gyorsan elavulttá is válnak, kimennek a divatból. Annak érdekében, hogy egy vállalkozás egy adott márka vagy védjegy jó hírnevét, közismertségét meg tudja tartani, lépést kell tartania a technológiai változásokkal. A védjegyet tulajdonképpen a marketing hozza létre, hívja életre, követve a telekommunikációs ágazatban kialakult szokásokat és változásokat; folyamatosan újabb és újabb technikai lehetőségek jelennek meg, például az óriásplakátok helyett a közösségi médiában történő reklámozás, a marketing, és ezáltal a védjegyek is követik ezen változásokat.

⁵² Végrehajtási rendelet tervezete, 3. cikk, 6. pont.

⁵³ Tattay: i. m. (6), p. 13.

⁵⁴ Nagy-Kocsomba: i. m. (50).

⁵⁵ Vida Sándor: A védjegy pszichológiai és jogi megközelítésben. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, p. 14.

A 20. század vége óta, de főként a 21. században a vállalkozások valóságos küzdelmet folytatnak annak érdekében, hogy megnyerjék a fogyasztó figyelmét. Ahhoz, hogy a fogyasztó az adott vállalkozás termékét válassza a piacon lévő sok százezer termék közül, olyan marketingstratégiára van szükség, ami emlékeztető reklámot hoz létre, olyan brandet és terméket kell alkotni, amely feltűnő, lebilincselő és magával ragadó. Ráadásul a piacon lévő termékek egyre inkább hasonlítanak egymásra, egyre nehezebb észlelni a különbséget köztük,⁵⁶ így a védjegy szerepe még nagyobb mértékben felértékelődött. Már nemcsak az adott termék külseje, csomagolása, megjelenése számít, hanem az ahhoz kapcsolódó hangulat, érzés, a fogyasztó és a termék között létrejövő kapocs, melynek kialakulása során az érzelmi tényezők is fontos szerepet játszhatnak; az érzelmekre, érzésekre pedig sikeresebben lehet hatni illatok, színek, ízek segítségével, mint szlogenek és ábrák használatával.

Ezekre az elvárásokra adnak választ az új típusú megjelölések, melyek izgalmasak, figyelemfelkeltőek és megragadnak a fogyasztó emlékezetében. Azonban nem elég egy különleges megjelölés megalkotása és használata, hiszen az ötletet „ellophatja” a versenytárs; szükség van jogi védelem biztosítására is. A szellemi tulajdon-jog körében a védjegyoltalom az a jogintézmény, amely képes az ilyen jellegű megjelölések védelmére (bizonyos esetekben szerepet játszhat a formatervezésiminta-oltalom, a szabadalom vagy a szerzői jog is). Annak érdekében, hogy az ilyen típusú megjelölések védjegyoltalomban részesülhessenek, meg kell felelniük bizonyos, a védjegy jog által támasztott követelményeknek; a hagyományostól eltérő megjelölések tekintetében ezen feltételek közül a legproblematisabbnak a grafikai ábrázolhatóság és a megkülönböztetőképesség követelménye bizonyul.

3.2.2. A védjegyoltalom megszerzésének nehézségei az új típusú védjegyek esetén

Általánosságban megállapítható, hogy a hagyományos típusú védjegyek nagyobb eséllyel képesek ellátni a védjegy alapvető rendeltetését, a megkülönböztető funkciót, hiszen könnyen belátható, hogy egy ábra vagy egy szlogen könnyebben képes kapcsolatot kialakítani egy áru vagy szolgáltatás és az azt előállító vagy kínáló vállalkozás között, mint mondjuk egy szín vagy egy illat. Természetesen bizonyos esetekben az atipikus megjelölések is képesek e funkció betöltésére; sok esetben az ilyen típusú megjelölések használat során szerzik meg a megkülönböztetőképességet. A megkülönböztetőképesség fokát az határozza meg, hogy az adott védjegy mennyiben képes jelezni a termék vagy szolgáltatás kereskedelmi eredetét.⁵⁷ Az új típusú védjegyek körében ez a szint a legtöbb esetben alacsonyabb, hiszen

⁵⁶ Vida: i. m. (55), p. 70.

⁵⁷ A Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (Védjegyek és Formatervezési Minták) által a közösségi védjegyekkel kapcsolatban végzett vizsgálatra vonatkozó iránymutatás, C. rész, 4. szakasz, 2. pont: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/contentPdfs/law_and_practice/trade_marks_practice_manual/WP/Part-A/04-part_a_general_rules_section_4_language_of_proceedings/part_a_general_rules_section_4_language_of_proceedings_hu.pdf.

egy termék színe, illata, formája, tapintása vagy íze inkább tekinthető az adott áru tulajdonosságának, jellemzőjének, mint eredetjelzőjének. A megkülönböztetőképesség hiánya az az ok, amelyre hivatkozva elutasításra kerül a legtöbb, új típusú megjelölésre vonatkozó védjegybejelentés. E körben fontos szempont az érzékelés szubjektív volta is (főként az illat- és íz megjelölések esetén), hiszen ez a tényező is csökkenti a megkülönböztetőképesség fokát az adott megjelölés tekintetében.

A grafikai ábrázolhatóság és a megkülönböztetőképesség követelményein kívül megjelennek a védjegyrendelet 7. cikkének e) pontjában foglalt követelmények is mint elutasítást megalapozó okok, azaz elutasításra kerül a védjegybejelentés, ha a megjelölés „*kizárólag olyan formából vagy egyéb jellemzőből áll, amely az áru jellegéből következik; az árunak olyan formájából vagy egyéb jellemzőjéből áll, amely a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges; vagy olyan formából vagy egyéb jellemzőből áll, amely lényeges értéket ad az áruhoz*”. Ezek az esetek a funkcionalitás fogalmán belül helyezkednek el, és azt hivatottak megakadályozni, hogy olyan megjelölésekre oltalmat lehessen szerezni, amelyek valójában nem megjelölések, nem adnak hozzá semmit az áruhoz, hanem alapvető, objektivizálódott formák, melyeket „*a közönség az áru természetére figyelemmel természetesnek tart*”,⁵⁸ hiszen ha az ilyen megjelölések oltalom alatt állnának, az a piaci versenyt akadályozná, a piac túlságosan nagy részét lefedné, kisajátítaná.

A hagyományostól eltérő védjegyek esetén kezdetben, az ezredforduló idején sokszor lassú, problémás folyamat volt a bejelentés, egyrészt a korábban felsorolt, lajstromozáshoz szükséges feltételek teljesítése (vagy annak hiánya) miatt, másrészt mivel az ügyek nagy százaléka ún. *landmark case* volt, azaz az első a saját kategóriájában, így a védjegy hivataloknak és bíróságoknak alapvető, elvi jelentőségű tételeket és szempontrendszereket kellett lefektetniük az oltalmazhatóság, azon belül főként a grafikai ábrázolás és a megkülönböztetőképesség kapcsán. A tagállami bíróságok sokszor bizonytalanok az atipikus védjegyek lajstromozásának kérdésében, így előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményeznek, amelyek eredményeképp az ügyek jelentősen elhúzódnak. A védjegyreform hatálybalépésének idejére többé-kevésbé letisztult az egyes új típusú megjelölésekkel kapcsolatos bírói gyakorlat, kialakultak a lajstromozhatóság feltételei. A következő kihívás, mellyel az európai uniós jogalkotás és jogalkalmazás szembesülni fog, valószínűleg a hagyományostól eltérő, lajstromozott védjegyekkel kapcsolatos különböző jogviták elbírálása lesz, a bitorlási eljárások lefolytatása és a különböző megjelölések összehasonlítása.⁵⁹

⁵⁸ Vida Sándor: Az Európai Bíróság újabb döntései térbeli védjegyekről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 109. évf. 6. sz., 2004. december, p. 50.

⁵⁹ Nagy-Kocsomba: i. m. (50).

3.3. Illatvédjegyek

„Az illatok hűségesek, néha erősebbek, mint az idő. Parancsolnak neki, kényszerítik, hogy emlékeket hozzon, az érzékek és a lét összes emlékeit. Kényszerítik, hogy mámort hozzon és szomorúságot, várakozásokat, lemondást és győzelmet és estét és hajnalt és szemek csillogását.”

Fekete István

3.3.1. Ábrázolás

Könnyen belátható, hogy miért ütközik nehézségekbe az illatmegjelölések (*olfactory marks*) grafikai ábrázolása: az emberek szaglására hat, szemmel nem látható, tehát a vizuálisan nem érzékelhető megjelölések körébe tartozik. A szaglásnak jelentős szerep jut az emberi érzékelés során, sőt, fogyasztóként hozott döntéseinket is befolyásolhatja például egy-egy áru, illetve bolt illata. Az illatok, szagok érzékelése azonban szubjektív, meghatározni, objektív módon jellemezni őket majdhogynem lehetetlen. Sok körülmény befolyásolja azt, hogy egy adott illatot hogyan érzékelünk (pl. az illat töménysége, a hőmérséklet, az érzékelő kora vagy egészségi állapota).

A védjegyreform hatálybalépéséig kérdéses volt az EU-ban az illatmegjelölések lajstromozhatósága, és a védjegyreform sem adott választ minden, a lajstromozással kapcsolatos kérdésre. Az illatmegjelölések védjegyként történő bejegyzésének útjában nem csupán a grafikai ábrázolhatóság követelménye állt, hanem sokszor a megkülönböztetőképesség hiánya is, éppen az érzékelés szubjektivitása miatt. Így kérdéses, hogy a védjegyreform hatálybalépése, a grafikai ábrázolhatóság követelményének eltörlése és ezzel egyidejűleg az „egyértelmű és pontos ábrázolás” feltételének megjelenése mennyiben enged utat a jövőben az illatmegjelölések lajstromozásának, hiszen a megkülönböztetőképesség továbbra is kulcsfontosságú szerepet játszik a lajstromozási eljárás során, és az illatok esetében nehezen teljesíthető követelmény a bejegyzés tekintetében.

Az új típusú megjelölések közül talán az illatmegjelölések körében a legnehezebb a vizuális úton történő ábrázolás; ezen követelményt a 2016-os védjegyreform hatálybalépése előtt a bejelentők kémiai képletek, illetve szavakkal történő leírás, illatminták segítségével, vagy ezek kombinációjával próbálták kielégíteni, de a védjegy hivatalok, illetve az Európai Bíróság a legtöbb esetben nem látta teljesítettnek a követelményeket (sokszor emellett a megkülönböztetőképesség hiányára is hivatkozva).

Illatvédjegyek a gyakorlatban

A védjegyreform hatálybalépéséig az Unióban összesen egy európai uniós illatvédjegy került bejegyzésre, ez pedig a „*the smell of fresh cut grass*”, azaz a frissen nyírt fű illata, a 28. áruosztályba tartozó teniszlabdák tekintetében.⁶⁰ A védjegybejelentést 1996-ban nyújtották

⁶⁰ 000428870 lajstromszámú európai uniós védjegy.

be Hollandiában, és a védjegy lajstromozására 2000. október 11-én került sor. A védjegy leírása a következőt tartalmazza: „*a megjelölés frissen nyírt fű illatából áll, a termékre vonatkoztatva*”. A Belső Piaci Harmonizációs Hivatal tehát egyedül ezen bejelentés esetén látta teljesítettnek a grafikai ábrázolhatóság követelményét (valamint minden más követelményt); álláspontja szerint a frissen nyírt fű illata egy olyan illat, amelyet mindenki azonnal megismer, fel tud idézni az emlékei alapján. A védjegy 2006-ban megújítás hiányában megszűnt, így jelenleg az Európai Unióban egyetlen illatvédjegy sincs (ide nem értve természetesen az Unió területén lajstromozott nemzeti védjegyeket, például az Egyesült Királyságban bejegyzett „*keseű sör erős illata*” védjegyet, amelyet dartsnyilakra kiterjedően lajstromoztak⁶¹).

De ez nem azt jelenti, hogy az EUIPO-hoz nem érkeznek illatmegjelölésekre kiterjedő bejelentések, de a hivatal ez idáig elutasította az ilyen bejelentéseket; ilyen volt többek között a „*citrom illata*” megjelölés, lábbelikre és cipőtalpakra kiterjedően,⁶² valamint a „*vaníliailat*” bejelentés különböző kozmetikumokra, ékszerre, háztartási eszközökre, ruházatra és édességekre kiterjedően.⁶³

3.3.2. Jogi szabályozás

Az európai uniós védjegyrendelet az oltalmazható megjelöléseket tartalmazó felsorolásában⁶⁴ nem említi külön az illatokat, de mivel – ahogyan ez a *Sieckmann*-döntés nyomán is világossá vált – ez a felsorolás példálózó jellegű, tehát ugyan kifejezetten nem említi az illatokat mint oltalomban részesíthető megjelöléseket, de nem is tiltja azokat. Ez alapján tehát az illatmegjelöléseknek is ugyanazon feltételeknek kell megfelelniük lajstromozáskor, mint minden más megjelölésnek, így a védjegyreform előtt a grafikai ábrázolhatóságnak, a védjegyreform hatálybalépése után az egyértelműség és pontosság követelményének, ezenkívül a megkülönböztetőképesség feltételének, valamint a megjelölés nem állhat abszolút vagy relatív kizáró okok hatálya alatt. Sem a most hatályos végrehajtási rendelet, sem az új rendelet tervezete nem említi az illatokat mint megjelöléseket az ábrázolással kapcsolatos szabályok körében, de a tervezet kimondja, hogy abban az esetben, ha bejelentés tárgyát képező megjelölés nem illik egyik, a rendelet által nevesített kategóriába sem, a kérelemben pontosan meg kell jelölni a bejelentés tárgyát képező megjelölést, azaz a potenciális védjegytalalom tárgyát.⁶⁵

Általánosságban elmondható, hogy az illatmegjelölések esetén a feltételek közül mind a grafikai ábrázolhatóság, mind a megkülönböztetőképesség teljesítése akadályokba ütközhet, valamint a feltétlen kizáró okok közül is aggályos lehet az a kritérium, mely szerint nem

⁶¹ 2000234 lajstromszámú védjegy az Egyesült Királyságban.

⁶² 001254861 számú védjegybejelentés.

⁶³ 001807353 számú védjegybejelentés.

⁶⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2436 irányelve, 3. cikk; Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2424 rendelete, 4. cikk.

⁶⁵ A végrehajtási rendelet tervezete, 3. cikk 4. bekezdés.

részesülhet védjegyoltalomban az a megjelölés, amely kizárólag olyan jellemzőből áll, amely az áru jellegéből következik (e feltétel miatt került elutasításra az Egyesült Királyságban a Chanel No. 5 parfüm illatvédjegyként, hiszen a védjegy maga az árut testesítette meg). Nem részesülhet védjegyoltalomban az olyan illat, amely természetes „velejárája” az árunak (pl. a bőr illata bőrcipők esetén), vagy amely az áru funkcióját hordozza (pl. illatosító vagy parfüm illata, hiszen ez a termék funkciója). Ilyen esetekben a megjelölés megkülönböztetőképesége hiányzik, azaz a megjelölés leíró jellegű; szóvédjegy esetén ilyennek minősülne például egy olyan védjegybejelentés, mely a „cipő” megjelölésre szeretne védjegyoltalmat szerezni cipők tekintetében. Könnyen belátható, hogy a legtöbb esetben az illat inkább a termék tulajdonságainak hordozója, mintsem árujelző. Ezek alapján tehát az oltalomban részesíthető illatok körét le kell szűkíteni egy olyan körre, amely illatok nem következnek a hozzájuk kapcsolódó áru jellegéből, funkciójából, tehát az árutól elválnak, így képesek a védjegy funkciójának betöltésére, azaz információt szolgáltatnak a fogyasztók – és versenytársak – számára a védjeggyel megjelölt termékről, illetve szolgáltatásról.

Az illatvédjegyekkel – és általában az új típusú megjelölésekkel – kapcsolatban meghatározó jelentőséggel bír az Európai Bíróság gyakorlata, az általa kimunkált elvek és kritériumok, tekintettel arra, hogy a rendelet és az irányelv nem tartalmaz kifejezett rendelkezést az illatmegjelölésekre vonatkozóan. Az EUB döntései közül is kiemelendő a *Sieckmann*-ügyben hozott döntés, mely ítéletre, illetve az ítéletben kidolgozott tesztre a bíróság több, a nem tradicionális védjegyekkel kapcsolatos témakörben hozott kulcsfontosságú döntésében is hivatkozott.

A Sieckmann-döntés

Az ügyben a védjegybejelentő egy illatmegjelölésre kívánt védjegyoltalmat szerezni Németországban, a nizzai osztályozás szerinti 35., 41. és 42. áruosztályban található szolgáltatásokra kiterjedően. A bejelentéshez a bejelentő csatolt egy leírást, melyben szavakkal jellemezte az illatot („*balzsamos gyümölcsös illat egy leheletnyi fahéjjal*”), mellékelt illatmintát, egy kémiai képletet ($C_6H_5-CH=CHCOOCH_3$), valamint egy nyilatkozatot, melyben közölte a hivatallal, hogy az illatminta megtalálható a helyi laboratóriumokban. A Német Szabadalmi és Védjegyhivatal elutasította a védjegybejelentést; a hivatal álláspontja szerint a megjelölés nem elégítette ki a grafikai ábrázolhatóság és a megkülönböztetőképeség követelményét. A bejelentő fellebbezést nyújtott be a döntés ellen, ezáltal az ügy a Szövetségi Szabadalmi Bírósághoz került. A bíróság kimondta, hogy elméletileg lehetséges az illatok védjegyként történő bejegyzése, de kétségei merültek fel a nem tradicionális védjegyek grafikai ábrázolhatóságával kapcsolatban, így előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az Európai Bíróság előtt.

A feltett kérdések közül az első az volt, hogy az irányelv⁶⁶ által előírt grafikai ábrázolhatóság követelménye csak azon megjelölésekre vonatkozik, melyeket elő lehet állítani újra közvetlenül, látható formájukban, vagy az olyan megjelölésekre is, amelyek vizuálisan önmagukban nem érzékelhetőek (például illatok vagy hangok). A második kérdés arra vonatkozott, hogy amennyiben az első kérdés kapcsán a tágabb értelmezést fogadja el a Bíróság, úgy az illatmegjelölések esetén kielégíti-e a grafikai ábrázolás követelményét a kémiai képlet, az illat szavakkal történő leírása, az illatminta vagy ezek kombinációja.

A *Sieckmann-ügyben* az Európai Bíróság működése során elsőként foglalkozott általános-ságban és részletesen az új típusú megjelölések grafikai ábrázolhatóságának a kérdésével. A döntésben olyan elvi jelentőségű megállapításokat tett, melyek hivatkozási ponttá váltak az atipikus megjelölésekkel kapcsolatban. Az első kérdés megválaszolása során a Bíróság elsőként leszögezte, hogy a védjegyrendeletben és irányelvben található, oltalomban részesíthető megjelöléseket tartalmazó lista exemplifikatív, azaz nem kimerítő jellegű, így annak ellenére, hogy nem tartalmaz olyan megjelöléseket, melyek vizuálisan nem érzékelhetőek,⁶⁷ az ilyen megjelölések védjegyként történő lajstromozása nem kizárt. Ez alapján tehát megállapította a bíróság, hogy a grafikai ábrázolhatóság követelményét úgy kell értelmezni, hogy védjegyvoltalmat szerezhethet olyan megjelölés is, amelyet önmagában vizuálisan nem érzékelhető, de grafikailag ábrázolható.⁶⁸ Döntésében az Európai Bíróság meghatározta a védjegyjogban előírt grafikai ábrázolhatóság követelményének funkcióját is,⁶⁹ valamint kimondta, hogy a grafikai ábrázolás főként képek, vonalak vagy karakterek segítségével valósulhat meg.

A Bíróság egyik legfontosabb megállapítása a grafikai ábrázolás pontos követelményeivel, illetve tartalmával kapcsolatos, amelyekre mind az EUIPO, mind maga a Bíróság későbbi, atipikus védjegyekkel kapcsolatos döntéseiben rendszeresen hivatkozott. Az EUB kimondta, hogy az ábrázolásnak önállóan, egyszerűen hozzáférhetőnek, érthetőnek, tartósnak, világosnak, pontosnak és objektívnek kell lennie.⁷⁰ Egyértelműnek kell lennie olyan értelemben, hogy a megjelölés érzékelésének mindig ugyanolyan formában kell megtörténnie, és ez azt is jelenti, hogy az ábrázolásnak tartósnak kell lennie. Az objektivitás követelménye kapcsán megállapította a Bíróság, hogy el kell kerülni a szubjektivitás bármifajta megjelenését a megjelölés érzékelése során. E hét kritériumot nevezi a szakirodalom *Sieckmann-tesztnek* vagy *Sieckmann-kritériumoknak*; a teszt nagyban hozzájárult az új típusú megjelölések kapcsán a grafikai ábrázolhatóság követelményének kimunkálásához, tartalmának pontosításához, valamint nagy hatással volt a 2016-os védjegyreform során elfogadott rendelet és irányelv megszövegezésére is.

⁶⁶ A Tanács 89/104/EKG első irányelve (1988. december 21.).

⁶⁷ Megjegyzés: a korábbi védjegyrendeletben található lista csak a következő megjelöléseket tartalmazta: név, dizájn, betű, szám, áru vagy csomagolás formája.

⁶⁸ Sieckmann-döntés, 45. pont.

⁶⁹ L. 3.1. pont.

⁷⁰ Sieckmann-döntés, 52–55. pont.

A második kérdés kapcsán a bíróság az illatmegjelölésekre fókuszált, szemben az első kérdés kapcsán kifejtett, valamennyi új típusú védjegyre vonatkozó általános, elvi jelentőségű megállapításaival. Arra kellett választ adnia, hogy megfelel-e a grafikai ábrázolhatóság követelményének az illatmegjelölések esetén a kémiai képlet, a leírás, az illatminta vagy ezek kombinációja. A bíróság megállapította, hogy kevés ember ismer fel egy illatot kémiai képlet alapján, és a képlet nem az anyag illatát ábrázolja, hanem magát az anyagot, így nem elégíti ki a grafikai ábrázolás követelményét. A bíróság álláspontja szerint az illatminta sem tekinthető grafikai ábrázolásnak, ezenkívül nem elégíti ki a tartósság követelményét sem (tekintve, hogy az illatminta egy idő után elpárolog, illata megváltozik).⁷¹ Az illat szavak segítségével történő leírásával⁷² összefüggésben az EUB kifejtette, hogy a leírás ugyan grafikainak tekinthető, de nem elég egyértelmű, pontos és objektív. Érdekes, hogy a „*frissen nyírt fű*” védjegy esetén a Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy mindenki felismeri a csatolt leírás alapján a frissen vágott fű illatát az emlékei alapján, de ezt a feltételt a „*balzsamos gyümölcsös illat egy leheletnyi fahéjjal*” leírás tekintetében nem látta teljesítettnek. Összefoglalva, a bíróság egyik fent részletezett grafikai ábrázolási módot sem tekintette olyannak, ami kielégíti a védjegyirányelv által előírt grafikai ábrázolás követelményét, de döntésében sajnos nem fejtette ki, hogy mely ábrázolási mód felelne meg e követelményeknek.

Az illatvédjegyekkel kapcsolatos gyakorlat alakulása a Sieckmann-döntés után

Mivel a *Sieckmann-döntés* nyomán nem vált világossá, hogy melyik az az ábrázolási mód, amelyik kielégíti a grafikai ábrázolhatóság követelményét, a gyakorlatban a bejelentők különféle eszközökkel próbálták elérni, hogy illatmegjelölésüket az EUIPO (akkor még OHIM) védjegyként lajstromozza. Például az ún. *Eden-ügyben*⁷³ a bejelentő az „*érett eper illata*” megjelölést kívánta védjegyként bejegyeztetni, és a bejelentéshez egy érett eper képét csatolta. Az OHIM azonban elutasította a bejelentést egyrészt a grafikai ábrázolás nem megfelelő voltára hivatkozva, másrészt a hivatal a megkülönböztetőképesség feltételét sem látta teljesítettnek. Az ügy az Európai Bíróság elé került; a bíróság a megjelölés azonosíthatóságára, a védjegylajstrom megfelelő működésének biztosítására és a *Sieckmann-kritériumokra* hivatkozva kimondta, hogy a grafikai ábrázolás feltétele nem értelmezhető kiterjesztően annak érdekében, hogy az olyan megjelöléseket könnyebb legyen lajstromozni, amelyek esetében a megjelölés természetéből adódóan problémásabb a vizuális ábrázolás.

A védjegyreform előtt a védjegyhivatalok, illetve az EUB főként azt vizsgálta az illatokra vonatkozó bejelentések esetén, hogy a bejelentésben található grafikai ábrázolás megfelel-e

⁷¹ Megjegyzés: a végrehajtási rendelet tervezete már kifejezetten kimondja, hogy a minta nem alkalmas a megjelölés ábrázolására (3. cikk 1. pont).

⁷² Megjegyzés: a védjegybejelentésben, illetve a védjegylajstromban szereplő leírás – ellentétben a szabadalmak leírásával – jogilag nem szabályozott, jogi jellege nem tisztázott; a leírás azonban egyedüli ábrázolásként biztosan nem kielégítő, hiszen ellentétben áll a védjegy jog alaptételével, azaz a fogyasztó a piacon nem a leírással találkozik, hanem az azáltal jellemzett megjelöléssel.

⁷³ T-305/04. számú ügy.

a rendelet és irányelv által előírt követelménynek, valamint e körben nagy jelentőséget tulajdonítottak annak is, hogy az átlagos fogyasztó megismeri-e a bejelentéshez csatolt leírás vagy ábrázolás alapján az adott illatot. Ez a gyakorlat lényegében kizárta a parfümököt az illatvédjegyek köréből, hiszen azokat leírás, illatminta vagy kémiai képlet alapján kevés ember ismeri fel, tekintettel azok hasonlóságára és arra a tényre, hogy azok nem olyan könnyen beazonosítható illatok, mint például a frissen nyírt fű illata.

A *Sieckmann-ügyben* a Bíróság tehát rendkívül szigorú megközelítést alkalmazott az illatvédjegyek tekintetében, amely hozzáállás azóta is jellemző mind az EUB, mind az EUIPO és a tagállami hivatalok gyakorlatára. A *Sieckmann-kritériumok* alapján gyakorlatilag lehetetlen illatvédjegyet bejegyeztetni az Európai Unióban, ez abból is egyértelműen látszik, hogy az OHIM (EUIPO) működése során összesen egy illatot részesített védjegyoltalomban. A grafikai ábrázolást segítené, ha lenne egy nemzetközileg elfogadott illatskála, ahogyan az a színek esetén létezik, de megkülönböztetőképesség problematikája továbbra is fennállna, hiszen a jelenleg uralkodó uniós szemlélet szerint az illat nem alkalmas a legfontosabb védjegyfunkció betöltésére, azaz nem képes megkülönböztetni egy vállalkozás áruit más vállalkozás áruitól. Ezenkívül nehéz az illatmegjelölések esetén a védjegyoltalom határainak pontos megismerése, az illat nehezen reprodukálható az internetes védjegynyilvántartásokban, védjegykutató, védjegyek összehasonlító során vagy védjegybitorlási eljárásokban. Az illat inkább a termék jellemzőjeként jelenik meg, nem pedig az termék eredetjelzőjeként, így kétséges, hogy az illat egyáltalán képes-e megjelölésként, védjegyként funkcionálni. Ezt az elutasító, az Unióban uralkodó szemléletet előreláthatólag a védjegyreform által hozott változások sem fogják nagymértékben enyhíteni, hiszen az illat ábrázolása digitális úton is majdhogynem lehetetlen, valamint a megkülönböztetőképesség, illetve az egyéb kizáró okok miatt valószínűleg továbbra sem lesz problémamentes az illatmegjelölések védjegyként történő lajstromozása.

Az Egyesült Királyságban és az Egyesült Államokban ugyan nem érvényesül az illatvédjegyekkel kapcsolatban az Unióban elterjedt elutasító nézet, viszont az angolszász védjegyhivatalok is sokszor gyakorlati problémákba ütköznek az illatmegjelölések elhatárolása és az ezekkel kapcsolatos jogviták során.

A védjegyként lajstromozható illatok közül ki kell zárunk azokat, melyek csupán az áru tulajdonságait testesítik meg (pl. parfüm) vagy amelyek az adott áru természetes velejárói (pl. bőrcipő illata), és csak azon illatok esetén merülhet fel egyáltalán a védjegyként történő funkcionálás lehetősége, melyek elválnak az árutól, és képesek a termékről információt szolgáltatni a fogyasztók felé, azaz a védjegy alapvető funkcióját betölteni. Azonban az ilyen illatok esetén is aggályos a lajstromozhatóság, tekintettel az érzékelés szubjektív voltára, amely gyakorlatilag lehetetlenné teszi a védjegyoltalom határainak megvonását, pontos ismeretét, ennek hiányában viszont a védjegy alapvető funkciója és a jogbiztonság is sérülhet. Ezenkívül az illatok esetén az egyértelmű és pontos ábrázolás követelményének kielégítése, illetve a megkülönböztetőképesség meglétének a bizonyítása is majdhogynem lehetetlen.

Összességében tehát az illat elsősorban a termék, áru tulajdonságát testesíti meg, így a fent kifejtettek miatt nem, vagy csak rendkívül szűk körben alkalmas a védjegy rendeltetésének betöltésére.

3.4. Színek és színekombinációk

„A szín az emberi lélekre való közvetlen hatásgyakorlás eszköze.”

Vaszilij Vasziljevics Kandinszkij

3.4.1. Ábrázolás

A szín mint védjegy

Amint egy fogyasztó ránéz egy termékre, először a színét látja, és csak ezután veszi szemügyre az áru konkrét jellemzőit, csomagolását. A szín egyfajta összbenyomást képvisel az adott termékkel, vállalkozással kapcsolatban, mely befolyásolja a fogyasztói döntéseket, így a marketingszakemberek is előszeretettel használják a színt mint reklámeszközt. Egy kutatás szerint a fogyasztók 85%-a dönt vásárlásnál a szín alapján, a fogyasztók vásárlásaik 93%-ában az áru kinézete szerint hozzák meg döntéseiket, és a vásárlók 80%-a véli úgy, hogy a szín segít a márka felismerésében,⁷⁴ így tehát kulcsfontosságú a megfelelő szín kiválasztása; a vállalkozásnak célszerű olyan szín mellett letennie a voksát, amely figyelemfelhívó, és amely nem található meg mindenhol a természetben (pl. zöld, kék). Nem véletlen, hogy a legtöbb, színre vonatkozó védjegybejelentés a narancssárga, sárga és rózsaszín színekre érkezik.

A színmegjelölések és színekombinációk esetén első látásra egyértelműnek tűnik a grafikai ábrázolás, hiszen a színek vizuálisan érzékelhetőek. Azonban az ábrázolás nem mindig egyértelmű, pontos és állandó, és a színek érzékelése szubjektív, függ az érzékelő nemétől, korától, egészségi állapotától, a megvilágítástól és a környezeti tényezőktől. A színmegjelölések esetén a bejelentés elutasításának oka azonban a legtöbbször mégsem a grafikai ábrázolás hiánya vagy elégtelensége, hanem a megkülönböztetőképesség hiánya, hiszen a szín általában a terméknek csak az egyik tulajdonsága, nem pedig az eredetjelzője vagy megjelölése.⁷⁵

A színvédjegyeken belül két fő kategóriát lehet elkülöníteni: a konkrét színvédjegyeket, melyek egy áru meghatározott részén helyezkednek el, vagy meghatározott kontextusban használják (pl. Christian Louboutin-féle piros cipőtalp⁷⁶) őket, és az absztrakt színvédjegyeket, melyekhez nem kapcsolódik egy konkrét megjelenítési mód, hanem az adott árnyalatot a védjegyjogosult minden olyan termék és szolgáltatás kapcsán használhatja, amire kiterjed a védjegyoltalom. Könnyen belátható, hogy az absztrakt színvédjegyek lajstromozása nehe-

⁷⁴ <http://pszichozona.hu/szinpszichologia> (2017. 10. 20.).

⁷⁵ Vida Sándor: Az Európai Bíróság védjegyjogi gyakorlata. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2006, p. 92–108.

⁷⁶ 008845539 lajstromszámú európai uniós védjegy.

zebb, hiszen ez a fajta védjegyoltalom tág, a piac nagyobb részét fedi le, így a piac korlátozásának megelőzése érdekében a közérdeket is mérlegelni kell.

Színvédjegyek a gyakorlatban és az ábrázolás lehetséges eszközei

Az EUIPO adatbázisában⁷⁷ jelenleg összesen 279 lajstromozott színvédjegy található, 14 ilyen bejelentés vizsgálat alatt van, és a hivatal összesen 361 színvédjegyre vonatkozó bejelentést utasított el. A lajstromozott színvédjegyek közül megemlítendő például a Deutsche Telekom AG színvédjegye, a híres magentaárnyalat,⁷⁸ vagy a Kraft Foods színvédjegye, a Milka-lila árnyalat⁷⁹ (amely egyébként az első európai uniós színvédjegy, 1996-ban lajstromozta az OHIM), a színkombinációk körében a Futbol Club Barcelona kék-skarlátvörös színkombinációra kiterjedő védjegye⁸⁰ vagy a Lidl Stiftung & Co. KG kék-piros-sárga színkombinációra kiterjedő védjegye.⁸¹

A színek és színkombinációk lajstromozásával kapcsolatos európai uniós bírósági gyakorlat a 21. század legelejére kristályosodott ki (2003–2004), addig inkonzisztensnek tekinthető. Az OHIM már 1998-ban, az *Orange-ügyben* sem fogadta el a bejelentés tárgyát képező szín csupán szavakkal történő jellemzését, hanem a lajstromozáshoz előírta színkódok használatát vagy színminta csatolását a bejelentéshez.⁸² A fentebb felsorolt védjegyek közül a Lidl-védjegy kivételével mindegyiket 2003 előtt lajstromozták, és mindegyik bejelentés más-más módon kísérelte meg a megjelölés grafikai ábrázolását. A Telekom-magentaárnyalat esetén⁸³ a bejelentéshez színmintát csatoltak, valamint a bejelentés tartalmazza a szín szavakkal történő leírását („magenta”) és RAL kód segítségével történő megjelölését. A Kraft Foods Milka-lila védjegye⁸⁴ esetén a bejelentéshez csatolták a szín szavakkal történő leírását, színmintát, az árnyalat Pantone skálán történő megjelölését és a szín LAB-koordinátáit. A barcelonai focicsapat kék-skarlátvörös színkombinációra kiterjedő védjegybejelentése⁸⁵ csupán színmintát és szavakkal történő leírást tartalmaz, ezzel szemben viszont a Lidl 2008-ban lajstromozott színkombináció-védjegye esetében már megjelölte a szavakkal történő leíráson kívül a Pantone skálán történő elhelyezkedést, valamint a színkombinációt alkotó színek közötti arányt is. Látható tehát, hogy az ábrázolási módok meglehetősen heterogén képet mutattak az Európai Bíróság elvi jelentőségű, színekkel és színkombinációkkal kapcsolatban a *Libertel*-⁸⁶ és a már korábban említett *Heidelberger Bauchemie-ügyben* előzetes döntéshozatali eljárásban hozott döntéséig, így korábban megjelent a Kraft Foods védjegy-

⁷⁷ EUIPO eSearch: <https://euipo.europa.eu/eSearch/#basic>.

⁷⁸ 000212787 lajstromszámú európai uniós védjegy.

⁷⁹ 000031336 lajstromszámú európai uniós védjegy.

⁸⁰ 001526441 lajstromszámú európai uniós védjegy.

⁸¹ 005853742 lajstromszámú európai uniós védjegy.

⁸² R 7/97-3. számú ügy (1998. február 12.).

⁸³ Lajstromozás időpontja: 2000. augusztus 3.

⁸⁴ Lajstromozás időpontja: 1999. december 20.

⁸⁵ Lajstromozás időpontja: 2002. október 28.

⁸⁶ C-104/01. számú ügy.

bejelentése kapcsán tárgyalt LAB koordináta⁸⁷ és a Pantone skálán⁸⁸ történő megjelölés, a Telekom bejelentésében megjelenő RAL kód szerinti⁸⁹ megjelölés, valamint az RGB szintér használata.⁹⁰ A *Libertel-ügyben* hozott ítélet a színek grafikai ábrázolása kapcsán állított fel egy követelményrendszert, a *Heidelberger Bauchemie-ügy* pedig a színek kombinációk ábrázolását tette egyértelművé.⁹¹ E döntések óta a legtöbb lajstromozott színvédjegy és színekombináció-védjegy bejelentése tartalmaz szavakkal történő leírást, színmintát és a színek valamely, fent említett színskála vagy szintér szerinti besorolását (leggyakoribb a RAL kóddal vagy a Pantone skálán történő elhelyezéssel való ábrázolás).

A színekre és színekombinációkra vonatkozó bejelentéssel, valamint az abban foglalt ábrázolással kapcsolatos részletes szabályokat a végrehajtási rendelet állapítja meg. Az új rendelet tervezetében külön rendelkezik a színek és a színekombinációk bejelentésben történő ábrázolásáról: egy szín esetén az adott árnyalat kontúrok nélküli ábrázolása és egy nemzetközileg elfogadott színskála kódjára történő hivatkozás együttesen tekinthető elfogadott módszernek,⁹² színekombináció esetén pedig az adott összetétel kontúrok nélküli ábrázolása és nemzetközileg elfogadott színkódra történő utalás jelenti a megfelelő ábrázolást. A bejelentő csatolhat a bejelentéshez szöveges leírást a színek szisztematikus elrendezéséről; ilyen leírás hiányában a hivatal a bejelentésben megjelenített ábrázolást tekinti annak az elrendezésnek, amelyre a védjegyoltalom ki fog terjedni.

A jelenleg hatályos Végrehajtási rendelet a színek bejelentésben való ábrázolása kapcsán az adott megjelölés grafikai ábrázolását és szavakkal történő leírását tartja kötelező elemnek, és a színkódra történő hivatkozást csak lehetséges ábrázolási módként említi meg,⁹³ ennek következtében számos olyan lajstromozott védjegy található az EUIPO adatbázisában, amely esetén a megjelölés leírása nem tartalmaz semmiféle színkódot, illetve színská-

⁸⁷ A LAB szintér egy olyan koordináta-rendszer, amelyben három koordináta segítségével lehet elhelyezni az adott árnyalatot (tehát három tengelye van a koordináta-rendszernek); a három koordináta közül az első (L) a fényességet jelenti, ez a tengely feketétől a fehérig terjed, a második (a) tengely a ciánszíntől a magenta színig tart, a harmadik (b) tengely pedig a kék színtől a sárgáig jeleníti meg a színeket. A LAB egy ún. eszközfüggetlen színrendszer, ami azt jelenti, hogy műszerrel (spektrofotométerrel) mérhető, és nem igazodik különböző eszközökhöz vagy az emberi érzékeléshez.

⁸⁸ A Pantone színegyeztető rendszert főleg a textiliparban és a nyomdaiparban használják 1963 óta. A Pantone skála eszközfüggetlő, így két Pantone skála között lehet színeltérés, ami spektrofotométerrel kimutatható.

⁸⁹ A RAL kódokat főként az építőiparban és a gépgyártásban használják már 1927 óta, itt minden szín-árnyalat rendelkezik egy külön kóddal (tehát ez nem egy szintér, hanem különálló árnyalatokat tartalmaz).

⁹⁰ Az RGB színskála a vörös-zöld-kék fény keverése segítségével határozza meg a színeket, de ez a skála nem eszközfüggetlen, azaz az adott szín meghatározása nem egyértelmű.

⁹¹ L. 3.4.2. pont

⁹² Végrehajtási rendelet tervezete, 3. cikk, 3. bekezdés, (f) pont.

⁹³ A Bizottság 2868/95/EK rendelete (1995. december 13.) a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról, 3. szabály, (5) bekezdés.

lára vagy szintérre utalást.⁹⁴ Az új rendelet tervezete a szöveges leírásnak mint ábrázolási eszköznek csupán értelmező jelentőséget tulajdonít.⁹⁵

3.4.2. Jogi szabályozás

A színvédjegyek és a torzulásmentes verseny kapcsolata

A színek oltalomképességét számos vita övezi, főként azok megkülönböztetőképesége, illetve annak hiánya, valamint érzékelésük szubjektív volta és a piaci verseny korlátozásának lehetősége miatt. A színek lajstromozhatósága mellett szól az a tény, hogy a fogyasztók agyában kialakulhat egy asszociációs kapcsolat egy adott szín és termék vagy vállalkozás között,⁹⁶ tehát a szín is rendelkezhet megkülönböztetőképeséggel, vagy a használat során megszerzheti azt (pl. a Milka-lila vagy a Telekom-magenta árnyalat); azonban a színek sokszor az áru jellegéből fakadnak, így a lajstromozást elbírálnak kell döntenie a megkülönböztetőképeség meglétéről. A színek oltalomképessége ellen szól az a tény, hogy a színek korlátozott számban érhetőek el, így ha egy jogosult oltalmat szerez egy adott árnyalat tekintetében, az adott színre – a védjegyoltalomból eredő jogosultságok kizárólagos volta miatt – tulajdonképpen monopóliumot szerez, és ez korlátozhatja a piaci versenyt. Így egy adott árnyalat védjegyként történő lajstromozása az adott áruosztályok tekintetében – jó hírű védjegy esetén az összes áruosztály tekintetében – megakadályozza más piaci szereplők számára az adott szín használatát, például egy hirdetésben vagy egy termék csomagolásán is.⁹⁷

Az Európai Bíróság gyakorlata szerint a lajstromozás megtagadásához vagy a védjegybitorlás megállapításához nem szükséges a két védjegy közötti teljes azonosság, hiszen az átlagos fogyasztó nem érzékeli a két színárnyalat közötti jelentéktelen különbségeket, mivel a színek érzékelése szubjektív. Ez azt jelenti, hogy az egy színárnyalat tekintetében fennálló védjegyoltalom valójában nemcsak arra az egy árnyalatra terjed ki, és ez a körülmény is a versenykorlátozás, a közérdek és a magánérdek mérlegelésének fontosságát támasztja alá. Kérdés, hogy ez alapján egy adott árnyalat tekintetében fennálló védjegyoltalom valójában hány színárnyalatra terjed ki; erre vonatkozóan nem egységes a bírósági gyakorlat, a hivatalok és a bíróságok az eset összes körülményét szem előtt tartva – különös tekintettel a védjegy által átfogott árukra és szolgáltatásokra – döntenek.

Tekintettel arra, hogy a színek lajstromozása több évtizedes múltra tekint vissza, a „tetszősebb”, figyelemfelkeltő színek többsége már védjegyként lajstromozott, így a bejelentőknek vagy egy teljesen új árnyalatot kell választaniuk az azonos vagy hasonló áruk és szol-

⁹⁴ Pl. 014327399, 002297604 lajstromszámú európai uniós védjegyek.

⁹⁵ Végrehajtási rendelet tervezete, 3. cikk, 2. bekezdés.

⁹⁶ Boronkay Miklós, *ifj. Wellmann György*: A színvédjegyek oltalmáról. *Gazdaság és Jog*, 18. évf. 2. sz., 2010. február.

⁹⁷ David I. Bainbridge: Smell, sound, colour and shape trade marks: an unhappy flirtation? *Journal of Business Law*, 2004. 2. sz., p. 219–246., 323.

gáltatások tekintetében, vagy kockáztatniuk kell, és egy, már bejegyzett árnyalathoz hasonló szint tartalmazó bejelentést benyújtani.

A színvédjegyekkel kapcsolatos szabályozás és bírósági gyakorlat

Mind a védjegyrendelet, mind az irányelv külön nevesíti a színeket az oltalomban részesíthető megjelölések körében a védjegyreform hatálybalépése óta.⁹⁸ Mivel a TRIPS-megállapodás is kifejezetten említi a színeket és színekombinációkat az oltalmazható megjelölések körében,⁹⁹ a TRIPS-tagoknak, így az Európai Uniónak is kötelező elfogadnia a színekombinációk védjegyként történő lajstromozhatóságát,¹⁰⁰ és az Unió köteles védjegyjogi szabályait a megállapodás szövegével és céljaival összhangban értelmezni. Számos európai uniós tagállam védjegyjoga külön is elismeri a színek és színekombinációk lajstromozhatóságát (például a magyar¹⁰¹ vagy a német védjegy törvény¹⁰²). Azonban a színek oltalomban részesíthető megjelölések körében történő kifejezett említése ellenére is sokszor nehézségbe ütközik a színvédjegyek lajstromozása a grafikai ábrázolás pontatlansága és a megkülönböztetőképesség hiánya miatt.

A színek és színekombinációk az uniós jogszabályokban csupán az oltalomban részesíthető megjelölések példálózó felsorolásában (és a végrehajtási rendelet eljárási részletszabályaiiban¹⁰³) jelennek meg, lajstromozhatóságuk pontos feltételei a bírói gyakorlatban alakultak ki. Az EUIPO (akkori OHIM) fellebbezési tanácsa már 1998-ban, az *Orange-döntésben* kimondta, hogy a színek lajstromozhatók védjegyként, de csupán szűk körben. Az EUB későbbi kettő, nagy horderejű döntése alapozta meg a színekre és színekombinációkra vonatkozó oltalomképességi feltételeket: a *Libertel-ügyben* a színek, a *Heidelberger Bauchemie-ügyben* pedig a színekombinációk védjegyként történő bejegyzésének követelményeit határozta meg a Bíróság, de e döntéseken kívül számos, fontos ítéletben nyomon követhető a bírósági gyakorlat változása.

A színek oltalmazhatósága

Általánosságban elmondható, hogy a csupán egy színből álló megjelölésekre nehezebb oltalmat szerezni, mint a színekombinációkra.¹⁰⁴ Az Európai Bíróság *Libertel-ügyben* hozott ítéletével kikristályosodott a színvédjegyekkel kapcsolatos európai uniós bírósági gyakorlat,

⁹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2424 rendelete, 4. cikk; Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/2436 rendelete, 3. cikk.

⁹⁹ TRIPS-megállapodás, 15. § (1) bekezdés.

¹⁰⁰ *Szitané dr. Kazai Ágnes*: A szín-, hang- és az illatvédjegyek nemzetközi joggyakorlatának áttekintése. Védjegyvilág, 8. évf. 2. sz., 1998, p. 16–22.

¹⁰¹ A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény, 1. § (2) bekezdés e) pont.

¹⁰² Gesetz über den Schutz von Marken und sonstigen Kennzeichen, 3. § (1) bekezdés.

¹⁰³ Megjegyzés: a végrehajtási rendelet is a bírói gyakorlatban kialakult feltételeket és követelményeket kodifikálta.

¹⁰⁴ *Abida Chaudri*: Graphically speaking – Registering smell, colour and sound marks in the UK and Europe. Trademark World, 2003, 157. sz., p. 26–29.

és a Bíróság, valamint az OHIM (EUIPO) későbbi, színvédjegyekkel összefüggő ügyekben számos esetben hivatkozott erre a döntésre. A Bíróság *Libertel-döntést* követő joggyakorlatában azonban figyelemre méltó a *KWS Saat-ügyben* hozott ítélet is, amelyben a Bíróság egyebek mellett a színek szolgáltatások vonatkozásában történő védjegykénti bejegyzését is elemzi.

A Libertel-döntés

Az EUB tehát a *Libertel-ügyben* 2003. május 6-án hozott ítéletében fektette le a színvédjegyekkel kapcsolatos követelményrendszer alapjait; a döntés szigorú megközelítést alkalmaz az olyan védjegybejelentésekkel kapcsolatban, amelyek esetében a bejelentés tárgya egy önmagában vett szín. Az ügyben a bejelentő egy holland, mobiltelefonos szolgáltatások nyújtásával foglalkozó vállalkozás volt, a bejelentés tárgya pedig a narancssárga szín egy meghatározott árnyalata távközlési szolgáltatások vonatkozásában. A bejelentő a megjelölést a „narancsszín” szóval jellemezte, és a kérelemhez csatolt egy színmintát, azaz egy narancssárga téglalapot, de semmilyen színkódra, színskálára nem utalt. A Benelux Védjegy hivatal elutasította a bejelentést a megkülönböztetőképesség hiányára hivatkozva; az ügy a bejelentő megváltoztatási kérelme folytán a Hágai Törvényszékhez került, amely helybenhagyta a hivatal döntését. Az ügy végül a Holland Legfelsőbb Bírósághoz került, amely előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az Európai Bíróság előtt.

A Holland Legfelsőbb Bíróság előzetes döntéshozatali eljárás keretében négy kérdést tett fel az Európai Bíróságnak; első két kérdése a színek megkülönböztetőképességének lehetőségére vonatkozott, a harmadik kérdés a színek számának korlátozott voltára és ennek a piaci versennyel, közérdekkel való kapcsolatára terjedt ki, az utolsó kérdésben pedig a holland bíróság a bejelentés vizsgálatának pontos módjára keresett választ.

Az Európai Bíróság előzetesen megjegyezte, hogy ahhoz, hogy egy szín védjegyként lajstromozható legyen, három feltételnek kell megfelelnie: megjelölést kell képeznie, grafikailag ábrázolhatónak kell lennie, és rendelkeznie kell megkülönböztetőképességgel. A színekkel kapcsolatban általánosságban véve kifejtette a Bíróság, hogy azok általában a dolgok egyszerű tulajdonságai, de ez nem azt jelenti, hogy ne képezhetnének megjelölést; ennek megítélése attól a kontextustól függ, melyben az adott színt használják.¹⁰⁵ A grafikai ábrázolás kapcsán a Bíróság kifejtette, hogy a színeknek lajstromozáskor a *Sieckmann-kritériumoknak* kell megfelelniük, és egy színminta önmagában nem elégíti ki ezeket követelményeket, hiszen az az idő múlásával változhat, a pontos árnyalat nem őrizhető meg, így nem felel meg a tartósság követelményének.¹⁰⁶ A szöveges leírás kapcsán a Bíróság kifejtette, hogy a szín szavakkal történő leírása ugyan grafikai ábrázolásnak minősül, de nem minden esetben elégíti ki a *Sieckmann-követelményeket*, ennek megítélése a bíróság mérlegelési jogkörébe

¹⁰⁵ *Libertel-döntés*, 27. pont.

¹⁰⁶ Megjegyzés: a védjegyrendelet végrehajtási rendeletének tervezete már kifejezetten kimondja, hogy a minta önmagában nem tekinthető a megjelölés megfelelő ábrázolásának (3. cikk 1. pont).

tartozik, és azt az adott helyzet körülményeinek fényében kell megítélni. Egy színminta és egy szöveges leírás kombinációja is kielégítheti a grafikai ábrázolhatóság követelményét, amennyiben megfelel a *Sieckmann-kritériumoknak*, de a Bíróság egy nemzetközileg elismert azonosítási kód, színkód használatát tartja olyan ábrázolási módnak, amely biztosan megfelel a *Sieckmann-kritériumoknak* és a *Libertel-döntésben* meghatározott egyéb követelményeknek.

A színek megkülönböztetőképességével kapcsolatban kifejtette az Európai Bíróság, hogy ugyan nem zárható ki, hogy egy szín önmagában rendelkezzen megkülönböztetőképességgel, de ez csupán kivételes esetekben fordul elő. A színeket általában vonzó jellegük miatt használják, reklámozás és forgalmazás során, és „*természetüknél fogva csak kismértékben képesek egy adott üzenet közvetítésére*”.¹⁰⁷ A Bíróság álláspontja szerint az átlagos fogyasztó az áruk vagy csomagolásuk színe alapján nem következtet azok származására, hiszen a szín inkább az áru külső megjelenéseként funkcionál. Itt figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy az átlagos fogyasztó számára általában nem adódik lehetőség arra, hogy a védjegyeket közvetlenül összehasonlítsa, így az emlékképeire kell hagyatkoznia, amelyek általában pontatlanok, tökéletlenek. A színek esetén a korábbi használat során szerzett megkülönböztetés kulcsfontosságú, hiszen többé-kevésbé ez az egyetlen esély arra, hogy az adott szín rendelkezzen megkülönböztetőképességgel, és védjegyként lajstromozzák. A megkülönböztetőképesség a használatot megelőzően, a használattól függetlenül is megszerezhető, ez a Bíróság szerint azonban csupán akkor valósulhat meg, ha az „*áruk vagy a szolgáltatások száma, amelyekre vonatkozással a megjelölés lajstromozását kérték, rendkívül korlátozott, és az érintett piac rendkívül specifikus*”.¹⁰⁸

Az előzetes döntéshozatali kérelemben feltett harmadik kérdésre válaszként a Bíróság a színek számának korlátozott voltával és ennek a piaci versennyel, közérdekkel való kapcsolatával összefüggésben kifejtette, hogy nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy ugyan a technika jelenlegi állása szerint igen magas az ismert színárnyalatok száma, de a „*szokásosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő, átlagos fogyasztó*” csak kevés árnyalatot tud megkülönböztetni, tehát a színek mint lehetséges védjegyek számát korlátozottnak kell tekinteni.¹⁰⁹ Tekintettel a védjegyoltalomból fakadó jogosultság kizárólagos voltára, egy szín vonatkozásában fennálló védjegyoltalom monopóliumot és jogtalan versenylőnyt jelentene, amely nem összeegyeztethető a torzulásmentes versennyel és a gazdasági fejlődéssel. Figyelembe kell venni tehát a piacon jelen lévő többi szereplőt is, és nem szabad, hogy a bejelentőhöz hasonló gazdasági tevékenységet végző vállalkozások rendelkezésére álló színek köre indokolatlanul leszűküljön. Ezt úgy lehet megakadályozni, hogy a bejelentés elbírálásakor a hivatal vagy bíróság szem előtt tartja azon áruk és szolgáltatások számát, amelyekre a védjegyoltalmat igényelték, hiszen minél nagyobb ezen áruk és szolgál-

¹⁰⁷ Libertel-döntés, 40. pont.

¹⁰⁸ Libertel-döntés, 60. pont.

¹⁰⁹ Libertel-döntés, 46-47. pont.

tatások köre, annál valószínűbb, hogy a védjegyoltalomból fakadó jog túlzott mértékű lesz, és a torzulásmentes verseny követelményébe ütközik.¹¹⁰ E körben tehát színre vonatkozó védjegybejelentés vizsgálatokor minden esetben mérlegelni kell a mindenki általi felhasználhatósághoz fűződő érdeket is („*general interest in availability*”¹¹¹), és ebben segítséget nyújthat a bejelentésben foglalt áruosztályok vizsgálata.

Érdekes kérdés, hogy a jó hírű védjegyek esetén hogyan alakul a közérdek vizsgálata; tekintettel arra, hogy a legtöbb színmegjelölés már a bejelentéskor használat útján megszerezte a megkülönböztetőképességet, így ezek a védjegyek sok esetben jó hírű védjegynek számítanak, azaz a jogosult számára áruosztályokon átívelő védjegyoltalmat biztosítanak. Az ilyen nagy terjedelmű, áruosztályokat figyelmen kívül hagyó monopólium esetén kiemelten fontos a közérdek mérlegelése, hiszen egy ilyen kizárólagos jogosultság nagyobb eséllyel jelent jogtalan versenylőnyt, és nagyobb eséllyel akadályozza a torzulásmentes versenyt.

A *Libertel*-döntésben tehát az Európai Bíróság lefektette a színek védjegyként történő lajstromozásának alapvető feltételeit, valamint megállapította, hogy nem kizárt, hogy a szín rendelkezik megkülönböztetőképességgel, de itt is szükség van a *Sieckmann-ügyben* meghatározott, grafikai ábrázolással kapcsolatos követelmények teljesítésére.

A KWS *Saat*-döntés¹¹²

Nem gyakori az új típusú védjegyek esetén, hogy a bejelentésben szolgáltatásokra vonatkozóan igényel a bejelentő védjegyoltalmat a hagyományostól eltérő megjelölés kapcsán, ilyen szempontból a KWS *Saat-ügyben* hozott ítélet tehát döntő jelentőségűnek tekinthető. A bejelentő, egy németországi székhelyű vállalkozás az önmagában vett narancssárga színre igényelt védjegyoltalmat vetőmagokkal kapcsolatos gépek, berendezések, mezőgazdasági termékek, valamint „*műszaki tanácsadás, szakmai konzultáció a növénytermesztés területén, különös tekintettel a vetőmagokra*” szolgáltatások tekintetében. A bejelentés tárgyát képező színárnyalatot a bejelentő az amúgy ritkán használt HKS színskála segítségével jelölte meg. A bejelentést az OHIM elbírálója, majd fellebbezés folytán a fellebbezési tanács is elutasította a megkülönböztetőképesség hiányára történő hivatkozással. Az ügy az Európai Bírósághoz került, a bejelentő az OHIM határozatának megsemmisítését kérte.

A Bíróság döntésével részben megsemmisítette a határozatot, és a védjegyet csupán a bejelentésben megjelölt szolgáltatások vonatkozásában lajstromozták 2005. szeptember 7-én.¹¹³ Ítéletében a Bíróság nem adott igazat a hivatalnak abban, hogy a megjelölés védjegyként történő bejegyzése korlátozná a bejelentő versenytársainak tevékenységét és arra vonatkozó lehetőségét, hogy színvédjegyeket lajstromoztathassanak, hiszen még számos színárnyalat áll a piacon lévő, hasonló termékekkel és szolgáltatásokkal foglalkozó szerep-

¹¹⁰ *Libertel*-döntés, 55-56. pont.

¹¹¹ *Libertel*-döntés, 44. pont.

¹¹² T-173/00 számú ügy (2002. október 9.).

¹¹³ 000773630 lajstromszámú európai uniós színvédjegy.

lők rendelkezésére, valamint a bejelentés tárgyát képező narancssárga színárnyalatra vonatkozó védjegyoltalom a termékek és szolgáltatások csupán rendkívül kis részére terjed ki, így az összes többi termék és szolgáltatás tekintetében bárki használhatja az adott árnyalatot. A megkülönböztetőképességgel kapcsolatban a Bíróság kifejtette, hogy a színek és színkombinációk számos funkciót betölthetnek, így a technikai, díszítő jellegű rendeltetésen kívül eredetjelző funkciót is elláthatnak; ebben az összefüggésben ha a fogyasztók (akik jelen esetben nem az átlagfogyasztót jelentik, hanem az átlagos vásárlónál tájékozottabb és figyelmesebb vásárlót, hiszen a bejelentésben szereplő termékek és szolgáltatások nem tekinthetők hétköznapi termékeknek és szolgáltatásoknak) az adott szint egy termék vagy szolgáltatás eredetével kapcsolatos jelzésként fogják fel, nem jelenti a megkülönböztetőképesség hiányát az a tény, hogy az adott szín vagy színekombináció egyszerre több funkciót is betölt.¹¹⁴ A Bíróság álláspontja szerint egy védjegynek nem kell minden esetben konkrét információt szolgáltatnia a szolgáltatást nyújtó vállalkozásról; elegendő, ha az adott megjelölés lehetővé teszi a fogyasztó számára, hogy megkülönböztesse az adott szolgáltatást más vállalkozások szolgáltatásaitól.¹¹⁵ A bejelentésben megjelölt szolgáltatásokkal kapcsolatban a Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy mivel a szolgáltatásoknak jellegüknél fogva nincs színük (az árúkkal ellentétben), a szín nem kapcsolódhat magához a szolgáltatáshoz, tehát a fogyasztók különbséget tudnak tenni a szín díszítőelemként történő használata és eredetjelző funkciója között. Így a Bíróság meggyőződése szerint a fogyasztók képesek annak a felismerésére, hogy az adott szín konkrét szolgáltatás tekintetében történő használata a szolgáltatást nyújtó vállalkozás saját, önálló döntése.¹¹⁶

Összefoglalva tehát úgy tűnik, hogy a *KWS Saat-ügyben* az Európai Bíróság alacsonyabb mércét állapított meg a szolgáltatások vonatkozásában igényelt színvédjegyekkel összefüggésben. Megsemmisítette az OHIM határozatának azt a részét, melyben a hivatal megtagadta a szín 42. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében történő lajstromozását, de a határozat többi részét érintetlenül hagyta. Ez azt jelenti, hogy ugyanazon megjelölés tekintetében a Bíróság termékek vonatkozásában elutasította a bejelentést, de szolgáltatások vonatkozásában helyt adott annak, azaz alacsonyabbra tette a megkülönböztetőképességgel kapcsolatos mércét a szolgáltatások esetén.

A színekombinációk oltalmazhatósága

A színekombinációk védjegyként történő lajstromozása kapcsán általánosságban megállapítható, hogy a hivatali és a bírósági gyakorlat megengedőbb, mint az egy szint tartalmazó megjelölések esetén, és kevésbé szigorúak a lajstromozással összefüggő kritériumok, hiszen egy színekombináció nagyobb valószínűséggel tudja betölteni a védjegy alapvető funkcióit, és nagyobb eséllyel rendelkezik megkülönböztetőképességgel, mint a csupán egy színből

¹¹⁴ KWS Saat-döntés, 30. pont.

¹¹⁵ KWS Saat-döntés, 44. pont.

¹¹⁶ KWS Saat-döntés, 42. pont.

álló védjegyek. Az európai uniós joggyakorlatban a színkombinációkkal kapcsolatos legfontosabb, döntő jelentőségű ítélet a *Heidelberger Bauchemie-ügyben* hozott döntés; azonkívül, hogy a Bíróság itt fektette le a színkombinációk oltalmazhatóságával kapcsolatos alapvető feltételeket, az EUB kifejtette álláspontját a kontúr nélkül színmegjelölések oltalomképességével és megkülönböztetőképességével összefüggésben. Azonban már a *Heidelberger Bauchemie-ítélet* előtt körvonalazódott a Bíróság gyakorlatában a színkombinációk oltalomképességével kapcsolatos feltételek rendszere, így a konkrét és szisztematikus elrendezés követelménye; erre remek példa a *Viking Umwelttechnik-ügyben* 2002-ben hozott ítélet.¹¹⁷

A Viking Umwelttechnik-döntés

Ebben az ügyben a németországi székhelyű bejelentő a zöld-szürke színkombináció tekintetében igényelt közösségi védjegyoltalmat kertészeti eszközökre kiterjedően. A bejelentésben egy zöld és szürke téglalap szerepelt, valamint a két színárnyalat Pantone skálán történő elhelyezése. Az OHIM elutasította a védjegybejelentést a megkülönböztetőképesség hiánya miatt. Az ügy az Európai Bírósághoz került, és kérelmében a bejelentő az OHIM döntésének megsemmisítését kérte, az EUB azonban elutasította a bejelentő kérelmét; álláspontja szerint a zöld színt gyakran használják kertészeti eszközökkel összefüggésben, és a bejelentésben szereplő zöld árnyalata nem különbözik feltűnően a zöld többi árnyalatától. Ezáltal a Bíróság álláspontja szerint a fogyasztók nagy valószínűséggel nem eredetjelzőként tekintenének és emlékeznek a zöld színre az adott termékek vonatkozásában. A szürke szín kapcsán az EUB kifejtette, hogy a fogyasztók azt csupán az anyag természetes vagy mesterséges színeként fogják fel, érzékelik, és ez az árnyalat nem rendelkezik semmilyen olyan különleges tulajdonsággal, amely más érzékelést tenne lehetővé.¹¹⁸

A színkombináció kapcsán a Bíróság kifejtette, hogy mivel a bejelentésben a két szín szorosán egymás mellett szerepel, így a megkülönböztetőképességet is ezen elrendezés tekintetében kell vizsgálni. A Bíróság álláspontja szerint a bejelentés tárgyát képező megjelölés, azaz a két szín egymás mellett történő feltüntetése absztrakt és pontatlan, az nem jelenít meg semmilyen speciális elrendezést, ezáltal a fogyasztók nem képesek emlékezni erre a színösszetételre, mert az – a pontos és állandó elrendezés hiánya miatt – több lehetséges elrendezést is lehetővé tehet a gyakorlatban. A bejelentő által csatolt termékkatalógus is alátámasztja a Bíróság ezen megállapítását, hiszen a színösszetételt a bejelentő a gyakorlatban sokféle eltérő elrendezésben, különböző módon használja, így a fogyasztó agyában nem tud kialakulni egy következetes kapcsolat, asszociáció a megjelölés és az adott termék, vállalkozás között. Az adott színösszetételt tehát a fogyasztók csupán a termék kialakításaként, felületeként fogják felfogni, nem pedig eredetjelzőként, így a Bíróság egyetértett az OHIM fellebbezési tanácsával abban, hogy hiányzik a megjelölés megkülönböztetőképessége.

¹¹⁷ T-316/00. számú ügy (2002. szeptember 25.).

¹¹⁸ Viking Umwelttechnik-döntés, 30. pont.

A Heidelberger Bauchemie-döntés

Másik meghatározó jelentőségű döntésében, a *Heidelberger Bauchemie-ügyben* 2004. június 24-én hozott ítéletében az EUB lefektette a színek kombinációk lajstromozhatóságával kapcsolatos feltételeket, illetve összefoglalta a gyakorlatban addig kialakult követelményeket. Az ügyben a bejelentő a kék és a sárga szín kombinációjára igényelt védjegytalimat építőipari termékek csomagolása tekintetében. A bejelentésben a német vállalkozás szavakkal leírta a bejelentés tárgyát, RAL kód alkalmazásával megjelölte a két színárnyalatot, és csatolt egy különálló négyzetes lapot, amelynek a felső része kék, az alsó része sárga volt. A bejelentő utalt arra, hogy a bejelentés tárgyát képező két színt minden lehetséges formában használja (tehát nem csupán a csatolt színmintán található elrendezésben). A Német Szabadalmi és Védjegyhivatal elutasította a bejelentést arra történő hivatkozással, hogy a megjelölés grafikailag nem ábrázolható, és nem rendelkezik megkülönböztetőképeséggel. A hivatal a Német Szabadalmi Bíróság egy másik, színek kombinációjára vonatkozó védjegybejelentéssel kapcsolatos ügyben hozott döntése hatására felülvizsgálta döntését, és kimondta, hogy a színek elvileg részesülhetnek védjegytalomban, de az adott színek kombináció olthatomképeségét továbbra is megtagadta a megkülönböztetőképeség hiányára hivatkozva. A bejelentő megváltoztatási kérelme folytán az ügy a Német Szabadalmi Bírósághoz került, amely előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett az Európai Bíróság előtt. A Német Szabadalmi Bíróság által megfogalmazott kérdés a következő volt: kielégítik-e az irányelv 2. cikkében foglalt (a védjegytalomban részesíthető megjelöléssel kapcsolatos) követelményeket absztrakt módon és kontúrok nélkül meghatározott színek, amennyiben a bejelentéshez egy szavakkal történő leírást és nemzetközileg ismert színosztályozási rendszer kódját csatolják?

Az Európai Bíróság ítéletében hivatkozott a *Libertel-* és a *Sieckmann-ügyben* hozott döntésre, valamint a TRIPS-megállapodás színekkel és színek kombinációkkal kapcsolatos szabályaira. Jelen ügyben is hangsúlyosnak tekintette a közérdek vizsgálatát, miszerint meg kell állapítani, hogy a színek vagy színösszetételek abban az összefüggésben, amelyben azokat használják, valójában megjelölésnek minősülnek-e, így meg lehet és kell akadályozni, hogy a védjegyjogosult jogosulatlan versenylőnyre tegyen szert.¹¹⁹ A konkrét, kék-sárga színek kombináció kapcsán a Bíróság kifejtette, hogy annak a bejelentésben szereplő ábrázolása, azaz a szavakkal történő leírás és a RAL kód segítségével történő jellemzés ugyan megfelelő lenne, de mivel a bejelentő a megjelölést „minden elképzelhető formában” kívánja használni, így az ábrázolás mégsem felel meg a *Sieckmann-kritériumok* közül a pontosság és állandóság követelményének. Az ábrázolás absztrakt volta lehetetlenné tenné a gyakorlatban a fogyasztó számára, hogy megjegyezze az adott színösszetételt, hiszen az számos különböző módon, formában kerülne megjelenítésre, és a hatóságok, valamint a piacon jelen lévő egyéb gazdasági szereplők számára sem tenné lehetővé a védjegytalom pontos terjedelmének a megis-

¹¹⁹ Heidelberger Bauchemie-döntés, 24. pont.

merését.¹²⁰ A Bíróság tulajdonképpen a grafikai ábrázolhatóság *Sieckmann-ügyben* meghatározott funkcióját idézte fel, és annak elemeit, vagyis a védjegyoltalom pontos határainak a jogosult, a hatóságok és az egyéb piaci szereplők általi megismerhetőségét nem találta megállapíthatónak. Egy adott színekombináció „minden elképzelhető formában” történő használata az EUB álláspontja szerint nem társul egyértelműen egy áruhoz, szolgáltatáshoz vagy az azokat előállító vállalkozáshoz,¹²¹ így kérdéses a megkülönböztetőképessége.

Az absztrakt, kontúrok nélküli kék-sárga színekombinációt tartalmazó bejelentés kapcsán tehát az EUB arra az álláspontra helyezkedett, hogy az nem felel meg a grafikai ábrázolhatóság követelményeinek, pontosabban a tartósság és pontosság feltételének. A Bíróság általánosan elismerte a színekombinációk védjegyként történő lajstromozásának lehetőségét, de azt szigorú feltételekhez kötötte: a színárnyalatokat nemzetközileg elfogadott színskálára való hivatkozással kell ábrázolni (l. *Libertel-döntés*), a színösszetételnek ténylegesen megjelölést kell képeznie abban a kontextusban, amelyben használják, valamint a bejelentésnek az „*érintett színeket előre meghatározott módon és állandó jelleggel egymáshoz rendelő szisztematikus elrendezést*” kell tartalmaznia.¹²² A színekombinációk esetén tehát az összetételben szereplő színeket meghatározott, pontos elrendezésben kell megjeleníteni, amely előre meghatározza a színek egymáshoz való viszonyát a megjelölésben, hiszen a színösszetétel „minden elképzelhető módon” történő használatára a bejelentő nem kaphat védjegyoltalmat.

A színek és színekombinációk alapvetően alkalmasak lehetnek a védjegy rendeltetésének betöltésére, de az ábrázolás, valamint a megkülönböztetőképesség megléte és a szabad verseny érdekeinek figyelembevétele aggályokat vethet fel. Az ábrázolással kapcsolatosan kialakult gyakorlat szerint a bejelentők a megjelölést különböző, nemzetközi szinten elfogadott és elismert színskálák és színterek segítségével ábrázolják; ez az eljárás – a szín vagy színekombináció egységes méretű négyzetben, kontúrok nélkül történő ábrázolása mellett – kielégítő, azonban – tekintettel a színskálák és színterek közötti eltérésekre – megfelelőbb lenne, ha az uniós védjegy jogszabályok és az EUIPO letenné a voksát egy, a bejelentésben kötelezően alkalmazandó konkrét nemzetközi színskála vagy színtér mellett, hiszen így lehetne biztosítani a színek és színekombinációk ábrázolásának egységességét és összehasonlíthatóságát. Sarkalatos pont lehet a színekre és színekombinációkra kiterjedő védjegybejelentések esetén az oltalom határainak pontos megvonása, egyrészt az adott színhez hasonló, a színskálán „szomszédos” színárnyalatok tekintetében, másrészt az oltalom által átfogott áruosztályokat illetően, a színmonopólium elkerülése érdekében.

¹²⁰ Heidelberger Bauchemie-döntés, 35. pont.

¹²¹ *Vida*: i. m. (75), p. 92–108.

¹²² Heidelberger Bauchemie-döntés, 41. pont.

3.5. Hangmegjelölések

„A hangok hamarabb meghalnak, mint a színek és illatok, de sokkal tovább kísértenek.”

Móra Ferenc

3.5.1. Ábrázolás

A hang mint védjegy

A hang képes érzelmek és érzések közvetítésére, a fogyasztók figyelmének felkeltésére és döntéseik befolyásolására. A hang észlelését nem tudjuk kizárni úgy, mint egy vizuális úton érzékelhető hatást, és a hangok érzékelése kevésbé szubjektív, mint például az illatoké. A vállalkozások is elkezdték felismerni a hangban mint marketingeszközben rejlő lehetőségeket, és tevékenységük során előszeretettel alkalmaznak hangokat. A hangok sokféle módon kapcsolódhatnak a kereskedelmi tevékenységhez: a felhasználás egyik módja lehet például az üzletben, háttérben szóló zene, mely hatással lehet a fogyasztó döntéseire, kellemesebbé teszi a vásárlást, nyugtató hatással van az azt meghalló vásárlókra,¹²³ de a hang szolgálhat információval is a vásárló számára, valamint felhasználható egy vállalkozás reklámtevékenysége során is (például a Deutsche Telekomhoz kötődő szignál¹²⁴). A hang kapcsolódhat ezenkívül egy konkrét vállalkozáshoz (például a Family Frost vállalkozás mozgóboltjai által kibocsátott hangjelzés¹²⁵), illetve egy konkrét termékhez vagy szolgáltatáshoz is.

Ahhoz, hogy a hang mint megjelölés védjegyoltalomban részesülhessen, meg kell felelnie az uniós védjegy jog által előírt követelményeknek; ezen feltételek közül a hangvédjegyek esetén a grafikai ábrázolhatóság (a védjegyreform hatálybalépése óta az egyértelműség és pontosság) követelményének a kielégítése a legproblematisabb.

Hangvédjegyek a gyakorlatban és a grafikai ábrázolás nehézségei

A hangokat alapvetően két csoportba oszthatjuk: zenei és nem zenei hangok. E kétféle hang esetén eltér mind a grafikai ábrázolás módja, mind pedig a lajstromozáshoz fűződő feltételek rendszere; az ábrázolás nehézségei főként abból adódnak, hogy a hangmegjelölések a vizuálisan nem észlelhető megjelölések közé tartoznak.

Az EUIPO adatbázisában jelenleg 185 lajstromozott európai uniós hangvédjegy található, ezek között megtalálhatóak mind zenei, mind nem zenei hangok. Az első és egyben leghíresebb zenei hangvédjegyek közé tartozik a Nokia Corporation ismert csengőhangja,¹²⁶ a Deutsche Telekom reklámtevékenység során használt szignálja,¹²⁷ valamint a Twentieth

¹²³ Szalai: i. m. (1), p. 148.

¹²⁴ Ez a hang egyébként védjegyoltalmat élvez, l. 001416858 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

¹²⁵ A mozgóboltokat működtető vállalat, az Eismann Family GmbH & Co KG jogosultja volt ezen hang tekintetében a 000171876 lajstromszámú védjegynek, amely azonban megújítás hiányában megszűnt.

¹²⁶ 001040955 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

¹²⁷ 001416858 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

Century Fox Film Corporation ismert dallama. Mindhárom neves védjegyet 1999-ben lajstromozták, és közös bennük, hogy mindhárom megjelölés tárgya egy dallam, amelyet kotta segítségével ábrázoltak.

Zenei hangok esetén magától értetődő a partitúra, kotta alkalmazásával történő ábrázolás. Az uniós bírósági gyakorlat,¹²⁸ és ezt alapul véve az OHIM (EUIPO) védjegybejelentések vizsgálatával kapcsolatos útmutatója¹²⁹ is a kottával történő megjelenítést fogadta el grafikai ábrázolásként a zenei hangok mint védjegybejelentés tárgyát képező megjelölések esetén. Azonban a kottával történő megjelenítés önmagában nem elég, a bírói gyakorlat kimunkált olyan többletkövetelményeket, melyek figyelmen kívül hagyása a védjegybejelentés elutasítását vonja maga után.¹³⁰

Míg a zenei hangok esetén egyértelműnek tűnik a megjelölés megjelenítésének módja, a nem zenei hangok esetén ez korántsem ilyen magától értetődő. A nem zenei hangok esetén – ilyenek az állathangok vagy a zajszerű hangok, például Tarzan kiáltása¹³¹ vagy a Metro-Goldwyn-Mayer Lion filmstúdió híres kettős oroszánbömbölése¹³² – a bejelentő általában spektrogram¹³³ segítségével ábrázolja az adott hangot, a bejelentéshez mellékel egy részletes leírást az adott hangról, valamint bizonyos esetekben mp3-hangfájl is csatol. A szavakkal történő leírás és az oszcillogram¹³⁴ vagy spektrogram (azaz szonogram) használata majdnem minden, nem zenei hangra kiterjedő védjegybejelentésben megtalálható, de egyre gyakoribb az elektronikus hangfájl bejelentéshez történő csatolása is.

Az EUIPO védjegybejelentések vizsgálatára vonatkozó útmutatója¹³⁵ a nem zenei hangok esetén az oszcillogram vagy szonogram segítségével történő ábrázolást írja elő, amely mellé a bejelentőnek elektronikus úton be kell nyújtania a bejelentés tárgyát képező hangot tartalmazó hangfájlt. Az EUIPO elnöke¹³⁶ ezenkívül meghatározta e hangfájl formátumát (mp3) és maximális terjedelmét (1 megabyte) is.¹³⁷ A hivatal azonban nem mindig fogadta el a szonogramot és oszcillogramot a grafikai ábrázolás módjaként, hiszen az átlagember

¹²⁸ L. 3.5.2. pont, C-283/01. sz. ügy, Shield Mark (2003. november 27.).

¹²⁹ I. m. (57), B. rész, Vizsgálat, 4. szakasz (Feltétlen kizáró okok).

¹³⁰ L. 3.2.3.2. pont, Shield Mark-ügy.

¹³¹ 005090055 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

¹³² 005170113 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

¹³³ A spektrogram fogalmát az OHIM (EUIPO) szintén a R 781/1999-4. sz. ügyben határozta meg, eszerint a spektrogram egy olyan háromdimenziós ábrázolás, mely a jel eloszlását jeleníti meg a frekvencia (függőleges tengely) és az idő függvényében (vízszintes tengely). Ha a spektrogram hangot jelenít meg, az ábrázolási módszert szonogramnak nevezzük.

¹³⁴ Az oszcillogram segítségével történő ábrázolást az OHIM (EUIPO) korábbi gyakorlata nem tartotta elfogadhatónak. Fogalmát az R 781/1999-4. sz. ügyben (2003. augusztus 25.) hozott döntésében határozta meg, eszerint az oszcillogram egy adott jel amplitúdóját jeleníti meg (függőleges tengely) az idő függvényében (vízszintes tengely).

¹³⁵ I. m. (57), B. rész, Vizsgálat, 4. szakasz (Feltétlen kizáró okok).

¹³⁶ Az új végrehajtási rendelet tervezete is az EUIPO ügyvezető igazgatójának hatáskörébe utalná a bejelentéshez csatolt elektronikus hangfájllal kapcsolatos részletes követelmények meghatározását.

¹³⁷ Az OHIM (EUIPO) elnökének EX-05-3. számú, 2005. október 10-i határozata, 1. §.

számára ezek a módszerek nehezen értelmezhetőek és nem könnyen hozzáférhetőek,¹³⁸ de 2007-ben megváltoztatta álláspontját a Tarzan kiáltásával kapcsolatos ügyel összefüggésben kiadott sajtóközleményben.¹³⁹

A jelenleg hatályos végrehajtási rendelet a hangmegjelölések ábrázolása kapcsán kimondja, hogy „*ha hangot tartalmazó védjegy lajstromozását kérelmezik, a védjegy megjelölése a hang grafikus ábrázolásából, különösen egy kottából áll, ha a bejelentés elektronikus úton történik, akkor hangot tartalmazó elektronikus fájl kísérelheti*”.¹⁴⁰ Az új végrehajtási rendelet tervezete is külön rendelkezik a hangok védjegybejelentésben történő ábrázolásáról: a tervezet már kötelezővé tenné a hangot tartalmazó elektronikus fájl csatolását, illetve vagy-lagos módszerként a kotta segítségével történő ábrázolást jelöli ki,¹⁴¹ valószínűsíthetően az előbbi módszer főként a nem zenei hangokra, míg az utóbbi a zenei hangokra vonatkozik. Mindazonáltal zenei hangok esetében is célszerű lehet elektronikus hangfájl csatolása (a kottával történő ábrázolás mellett), hiszen így visszaadható az adott hang, dallam eredeti hangszerelése, ami a papíralapú védjegybejelentésben nem lehetséges, és így pontosabban megismerhető lesz a védjegyoltalom tartalma.

3.5.2. Jogi szabályozás

A TRIPS-megállapodás nem említi a lajstromozható megjelölések körében a hangmegjelöléseket, de mivel ez a felsorolás nem kimerítő jellegű, a hangvédjegyek elméletileg részesülhetnek védjegyoltalomban. Az új védjegyrendelet felsorolása (4. cikk) azonban a védjegy-reform során életbe léptetett változásoknak köszönhetően már tartalmazza a hangot mint oltalomban részesíthető megjelölést. A védjegyreform hatálybalépése előtt számos esetben nehézségekbe ütközött a (főként nem zenei) hangok grafikai ábrázolása, azonban e követelmény eltörlése megkönnyítheti az ilyen típusú védjegyek lajstromozását, hiszen az egyértelmű és pontos ábrázolás követelményének kielégítése minden bizonnyal egyszerűbb feladat lesz a hangvédjegyek számára.

A hangmegjelölésekkel kapcsolatos európai uniós gyakorlat

A színvédjegyekhez hasonlóan a hangvédjegyekkel kapcsolatos bírósági gyakorlat is a 21. század első évtizedére kristályosodott ki; a grafikai ábrázolás módjának megválasztása és az erre vonatkozó szigorú követelmények az EUIPO (OHIM) és az Európai Bíróság gyakorlata során alakultak ki. Az EUB legfontosabb, elvi jelentőségű döntése a *Shield Mark-ügyben* hozott ítélet volt, melyben a Bíróság meghatározta a hangvédjegyek lajstromozásához szük-

¹³⁸ Szalai: i. m. (1), p. 157.

¹³⁹ oami.europa.eu/en/office/press/pdf/051107.pdf (2017. 10. 26.).

¹⁴⁰ A Bizottság 2868/95/EK rendelete a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK tanácsi rendelet végrehajtásáról, 3. szabály, (6) bekezdés.

¹⁴¹ Végrehajtási rendelet tervezete, 3. cikk, 3. bekezdés, g) pont.

séges feltételeket. Tekintettel arra, hogy a nem zenei hangok esetén nehezkesebb a megjelölés grafikai ábrázolása, további feltételek alakultak ki az OHIM és a Bíróság gyakorlatában ezen megjelölések ábrázolása és védjegyként történő bejegyzése kapcsán; a nem zenei hangvédjegyek körében figyelemreméltó az OHIM *Metro-Goldwyn-Mayer-ügyben*,¹⁴² a *Hexal-ügyben*,¹⁴³ valamint a *Tarzan-kiáltás ügyében*¹⁴⁴ hozott döntése.

A Shield Mark-döntés

A *Shield Mark-ügyben* az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítéletet, a Holland Legfelsőbb Bíróság kezdeményezésére. Az irányelv bizonyos rendelkezéseinek értelmezésével kapcsolatos kérdések egy olyan eljárásban merültek fel, mely a Shield Mark és egy, a vállalkozás védjegyeit állítólagosan bitorló személy között zajlott a holland bíróság előtt. A Shield Mark vállalkozás tizennégy, a Benelux Védjegy hivatal által lajstromozott védjegy jogosultja; a védjegyek egy része Beethoven „*Für Elise*” című zeneművének első kilenc hangjegyből áll, másik része pedig a „*Kukulekuuuu*” megjelölésből (holland nyelven ez a hangutánzó szó jelöli a kakas kukorékolását). A *Für Elise* első kilenc hangjegyét kotta segítségével ábrázolta a védjegyjogosult, bizonyos védjegyek esetén azonban a grafikai ábrázolás csupán a dallam szavakkal történő leírását jelentette („A *Für Elise* első kilenc hangjegye”, „a védjegyet a leírt dallam alkotja”), vagy a dallam megjelenítése hangjelek segítségével történt („E, D#, E, D#, E, B, D, C, A”). A „*Kukulekuuuu*” megjelölést a jogosult egy esetben a következő leírással egészítette ki: „*a védjegy a kakaskukorékolást utánzó hangutánzó szóból áll*”. A Shield Mark védjegyportfóliójában tehát szerepelt zenei hangvédjegy (*Für Elise* első kilenc hangjegye) és nem zenei hangjegye (kakas kukorékolása) is.

Az alapügyben a Shield Mark védjegy bitorlás és tisztességtelen verseny megállapítása iránt indított keresetet egy kommunikációs tanácsadó ellen, aki egy reklámkampány során felhasználta a *Für Elise* első kilenc hangjegyét, valamint egy olyan számítógépes programot értékesített, melynek elindításakor a kakas kukorékolása hangzott el. Az elsőfokú bíróság elutasította a vállalkozás keresetét a védjegy jogi rész vonatkozásában arra hivatkozással, hogy a Benelux államok nem ismerik el a hangok védjegyként történő lajstromozásának lehetőségét.¹⁴⁵ A Shield Mark az ítélet ellen fellebbezést nyújtott be, így az ügy a Holland Legfelsőbb Bíróság elé került, amely előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett. Az Európai Bíróságnak feltett kérdések a következők voltak: részesülhetnek-e védjegyyaltalomban a hangok és a zörejek (első kérdés), és amennyiben igen, milyen feltételekkel (második kérdés)? A Holland Legfelsőbb Bíróság konkrét ábrázolási módszerek tekintetében tette fel a kérdést, hogy azok teljesítik-e az irányelv grafikai ábrázolással kapcsolatos rendelkezéseit; ezek a módszerek a következők voltak: hangjegyek, hangutánzó szó esetén szöveges leírás,

¹⁴² R 781/1999-4. számú ügy (2003. augusztus 25.).

¹⁴³ R 295/2005-4. számú ügy (2005. szeptember 8.).

¹⁴⁴ R 708/2006-4. számú ügy (2007. szeptember 27.).

¹⁴⁵ Shield Mark-döntés, 24. pont.

szonogram, a bejelentéshez mellékelt hangfelvétel, online meghallgatható digitális felvétel vagy ezeknek a módszereknek a kombinációja.

Az első kérdés kapcsán a Bíróság leszögezte, hogy ugyan az irányelv nem említi kifejezetten a hangokat mint oltalomban részesíthető megjelöléseket,¹⁴⁶ de mivel ez a felsorolás nem kimerítő, így nem zárható ki a hangok oltalomképessége. A hangok akkor lehetnek védjegyoltalom tárgyai, ha rendelkeznek megkülönböztetőképeséggel, és grafikaiag ábrázolhatók.

A második kérdéssel összefüggésben a Bíróság ítéletében meghatározta, hogy mely feltételek mellett részesülhet védjegyoltalomban egy hangmegjelölés. Elsőként leszögezte, hogy a *Sieckmann-kritériumokat*, azaz a világos, pontos, önmagában teljes, könnyen hozzáférhető, érthető, tartós és objektív ábrázolás követelményét a hangmegjelölésekre tekintettel is alkalmazni kell. A hangmegjelölésre vonatkozó védjegybejelentés kapcsán a Bíróság kifejtette, hogy a bejelentésben meg kell jelölni, hogy a megjelölést hangvédjegyként kell érteni, különben alappal vélné úgy a bejelentést vizsgáló hatóság (valamint a fogyasztók és az egyéb gazdasági szereplők), hogy a kérelemben szereplő grafikai ábrázolás képezi önmagában a bejelentés tárgyát.

A konkrét ábrázolási módszerek közül a szöveges körülírást a Bíróság általánosságban véve elfogadhatónak tartotta, de az adott ügyben szereplő „Für Elise első kilenc hangja”, valamint „kakaskukorékolás” leírást nem fogadta el, mert álláspontja szerint azok nem teljesítik a *Sieckmann-kritériumok* közül a pontosság és a világosság követelményét. A hangutánzó szavak kapcsán a Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy „*az egyéb pontosítást nélkülöző, pusztán hangutánzó szó nem képezheti azon hang vagy zörej ábrázolását, amelynek fonetikus átírata kíván lenni*”,¹⁴⁷ mivel nem lehet meghatározni, hogy az oltalom tárgyát maga a kiejtett hangutánzó szó, vagy pedig a valódi hang, zörej képezi. A pusztán hangjegyekkel történő ábrázolást sem fogadta el a Bíróság; álláspontja szerint nem tekinthető pontos, világos és önmagában teljes ábrázolásnak, mert a védjegyoltalom tárgyának pontos megismerését nem teszi lehetővé, azaz nem állapítható meg belőle többek között a hangok magassága vagy időtartama. Az Európai Bíróság ítéletében meghatározta azt az ábrázolási módot, amelyet elfogadhatónak tart, amely megfelel a *Sieckmann-kritériumoknak* és az irányelv rendelkezéseinek is: ez pedig az olyan, ütemekre osztott kotta, amelyen szerepel valamelyik kulcs (G-, F- vagy C-kulcs), hangjegyek és szünetjelek, valamint jelzi a relatív értékeket és módosításokat;¹⁴⁸ a pusztán hangjegyekkel történő megjelenítéssel ellentétben ez a módszer meghatározza a hangok magasságát és időtartamát is, így hiteles ábrázolását képezheti a lajstromoztatni kért dallamot alkotó hangoknak.

¹⁴⁶ Megjegyzés: a védjegyreform során mind az irányelvben, mind a védjegyrendeletben szereplő felsorolás kibővült, és már a hangokat mint oltalomban részesíthető megjelöléseket is tartalmazza.

¹⁴⁷ Shield Mark-döntés, 60. pont.

¹⁴⁸ Shield Mark-döntés, 62. pont.

A Bíróság meghatározta tehát, hogy mely feltételek teljesülése esetében részesülhetnek védjegyoltalomban a zenei hangok, de arra nem adott választ, hogy a nem zenei hangokkal kapcsolatban melyik az az ábrázolási módszer, amelyik megfelel a *Sieckmann-kritériumoknak*, tekintettel arra, hogy a nem zenei hangokat csaknem lehetetlen a Bíróság által elfogadott módszerrel, azaz kotta segítségével ábrázolni.

A nem zenei hangok ábrázolása

Az OHIM három különböző ügyben¹⁴⁹ hozott elvi jelentőségű döntése kapcsán megfigyelhető a hivatal gyakorlatának változása a nem zenei hangok ábrázolásával kapcsolatban. Mindhárom ügyben az OHIM negyedik fellebbezési tanácsa járt el; az *MGM-* és a *Hexal-ügyben* ugyanolyan, majd a későbbi *Tarzan-ügyben* már megváltozott összetételben. A hivatal kezdetben, az *MGM-* és a *Hexal-ügyben* – bizonyos feltételekkel¹⁵⁰ – elfogadta a szonogramos ábrázolást, de ugyanezen fellebbezési tanács saját gyakorlatával szembefordulva 2007-ben, a *Tarzan kiáltása-ügyben* már nem fogadta el a csupán szonogram alkalmazásával történő ábrázolást, és az mp3 hangfájl csatolása mint a hangok grafikai ábrázolásának megfelelő módja mellett tette le a voksát. Az OHIM gyakorlata 2005-ben hivatalosan is megváltozott, és ettől az időponttól kezdve akkor fogadja el a szonogramos ábrázolást, ha azt mp3 hangfájl kíséretében nyújtja be a bejelentő;¹⁵¹ ez a változás tette lehetővé a harmadik, a *Tarzan kiáltására* vonatkozó védjegybejelentés eredményességét, hiszen ehhez a bejelentéshez az Edgar Rice Burroughs Inc. a szonogram mellett már mp3 fájlt is csatolt.

A Metro-Goldwyn-Mayer-döntés

Ebben az ügyben a bejelentő az MGM filmstúdió jelképévé vált híres oroszánüvöltésre igényelt közösségi védjegyoltalmat. A bejelentéshez csatolt egy idő és frekvencia feltüntetése nélkül készített szonogramot, valamint a bejelentés tárgyát képező hang szöveges leírását („*oroszlán üvöltése*”). Az OHIM elutasította a védjegybejelentést arra hivatkozva, hogy az nem felelt meg a végrehajtási rendeletben foglalt formai követelményeknek, valamint a védjegyrendelet védjegyoltalomban részesíthető megjelölésekről szóló 4. cikkének. Az OHIM indokolása szerint az átlagos fogyasztó nem képes felidézni a hangot a bejelentéshez mellékelt grafikai ábrázolás alapján, így az ábrázolás még a szöveges leírással együtt sem kielégítő. A bejelentő fellebbezett a döntés ellen; álláspontja szerint a fogyasztók számára a szöveges leírás alapján egyértelművé válik a bejelentés tartalma. A bejelentő e körben a „*the smell of freshly cut grass*”-ügyre hivatkozott, ahol az OHIM ezen szöveges leírást megfelelő grafikai ábrázolásnak tartotta az illatmegjelölés tekintetében.

Az ügy a fellebbezés folytán az OHIM fellebbezési tanácsához került, mely megalapozatlannak tartotta a fellebbezést. Elsőként leszögezte, hogy a hangok védjegyként tör-

¹⁴⁹ MGM-ügy, Hexal-ügy, Tarzan kiáltása-ügy.

¹⁵⁰ Az idő és frekvencia feltüntetésével elkészített szonogram elfogadható (I. MGM-ügy).

¹⁵¹ <http://euipo.europa.eu/en/office/press/pdf/051107.pdf> (2017. 10. 26.).

ténő lajstromozása esetén tekintettel kell lenni az Európai Bíróság által a *Sieckmann*- és a *Libertel*-döntésben lefektetett szigorú követelményekre. A tanács elismerte a nem zenei hangok ábrázolásának nehézségét, és e körben két sikertelen védjegybejelentésre hivatkozott: a *Déclic*-ügyre,¹⁵² amelyben a bejelentő a nem zenei hang ábrázolását csupán szöveges leírással kísérelte meg, valamint a *Shield Mark*-ügyre, amelyben a bejelentő a bejelentésben hangutánzó szóval illusztrálta a megjelölést.

A nem zenei hangokból álló megjelölések grafikai ábrázolásával kapcsolatban a tanács megállapította, hogy a szonogrammal történő ábrázolás általánosságban elfogadható lehet, de a konkrét ügyben nem fogadta el, mivel a szonogram nem jelenítette meg az időt és a frekvenciát; ezt az ábrázolást a tanács a *Shield-Mark*-ügyben a bejelentéshez csatolt kottához hasonlította, amely kotta nem volt ütemekre osztva, és nem tartalmazott kulcsot, szünetjeleket és módosításokat sem. Az Európai Bíróság ezt a kottát értelmezhetetlennek találta, és álláspontja szerint nem felelt meg a grafikai ábrázolás követelményének; a fellebbezési tanács szerint ezen értelmezést értelemszerűen alkalmazni kell a hangmegjelölések esetén, a szonogram segítségével történő ábrázolással kapcsolatban is. Az oroszulánbőmbőlésre kiterjedő megjelölést végül 2006-ban lajstromozták;¹⁵³ az új bejelentés már egy pontosabb, tengelyekkel kiegészített szonogramot és egy részletes szöveges leírást tartalmazott.

A Hexal-döntés

Az *MGM*-ügyben hozott döntés után két évvel a negyedik fellebbezési tanács ismét elfogadta a szonogramot mint a nem zenei hangok ábrázolásának elfogadható és a *Sieckmann*-kritériumoknak megfelelő módját. Ebben az ügyben a bejelentő egy szlogenre – „*HEXAL – a gyógyszer, amiben bízhat*” – kívánt védjegyoltalmat igényelni, pontosabban a szlogen emberi hangon kimondott formájára, és a kérelemhez szonogramot csatolt. Az OHIM elutasította a védjegybejelentést, és az ügy a bejelentő fellebbezése folytán a negyedik fellebbezési tanácshoz került, amely megalapozottnak találta a fellebbezést és hatályon kívül helyezte a bejelentést elutasító döntést. A tanács szerint az elsőfokú, szonogramos ábrázolást elutasító döntés téves, hiszen az gyakorlati indokokra hivatkozva utasítja el ezen módszer használatát (pontosan arra, hogy a szonogram ismeretéhez és értelmezéséhez speciális szaktudásra van szükség, és ez aránytalan erőfeszítést jelent egy harmadik személy részéről, valamint a szonogram egy átlagos fogyasztó számára csak technikai műszerek és szakértő segítségével értelmezhető). A tanács szerint ugyanúgy meg lehet tanulni a szonogramok értelmezését, mint egy idegen nyelvet vagy a kottázást, és az OHIM például nem utasítana el egy védjegybejelentést csupán olyan okból, mert az adott megjelölés lajstromozását egy kevésbé ismert nyelven kérték, és a hivatal dolgozóinak többsége nem beszéli az adott nyelvet.¹⁵⁴

¹⁵² R 1/1998-2. számú ügy (1998. október 7.).

¹⁵³ 005170113 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

¹⁵⁴ Hexal-döntés, 13. pont.

A Tarzan kiáltása-döntés

Az *MGM-* és a *Hexal-ügyben* eljáró negyedik fellebbezési tanács évekkel később a *Tarzan-ügyben* az általa korábban a szonogramos ábrázolás elfogadhatósága kapcsán kifejtettekkel merőben ellentétes álláspontra helyezkedett.¹⁵⁵ Az ügyben a tanács a bejelentő, az Edgar Rice Burroughs Inc. védjegybejelentést elutasító döntés elleni fellebbezése folytán járt el. A bejelentő a Tarzan-regények szerzőjének jogutódja, mely vállalkozás 2004-ben közösségi védjegybejelentés iránti kérelmet nyújtott be az OHIM-hoz a Tarzan-kiáltásra kiterjedően; a bejelentéshez egy, tengelyeket is megjelenítő szonogramot, valamint részletes szöveges leírást csatoltak. Az OHIM hiánypótlásra hívta fel a bejelentőt, mivel álláspontja szerint a bejelentés nem tartalmazta a megjelölés grafikai ábrázolását. Mivel a bejelentő a hivatal által biztosított határidőn belül nem orvosolta a hiányosságot, az OHIM elutasította a bejelentést, mely döntés ellen a bejelentő fellebbezett. Az Edgar Rice Burroughs Inc. fellebbezésében az *MGM-ügyben* hozott döntésre hivatkozott, hiszen ott az OHIM elfogadta a tengelyekkel kiegészített szonogram segítségével történő ábrázolást.

A fellebbezési tanács elutasította a fellebbezést a grafikai ábrázolás nem megfelelő volta miatt. A kiáltás részletes szöveges jellemzését nem tartotta megfelelő ábrázolásnak a *Shield Mark-ügyre* hivatkozva,¹⁵⁶ ahogyan a szonogram (spektrogram) segítségével történő ábrázolást sem fogadta el arra hivatkozva, hogy ez a módszer nem egyértelmű, nem önmagában teljes, nem érthető és nem könnyen hozzáférhető, azaz nem felel meg a *Sieckmann-kritériumoknak*. Nem önmagában teljes, hiszen e követelmény azt kívánná meg, hogy az ábrázolás alapján harmadik személyek képesek legyenek reprodukálni a megjelölést bármilyen technikai eszköz használata nélkül.¹⁵⁷ A tanács álláspontja szerint ez lehetetlen a szonogramos ábrázolás esetén, hiszen az átlagos fogyasztó még azt sem képes felismerni egy ilyen eszköz láttán, hogy az alapul fekvő hang emberi, állati vagy zenei hang-e, és még a területen jártas szakértők sem képesek a hangot reprodukálni egyéb műszerek használata nélkül, csupán a szonogram alapján. Az ábrázolás ezenkívül nem könnyen hozzáférhető, ami azt jelenti, hogy harmadik személyek még technikai eszközök segítségével sem tudják azt hanggá alakítani,¹⁵⁸ így például egy potenciális bejelentő sem képes a védjegyoltalom tárgyának pontos megismerésére annak érdekében, hogy a saját megjelölésével összehasonlítsa.

A tanács tehát kifejezetten eltért az *MGM-* és a *Hexal-ügyben* a szonogram elfogadhatósága kapcsán kifejtettektől, hiszen korábban elfogadta a tengelyekkel kiegészített szonogram

¹⁵⁵ A tanács összetétele megváltozott az eltelt négy év alatt; a három tagból kettő lecserélődött, de egy változatlanul a tanács tagja maradt.

¹⁵⁶ Az Európai Bíróság a *Shield Mark-ügyben* sem tartotta elegendőnek a kakas kukorékolására vonatkozó megjelölés hangutánzó szóval történő leírását, mert egy hang szöveges leírása nem tekinthető világos és önmagában teljes ábrázolásnak (*Shield Mark-döntés*, 60. pont).

¹⁵⁷ Edgar Rice Burroughs Inc.-döntés, 20. pont.

¹⁵⁸ A tanács megvizsgálta a szonogram hanggá alakítását végző speciális szoftverek listáját, és arra a következtetésre jutott, hogy azok nem kielégítőek, hiszen amellett, hogy ezen számítógépes programok nehezen hozzáférhetőek az átlagos fogyasztó számára, a hangot nem pontosan reprodukálják.

alkalmazásával történő ábrázolást.¹⁵⁹ Érdekes változás az OHIM gyakorlatában, hogy míg a tanács a 2005-ös *Hexal-ügyben* csupán jelentéktelen gyakorlati oknak, ürügynek minősítette azt a tényt, hogy a szonogram alapján nem, illetve csak speciális szaktudás és műszerek segítségével¹⁶⁰ rekonstruálható az alapul fekvő hang, a későbbi *Tarzan üvöltése-ügyben* már erre hivatkozással utasította el a védjegybejelentést, és kimondta, hogy a szonogramos ábrázolás nem felel meg a *Sieckmann-kritériumoknak*, mert az nem egyértelmű, nem önmagában teljes, nem érthető és nem könnyen hozzáférhető.

A tanács *Tarzan-ügyben* kifejtett álláspontja szerint tehát a szonogramos ábrázolás még részletes szöveges leírással kiegészítve sem elégíti ki a *Sieckmann-ügyben* lefektetett feltételeket. A tanács elutasította a bejelentő azon érvelését is, hogy a Tarzan-kiáltást bárki megismeri, hiszen az közismertté vált. A hivatal szerint ennek nincs köze a grafikai ábrázolás követelményének kielégítéséhez, valamint a bejelentést a megjelölés ábrázolására kell alapozni, nem pedig az átlagos fogyasztó emlékezetében¹⁶¹ esetlegesen tárolt hangra.¹⁶² Ezenkívül megjegyezte, hogy a Tarzan-kiáltásnak nem egy, kiforrott formája van, hiszen azt az évek során számos színész különböző módokon adta elő, és a bejelentő nem utalt arra, hogy mely színész mely kiáltására vonatkozik a bejelentés.

A bejelentő azonban nem adta fel a Tarzan-kiáltás védjegyként történő lajstromozásához fűződő terveit, és még ugyanabban az évben, 2004-ben benyújtott egy második bejelentést, melyben a kiáltást kotta segítségével ábrázolta;¹⁶³ ezt a bejelentést elfogadta az OHIM, és a megjelölést 2006. január 5-én lajstromozta.¹⁶⁴ 2006-ban újabb bejelentést nyújtott be az Edgar Rice Burroughs Inc.; a kérelemhez szonogramot és mp3 fájlt csatolt,¹⁶⁵ az OHIM ezt a bejelentést is elfogadta, és a védjegyet 2008. március 4. napján lajstromozta.¹⁶⁶

Gyakorlati problémák a hangvédjegyekkel kapcsolatban

Az uniós bírósági gyakorlatban tehát a 21. század elejére többé-kevésbé kialakultak a hangvédjegyek grafikai ábrázolásának kritériumai; zenei hangok esetén szabályszerű (előjegyzést, ütemeket, zenei hangokat, szünetjeleket és egyéb szükséges zenei jelölést tartalmazó)

¹⁵⁹ A tanács *Tarzan üvöltése-ügyben* kifejtett álláspontja szerint az MGM-ügyben tett megállapítások rá nézve jogi kötőerővel nem rendelkeznek (a *Tarzan-ügyben* hozott ítélet, 19. pont).

¹⁶⁰ A negyedik fellebbezési tanács a *Tarzan üvöltése-ügyben* a szonogram szoftverek általi átalakítását sem találta kielégítő pontosságúnak.

¹⁶¹ Megjegyzés: az Európai Bíróság a „frissen nyírt fű illata”-ügyben azt állapította meg, hogy ez olyan illat, amit a leírás alapján mindenki azonnal megismer, fel tud idézni az emlékei alapján; ebben az ügyben tehát elegendő volt a fogyasztó emlékezetében tárolt illat az adott megjelölés sikeres lajstromozásához, de az OHIM az emlékezetben tárolt megjelölést nem tartotta elegendőnek a Tarzan kiáltása-ügyben.

¹⁶² Edgar Rice Burroughs Inc.-döntés, 40. pont.

¹⁶³ <http://euipo.europa.eu/en/office/press/pdf/051107.pdf> (2017. 10. 26.).

¹⁶⁴ 003673308 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

¹⁶⁵ Az OHIM egyébként már az első *Tarzan*-döntésben az mp3 fájl csatolása mint a hangok grafikai ábrázolásának megfelelő módja mellett tette le a voksát, l. Edgar Rice Burroughs Inc.-ügyben hozott döntés, 46. pont.

¹⁶⁶ 005090055 lajstromszámú európai uniós hangvédjegy.

lekottázással teljesíthetőek az irányelv, illetve a védjegyrendelet által a védjegyreform hatálybalépése előtt előírt követelmények, nem zenei hangok esetén pedig a szonogram használata és mp3 hangfájl benyújtása tekinthető kielégítő ábrázolásnak. A nem zenei hangok esetén világossá vált, hogy a hang szavakkal történő jellemzése,¹⁶⁷ valamint a szonogram mp3 hangfájl nélküli benyújtása nem elegendő a lajstromozáshoz.

Az ábrázolás ezen módszerei (az elektronikusan benyújtott hangfájl kivételével) azonban nem azonosak a bejelentés tárgyát képező hanggal, hanem azt csak szimbolizálják. Kérdés, hogy ez miben különbözik az illatvédjegyek esetén kialakított bírósági gyakorlattól, mely szerint például az eper képe nem azonos az eperillattal, hiszen a kotta sem azonos az alapul fekvő dallal vagy hanggal. Mindkét esetben a bejelentést vizsgáló vagy védjegybitorlási ügyben eljáró hatóságnak vagy bíróságnak, illetve a fogyasztóknak és a piacon jelen lévő egyéb szereplőknek konvertálniuk kell az általuk látott megjelenítést, az nem önmagában jelenti magát a megjelölést, ellentétben például a színvédjegyek ábrázolásával. Így tehát egy kottára ránézve az átlagos emberek nem tudják azonnal beazonosítani az ábrázolt dallamot; a kottát ismerő emberek számára sem válik rögtön egyértelművé egy bonyolultabb partitúra láttán az alapul fekvő dallam, azon emberek számára pedig, akik nem tudnak kottát olvasni, ez egyenesen lehetetlen. Ez hatványozottan igaz a szonogram használatára. Ezen megjelenítési módszer csupán az e témakörben jártas és ezzel foglalkozó szakemberek számára ismert és egyértelmű, az átlagember nem tudja értelmezni, ez alapján nem képes azonosítani a védjegytalalm pontos tárgyát és határait. Az EUB az illatvédjegyek kapcsán azzal érvelt,¹⁶⁸ hogy az átlagos fogyasztó egy kémiai képlet alapján nem képes beazonosítani egy illatot; ez ugyanúgy igaz egy hang szonogram használatával történő ábrázolására.

Az OHIM az *MGM-ügyben* is foglalkozott e témakörrel; a fellebbezési tanács ugyan elismerte, hogy a szonogram értelmezéséhez bizonyos szaktudásra van szükség, de ezt a kottához hasonlította, hiszen a kottát sem képes mindenki rögtön, ránézésre értelmezni. Úgy tűnik, ez az érvelés egy kétes ábrázolási módszert igyekszik egy másik pontatlan megoldással igazolni, hiszen egyik módszer sem azonos az azt ábrázoló hanggal, de ez nem teszi e módszereket ideális megoldássá. Az OHIM negyedik fellebbezési tanácsa helyesen állapította meg, hogy ugyan a kottát sem mindenki képes értelmezni (a tanács a kottázást egy nyelvhez hasonlította, és kiemelte, hogy az EU hivatalos nyelveit sem beszéli az EU összes állampolgára¹⁶⁹), de egy szonogram alapján egészen biztos, hogy senki sem képes eldúdolni az alapul fekvő hangot, illetve dallamot. Remélhetőleg a védjegyreform hatálybalépése és az elektronikus úton benyújtott védjegybejelentések elterjedése pontot tesz a hangok ábrázolásával kapcsolatos viták és a következetlennek mondható bírósági és hivatali gyakorlat

¹⁶⁷ A *Déclic-ügyben* (R 1/1998-2. sz. ügy, 1998. október 7.) a megjelölés tárgya a „klikk” hang volt, a bejelentő a bejelentéshez nem csatolt hangfájlt, csak a megjelölés leírását („klikk”); a bejelentést elutasították a nem megfelelő grafikai ábrázolás miatt. A fellebbezési tanács az ügyben kimondta, hogy csupán a védjegy szavakkal történő jellemzése nem tekinthető megfelelő ábrázolásnak.

¹⁶⁸ L. Sieckmann-ügy.

¹⁶⁹ Az *Edgar Rice Burroughs Inc.-ügyben* hozott döntés, 45. pont.

végére, hiszen az elektronikus úton benyújtott hangfájl megoldást jelenthet mind a zenei, mind a nem zenei hangok ábrázolására.

3.6. Egyéb új típusú megjelölések

Az egyéb új típusú megjelölések közé tartoznak a mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek, a térbeli védjegyek, az ízvédjegyek, a tapintásvédjegyek, a hologramvédjegyek, a pozícióvédjegyek és minden egyéb, nem nevesített, új típusú megjelölés. Az egyéb atipikus megjelölések egy része, nevezetesen a mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek, térbeli védjegyek, hologramvédjegyek és pozícióvédjegyek vizuális úton érzékelhető megjelölések, és közös bennük, hogy nem sokban különböznek a hagyományos ábrás védjegyeiktől, de épp ez az eltérés teszi őket atipikussá, és az eltérés miatt lesz nehezebb az ábrázolásuk. Mindazonáltal a vizuális úton érzékelhető megjelölések ábrázolása még az új típusú védjegyek esetén is egyszerűbb, mint a más érzékszervvel érzékelhető megjelölések esetén: ilyenek például az ízek vagy a tapintás; ezen megjelölések grafikai ábrázolása gyakorlatilag lehetetlen, egyrészt azok jellegéből, másrészt az érzékelés szubjektív voltából adódóan, ezenkívül akadályba ütközhet a megkülönböztetőképesség bizonyítása is.

3.6.1. Mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek

A mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek (*gesture marks*) főként a szórakoztatóiparban, filmiparban (gyártók, forgalmazók nevét megjelenítő filmklippek, valamint a különböző műsorok mozgó logói) és a telekommunikációs szolgáltatások körében játszanak nagy szerepet. A mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek az ábrás védjegyek és a filmek között helyezkednek el, hiszen esetükben nem beszélhetünk állóképről, de ezek a megjelölések nem is filmeket jelentenek, hanem a megjelölés maga a mozdulat, az adott mozdulatot ábrázoló rövid klip (tulajdonképpen ábrás védjegyek sorozata). A marketingszakemberek már hosszú ideje felfigyeltek a mozgóképekben rejlő lehetőségekre, hiszen azok jobban lekötik a fogyasztó figyelmét, mint egy állókép, és nagyobb eséllyel ragadnak meg az emlékezetében.

A mozgókép- és mozdulatsorvédjegyeket el kell különíteni a multimédia-megjelölésektől, hiszen amíg az előbbi nem tartalmaz hangot, csak képet, és a lényegét maga a megjelenített mozdulat jelenti, a multimédia-megjelölés audiovizuális jellegű, azaz a képi hatás mellett hangot is tartalmaz.

Az EUIPO adatbázisában számos mozgóképvédjegy és mozdulatsorvédjegy található az „egyéb típusú megjelölések” között. Mozdulatsorvédjegy például a Nokia Corporation híres megjelölése, mely egy gyermek és egy felnőtt kezének összefonódását ábrázolja,¹⁷⁰ valamint a Deutsche Telekom védjegye, mely egy nőt ábrázol, amint „T” jelet mutat.¹⁷¹ Megemlíten-

¹⁷⁰ 003429909 lajstromszámú európai uniós védjegy.

¹⁷¹ 002818334 lajstromszámú európai uniós védjegy.

dő még a Henkel védjegye,¹⁷² amely egyfajta átmenetet képez a mozgóképvédjegyek és a mozdulatsorvédjegyek között:¹⁷³ a megjelölés egy olyan kézmozdulatot ábrázol, amely csillogóvá teszi a haját; a bejelentő itt is állóképekkel ábrázolta a mozdulatot. Ezen védjegyeken kívül még számos mozgókép- és mozdulatsorvédjegy található az online lajstromban,¹⁷⁴ és ezek közül mindegyik megjelölés ábrázolása a védjegyoltalom tárgyát képező mozdulat állóképek segítségével történő megjelenítésével történt.

A mozgókép- és mozdulatsor-megjelölések ábrázolása

A mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek lajstromozása kevésbé nehézkes, mint az egyéb, új típusú megjelöléseké (pl. íz, illat, tapintás), hiszen – főként az elektronikus védjegybejelentés és elektronikus lajstrom elterjedése következtében – a videófájlok is könnyen lejátszhatóak, így pontosan megismerhető a védjegyoltalom tárgya és határai, de az ábrázolás „tradicionális” módja, azaz a mozdulat állóképek sorozatával történő megjelenítése is kielégítő módszer lehet az uniós bírósági és hivatali gyakorlat szerint.

A jelenleg hatályos végrehajtási rendelet az új rendelet tervezetével ellentétben nem tartalmaz külön szabályokat a mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek ábrázolásával kapcsolatban. A tervezet viszont a 3. szabály 3. bekezdés *h*) pontjában kimondja, hogy az ilyen típusú megjelöléseket vagy a bejelentéshez csatolt videófájl segítségével, vagy az adott mozdulatot megjelenítő állóképek sorozatával (és esetlegesen egy ehhez csatolt szöveges leírással) kell ábrázolni. A multimédia-megjelölések kapcsán, azaz ha a megjelölés mozgóképet és hangot is tartalmaz, a tervezet egy audiovizuális fájl bejelentéshez történő csatolását tartja az egyetlen elfogadható ábrázolási módnak. Az EUIPO (OHIM) védjegybejelentések vizsgálatára vonatkozó iránymutatása a tervezet által csupán lehetőségként meghatározott szöveges leírást kötelezővé teszi a mozdulatsorvédjegyek esetében.¹⁷⁵ Ami a sorozatképek számát illeti (melyekből összeáll a mozdulat), az uniós jogszabályok és a gyakorlat nem tartalmaz konkrét megkötést, így az állóképek száma az ábrázolni kívánt mozdulathoz igazodik.

Uniós bírósági és hivatali gyakorlat

Tekintettel arra, hogy a jelenleg hatályos végrehajtási rendelet nem szabályozza az ilyen típusú megjelölések ábrázolását, az ezzel kapcsolatos követelmények – sok új típusú védjegyhez hasonlóan – a bírói és hivatali gyakorlatban alakultak ki. Az ilyen típusú védjegyek esetén a legtöbb esetben nem a grafikai ábrázolással kapcsolatban merül fel probléma a lajstromozási eljárás során, hanem a funkcionalitással kapcsolatos, a védjegyrendelet 7. cikkének *e*) pontjában foglalt követelmények kapcsán, hiszen sok esetben olyan mozdulat-

¹⁷² 002762813 lajstromszámú európai uniós védjegy (megújítás hiányában megszűnt a védjegyoltalom).

¹⁷³ *Náthon Natalie: A jövő védjegyei. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 5. (115.) évf. 1. sz., 2010. február.

¹⁷⁴ Például a 015437734 és 015205289 lajstromszámú európai uniós védjegyek.

¹⁷⁵ I. m. (57), B. rész, Vizsgálat, 4. szakasz.

sort akarnak lajstromoztatni a bejelentők, amelyek mindennapi mozdulatokat ábrázolnak. Többek között a *Lamborghini-ügyben*¹⁷⁶ is felmerült a funkcionalitás kérdése; az ügyben az autógyártó cég a Lamborghini autók ajtajának jellegzetes nyitási és zárási folyamatára igényelt védjegyjogtalmat. Az Egyesült Államokban sikerrel járt, az Európai Unióban azonban elutasításra került a védjegybejelentése.¹⁷⁷ Az OHIM indokolása szerint ez a forma funkcionálisnak minősül, egy műszaki folyamatot, megoldást jelenít meg, tehát a termék műszaki jellemzője;¹⁷⁸ a fellebbezési tanács helybenhagyta a döntést.

*A Sony Ericson-ügy*¹⁷⁹

Az OHIM (EUIPO) 2011-ben lajstromozta a Sony mozdulatsorvédjegyét, mely egy fröccsenő folyadékot ábrázolt, amint az összeáll a cég logójává. A bejelentő a bejelentéshez húsz, a mozdulatsor különböző fázisait megjelenítő állóképet csatolt, valamint egy részletes leírást.¹⁸⁰ Az OHIM elutasította a bejelentést, de a fellebbezési tanács helyt adott a Sony Ericson fellebbezésének, és elrendelte a védjegy lajstromozását. A tanács álláspontja szerint ugyan a képekkel történő ábrázolás nem egyértelmű, mert nem jelzi világosan a mozdulat változását a különböző állóképek között, de a részletes leírással kiegészítve megfelel a grafikai ábrázolás követelményének. A fellebbezési tanács megállapította, hogy a mozdulatsorvédjegyekre vonatkozó bejelentéseket csak abban az esetben lehet elutasítani, ha esetükben egy észszerűen figyelmes személynek különösen nagy szellemi erőfeszítést kellene tennie annak érdekében, hogy felfogja a megjelölés által ábrázolt mozdulat lényegét.

A szerző álláspontja szerint a mozgókép- és mozdulatsorvédjegyek alapvetően alkalmassak a védjegy rendeltetésének betöltésére, esetükben a megkülönböztetőképesség bizonyítása nem különösebben problémás, ábrázolásuk viszont nagyban függ a technika állásától és az alkalmazott eljárásoktól, módszerektől, és a funkcionalitásban rejlő akadályt is le kell küzdenie a bejelentőnek az ilyen megjelölések esetén. A mozdulat állóképek sorozatával történő ábrázolása – szöveges leírással kiegészítve – megfelelhet a grafikai ábrázolás, a védjegyreform hatálybalépése után pedig az egyértelmű és pontos ábrázolás követelményének, amennyiben egyértelmű a mozdulat változása az adott állóképek között (tehát kellőképpen részletes az ábrázolás). A legmegfelelőbb mód a videofelvétel segítségével történő ábrázolás, hiszen ez adja vissza a legpontosabban a megjelölés lényegét, tartalmát, de ez az ábrázolási mód csak az elektronikus védjegybejelentés, lajstrom és ügyintézés általánossá, kizárólagossá válásával terjedhet el.

¹⁷⁶ R 772/2001-1. számú ügy.

¹⁷⁷ 001400092 számú európai uniós védjegybejelentés.

¹⁷⁸ *Náthon*: i. m. (173).

¹⁷⁹ R 443/2010-2. számú ügy.

¹⁸⁰ A leírásban a bejelentő részletesen jellemezte a mozdulatot, valamint megjelölte, hogy a különböző állóképek között mennyi idő telik el, és azt is, hogy az állóképek milyen sorrendben követik egymást.

3.6.2. Térbeli védjegyek

A térbeli védjegyek felfoghatók háromdimenziós ábrás védjegyként; tipikusan ilyen megjelölések a különböző üdítőitalok és alkoholos italok palackjai, illetve ételek csomagolásai, formái. Ezek a védjegyek az EUIPO adatbázisában a „3D” védjegyek kategóriájába tartoznak; jelenleg több mint négyezer ilyen típusú lajstromozott európai uniós védjegy létezik. Az el-sők között volt a Kraft Foods térbeli védjegye a Toblerone csokoládé jellegzetes, háromszög alakú formájára vonatkozóan,¹⁸¹ mely védjegyet már 1998-ban lajstromozták, vagy a Nestlé Perrier vizesüvege,¹⁸² illetve a Rubik-kocka formájára kiterjedő térbeli védjegy.¹⁸³

A térbeli védjegyek ábrázolása

A térbeli védjegyek ábrázolásáról külön rendelkezik a védjegyrendelet jelenleg hatályos végrehajtási rendelete: eszerint háromdimenziós megjelölésre kiterjedő védjegybejelentés esetén egyrészt utalni kell arra, hogy térbeli védjegy képezi a bejelentés tárgyát, másrészt a bejelentésnek síkbeli ábrázolást kell tartalmaznia; ez lehet fénykép vagy grafikus ábrázolás, de ez a megjelölés legfeljebb hat különböző nézetű képből állhat.¹⁸⁴ Az új végrehajtási ren-delet tervezete is rendelkezik a térbeli védjegyek ábrázolásáról: a tervezet lényegileg nem változtat a hatályos verzió, de a megjelenítés lehetséges módjaként megemlíti a számítógép segítségével létrehozott képet is, valamint a nézetek számára kapcsolatos korlátozást csak a papíralapon benyújtott bejelentésekre korlátozza.¹⁸⁵ A térbeli védjegyek esetén tehát a grafikai ábrázolás többnyire nem olyan tekintetben okoz problémát, hogy az ábrázolás gyakorlatilag lehetetlen, mint például az ízek vagy illatok esetén, hiszen itt az adott for-mát, csomagolást több, egymás mellé helyezett, az adott megjelölést több oldalról ábrázoló fénykép vagy kép megfelelő ábrázolási módszer lehet, hanem az ábrázolás pontossága és egyértelműsége lehet kérdéses.

Uniós szabályozás és gyakorlat

A térbeli védjegyek egy fajtáját mind az irányelv, mind a védjegyrendelet – a korábbi ver-zióhoz hasonlóan – külön nevesíti az „áru csomagolásának formájaként” az oltalomban részesíthető megjelölések körében. Az ilyen megjelöléseknél a grafikai ábrázoláson kívül problematikus lehet a megkülönböztetőképesség is, hiszen egy adott áru formája vagy cso-magolása sok esetben inkább a termék jellemzője, mintsem árujelzője, valamint felmerül-het a feltétlen kizáró okok közül az áru jellegéből adódó, célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges vagy az áru értékének lényegét hordozó forma is. A megkülönböztetőképesség

¹⁸¹ A 000031237 lajstromszámú európai uniós védjegy.

¹⁸² A 000304733 lajstromszámú európai uniós védjegy.

¹⁸³ A 000323329 lajstromszámú európai uniós védjegy.

¹⁸⁴ A Bizottság 2868/95/EK rendelete a közösségi védjegyről szóló 40/94/EK tanácsi rendelet végrehajtásá-ról (1995. december 13.), 3. szabály (4) bekezdés.

¹⁸⁵ Végrehajtási rendelet tervezete, 3. szabály 3. bekezdés (c) pont, 9. bekezdés.

kapcsán az Európai Bíróság több ítéletében is kimondta, hogy nem kell szigorúbb megközelítést alkalmazni a térbeli védjegyek megkülönböztetőképességének vizsgálatakor, mint az egyéb típusú védjegyek esetén.¹⁸⁶

Az áru jellegéből adódó forma – a Philips-ügy¹⁸⁷

A Bíróság a *Philips-ügyben* a lajstromozást kizáró okokat a mögöttük meghúzódó közérdek tükrében értelmezte, és kifejtette, hogy „a kizáró okok célja annak elkerülése, hogy a védjegyoltalom a jogosult számára monopóliumot nyújtson műszaki megoldásokra vagy az áru használati jellemzőire, amelyeket a fogyasztó a versenytársak áruiban is kereshet”, azaz a funkcionalitás intézményének célja annak megakadályozása, hogy a védjegyoltalomból eredő jogosultságok akadályozzák a versenytársakat abban, hogy „szabadon kínálhassák az említett műszaki megoldásokat vagy az említett használati jellemzőket tartalmazó árukat, a védjegy jogosultjával versenyben”.¹⁸⁸ A Bíróság elvi jelentőségű döntéséből kitűnik, hogy a színvédjegyekhez hasonlóan a térbeli védjegyek esetén is nélkülözhetetlen a közérdek vizsgálata, hiszen ha az áru formája kizárólag a műszaki hatásnak tulajdonítható vagy kizárólag az áru jellegéből adódik, a megjelölés lajstromozása akadályozná a piacon jelen lévő vállalkozásokat abban, hogy az adott műszaki megoldás használatával hasonló termékeket állítsanak elő és forgalmazzanak, így a védjegyoltalom túlterjeszkedne a védjegy alapvető funkciói által létrehozott határon.

A célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges, lejárt szabadalmi oltalomban részesült forma – a Lego-ügy¹⁸⁹

Az Európai Unió Törvényszéke a *Lego-ügyben* hozott ítéletében, mellyel hatályában fenntartotta az OHIM (EUIPO) Lego építőköckára vonatkozó védjegy törlését elrendelő határozatát, elvi jelentőségű megállapításokat tett a térbeli védjegyekre vonatkozó kizáró okokkal, főként a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges formával kapcsolatban. A Bíróság ítéletében nagy hangsúlyt fektetett a torzulásmentes verseny feltételeinek biztosítására a közérdek figyelembevételével, és megállapította, hogy az Európai Unióban a műszaki megoldások csak korlátozott ideig részesülhetnek oltalomban, amelynek lejártát követően valamennyi gazdasági szereplő szabadon használhatja az adott megoldást. Ezzel az alapelvvel ellentétesnek tartotta az olyan megjelölések lajstromozását, melyek formája kizárólag a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges, mivel így az esetleges szabadalmi oltalom lejártá után a védjegyoltalom csökkentené más vállalkozások azon lehetőségét, hogy az adott megoldást használhassák.¹⁹⁰ A funkcionalitás megállapításával kapcsolatban a Törvényszék kifejtette,

¹⁸⁶ L. Philips-ügyben hozott ítélet (C 299/99. sz. ügy), 48. pont, valamint a Linde-Winward-Rado-ügyben hozott ítélet (C-55-53/01. sz. egyesített ügyek), 49. pont.

¹⁸⁷ C 299/99. számú ügy (2002. június 18.).

¹⁸⁸ Philips-ügyben hozott ítélet, 77–79. pont.

¹⁸⁹ C 48/09. P. számú ügy (2010. szeptember 14.).

¹⁹⁰ A Lego-ügyben hozott ítélet, 46. pont.

hogy bizonyos mértékben minden áru formája funkcionális, így csak abban az esetben lehet megtagadni a védjegy lajstromozását e feltétlen kizáró okra hivatkozva, amennyiben a megjelölés csak és kizárólag a célzott műszaki hatás eléréséhez szükséges formából áll.

Az uniós szabályozás és gyakorlat alapján tehát egyértelmű válik, hogy a térbeli védjegyek lajstromozása esetén nem a grafikai ábrázolás jelenti a legnagyobb kihívást, hanem annak a bizonyítása, hogy a funkcionalitás megállapításához szükséges feltételek nem állnak fenn az adott megjelölés tekintetében. A térbeli védjegyek esetén felmerülhet a megjelölés használatiminta-oltalom vagy szabadalmi oltalom útján történő védelme is; az ilyen típusú védjegyek tekintetében a védjegyreform, valamint a grafikai ábrázolás követelményének eltörlése nem jelent meghatározó jelentőségű változást, hiszen az ábrázolás ez idáig sem okozott komoly problémát, viszont a funkcionalitással kapcsolatos feltétlen kizáró okok továbbra is alkalmazandóak.

3.6.3. Hologramvédjegyek

A holográfia a képek rögzítésének egy olyan módja, amely a fény hullámtermészetének felhasználásával háromdimenziós képet hoz létre. A hologram tulajdonképpen egy vetített térhatású képet jelent, tehát az ilyen megjelölés az ábrás, térbeli és mozgóképvédjegyek között helyezkedik el. Annyiban tér el a hagyományos ábrás védjegyeiktől, hogy a hologram-megjelölések különleges térhatást biztosítanak, nem tekinthetőek síkbeli ábrázolásnak. A mozgóképvédjegyekkel ellentétben a hologramvédjegy tárgya nem egy mozgás vagy mozdulat, hanem egy olyan állókép, amely a szemlélő mozgása függvényében változik. Az EUIPO adatbázisában jelenleg három bejegyzett hologramvédjegy található, melyeket két-dimenziós ábra segítségével jelenítettek meg.

A jelenleg hatályos rendelettel ellentétben a végrehajtási rendelet tervezete külön rendelkezik a hologramvédjegyekről; eszerint az ilyen megjelöléseket videófájl csatolásával vagy grafikus, fényképes ábrázolás útján kell megjeleníteni, és minden nézetet be kell mutatni annak érdekében, hogy teljes egészében megismerhető legyen a holografikus hatás.¹⁹¹ A hologramnak épp az a sajátossága, hogy a kép változik a szemlélő mozgásának függvényében, így a grafikai ábrázolás esetén elengedhetetlen, hogy a bejelentő minden szögből bemutassa a megjelölést. A bejelentő az ábrázolást kiegészítő, a hologram alakját és jellemzőit bemutató részletes leírást is csatolhat a bejelentéshez. Amennyiben a hologram egy adott termék meghatározott részén helyezkedik el,¹⁹² a bejelentésben és az ábrázolás során ezt fel kell tüntetni.

A hologramok grafikai ábrázolása kapcsán tehát a legfontosabb követelmény a megjelölés minden perspektívából, minden lehetséges nézőpont megjelenítésével történő ábrázolása. A *Sieckmann-kritériumok* kielégítése elméletileg lehetséges a hologram megfelelő ábrázo-

¹⁹¹ Végrehajtási rendelet tervezete, 3. szabály, 3. bekezdés, (j) pont.

¹⁹² Például a 001787456 lajstromszámú európai uniós hologramvédjegy a gyógyszerészeti készítmények csomagolásának meghatározott részén helyezkedik el.

lásával, hiszen annak ellenére, hogy a hologram előállításához szükséges technológia nem széles körben hozzáférhető, a hologram észleléséhez nem szükséges semmilyen speciális technológia. Ennek ellenére mégsem terjedtek el az ilyen típusú védjegyek az Unióban;¹⁹³ valószínűleg ez arra vezethető vissza, hogy ez az ábrázolásmód viszonylag kevés felületen alkalmazható,¹⁹⁴ valamint az összetettebb hologrammegjelölések esetén rendkívül bonyolult és körülményes a minden szögből történő ábrázolás követelményének a kielégítése.

3.6.4. Pozícióvédjegyek

Az Európai Unió Törvényszéke először az ún. *X Technology-ügyben*¹⁹⁵ ismerte el a pozícióvédjegyek létezését; a Törvényszék szerint ezek „használnak az ábrás és térbeli védjegyek csoportjaihoz, mivel ábrás vagy térbeli elemeknek az áru felületén történő alkalmazására irányulnak”. A pozícióvédjegy esetén tehát a védjegyvoltalom tárgya a termék felületén vagy annak egy részén előre meghatározott módon elhelyezett megjelölés; ilyen védjegyek esetén nem csupán a megjelölés maga hangsúlyos, hanem a megjelölés konkrét helyzete az adott terméken.

Általánosságban elmondható, hogy a pozícióvédjegyek a leggyakrabban a divatiparban fordulnak elő, főként cipőkkel,¹⁹⁶ illetve nadrágokkal (főként azok zsebeivel¹⁹⁷) kapcsolatosan. Az EUIPO (OHIM) a pozícióvédjegyeket néhány esetben ábrás, illetve térbeli védjegyként lajstromozta, de a legtöbbször az ilyen típusú megjelölések „egyéb védjegyként” kerülnek bejegyzésre. Ilyen védjegy például a Prada cipők talpán és hátsó részén elhelyezett piros színű csík;¹⁹⁸ a bejelentő egy, a csík elhelyezkedését, méretét és formáját pontosan ábrázoló kép mellett egy részletes szöveges leírást is csatolt a bejelentéshez. Ismert pozícióvédjegy ezenkívül Christian Louboutin jellegzetes, piros színű cipőtalpa;¹⁹⁹ itt a bejelentő a grafikus ábrázoláson kívül a leírásban megjelölte az alkalmazott piros szín pontos árnyalatát a Pantone skála segítségével. A Louboutin-védjegy számos jogvitát generált, hiszen a megjelölés lajstromozása gyakorlatilag lehetetlenné teszi más cipőgyártók számára piros talpú túsarkúak előállítását és forgalmazását; a vállalkozás piros cipőtalpra vonatkozó védjegybe-

¹⁹³ Az EUIPO adatbázisában összesen 9 ilyen megjelölés található, ebből 3 lajstromozott, 3 esetben a bejelentő visszavonta a bejelentést, 2 esetben elutasították a bejelentést és 1 védjegy esetén megújítás hiányában megszűnt a védjegyvoltalom.

¹⁹⁴ Szalai: i. m. (1), p. 135.

¹⁹⁵ T-547/08. számú ügy (2010. június 15.).

¹⁹⁶ Pl. a 013755244 lajstromszámú európai uniós védjegy, valamint az említett Prada- és Louboutin-védjegy.

¹⁹⁷ Pl. a 011036332 és a 013607866 lajstromszámú európai uniós védjegy.

¹⁹⁸ A 001027747 lajstromszámú európai uniós védjegy.

¹⁹⁹ A 008845539 lajstromszámú európai uniós védjegy (a védjegyet az Európai Unió különböző tagállamaiban eltérő módon minősítették, némelyik tagállamban a színvédjegyek közé, máshol a pozícióvédjegyek vagy a térbeli védjegyek közé sorolták be).

jelentését egyébként számos országban (pl. Norvégiában) elutasították a megkülönböztető-képesség hiányára hivatkozva.

A pozícióvédjegyek esetén korántsem a grafikai ábrázolás a leggyakoribb ok, amelyre a védjegybejelentés elutasítása esetén hivatkozik az EUIPO vagy az Európai Bíróság, hanem ez az ok a megkülönböztető-képesség hiánya; ez arra vezethető vissza, hogy ezek a megjelölések egy adott termék külső kialakításának a részét képezik, így kevésbé alkalmasak arra, hogy valamely vállalkozás áruit vagy szolgáltatásait megkülönböztessék más vállalkozások áruitól vagy szolgáltatásaitól, illetve információt szolgáltatassanak a fogyasztók – és versenytársak – számára a védjeggyel megjelölt termékről. Az említett *X Technology-ügyben* is erre az okra hivatkozva utasította el a védjegybejelentést az OHIM és később az Európai Unió Törvényszéke is: a bejelentő harisnyák és zoknik orrán elhelyezett eltérő színű csík tekintetében igényelt védjegyoltalmat; a hivatal és a Törvényszék egyező álláspontja szerint ez a pozíció szokványos a zoknik és harisnyák piacán, így a megjelölés nem rendelkezik megkülönböztető-képességgel.

Pozícióvédjegyek ábrázolása

A pozíciómegjelölések esetén a grafikai ábrázolás nem ütközik nehézségekbe, hiszen az adott megjelölést könnyedén lehet ábrázolni fényképpel vagy egyéb grafikus ábrázolással, esetleg szöveges leírással kiegészítve; fontos követelmény viszont, hogy a bejelentésnek (és értelemszerűen az ábrázolásnak is) utalnia kell arra, hogy a bejelentés egy pozícióvédjegyre vonatkozik, valamint arra, hogy a megjelölés a termék pontosan mely részén helyezkedik el. A jelenleg hatályos rendelettel ellentétben a végrehajtási rendelet tervezete külön rendelkezik a pozícióvédjegyekről; eszerint az ilyen megjelölések esetén olyan ábrázolást kell benyújtani, amely illusztrálja a megjelölés méretét és helyzetét az adott termékre vonatkoztatva.²⁰⁰

3.6.5. Ízvédjegyek

Az EUIPO (OHIM) még nem lajstromozott ízre kiterjedő megjelölést, így az Európai Unióban jelenleg nincs ilyen védjegy. De ez nem azt jelenti, hogy nem érkeztek a hivatalhoz ilyen típusú bejelentések: ilyen volt például az Organon gyógyszergyár bejelentése, amelyben a narancsízre kívánt védjegyoltalmat szerezni antidepresszáns gyógyszerek tekintetében;²⁰¹ a bejelentő a megjelölést csupán a „*narancsíz*” szóval jellemezte, és az OHIM elutasította a védjegybejelentést arra hivatkozva, hogy a bejelentés tárgyát képező megjelölés nem ábrázolható grafikailag, és nem rendelkezik megkülönböztető-képességgel. A hivatal szerint az ízeket nem lehet szavakkal jellemezni, hiszen azok érzékelése szubjektív, az az emberek ízlelésétől függ, valamint a „*narancsíz*” leírás önmagában nem határozza meg elég pontosan a konkrét ízt, hiszen narancsízből is többféle létezik (édes, savanyú stb.).

²⁰⁰ A végrehajtási rendelet tervezete, 3. szabály 3. bekezdés (d) pont.

²⁰¹ A 003065539, a 003065513 és a 003132404 számú európai uniós védjegybejelentés.

Egy másik gyógyszergyár is oltalmat kívánt szerezni egy gyógyszer gyümölcshíze, mégpedig az Eli Lilly and Company a „*mesterséges eperízre*” gyógyszerészeti készítményekre vonatkozóan;²⁰² ez a bejelentés is – egyéb ábrázolási módszerek hiányában – csupán rövid szöveges jellemzést tartalmazott az ízzel kapcsolatban. Az OHIM elutasította a védjegybejelentést, és kifejtette, hogy számos, a bejelentő termékeihez hasonló gyógyszerészeti készítmény rendelkezik eperízzel, tehát a megjelölés nem rendelkezik megkülönböztető-képességgel. Az OHIM megállapította, hogy az ízmegjelölések nagyon nehezen képesek megszerezni használat során a megkülönböztető-képességet, hiszen a legtöbb esetben a fogyasztó az adott ízt csak vásárlás után érzékeli, így az nem fogható fel eredetjelzőként. Ezenkívül a hivatal leíró jellegűnek titulálta a megjelölést, mivel az eperíz csupán a termék jellemzője.²⁰³

Ugyan az ízek oltalomképességét nem zárja ki kifejezetten sem a védjegyrendelet, sem az irányelv, az uniós védjegyjogban kialakult, a lajstromozáshoz szükséges követelmények és a védjegy jog alaptételei, valamint a védjegyoltalom természete miatt az ízek egyelőre nem részesülhetnek védjegyoltalomban az Unióban; világosan kitűnik a hivatal gyakorlatából, hogy az ízek nem alkalmasak a védjegy funkcióinak betöltésére, hiszen az íz csupán a termék egyik tulajdonsága, nem rendelkezik megkülönböztető-képességgel, és nem ábrázolható grafikai formában. Az utóbbi követelmény eltörlése sem fog valószínűleg szabad utat engedni az ízvédjegyeknek, hiszen az ízek érzékelése olyannyira szubjektív, hogy azok pontos, egyértelmű és objektív ábrázolása, így a védjegyoltalom pontos tartalmának a hivatal, a fogyasztók és a versenytársak általi megismerése egyáltalán nem lehetséges.

3.6.6. Tapintásvédjegyek

A tapintásvédjegyek (*tactile marks*) esetén az áru külső borítása vagy csomagolása képezi a védjegyoltalom tárgyát. Az OHIM, illetve az EUB ez idáig nem foglalt állást az érintés, tapintás általános oltalomképességével kapcsolatban, de már érkezett ilyen bejelentés a hivatalhoz, például a Procter & Gamble védjegybejelentése, melyben a „*a sima üveg felületén dombornyomott minta tapintása*” tekintetében kívánt védjegyoltalmat szerezni különböző kozmetikumok, samponok és szappanok vonatkozásában.²⁰⁴ A bejelentéshez a P&G csatolt egy képet, mely egy kozmetikum üvegének felületét ábrázolja. Az OHIM elutasította a védjegybejelentést a grafikai ábrázolás hiánya miatt, hiszen – már sok ügyben megisméltelt – álláspontja szerint a szöveges leírás önmagában nem minősül a megjelölés grafikai ábrázolásának, és a hivatal a fényképet sem tekintette a tapintás megfelelő illusztrálásának. Határozatában az OHIM a *Sieckmann-ügyre* hivatkozva kifejtette, hogy a vizuálisan nem érzékelhető megjelölések (így az ízek, illatok, tapintások) is részesülhetnek védjegyoltalom-

²⁰² A 001452853 számú európai uniós védjegybejelentés.

²⁰³ R 120/2001-2. számú ügy.

²⁰⁴ A 012112462 számú európai uniós védjegybejelentés.

ban abban az esetben, ha grafikailag ábrázolhatóak, főként képek, vonalak vagy karakterek segítségével, és megfelelnek a *Sieckmann-kritériumoknak*. A Procter & Gamble védjegybejelentése esetén az OHIM ezeket a feltételeket nem látta teljesítettnek.

Az OHIM ez idáig nem lajstromozott tapintásvédjegyet, de más országokban találunk példát az ilyen megjelölések nemzeti védjegyként történő bejegyzésére, például Németországban az „Underberg” szó Braille írással történő megjelenítése lajstromozott védjegy sörökre és egyéb italokra kiterjedően.²⁰⁵

Ugyan a tapintás oltalomképességét nem zárják ki kifejezetten az uniós jogszabályok, de a védjegyjog alaptételei miatt egyelőre mégsem részesülhet védjegyoltalomban az Unióban. A tapintásvédjegyek esetén mind a grafikai ábrázolás, mind a megkülönböztetőképesség hiánya akadályozhatja a lajstromozást, így nincs sok esély az ilyen típusú védjegyek közeljövőben történő elterjedésére még a védjegyreform hatályba lépése és a grafikai ábrázolhatóság követelményének eltörlése után sem, hiszen a tapintás inkább testesíti meg egy áru külső jellemzőjét, jellegzetességét, mintsem annak eredetjelzőjét, így kérdéses, hogy az ilyen megjelölések képesek-e betölteni a védjegy alapvető funkcióit.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Az új típusú megjelölések oltalomképességének vizsgálatához először vissza kell nyúlni a védjegy alapvető funkciójához és a védjegyjog alapelveihez. A védjegy elsődleges rendelkezése az eredetjelző funkció, azaz a fogyasztók számára információ szolgáltatása a védjeggyel megjelölt termékről, illetve szolgáltatásról; ahhoz, hogy egy megjelölés képes legyen e funkció betöltésére, rendelkeznie kell megkülönböztetőképességgel. Az olyan megjelölések, amelyek nem képesek ezen rendeltetés betöltésére, azaz nem képesek védjegyként funkcionálni, nem részesülhetnek védjegyoltalomban, és ezen a grafikai ábrázolhatóság követelményének eltörlése sem fog változtatni, hiszen itt a probléma nem az ábrázolással kapcsolatos akadályokban gyökerezik. Ez ugyanúgy igaz a funkcionalitásra is: az olyan védjegyek esetén sem jelent majd nagy előrelépést a grafikai ábrázolhatóság követelményének eltörlése, melyek lajstromozását erre az okra hivatkozással tagadták meg, hiszen e megjelölések lajstromozása akadályozná a torzulásmentes piaci versenyt és a védjegyjogosult versenytársainak tevékenységét, valamint a védjegyoltalom túlterjeszkedne a védjegyjog alapelvei által meghatározott észszerű határon.

Az olyan megjelölések elterjedésére viszont van esély a védjegyreform hatálybalépése után, amelyek megfelelnek a védjegyjog alapelveinek és képesek védjegyként funkcionálni, de ez idáig a grafikai ábrázolhatóság követelménye miatt nem részesülhettek védjegyoltalomban. Ilyen megjelölések például a (főként nem zenei) hangok és mozgóképek, melyek esetében nagy előrelépés várható az elektronikus bejelentések és online lajstrom széles körű

²⁰⁵ A 30259811 lajstromszámú német nemzeti védjegy.

elterjedésével, valamint a különböző technológiai megoldások térnyerésével, hiszen így könnyebb nehézség nélkül lejátszhatóak a hangfelvételek és videofelvételek, azaz megismerhető a védjegyoltalom pontos tartalma.

Az európai tendencia a védjegyjogban a védjegyoltalom bővülését, bővítését,²⁰⁶ és ezzel egyidejűleg a szabályozás enyhülését mutatja, hiszen „*az idő előrehaladtával fokozatosan enyhébbé válnak azok a jogi előírások, amelyek kimondják a döntő szót a megjelölések megkülönböztető jellegének, illetve lajstromozhatóságának feltételeiről*”.²⁰⁷ Ez a trend azzal indokolható, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás igyekszik lépést tartani a technológiai fejlődéssel a szabályozás és a gyakorlat rugalmasabbá tételével, de e körben tekintettel kell lenni a jogbiztonság és a grafikai ábrázolhatóság követelményére is; ez utóbbi ugyan rugalmatlannak tűnik, és akadályozza az új típusú védjegyek elterjedését, de nagyon fontos szerepet tölt be a védjegyjogban, hiszen csak így ismerhető meg a védjegyoltalom pontos tárgya a hatóságok, a védjegyjogosult, a fogyasztók és a versenytársak által, ami a jogbiztonság érvényesülését biztosítja. Kérdés, hogy ezt a funkciót tudja-e pótolni az egyértelmű és pontos ábrázolás követelménye, valamint a *Sieckmann-ügyben* lefektetett kritériumrendszer. Kérdéses ezenkívül a technika rendelkezésre állása vagy ennek hiánya is, hiszen a védjegyreform az elektronikus bejelentés és lajstrom széles körben történő elterjedését szorgalmazza, de korántsem biztos, hogy a tagállami védjegyhivatalok, a potenciális bejelentők és a védjegyjogosultak készen állnak ezen új technológiák alkalmazására és igénybevételére.

Figyelemre méltó az új típusú védjegyek terjedésével kapcsolatban az atipikus megjelölések és a diszkrimináció kapcsolatának a vizsgálata; egy, a szakirodalomban kialakult irányzat szerint a vizuálisan érzékelhető védjegyek hátrányos megkülönböztetést valósítanak meg a fogyasztók körében, hiszen e megjelölések a vakok és gyengénlátók számára nem érzékelhetők; a probléma megoldását jelentené a hangvédjegyek, ízvédjegyek, illatvédjegyek vagy tapintásvédjegyek elterjedése, hiszen e megjelölések a vakok és gyengénlátók által is érzékelhetők, és tekintettel arra, hogy ők is fogyasztók, az ilyen típusú védjegyek segítenének nekik eligazodni a piacon, lehetővé tennék számukra az adott termék vagy szolgáltatás eredetének megismerését.²⁰⁸

Ugyan a technológiai és a piacon lezajló változásokhoz való alkalmazkodás üdvözlendő tendencia, fontos mérlegelni a védjegyoltalom alaptételeit, a védjegy funkcióját és a közérdek érvényesülését is. Ha olyan védjegy kerül lajstromozásra, mely nem képes betölteni a védjegy rendeltetését, nem rendelkezik megkülönböztetőképeséssel, vagy a megjelölés kizárólag az elérni kívánt műszaki hatásnak tulajdonítható, illetve kizárólag az áru jellegéből adódik, a lajstromozás akadályozná a torzulásmentes versenyt és a piacon jelen lévő vállalkozások szabad tevékenységét a védjegyoltalom jellege, azaz a kizárólagos és örökre szóló jogosultság biztosítása miatt.

²⁰⁶ *David Vaver*: Recent trends in European trademark law: of shape, senses and sensation. The Trademark Reporter, 95. évf. 2. sz., 2005, p. 895–913.

²⁰⁷ *Szitáné dr. Kazai*: i. m. (100).

²⁰⁸ *Vaver*: i. m. (206), p. 912.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

A MAGYAR VEGYÉSZETI TUDOMÁNY ÉS MŰSZAKI FEJLŐDÉS SZOLGÁLATÁBAN SZÁZÖTVEN ÉVE SZÜLETETT PFEIFER IGNÁC

A kiegyezés évében, 1867. szeptember 30-án látta meg a napvilágot *Pfeifer Ignác* egy Veszprém megyei nagyközségben, *Szentgálon*. Nemeslelkű édesapja, aki szerény anyagi körülmények között élt, óriási nehézségek árán tudta fiát taníttatni. A család eleinte Szentgálon és *Kislődön* próbált megélni, majd az 1890-es években *Pestre* költözött, ahol a családfő fuvarozással kereste meg a betevőjüket.¹

Tanulmányai, első szakmai sikerei

Ignácot az apja a VIII. kerületi községi főreáliskolába, a mai *Vörösmarty Gimnáziumba* íratta. „... nemigen jártak ide úrfiak ... nem is ilyenek számára létesült, egyszerű fővárosi polgárok gyermekeinek hasznára volt tervezve. A *Horánszky* utcai intézetet ma sem látogatják nagyúri csemeték, akik az előkelőség fényét hintnék reá; ma sincsenek gazdag és hatalmas pártfogói; egy-két szerény alapja van csupán ...”²

Pfeifer Ignác egész életét meghatározta középiskolai vegytanánára, *Ring Ármin*, akit – kiváló tudásának és nagyszerű előadásainak eredményeként – 1879-ben a *József Műegyetemen* magántanárrá képesítettek. „Tanártudós és tudós tanár volt ..., akit alapos tudás, lelkiismeretesség jellemzett, kiváló ember, aki a hallgatóit a tudomány iránt fel tudta lelkesíteni.”³

Az 1887/88. tanévben beiratkozott a Műegyetem vegyész szakára, ahol a kémiát *Ilosvay Lajos*, a kémiai technológiát *Wartha Vince* oktatta. Pfeifert mindkét tanszékvezető professzorához egész életén át tartó, tiszteletteljes kapcsolat fűzte. Wartha olyannyira megkedvelte a tehetséges, szorgalmas Pfeifert, hogy maga mellé vette tanársegédnek. A visszaemlékezésből kilálglik, hogy hallgatói nagyon szerették a fiatal tanársegédet.

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹ Diszkrimináció emancipáció – asszimiláció diszkrimináció. Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok 1. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára, 1848–1944. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012, p. 105–107.

² *Horváth Cyrillt Pákozdy Endre* idézi „A jubiláló Vörösmarty Gimnázium” című cikkében. In: Budapest, 9. évf., 12. sz., 1971, p. 32.

³ *Móra László*: Pfeifer Ignác élete és munkássága. Magyar Vegyészeti Múzeum, Budapest, 1977, p. 15.

Lapszám 53.

Pfeifer Ignác

Született *Pál Vépben* 1867. évi évben *israelita*
vallásu; a 1887. évi tanév *február* havában a *Budapesti VIII. ker. közép főre-*
tanodának 1887. jún. 28-án kelti érkező beiratásán a m. kir. József-műegyetem vegyész szak-
osztályába rendes hallgatóul felvétel.

Tantárgy	Tanév	Aláíratott-e a lelkönyv?	Előmenetel	Megjegyzés	Tantárgy	Tanév	Aláíratott-e a lelkönyv?	Előmenetel	Megjegyzés

1. ábra: Pfeifer Ignác egyetemi hallgatói törzskönyvének fejléce⁴

Vegyész oklevél.

Mi a kir. József-műegyetem rektora, a *vegyész* szakosztály nevében, annak dékánja
Pfeifer Ignác urat, ki *Pál-Gábor* *1867. évi*
született és műszaki tanulmányait a *kir. József-műegyetemen* *1892. évi* tanévben végezte és ez oklevél megszerzé-
sére a kir. József-műegyetemen a *fizikából, az élelmiszertanból,*
a kémiaiából, a kémiai technológiából és
készítménygyártásából
szabályszerűen tartott szigorlatoknak megfelelt és ez által a tudományokban szerzett *vegyész* képzettségét a szabály-
szerűen alakított szigorlati bizottságok előtt bebizonyította, a ránk ruházott hatalomnál fogva ezennel *vegyész* nek
elismerjük és valljuk.

Minek hitelül ezen oklevelet részére kiszolgáltattuk és a kir. József-műegyetem nagyobb pecsétjével, valamint sajátkezű
aláírásunkkal megerősítettük.

Kelt Budapest, *1892. évi október hó 7.*

Dr. Höring Gyula s. k.
a kir. József-műegyetem rektora.

Dr. Entz Gábor s. k.
a kir. József-műegyetem vegyész szakosztályának dékánja.

2. ábra: Pfeifer Ignác vegyész oklevelének adatai⁵

⁴ Forrás: M. kir. József Műegyetem vegyész-mérnöki törzskönyv. BME Levéltár.

⁵ Forrás: József Nádor Műegyetem rektori hivatalának oklevél törzskönyvei 1-1972-ig. BME Levéltár.

A diploma megszerzése után hamarosan megnősült, és 1894-ben megszületett a fia. A tanársegédi fizetés nem volt elég a család fenntartására, ezért előbb egy vegyi gyárban, majd a *Magyar Államvasutak* (MÁV) vegyészeti laboratóriumában dolgozott. A MÁV-nál szén-elemzéssel, a vasúti talpfák telítésével, a kenőolajok savtartalmának vizsgálatával, vízkémiai, tüzeléstechnikával, tüzelőszervezetekkel és tüzelőanyagokkal foglalkoztak. Pfeifer első önálló publikációja is egyik kutatási témájához kapcsolódik.⁶ A MÁV-laborban dolgozva érte el első komoly szakmai sikerét, amellyel megalapozta későbbi tudományos tekintélyét. A víztisztítás terén továbbfejlesztette Wartha Vince eljárását, amely hosszú ideig volt használatban. A cikket *Than Károly* az újonnan indult *Magyar Chemiai Folyóirat* legelső számában közölte.⁷

A később „Wartha-Pfeifer-féle víztisztító eljárásnak” nevezett módszerrel

A kazánkő képződésének meggátolására legokoszerűbb, ha a vizet előzetesen lágyítjuk, azaz a kazánkövet képező alkotórészeket ártalmatlan vegyületekké alakítjuk, mielőtt a vizet kazántáplálásra használjuk. Van ugyan nagyon sokféle szer, hasznavehető, haszontalan, sőt káros is, a mely arra volna szánva, hogy a vizet magában a kazánban javítsa, illetőleg a kazánkövet képező anyagokat úgy válassza ki, hogy azok kőkemény kérget a kazánfalra ne képezzenek, hanem laza iszap alakjában rakódjanak le, a mely iszapfogókkal vagy kifúvással a kazánból könnyen kitakarítható. Magában a kazánban leválasztott iszap azonban gyakran igen kelletlen; az iszapos, csapadékos víz mindig nedves gőzt szolgáltat, a gőzzel ragadt iszap ellepi a szelepeket és a vezetékeket, a gyakori lefűtés pedig a kazán munkáját hátráltatja.

*Mindezen kellemetlenségeknek elejét vesszük a víz előzetes lágyításával. A cél mindig az, hogy a forraláskor, illetőleg az elpárolgás alkalmával oldhatatlan állapotban lévő vegyületeket eltávolítsuk, vagy pedig könnyen oldható sókká alakítsuk.*⁸

Az ipari vizek vizsgálati, tisztítási, lágyítási módszereinek kidolgozása után figyelme a világítóeszközök kutatása felé fordult. A 19. század utolsó évtizedében nagy érdeklődés mutatkozott az iránt, miként lehet az acetilént világításra felhasználni. Pfeifer 1896-ban, a *Természettudományi Társulat* ülésén „Calciumcarbid és acetylén” című előadásában rávilágított ezen anyagok ipari értékére. Az idő később igazolta következtetése helyességét: az „ára és az acetylén explozív tulajdonsága miatt, egyelőre nem válthatja be a hozzája fűzött reményeket”.⁹ Érdekes adalék, hogy amikor egy hadgyakorlatra 1897-ben *Tatatóvárosba* látogatott *Ferenc József* és *II. Vilmos* császár, tiszteletükre először a világon kísérleti acetilén-közvilágítást vezettek be.

⁶ Kazántüzelő szerkezetek megvizsgálása. Fővárosi Nyomda, Budapest, 1898.

⁷ Móra: i. m. (3), p. 24–29.

⁸ Pfeifer Ignác: A technikai víztisztításról. Magyar Chemiai Folyóirat, 1. évf., 4. füzet, 1895, p. 52–57.

⁹ Pfeifer Ignác: Az acetylén-világítás. Természettudományi Közlöny, 29. évf., 1897, p. 120–125. és 152.

Első ízben Pfeifer az 1899. évi II. acetilénkongresszuson szerepelt nemzetközi plénum előtt, majd ezt követően több külföldi tanulmányutat tett. Publikációival, külföldi tapasztalatainak hasznosításával megalapozta szakmai tekintélyét. Az aerogéngázzal kapcsolatos cikkei felkeltették a témában érdekeltek figyelmét; felajánlották számára az *Aerogéngáz Rt.* igazgatói posztját, amelyet Pfeifer el is fogadott. A gyártás megszűnéséig töltötte be ezt a pozíciót, majd 1903-ban magánmérnöki irodát nyitott. Itt ipari víztisztítással generátor-telepek, gáztüzelések, kazántelegek szakvéleményezésével, vegyészeti gyárak, tégl- és cementgyárak stb. tervezésével és ellenőrzésével foglalkozott. Szakmai szempontból a legtermékenyebb korszaka volt ez az évtized: ekkor megjelent közel száz publikációja országosan ismertté tette a nevét.¹⁰

Erre az időszakra esik egy fontos esemény a hazai földgázfeltárások terén. 1911. október végén jelentős gázkitörés történt a kissármási gázkútnál. Pfeifert is meghívták az eset kivizsgálására, mert addigra már ezen a szakterületen is elismerés övezte a személyét. A közvetlen előzményekhez tartozik, hogy az erdélyi földgáz értékesítésére 1911 tavaszán összehívott tanácskozáson olyan nagyhatású előadást tartott, hogy *Marosvásárhely* városa Amerikába küldte ki egy 3 hónapos tanulmányútra a földgáz ipari értékesítésének tanulmányozására.¹¹

Rövid idő alatt a földgázértékesítés jelentős szakértőjévé vált. 1914-ben például az *Országos Iparegyesületben* tartott előadásában kifejtette, hogy a földgázt ipari és háztartási célokra egyaránt lehet alkalmazni, ha a rendelkezésre álló nyersanyag mennyisége elegendő ahhoz, hogy hosszú időn át egyenletes ellátást biztosítson. Pfeifer távvezeték létesítését is javasolta, mégpedig *Budapest* végponttal, mivel a fogyasztás súlypontja a fővárosra esik. Pontos számításokkal, költségelemzéssel támasztotta alá azt a javaslatát, hogy a beruházásra a kincstárnak kellene vállalkoznia.¹²

Az egyetemi katedrán

Említettük, hogy Wartha Vince már az oklevélatadáskor meghívta tehetséges tanítványát asszisztensnek a kémiai technológia tanszékre, ahol Pfeifer az 1892/93-as tanévben tanársegédként dolgozott. 1900-ban habilitált: „Gázalakú tüzelőanyagok” című próbaelőadása és tudományos munkássága alapján megkapta a műegyetemi magántanári címet. A magántanárrá képesítése révén újra formális kapcsolatba került a Műegyetemmel és Wartha Vincével. Magas tudományos értéket képviselő munkája elismeréseként Wartha professzor nyilvános rendkívüli tanári címre terjesztette fel egykori hallgatóját; 1907. október 7-én az egyetemi tanács megerősítette Pfeifer Ignác nyilvános rendkívüli tanári címmel való kinevezését.¹³

¹⁰ *Móra*: i. m. (3), p. 32-40.

¹¹ *Móra*: i. m. (3), p. 71.

¹² *Pfeifer Ignác*: Földgáz és iparfejlesztés. Adó- és Illetékügyi Szemle, 3. évf. 2. sz., 1914, p. 129–135.

¹³ *Móra*: i. m. (3), p. 60.

1909-től meghívott előadóként tartott órákat, majd a kémiai technológiai tanszék vezetői teendőit is ellátta az akkor már betegeskedő Wartha helyett. A hallgatók kedvelték Pfeifer előadásait azok pontossága és szépsége miatt. Tanári működése nemcsak a szűken vett oktatásra, de a tanítványok jóindulatú támogatására is kiterjedt.¹⁴

Amikor Wartha Vince nyugállományba vonulása miatt felmerült, hogy esetleg Pfeifer Ignác veheti át a tanszék vezetését, elképesztő támadásba lendült egy névtelen csoport, amely nyomtatott röpiratban foglalta össze a „bűneit”. A rágalmozók szerint Pfeifer megfélemlített a „hazája iránti kötelességeiről”, belevegylt „azokba a társadalompolitikai harcokba, melyeknek a jelenlegi államrend, a nemzet vezetésében uralkodó irányzat megdöntése, felforgatása a céljuk.” A röpirat hosszan taglalja, hogy Pfeifer az egyik szabadkőműves páholy főmestere, a *Galilei Kör* vezető szelleme, „szövetsége minden destruktív irányzatnak”. Az akkori döntéshozók józanságát dicséri, hogy nem adtak helyt a rágalmaknak, és Pfeifer Ignácot 1912. október 4-én kinevezték a kémiai technológia nyilvános rendes tanárának. A szakmai körök nagy rokonszenvvel és megnyugvással fogadták a döntést, amelynek köszönhetően Wartha Vince katedráját egy elismert, a pozícióra méltó szakember foglalhatta el. Kinevezésekor Pfeifer megvált a magánlaboratóriumától.¹⁵

Húsz évvel korábban, amikor Pfeifer és társai jártak a vegyész szakra, alig 5-6 oklevelet adtak ki egy-egy tanévben. Amikor az 1912/13-as tanévben átvette a tanszék vezetését, 164 hallgató iratkozott be a vegyészmérnök szakra. A tanártársak és az egyetemisták egyaránt nagyra értékelték professzori munkáját. Új tárgyakat iktatott be a tantervbe, és az ő vezetésével vettek részt először műegyetemi hallgatók hosszabb külföldi tanulmányúton. Tanszékvezetőként megszervezte, hogy a hallgatók a hazai vegyipar fellegvárainak meglátogatása során gyakorlati ismereteket szerezhessenek.¹⁶

Professzori megbízatása tovább növelte tekintélyét. A Műegyetem javaslatára 1913–17-re a kereskedelemügyi miniszter kinevezte az *Országos Ipartanács* – és azon belül az ipari osztály – tagjává.¹⁷ A Műegyetem 1918 elején újabb öt évre delegálta a tanácsba.¹⁸

Az I. világháború idején is megtartotta egyetemi előadásait, és további oktatási feladatokat is vállalt. Foglalkozott a tábori vízellátással, a víz hipokloritos sterilizálásával, amivel lehetővé vált a hadsereg ivóvízzel való ellátása.¹⁹ A tábori vízellátást és a háborús anyaggazdálkodást segítő tevékenységéért 1918 nyarán a háború tartamára szóló érvénnyel népfelkelő alezredes mérnöki címet kapott.²⁰

A vészterhes háborús évek alatt óriási tragédia érte a Pfeifer házaspárt: egyetlen fiuk, *Pfeifer Imre*, a szépreményű építészhallgató 1915. október 31-én elesett az orosz hadszínen.

¹⁴ Vidor Pál: Pfeifer Ignác 60. születésnapján. *Chemische Rundschau für Mitteleuropa und den Balkan*. 4. (12.) évf. 19. sz., 1927, p. 149–150.

¹⁵ *Móra*: i. m. (3), p. 76–81.

¹⁶ *Móra*: i. m. (3), p. 82–83.

¹⁷ Budapesti Közlöny, 47. évf. 27. sz., 1913, p. 2–3.

¹⁸ I. m. (1).

¹⁹ *Móra*: i. m. (3), p. 88.

²⁰ I. m. (1).

téren. A szülők hazahozatták 21 éves korában elhunyt fiukat, akinek az újratemetése 1916. január 12-én volt.²¹ Hősi halált halt fia emlékére Pfeifer Ignác egy alapot létesített a háborúból visszatérő szegény sorsú hallgatók támogatására.²²

Újabb támadások keresztútjában

1919 őszén a Vallás- és Közoktatási Minisztérium kérdőívben tudakolta az egyetemi oktatóknak a tanácskormány idején tanúsított magatartását, és szorgalmazta ezen ügyek egyetemi kivizsgálását. Válaszában Pfeifer beszámolt az *Alkalmazott Mérnökök Országos Szövetségében*, az AMOSZ-ban és a Galilei Körben folytatott tevékenységéről, továbbá a gazdasági életben betöltött szerepéről.

Vélhetően a kinevezését is erősen ellenző erők lendültek újabb támadásba 1919 végén Pfeifer ellen. E feltételezésre az ad okot, hogy a *Műegyetemi Tanács*hoz aláírás és dátum nélkül érkezett feljelentés²³ megismétli az 1912-es röpirat vádjait.

A „hazafias érzésű magyar mérnöki kar nevében” írott, öt gépelt oldalból álló feljelentés azzal vádolta a „chemia-technológiai tanszék” vezetőjét, hogy méltatlanná vált a poszt betöltésére, mert a tanszéket „hazafiatlan, nemzet- és vallásellenes izgatások, felforgató és romboló tanok hirdetésének melegágyává, központjává süllyesztette: kezdeményezője, istápolója és titkos támogatója volt mindama felforgató törekvéseknek, amelyek a nemzeti érzés gyengítésével, tervszerű romboló munkával érlelték meg és készítették elő a nemzetgyilkos proletárdiktatúra diadalra jutását.” Azt is felhánytorgatták, hogy Pfeifer állítólag nem tűrt meg a tanszéken „nemzeti érzésű, illetőleg keresztény szakembereket”, továbbá, hogy a hozzá közel állók „szinte kivétel nélkül a Galilei-kör szerepvivő tagjai voltak, a kommunizmus idején vezető szerepet vittek és vegyészeti iparunknak mérhetetlen károkat okoztak”.

További bűnei közé tartozott, hogy az AMOSZ „egyik vezető embere, legfőbb tekintélye és legtöbbet szereplő tagja volt”, továbbá, hogy „a kommunizmust tollal, vezető tisztségek betöltésével, valamint tudományos irányú tevékenységével egyarán hathatósan szolgálta és kommunista elveiről előadásaiiban többször nyíltan hitet tett.” A „nemzet ellen tudatosan elkövetett súlyos bűnök” miatt követelték Pfeifer „sürgős eltávolítását” a tanszék éléről.

A fentiekre adott válaszában Pfeifer írásban utasította vissza a súlyos vádakát: semmiféle forradalmi szervezkedésben nem vett részt, soha életében politikával nem foglalkozott. A Károlyi kormány munkaügyi tanácsának ipari és energiagazdasági ügyosztályában a Műegyetem Tanácsa küldötteként vett részt. Közgazdasági működése mindig hazája érdekeinek előmozdítását szolgálta, addigi egész tevékenysége kellő tanúbizonyságát adja mindenkori

²¹ Az Est, 1916. január 12., p. 4.

²² I. m. (1).

²³ Az ebben az alfejezetben idézett iratanyagot a BME Levéltár őrzi. L. Királyi József Műegyetem Rectori Hivatal iratai 3/C; A rektori tanácsülés jegyzőkönyvei 1921. 39. tétel; Egyetemi tanárok elleni fegyelmi, igazolási eljárások, 55. doboz.

hazafias felfogásának. És következik egy megrázó mondat: „Ugyanilyen szellemben neveltem a fiamat is, aki életét tudatosan áldozta fel egy keresztény bajtársának megmentésére.” Az irat végén Pfeifer megemlítette, hogy a Műegyetemi Tanács üdvözölte a hatalomra került *Tanácskormányt*, és „valóságos előzékenységgel teljesítette úgy a népbiztosságok minden kívánságát, mint az ifjúság szertelen követeléseit.” Pfeifer akkor is helytelenítette a hatalom elvtelen kiszolgálását: ezt a nézetét az egyetemi tanács tagjaként a tanácsüléseken ki is fejtette.

Az ügy kivizsgálásával megbízott, *a műegyetemi tanároknak a kommunizmus alatti viselkedését vizsgáló bizottság* Pfeifer mellett a tanártársakat is kihallgatta. A fegyelmi bizottság 1920. január 12-én idézte be Ilosvay Lajost, aki gyakorlatilag az összes kérdésre vagy Pfeifert támogató, vagy a kérdést elhárító választ adott. Arra a kérdésre, hogy mit tud a megvádolt kollégának a proletárdiktatúra idejében a termelési népbiztosság megbízásából viselt vegyi ipari osztályvezetői állásában kifejtett tevékenységről, Ilosvay ezt válaszolta: „Keveset; azt tudom, hogy ahol lehetett, így például a festőiparnál, a kommunizálást megakadályozta. Egyébként, amit tett, azt tudtommal mindig a köz érdekében tette és soha sem a saját érdeke, sem az uralkodó hatalom kedvében való járás nem vezette eme ténykedésében.”

A kihallgatási jegyzőkönyvek mellett a levéltári anyagban néhány köszönőlevél is található, amelyek tartalma összecseng Ilosvay Lajosnak a tanúvallomásával. Az „egész festékszakma” mondott köszönetet mondott azért, hogy a „Tanár Úr” megakadályozta 140 cég szocializálását. A magyar vegyészeti gyárosok országos egyesületének igazgatósági tagja a vegyészeti ipar nevében fejezte ki háláját – hosszasan sorolva, miként mentette meg Pfeifer a vegyi üzemeket a „politikai biztosok garázdálkodásától”, a nyersanyag elprédálásától, a „bolsevizmus pusztító örvényétől”.

A fegyelmi bizottság 1920 márciusában hozott határozatával lényegében felmentette a tanszékvezetőt: annyit rótt fel neki, hogy egyes megnyilvánulásaival olyan látszatot keltett, mintha támogatta volna a kommunista termelési rendet, és ezáltal a diktatúrát. A határozatot elküldték a minisztériumba: ott azonban olyannyira elégedetlenek voltak az egyetem döntésével, hogy az iratokat átküldték a budapesti királyi ügyészségre, ahol a továbbiakban már bűnügyként kezelték az ügyet: izgatás büntetével gyanúsították meg Pfeifer Ignácot. A tényleges nyomozásról mind a mai napig semmilyen adat nem került elő, így azt sem tudni, nyomoztak-e egyáltalán az ügyben. Az a kísérőlevél viszont megvan, amellyel 1920. szeptember 15-én a főügyész helyettes visszaküldte „a műegyetemi igazoló bizottság által lefolytatott fegyelmi ügyre vonatkozó iratokat”. Az indoklás: a Pfeifer Ignác elleni nyomozást megszüntették.

A vádak alól ugyan felmentették, de a fegyelmi eljárást követően Pfeifer Ignác tanszékvezetőként ténylegesen már nem működött többé a Műegyetemen. Előbb hosszabb szabadságra kényszerítették, majd 1922-ben a nyugdíjazását kérte. A 70. születésnapján életének e „döntő epizódjáról” így emlékezett meg: a Műegyetemről nemhogy nem üldözték el, hanem vele szemben lojálisan, nagyvonalúan viselkedtek. A nyugdíjazását azért kérte, mert

akkor nem rendelkezett „a tekintélynek azzal a csorbitatlan mértékével, amely az oktatás sikerét biztosította volna”.²⁴

Az Egyesült Izzó kutatóintézetének élen

Még kényszerszabadságát töltötte, amikor 1920-ban az *Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt.* (EIVRT) vezérigazgatója, *Aschner Lipót* felkérte, hogy legyen a műszaki igazgatója az újonnan felállítandó kísérleti és kutatólaboratóriumnak, amelynek egyik részlege egy szabadalmi iroda. A feladatok között szerepelt az újdonságokról való híradás, az új találmányok alkalmazhatóságának vizsgálata és a szükséges kísérletek elvégzése.²⁵

Az 1,6 millió koronás beruházással létesített laboratórium – amelynek Pfeifer 15 évig állt az élen – hosszas egyeztetés után, 1922-ben kezdte meg a munkáját. Igazgatóként kiváló munkatársakat vett maga mellé: *Vidor Pál* után *Selényi Pál*, majd harmadikként *Bródy Imre* lépett be a kutatóintézetbe. Legelső megbízatásuk az izzólámpák minőségének lényeges javítása volt. E téren Bródy Imre világraszóló eredményt ért el a korszak egyik legjelentősebb találmányával: az EIVRT 1930-ban szabadalmaztatta a kriptontöltésű izzólámpát.²⁶ Később kikísérletezték azt az eljárást, hogyan lehet a kriptongázt nagyüzemi szinten kinyerni a levegőből – ez tette lehetővé a kriptonlámpák tömeggyártásának megindítását.

A kriptontöltésű lámpákhoz a megfelelő minőségű duplaspirált *Tury Pál* és *Millner Tivadar* 1928-ban bejelentett volfrámszabadalma teremtette meg – ugyancsak a Pfeifer igazgatása alatt álló laboratóriumban. A GK (Großkristall) jelölésű új volfrámfém kifejlesztése világviszonylatban első helyre hozta fel a magyar fényforrás célú volfrámgyártást, és a cég Európa egyik legnagyobb izzólámpagyára lett.²⁷

Az 1909-ben bejegyzett védjegy²⁸ alapján *Tungstam* néven is emlegetett EIVRT kutatóintézete a vákuumtechnikai iparban is nemzetközi szintű eredményeket ért el. Több új csőtípust fejlesztettek ki, amelyek segítettek a rádiótechnika elterjedését. Selényi Pál itt fejlesztette ki a szelenografálási eljárást: a sokszorosító technikát később forradalmasító elektrosztatikai másolóeljárás, a xerográfia elődjét.

Pfeifer Ignác kiváló vezetői képességeit bizonyítják az Egyesült Izzó kutatólaboratóriumának élen eltöltött másfél évtized nagyszerű eredményei. Saját személyes sikereihez képest fontosabbnak tartotta a fiatal kutatók tudományos munkájának és eredményeinek előse-

²⁴ Pfeifer Ignác beszéde a 70. születésnapján tartott ünnepségen. *Technikai Kurir*, 8. évf., 11. sz., 1937, p. 89.

²⁵ *Móra*: i. m. (3), p. 129–130.

²⁶ A 103551. lajstromszámú szabadalmi leírás nem tartalmazza a feltaláló nevét; jogosultként az EIVRT szerepel. A Pfeifferrel és munkatársaival kötött szerződésben az EIVRT kikötötte, hogy a laboratóriumban születő eredmények a cég tulajdonát képezik.

²⁷ *Mészáros István*: Volfram-kutatás Magyarországon. *Fizikai Szemle*, 42. évf., 5. sz., 1992, p. 188–189: <http://fizikaiszemle.hu/archivum/fsz9205/mi9205.html>.

²⁸ A ma is érvényes TUNGSTAM szóvédjegy lajstromszáma 121400, elismert bejelentési napja: 1909. április 28. Forrás: SZTNH e-kutatás adatbázis. A továbbiakban: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU#>.

gítését. Hozzáállását jól tükrözi a következő idézet: „Ha a tudományban valami váratlant, vagy elrejtettet akarunk felfedezni, és azt akarjuk, hogy valamely intézet tudományos utánpótlásról gondoskodjék, akkor a munkatársaknak meg kell adni a teljes szabadságot, azt a lehetőséget, hogy saját tudományos meggyőződésüket kövessék.”²⁹

A kutatólaboratórium irattárában fennmaradtak a Pfeifer igazgatása alatt, 1922 és 1937 között készült kutatási jelentések: összesen 210 beszámoló került elő. A nagyszerű eredményeket mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy ebben az időszakban 72 olyan szabadalmat adott be az EIVRT, amely a Pfeifer keze alatt dolgozó kutatók találmányait írja le. A feltalálók személye 43 szabadalom esetén egyértelműen bizonyítható: *Bródy Imre 12, Selényi Pál 7, Winter Ernő és Szigeti György 6-6, Tury Pál, Rostás Ernő és Márton László 3-3, Millner Tivadar és Neumann Mihály 2-2, Czukor Károly, Pillitz Dezső és Theisz Emil 1-1* szabadalom kidolgozásában vett részt tevőlegesen.³⁰

Fontos pozíciójának – és nem utolsó sorban angol, német és francia nyelvtudásának – köszönhetően gyümölcsöző kapcsolatokat épített ki a vákuumtechnika nemzetközi szakmai köreivel. Számos tárgyalást folytatott külföldön, őt is sok szakember kereste fel a laboratóriumban. 1924-ben részt vett az *Energia Világkonferencia* III. egyetemes kongresszusán Washingtonban, a héttagú magyar küldöttség tagjaként.³¹

A hatalmas munka irányítása mellett Pfeifer Ignác továbbra is foglalkozott saját szakterületeivel, és a tüzelés-, világítás- és víztechnológia elsőrangú szaktekintélye maradt. Személy szerint nagyon sokat tett azért, hogy a trianoni békeszerződés következtében egyharmadára csökkent területen rendelkezésre álló nyersanyagokat minél hatékonyabban lehessen kihasználni.

Pfeifer Ignác technológiai kutatásai és szabadalmi

Az acetiléngázhoz kapcsolódik első szabadalma, amelyet 1899. március 11-én jelentett be „Eljárás és készülék acetyléngáz tisztítására” címmel. A szabadalmi leírásból idézünk: „A kalciumkarbidból előállított acetyléngáz különböző fertőzőményeket tartalmaz, melyek belőle tisztítás útján eltávolítandók. Ilyen fertőzőmények, különösen az ammon, a kén és a foszforvegyületek. ... Jelen találmány célja az acetyléngáz fertőzőményeit energikusan lekötő, kellőképpen összeállított tisztítóanyagnak oly készülékben való alkalmazása, mely készülék különleges szerkezeténél fogva kis térfogat mellett is hathatós tisztítást biztosít.”³²

Jelentős eredménnyel jártak a magyar szenek felhasználhatóságára folytatott elméleti kutatásai és gyakorlati vizsgálatai. A *Polytechnikai Szemlében* 1901-ben több cikket is írt e té-

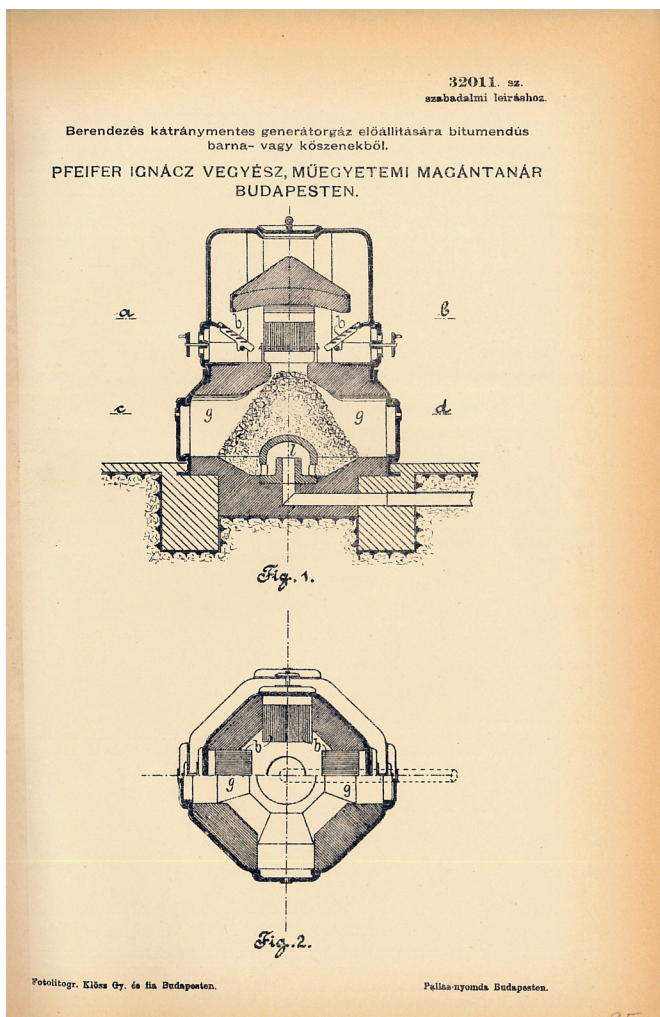
²⁹ Pfeifer Ignác: Megemlékezés Fritz Haberről. Technikai Kurir, 5. évf. 5. sz., 1934, p. 1–2. Idézi Móra: i. m. (3), p. 226.

³⁰ Móra: i. m. (3), p. 227–231.

³¹ Móra: i. m. (3), p. 152.

³² A 15494. lajstromszámú szabadalom 1899. augusztus 29-én jelent meg. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU#>.

A bitumenes szénből az addig ismert eljárások során előállított gáz mindig tartalmazott kátrányt, amelynek az eltávolítása költséges berendezést igényelt – ezért volt fontos a kátránymentes gáz előállítása, amelyre Pfeifer új módszert dolgozott ki. 1903-ban szabadalmi bejelentést nyújtott be, amelynek tárgya: „Eljárás és berendezés kátránymentes generátorgáz előállítására bitumendús barna- vagy kőszénből”. Egy évvel később a továbbfejlesztett berendezést leíró pótszabadalommal egészítette ki az eredeti elgondolását.³⁵

4. ábra: A 32011 számú szabadalmi leírás jellemző ábrája

³⁵ A 31856 lajstromszámú törzsszabadalom bejelentési napja 1903. július 1., a 32011 lajstromszámú pótszabadalom bejelentési napja 1904. július 9. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU#>.

A következő, *Fleischer Gyula* technikai vegyésszel közösen benyújtott szabadalma a hulladék kénsav regenerálásáról szóló eljárás, amelynek célja a szennyezett kénsav megtisztítása, használható terméké történő feldolgozása. Az ásványolajgyárakban kátrányos és gyantás anyagokkal szennyezett hulladék kénsav tisztítás nélkül nem használható fel. A kénsav tisztítására és regenerálására Pfeiferék a hidrogén-szilikátokat találták a leghatékonyabbnak.³⁶

Nem sokkal később, 1910. április 20-án adta be a *Szarvasy Imre* műegyetemi tanárral közösen jegyzett szabadalmi bejelentést, amely később *Németországban*, illetve az *USA*-ban is szabadalmi oltalmat kapott. Az „Eljárás szénhidrogének halogenderiváltjai előállítására” címet viselő szabadalom célja a földgázban lévő metán kémiai értékesítése.³⁷ A szénhidrogének halogénezésére korábban is alkalmaztak fényt, hőt vagy kontaktanyagokat, de a reakció vagy túl lassan, vagy szabálytalanul ment végbe. Csendes elektromos kisüléssel azonban a reakciók annyira gyorsíthatók és szabályozhatók, hogy lehetővé válik a klórtermékek technikai előállítása szénhidrogénekből. A feltalálók után *Pfeifer–Szarvasy-féle* metánklórozásnak nevezett eljárással az évek során nagy mennyiségű metil-kloridot állítottak elő.³⁸

A földgáz hasznosítása érdekében tovább kísérletezett a metán klórozásával. A kutatásokba *Mauthner Nándor*t, a *Pázmány Péter Tudományegyetem II. Kémiai Intézetének* magántanárát vonta be. 1918. november 20-án közösen nyújtották be az „Eljárás szénhidrogének halogén származékainak előállítására kontaktus anyagok felhasználásával” című szabadalmi bejelentést, amelynek első igénypontja szerint a szénhidrogéneknek és halogéneknek az előállítandó termékhez képest megválasztott elegyét mérsékelt, 150–500 °C hőfokon, fémek vagy fém-sók jelenlétében reakcióba hozzák. Kontaktanyagként elsősorban azok használhatók, amelyek olyan, két sorozatba tartozó vegyületeket alkotnak, mint a vas, a réz, az antimon stb. sói.³⁹

Az energiakérdés jelentőségéről tanúskodik, hogy 1918-ban a kereskedelemügyi miniszter megbízásából emlékirat készült *Magyarország* elektromos energiával való ellátásáról. A statisztikai adatokat is közlő és az energiaellátásra programot adó dokumentum kidolgozásában Pfeifer is részt vett. A hatalmas munkáról elismerőleg írta *Bánki Donát*: „nagy tudással és hozzáértéssel készült úttörő és alapvető forrásmunka”. Száz évvel később különösen érdekes elolvasni az ő gondolatait a föld hőenergiakészletének kizsákmányolásáról.

³⁶ Az „Eljárás hulladékkénsav regenerálására hidroszilikátokkal való tisztítás útján” c. szabadalom lajstromszáma 47494, bejelentési napja 1908. december hó 15. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU#>.

³⁷ Az 51111 lajstromszámú szabadalom 1911. február 15-én jelent meg. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU#>.

³⁸ *Próder István*: Magyar vonatkozású kémia- és vegyipartörténeti évfordulók. Magyar Kémikusok Lapja, 44. évf. 1. sz., 2009, p. 18–23.

³⁹ A 75675 lajstromszámú szabadalom 1919. december 20-án jelent meg. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU#>.

A világ fűtőanyagkészletének fogyatkozásáról

Az emberiség története egy korszakának befejezéséhez közeledik. Ebben a letűnőben levő korszakban az emberiség a földnek évmilliók alatt felhalmozódott hőenergiakészletét kifűrkészte és rávetette magát annak kizsákmányolására. A hatalmas tömegekben felhalmozott kincshez könnyen hozzáférhettünk, mohón, minden előrelátás, számítás és észszerű beosztás nélkül rengeteg mennyiségben fogyasztottuk, sok esetben tökéletlen fűtő- és gépi berendezéseinkben.

Geológiai tanulmányok és kutatások kimutatták, hogy ennek a gazdálkodásnak folytatása és a fogyasztás progresszivitása mellett ijesztően közeledik az az idő, amikor a világ fűtőanyagkészlete elfogy. Az elkerülhetetlenül bekövetkező katasztrófa ellen idejekorán fel kell vennünk a küzdelmet, nehogy készületlenül találva elpusztítsunk, vagy kultúránkat visszavethesse, vagy akár csak előrehaladásunkat is megállíthassa.

Bánki Donát: a kereskedelemügyi miniszter által jegyzett „Emlékirat Magyarország elektromos energiával való ellátásáról” címen 1918-ban megjelent kiadvány kritikai ismertetése.⁴⁰

A bejelentés után két évvel, 1923. január 31-én jelent meg Pfeifer hatodik szabadalma „Eljárás kihasznált gáztisztítómassza regenerálására” címmel. A szabadalomban foglalt eljárás a világítógázgyártásban különleges gazdasági jelentőséggel bír – annál is inkább, mert az a gázgyártás során külön berendezések nélkül hajtható végre. A találmány lényege, hogy a kihasznált gázmasszát fölös mennyiségű kalciumszulfid, illetve kalciumszulfhidrát hatásának teszik ki, és felmelegítve kilúgozzák. Az eljárás a ként kalciumpoliszulfidok alakjában feloldja, és egyidejűleg a berlini kék is oldódik ferrociankálcium alakjában. A kalciumszulfidot a gázgyári száraz tisztítóban vagy nedves mosóban állítják elő.⁴¹

Pfeifer több évtizeden át folytatott a magyar szenek felhasználására vonatkozó kutatásokat. A korábban már említett, a Magyar Általános Kőszénbánya Rt. (MÁK) által kezdeményezett tanulmányúttal kezdődött szakmai kapcsolat megmaradt: Pfeifer a MÁK szaktanácsadójaként⁴² kutatómunkája egy részét a hazai barnaszenek és a különböző ércek felhasználhatósági vizsgálatának szentelte. E munkájának egyik eredménye az 1929. március 29-én bejelentett „Eljárás nyers vas előállítására szegény vasércből vagy vastartalmú bauxitból” című, utolsó szabadalma, amelyet pontosan 30 évvel az első bejelentése után nyújtott be. Abban az időben a 30-35%-nál kevesebb vasat tartalmazó vasérc és vastartalmú ásványok eredeti állapotukban vásra nem voltak gazdaságosan feldolgozhatók. A találmány szerint a szegény vasércből úgy nyerik ki a vasat, hogy salakképző anyagokkal (kovasavval, timfölddel stb.) elegyítik, és megfelelő hőmérsékletű, szénhidrogén-tartalmazó gázok (generátor-, világító-, földgáz stb.) hatásának teszik ki. Az

⁴⁰ Forrás: A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 53. évf., 5. sz., 1919.

⁴¹ A 80564 lajstromszámú szabadalom bejelentési napja 1921. január 22. Forrás: <http://epub.hpo.hu/ekutatas/?lang=HU#>.

⁴² Móra: i. m. (3), p. 188.

igénypontok részletezik a vasérc, illetve az alumíniumérc (pl. bauxit) esetében alkalmazott eljárásokat.⁴³

További szakmai és közéleti tevékenysége

Sok-sok publikációja mellett a műszaki haladás érdekében kifejtett tevékenységének jelentős részét képezi a különböző szakfolyóiratokban végzett szerkesztői munkája.

A 20. század elején hazánkban a legtekintélyesebb műszaki szakfolyóirat a „Polytechnikai Szemle” volt, amelynek 1901-től Pfeifer lett a felelős szerkesztője. A havonta háromszor megjelenő periodika vezetőjeként bátran nyilvánított véleményt iparfejlesztési kérdésekben. Új rovatokkal bővítette a tartalmat: 1901-ben a fotokémiai technológia témáját, 1902-ben a balesetelhárítás és a munkavédelem ügyét vette fel a lap palettájára. Egy évvel később leköszönt a felelős szerkesztői pozícióról, mert 1902. július 1-jével „Kazán- és Gépűjság” címmel, „Népszerű műszaki folyóirat kazántulajdonosok, gépészek, mozdonyvezetők, fűtők és gépmunkások számára” alcímmel új műszaki folyóiratot indított. A századfordulón sokan éltek a gőzkazánokhoz kapcsolódó munkából: 1900-ban az ország területén csaknem 25 ezer berendezés működött. A kéthetente megjelenő lap árát Pfeifer tudatosan tartotta olcsón, hogy a lap alcímében megjelölt kiskeresetű gyakorlati szakemberek számára se jelentsen gondot az újság megvásárlása. A Kazán- és Gépűjság, amelynek egy évvel az indulása után már 3000 előfizetője volt, 13 éven keresztül jelent meg. A példamutatóan szerkesztett lap arról is tanúskodik, hogy Pfeifer mindig szíven viselte a szegény sorsú emberek ügyét.⁴⁴

Tisztségeit, megbízatásait teljes körűen nincs itt mód számba venni, ezért csak néhányat említünk meg. A „Magyar Chemiai Folyóirat” szerkesztőbizottsági tagja volt 1916-tól 1919-ig. A *Magyar Szakírók Országos Egyesülete* 1916-ban beválasztotta a tudományos szakosztályban létrehozott bizottságba.⁴⁵ A főváros törvényhatósági bizottságának, továbbá több részvénytársaság igazgatóságának is tagja volt.

Pfeifer Ignác szakmai teljesítményének és emberi tulajdonságainak elismertségét mi sem bizonyítja jobban annál, minthogy több szakmai szervezet is megválasztotta vezetőjének vagy vezetőségi tagjának. Az egyik legfontosabb tisztséget a *Magyar Kémikusok Egyesületében* (MKE) töltötte be, ahol 1926-ban ügyvezető elnöknek, majd 1932-ben örökös ügyvezető elnöknek választották meg.

Az 1900-ban alakult *Országos Gépészsövetség* alapító tagja volt, később az elnöki tisztséget is betöltötte. A *Magyar Mérnök- és Építész-Egyletbe* 1898-ban lépett be, később különböző vezetőségi tisztségekre választották meg. A személyét ért támadások következtében a

⁴³ A 100509 lajstromszámú szabadalom 1930. július 15-én jelent meg. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/?lang=HU#>.

⁴⁴ Móra: i. m. (3), p. 44–54.

⁴⁵ Vegyi Ipar, 15. évf. 22. sz., 1916, p. 3.

szervezet tanácsa 1920-ban kizárta tagjai közül. Az *Országos Iparegyesület Acetilén Szakosztálya* 1906-ban elnökévé választotta.⁴⁶

Az 1936/37. üzleti év végén, 70 éves korában visszavonult az EIVRT igazgatói tisztségéből, de haláláig a vállalat igazgatósági és felügyelőbizottsági tagja maradt.⁴⁷ 70. születésnapja alkalmából az MKE egy 200 fős díszvacsorát rendezett a tiszteletére. Az ott elhangzott meleg hangú, elismerő köszöntőket a *Technikai Kurir* című folyóirat tette közzé. *Grencser Béla*, az egyesület alelnöke ismertette az ünnepelt fél évszázados tevékenységét, amellyel „egyaránt szolgálta a tudományt és a gyakorlaton át a közgazdaságot.” Az alelnök szellemes párhuzamot vont aközött, hogy Pfeifer professzor egyik legfontosabb szakmai feladata az volt, hogy „a rendelkezésre álló energiából minél több fényt, de minél kevesebb meleget árásson”, ám szerény emberként minél kevesebb megvilágítást keresett, de annál több meleg szeretetet sugárzott a környezetére.⁴⁸

Élete utolsó éveit a gyógyíthatatlan betegséggel folytatott küzdelem jegyében teltek. 74 éves korában, 1941. szeptember 7-én hunyt el.

5. ábra Pfeifer Ignác mellszobra a Műegyetem kertjében. Mikus Sándor alkotása⁴⁹

⁴⁶ I. m. (1).

⁴⁷ I. m. (1).

⁴⁸ *Grencser Béla* beszéde Pfeifer Ignác 70. születésnapján tartott ünnepségen. *Technikai Kurir*, 8. évf., 11. sz., 1937, p. 87.

⁴⁹ A szerző felvétele.

Nagy ember volt, aki egész életében a közjót szolgálta. Még egy látszólag távoli témában – mint a kőszéngázgyárak statisztikája – is fontosnak tartotta kihangsúlyozni: „Magyarországon mindenki a közjólétet szolgálja és a kulturát mozdítja elő, aki a technikai műveltség terjesztéséhez hozzájárul.” „Nem azon országnak népe boldog”, ahol – Magyarországhoz hasonlóan – az alacsony átlagkereset miatt csekély a lakosság fogyasztóképessége.⁵⁰

A magyar vegyészek kegyelettel őrzik emlékét: a tiszteletére 1968-ban az MKE megalapította a *Pfeifer Ignác Emlékérem* kitüntetést. A *B. Farkas Sándor* által alkotott bronzplakettet az az MKE tag kaphatja meg, aki a vegyiparban minimum 20 éven át kifejtett példamutató, eredményekben gazdag műszaki-gazdasági munkájával számottevően elősegítette valamely iparág, vállalat vagy az irányítása alatt álló részleg fejlődését.⁵¹

5. ábra: Kutas László vörösmárvány domborműve⁵²

⁵⁰ *Pfeifer Ignác* előszava *Molnár Lajos*: A magyar-, horvát-, szlavonországi kőszéngázgyárak statisztikája, az ugyanezen városokban működő villamos telepek adataival c. munkájához. Dick M., Budapest, 1913, p. 3–5.

⁵¹ Pfeifer Ignác Emlékérem: <https://www.mke.org.hu/dijak-dijazottak/27-dletek/71-pfeifer-ignemlrem.html>.

⁵² A dombormű a volt Híradástechnikai Kutató Intézet falán látható, megőrizve az Egyesült Izzó sikereihez nagyban hozzájáruló kiváló szakemberek – Pfeifer Ignác mellett Bródy Imre, Selényi Pál, Helfgott Ármin, Hegedűs Gyula, Winter Ernő – emlékét.

Dr. Palágyi Tivadar*

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) A számos gépkocsigyártó által állítólag elkövetett szabadalombitorlás arra indította az Egyesült Államok Nemzetközi Kereskedelmi Bizottságát (US International Trade Commission, USITC), hogy az ügyben kezdjen vizsgálatot. Az USITC segít áttekinteni a szellemi tulajdon-bitorlási ügyeket. Az alább tárgyalt esetben az *Intellectual Ventures II* (IV II) kereste meg panaszával az USITC-t.

Az IV II állítása szerint különböző gépkocsigyártók és -szállítók – ideértve a Hondát, a Toyotát, a BMW-t, az Aisint és a Densót – olyan termoplasztikus alkatrészeket használnak, amelyek bitorolják az IV II szabadalmát. Az alkatrészeket az Egyesült Államokban árusított korszerű gépkocsik több változatában használják, és számos elemben megtalálhatók, így vízpumpákban és szervokormányokban.

Híradások szerint a panasz által érintett járművek közé tartozik a 2016. évi Toyota Camry, a 2016. évi BMW két sorozata és a 2017. évi Honda Accord. A BMW nem küldte azonnal vissza a válaszokat, míg a Honda elutasította a választ.

A panasz benyújtása óta még nem határoztak annak súlyáról. Az USITC kiadja majd az ügyet egy bírónak, aki bizonyítási meghallgatást tart annak meghatározása céljából, hogy az ügyet tovább kell-e vinni. Az USITC-nek 45 napja van arra, hogy kitűzze az időpontot, amikor a vizsgálatot be kell fejezni.

Megalapozott panasz esetén kétséges, hogy a gépkocsigyártóknak ki kellene-e vonni a kérdéses járműveket a forgalomból, de ha megállapítják, hogy bitorolják az IV II szabadalmát, viszonylag jelentős pénzbüntetésre számíthatnak.

B) A *The End* (End) nevű, New York Brooklyn negyedében működő kis kávéház védjegybitorlásért beperelte a Starbucks-ot. Az End azt állítja, hogy 2016 decemberében bevezetett egy UNICORN FRAPPUCCINO nevű egészséges tejeskávét, amelyet háttérbe szorított a kávéóráis új itala; ugyanis a Starbucks Seattle-i részlege 2017 áprilisában hozott forgalomba egy hasonló italt limitált értékesítéssel.

Az End 2017. januárban nyújtott be kérelmet az UNICORN FRAPPUCCINO védjegy lajstromozása iránt, és ezt kívánja felhasználni arra, hogy megakadályozza a Starbucks-ot az ital további eladásában.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

Az italok hasonlóak annyiban, hogy egyik sem tartalmaz kávé, de az egészséges fogyasztási paletta két ellenkező végén található. Az End azt állítja, hogy itala olyan alkotórészekből készül, mint a datolya, a gyömbérgyökér és a kesudió, keverve „egészséges” szárított macskagyökérrel, vaníliababbal és kék-zöld algával. A Starbucks weboldala szerint itala tejből és mesterséges édesítőkből áll.

Az End állítása szerint a Starbucks úgy tervezte meg versengő termékének piacra vitelét, hogy az szorítsa ki az ő italát a piacról. Amellett, hogy nagyon hasonló a neve, a Starbucks itala vizuális hasonlóságokat is mutat az UNICORN-tejjel, mert mindkettő főleg rózsaszín és kék színű.

A Starbucks azt nyilatkozta az Associated Pressnek, hogy a pernek nincs jogi jelentősége, azonban az End kávézó meghatározatlan kártérítésre és nyilvános bocsánatkérés elnyerésére törekszik.

Ausztria

Az osztrák legfelsőbb bíróság nemrég megerősítette azt a nézetét, hogy ellentmondó döntések egyrészt bitorlási eljárásban, másrészt felszólalási eljárásban ugyanazon fellebbezési bíróság eltérő tanácsai által ugyanazon védjegyre és azonos ténykörűlményekre vonatkozóan nem képeznek okot rendkívüli fellebbezésre a legfelsőbb bíróságnál.

A felperes volt a tulajdonosa a korábbi, európai, ábrás ITIKAT védjegynek és a korábbi európai ITIKAT szóvédjegynek. A török „itikat” szó jelentése hit, meggyőződés vagy vélemény. Az alperes a fiatalabb, ábrás ÖZ ITIMAT szóvédjegy lajstromozása iránt nyújtott be kérelmet. Ez a török kifejezés valódi bizalmat jelent. A védjegy egyebek mellett a 29. és a 30. osztályba tartozó árukra vonatkozott, és az iszlám törvényeinek megfelelően elkészített („halal”) ételekre használták. Valamennyi védjegyet elsősorban török fogyasztóknak szánták.

A korábbi védjegyek tulajdonosa – lényegileg azonos időben – ideiglenes védjegybitorlási eljárást indított a Bécsi Kereskedelmi Bíróságnál, és felszólalást nyújtott be az Osztrák Szabadalmi Hivatalnál. Mindkét elsőfokú döntés elutasító volt, és ezért azok ellen a korábbi védjegytulajdonos két különálló fellebbezést nyújtott be a Bécsi Fellebbezési Bíróságnál, amely illetékes ítélezni mind polgári bíróságok által hozott döntések (bitorlási eljárások), mind az Osztrák Szabadalmi Hivatal által hozott döntések ellen benyújtott fellebbezések ügyében. A vonatkozó fellebbezéseket azonban a bíróság eltérő tanácsai tárgyalták.

Mindkét eljárásban az volt a döntő szempont, hogy a fiatalabb védjegy megtévesztően hasonlít-e a régebbi védjegyekhez. A bitorlási eljárásban a Bécsi Fellebbezési Bíróság azon a nézeten volt, hogy fennállt az összetévesztés valószínűsége, és ennek következtében a felperes javára döntött. Minthogy rendes fellebbezést a fellebbezési bíróság nem engedett meg, az alperes rendkívüli fellebbezést nyújtott be a legfelsőbb bíróságnál, amelyet azonban az általános fontosságú jogi kérdés hiányában elutasított. Így a bitorlási eljárásban a fellebbezési bíróság összetévesztési valószínűsége vonatkozó döntése maradt érvényben.

A felszólalási eljárásban az Osztrák Szabadalmi Hivatal szintén a korábbi védjegyek tulajdonosának javára döntött; fellebbezés után azonban a Bécsi Fellebbezési Bíróság megváltoztatta a hivatal döntését, és elutasította a felszólalást. A korábbi védjegy tulajdonosa rendkívüli fellebbezést nyújtott be a legfelsőbb bírósághoz, és a következő érveket használta.

- A Bécsi Fellebbezési Bíróság két tanácsa által hozott döntések homlokegyenest ellenkeznek egymással.
- A legfelsőbb bíróság már megerősítette az első fellebbezési bíróság nézetének helyességét az ütköző ügyek közötti összetévesztés valószínűségének a megállapításával, amikor a bitorlási eljárás folyamán elutasította a benyújtott fellebbezést. Ezért a legfelsőbb bíróságnak nyilvánvaló kötelessége megengedni a rendkívüli fellebbezést, hogy kielégítse a jogbiztonság és az egyforma jogalkalmazás követelményét.

A legfelsőbb bíróság általános fontosságú jogi kérdés hiányában ismét elutasította a rendkívüli fellebbezést, mert megállapította, hogy a korábbi védjegyek tulajdonosa által felhozott érvek nem minősültek általános jelentőségű jogi kérdésnek. Rávilágított, hogy a bíróságok szabad mérlegelési körrel rendelkeznek, amikor arról kell döntenüik, hogy védjegyek megtévesztően hasonlítanak-e egymásra. Ez a mérlegelési szabadság annak a bebocsátási rendszernek az eredménye, amely a legfelsőbb bíróság fellebbezéseire vonatkozik. Ezért elvileg egyéni ügyben hozott döntés nem lehet tárgya a legfelsőbb bíróságnál benyújtott fellebbezésnek. Minthogy a fellebbezési bíróság nem lépte túl mérlegelési körét, amikor a megtévesztés valószínűségét mérlegelte, értékelése nem igazolhatja, hogy a legfelsőbb bírósághoz benyújtandó fellebbezést. Ilyen fellebbezést csak akkor lehetne megengedni, ha a fellebbezési bíróság a szóban forgó kérdésben durván téves ítéletet hozott volna. Megállapította továbbá, hogy a legfelsőbb bíróság fő funkciója szempontjából mellékes volt az, hogy a fellebbezési bíróság kitartott-e saját ítélezési iránya mellett, vagy egy másik fellebbezési bíróság szemléletét fogadta el. Az egyetlen döntő tényezőnek az tekinthető, hogy egy sajátos döntés hogyan viszonyul a legfelsőbb bíróság ítéletéhez. Az a tény, hogy kérdések azonos sorozatát különböző fellebbezési bíróságok eltérően ítélték meg – tekintet nélkül arra, hogy csak egy ítélet lehet helyes –, nem tekinthető fontos jogi kérdésnek.

Azzal az érveléssel kapcsolatban, miszerint a legfelsőbb bíróság egy rendkívüli fellebbezés elutasításával már megerősítette a bitorlási eljárásban, hogy az ütköző védjegyek között fennállt az összetévesztés valószínűsége, a legfelsőbb bíróság hangsúlyozta, hogy egy rendkívüli fellebbezés elutasítása csupán annyit jelent, hogy a fellebbezési bíróság döntése a szabad megfontolás körébe esett, és hogy a legfelsőbb bíróság megerősítette a bíróság döntését.

Emellett rámutatott, hogy mindkét eljárásban az összetévesztés valószínűségének kérdése csupán egy előzetes kérdés volt, amely semmi esetre sem minősült általános jelentőségű jogi kérdésnek. Ugyanez vonatkozott az azonos tények alapján különböző eljárásokban hozott döntések közötti összhang létrehozására. Miként a legfelsőbb bíróság helyesen rámutatott, a két eredmény közötti összhang megvalósítása csupán a véletlen műve lenne, mert az ered-

mény attól függne, hogy melyik döntést hozzák meg először, amely így kötelezővé válna a rendkívüli fellebbezés elutasítása következtében.

Dél-Korea

Egy 2017. március 16-i döntésében a szabadalmi bíróság határozottan elutasította azokat a kifogásokat, amelyeket generikusgyógyszer-gyártók támasztottak a jelenlegi oltalmi idő-meghosszabbítási rendszer ellen, és lehetőség szerint megerősítette számos innovátor gyógyszervállalat szabadalmi jogai meghosszabbított időtartamának az érvényességét.

A szabadalmi törvény 89. cikke szerint egy szabadalom oltalmi idejének meghosszabbítása egyenlő azzal az időtartammal, ameddig egy szabadalmazott találmányt engedélyezés után nem lehet gyakorlatba venni a találmány gyakorlatbavételéhez megkívánt hatósági engedélyek vagy egyéb rendeletek folytán szükséges adminisztrációs lépések miatt. A 89. cikk azt is megállapítja, hogy olyan késedelmeket, amelyek a szabadalmasnak tudhatók be, nem szabad beiktatni az oltalmi idő meghosszabbításának időtartamába.

A 89. cikk alapján a Dél-koreai Szellemi Tulajdoni Hivatal az oltalmi idő meghosszabbításának kiszámítására az alábbi általános formulát használja.

Az oltalmi idő meghosszabbításának időtartama = hazai klinikai próba időtartama (az első páciensről az utolsó páciensig) plusz az Élelmiszer- és Gyógyszerbiztonsági Minisztérium felülvizsgálati időtartama mínusz a szabadalmasnak tulajdonítható késedelem a minisztériumi felülvizsgálat időtartama alatt.

Az elmúlt két évben koreai generikus vállalatok számos érvénytelenítési kérelmet nyújtottak be az oltalmi idő meghosszabbítására vonatkozóan. E kérelmek hasonlóságára és arra tekintettel, hogy e kérelmek ütközhetnek a hivatal ezekben az ügyekben kiadott döntéseivel, a szabadalmi bíróság különleges bírói tanácsokat hozott létre (amelyeknek a szabadalmi bíróság elnöke is tagja), hogy azok megtárgyaljanak két olyan ügyet, amelyekben szerepet játszanak az oltalmi idő meghosszabbítására vonatkozó érvénytelenítési ügyekben leggyakrabban alkalmazott érvek.

A szabadalmi bíróság a következő két pontot hangsúlyozta alapvető elvként, amikor szóban kihirdette döntéseit.

– Az az „időtartam, amely alatt a szabadalmazott találmányt nem lehetett gyakorlatba venni” („teljes késedelmeként” említett időtartam) azon a napon kezdődik, amikor elkezdik a biztonsági és hatékonysági próbát, vagy amikor a szabadalmat lajstromozzák (amelyik későbbi), és azon a napon végződik, amikor a hatósági engedélyt átadják a bejelentőnek (nem pedig, amikor azt kiadják), ami feltehetőleg magában foglalja a klinikai próbák lezárásától a gyógyszer-engedélyezés kézbesítésének időpontjáig eltelt időtartamot.

– A „szabadalmasnak tulajdonítható időtartam” (amelyet fentebb a szabadalmas késedelmeként említettünk) azokat az időtartamokat jelenti, amelyekért a szabadalmas felelős,

és amelyekről észszerűen állapítható meg, hogy késedelmet okoztak a hatósági engedélyezésben.

A fenti két elv szerint a szabadalmi bíróság elutasított minden másféle számítási módszert, amelyet a generikus gyártók javasoltak.

A Szabadalmi Bíróság döntései alapján megállapítható, hogy ha egy szabadalmas bizonyítani tudja, hogy nem volt felelős kiegészítési kérelem kibocsátásáért, vagy hogy egy kiegészítési kérelem megválaszolása nem okozott késedelmet a hatósági jóváhagyási eljárásban, az ilyen kiegészítések miatt eltöltött időt hozzá lehet adni az oltalmi idő meghosszabbításának időtartamához.

Továbbá, minthogy a bíróság nem korlátozta a gyógyszerjóváhagyási próbát hazai klinikai kísérletekre, lehetséges, hogy egyéb kísérleti időtartamokat (például külföldi országokban a szabadalom engedélyezése után lefolytatott klinikai próbákat) is elismernek az oltalmi idő meghosszabbítását jelentő időtartam részeként.

Egyesült Királyság

A) Az Egyesült Királyságban a szabadalmi igénypont oltalmi körének meghatározásakor az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 69. cikkét veszik alapul, amelynek értelmezésére a jegyzőkönyv szolgál. Ezért az angol szabadalmi gyakorlatban az ekvivalenciatant nem használták.

Ezen a téren változást jelentett, amikor az ESZE 2000 módosította a jegyzőkönyvet egy második cikk hozzáadásával, amely kimondja: *„Egy európai szabadalom által biztosított oltalmi kör meghatározásakor kellően számba kell venni minden olyan elemet, amely ekvivalens egy, az igénypontokban meghatározott elemmel.”*

Ez a változás érdeklődést keltett az Egyesült Királyságban, mert az „ekvivalensek tana” mint olyan nem képezte részét az angol jognak. Valójában az Egyesült Királyságban az igénypontokhoz való közelítést „célszerű szerkesztésnek” (purposive construction) tekintették, és ennek megfelelően azt kérdezték: az igényléssel mi volt a feltaláló célja? Ezt úgy állapították meg, hogy megkérdezték egy tárgyilagos, de elméleti jogi szakértőt vagy szakértőcsoportot (akit/amelyet szakértő olvasóként, szakemberként vagy szakcsoportként említenek), hogy az igénypontok az ő értelmezésük szerint mit jelentenek. Ehhez a szakértő olvasónak (akinek a nézetét a valóságban szakvélemény alapozza meg) az igénypontokat a szabadalmi leírás és a rajzok összefüggésében kell vizsgálnia a szabadalom publikálásának időpontjában meglévő általános tudásának a felhasználásával. Legalábbis ezt állapította meg a Lordok Háza (most a legfelsőbb bíróság) (Supreme Court, SC) a *Kirin-Amgen*-ügyben – utoljára ekkor tárgyalták ezt a kérdést ezen a fellebbezési szinten. Ebben az ügyben – még ha ismert volt is, hogy a jegyzőkönyv 2. cikke nemsokára az Egyesült Királyságban is hatályba lép – azt gondolták, hogy az ESZE 69. cikke bezárta az ajtót minden olyan tan előtt, amely az igénypontokon túl terjeszti ki az oltalmi kört.

Az első jele annak, hogy az igénypontok oltalmi körét rugalmasabban lehet értelmezni, a fellebbezési bíróság (Court of Appeal, CA) *Eli Lilly v. Actavis*-ügyben hozott döntésében volt észlelhető, amely most az SC által tárgyalta döntés középpontját képezi. Az ügy a *Lilly* EP 1 313 508 sz. európai szabadalmára vonatkozik, amely pemetrexed-dinátrium B12 vitaminnal képezett kombinációját igényli, és tumornövekedés megelőzésére használják. Az Actavis olyan nyilatkozatot kért a bíróságtól, hogy az általa forgalomba hozni kívánt pemetrexed-disav, pemetrexed-dikálium és pemetrexed-ditrometamin termékek nem bitorolják ezt a szabadalmat.

Az ügyben a CA azt állapította meg, hogy nincs ugyan általános ekvivalencián, de ez nem jelenti azt, hogy olyan ekvivalensek létezése, amelyek nem gyakorolnak lényeges hatást arra a módra, ahogy a találmány működik, nincs kihatással egy szabadalmi igénypont célszerű szerkesztésére. Ehelyett – állapította meg a bíróság – régóta az a joggyakorlat, hogy az ilyen ekvivalensek részét képezik a szakember számára ismert tények hátterének. Továbbmenve a CA megállapította, hogy az angol jog elismeri az ekvivalensek szerepét az ún. „*improverkérdésekben*” (Improver Questions vagy *Protocol Questions*). Az *improverkérdéseket* korábbi ügyekben fogalmazták meg annak a vizsgálatára, hogy egy állítólag bitorló termék vagy eljárás egyik jellemzőjét, amely az igénypont egy szavának vagy kifejezésének a szó szerinti jelentésén kívül esik, mégis az igényponton belül értelmezhetőnek lehet-e tekinteni.

Az ügyben nem volt vita arról, hogy a pemetrexed-disav „elsődleges, szó szerinti vagy szövegtől független jelentése” szerint nem pemetrexed-dinátrium. Ehelyett a szabadalmi bíróság (Patents Court, PC) első fokon és a CA másodfokon az *improverkérdéseket* használta annak meghatározására, hogy az alternatív pemetrexed-vegyületek variánsai-e a dinátrium-vegyületnek. Ezeken a bíróságokon az alábbi *improverkérdéseket* használták.

1. A variáns lényegesen befolyásolja-e azt a módot, ahogy a találmány hat? Igenlő esetben a változat az igénypont oltalmi körén kívül esik. Nemleges válasz esetén a következő kérdés:
2. Az a tény, hogy a változatnak nincs lényeges hatása, kézenfekvő volt-e a szakember olvasó számára a szabadalom publikálásának időpontjában? Nemleges válasz esetén a változat az igénypont oltalmi körén kívül esik. Igenlő válasz esetén a következő kérdés:
3. A szakember mindazonáltal azt értette volna-e az igénypontok szövegéből, hogy a szabadalmas szándéka szerint az elsődleges jelentéssel való szigorú egyezés lényeges követelménye volt a találmánynak? Igenlő esetben a változat az igénypont oltalmi körén kívül esik. Másrészt a harmadik kérdésre adott negatív válasz arra a következtetésre vezetne, hogy a szabadalmas szándéka szerint a szónak vagy kifejezésnek dolgok osztályaként olyan képletes jelentéssel kell bírnia, amely magában foglalhatja a változatot.

Mind a PC, mind a CA azon a véleményen volt, hogy a pemetrexed-dinátriumtól eltérő pemetrexed-sók nem estek az igénypont oltalmi köre alá. Azt is megállapították, hogy nem volt közvetlen bitorlás.

Ezután az ügy az SC-hez került. Az SC megváltoztatta az alsófokú bíróságok döntéseit, megállapítva, hogy a pemetrexed-dinátriumot védő igénypontokat közvetlenül bitorolják. A döntés – ilyen fogalomra való utalás nélkül – egyértelműen magában foglalja az Egyesült Királyságban a „ekvivalensek tana” egyik alakjának az alkalmazását. Az SC azonban ezt nem teszi egy gyökeresen új megközelítéssel. Ehelyett azzal érvel, hogy a korábbi döntések túl nagy súlyt helyeznek az igénypontok szövegének a megszerkesztésére, de nem helyeznek kellő súlyt a jegyzőkönyv 2. cikkére.

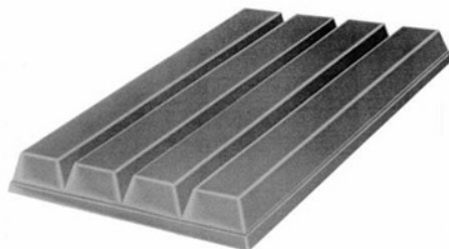
Az SC vezető döntését *Lord Neuberger* bíró hozta, aki figyelembe vette a jegyzőkönyv ESZE 2000-es kiegészítését, vagyis a jegyzőkönyv 2. cikkét, valamint az improverkérdéseket is.

Az SC megállapította, hogy közvetlen bitorlást nem lehet megállapítani csupán azon az alapon, hogy egy termék vagy eljárás az igénypont oltalmi köre alá esik. Ehelyett ekvivalenseket is figyelembe kell venni második lépésként. Ezért a bíróságnak fel kell tennie a kérdést: hihető okot adtak-e meg arra, hogy egy értelmes szabadalmas miért akarna ilyen szűk korlátozást beiktatni a találmányába, hogy az csupán nátrium-pemetrexedre korlátozódjék? Ez a kérdés az engedélyezési eljáráshoz vezet az igénypont oltalmi körének meghatározásában. Az engedélyezési eljárás felhasználása segítségként az igénypont oltalmi körének meghatározásában szerepet játszott a pemetrexed-kereskedés folyamán is, amikor az ügy a PC-től az SC-hez került. Az SC döntése előtt a CA megállapította, hogy egy fél számára nem hasznos arra hivatkozni az engedélyezési eljárásban, hogy a szabadalmas szándékosan elfogadta igénypontja oltalmi körének a korlátozását. A CA ugyanis azon a véleményen volt, hogy a szabadalmas mindig mondhatja egyszerűen azt, hogy az elővizsgálat során egy ilyen engedélyment valójában nem volt szükséges, és/vagy azt helytelenül tették. Az SC hasonlóképpen kételkedő volt az elővizsgálati eljárás aktájára való támaszkodással kapcsolatban.

Az *Eli Lilly*-döntés messze hatónak tűnik, mert közvetve kimondja, hogy egy vegyület egyetlen sóját igénylő igénypont védi ennek a vegyületnek egy olyan sóját is, amelyet nem igényeltek.

B) Az egy 10 év óta tartó harc – amelyet a Kit Kat csokoládészelet alakjának az Egyesült Királyságban való lajstromozásáért folytatnak – legújabb folytatásaként a CA elutasította a Nestlé fellebbezését a *Société des Produits Nestlé* (Nestlé) v. *Cadbury UK Ltd* (Cadbury)-ügyben. A CA fenntartotta a felsőbbbíróság (High Court, HC) döntését, amelyben az megállapította, hogy a Nestlé nem lajstromoztathat az Egyesült Királyságban a Kit Kat alakjára vonatkozó védjegyet, mert elmulasztotta bizonyítani, hogy az alak megkülönböztetőképeségre tett szert.

Az ügy előzménye, hogy a Nestlé 2010-ben kérte az Egyesült Királyságban lajstromozni az alábbi háromdimenziós védjegyet

különböző árukra a 30. áruosztályban. Ez a védjegy abban különbözik a tényleges terméktől, hogy az egyes „ujjakon” nem szerepel a dombornyomósos „Kit Kat” felirat.

A Cadbury felszólalt a bejelentés ellen. A felszólalás elbírálásakor, 2013-ban az illetékes hivatali ügyintéző megállapította, hogy a Kit Kat alak nem szerzett megkülönböztető jelleget a bejelentésben igényelt árukkal kapcsolatban [a védjegytvörvény 3(1)*b* cikkének megfelelően], és hogy a védjegy kizárólag egy műszaki eredmény eléréséhez szükséges alakkal rendelkezik, kivéve a kekszeket és a cukrászsüteményeket, ahol a védjegyet az ügyintéző a lényegénél fogva megkülönböztető jellegűnek találta.

A Nestlé a HC-nél nyújtott be fellebbezést, míg a Cadbury keresztfellebbezést nyújtott be az ellen, hogy az ügyintéző hozzájárult a bejelentés lajstromozásához kekszekkel és cukrászsüteményekkel kapcsolatban. A fellebbezések eldöntésekor *Arnold* bíró a műszaki eredményre és a szerzett megkülönböztetőképessegre vonatkozó ítéletet keresett az Európai Unió Bíróságának (Court of Justice of the European Union, CJEU) döntései között.

A CJEU vonatkozó döntése 2015 szeptemberében született meg, és a szerzett megkülönböztetőképesseggel kapcsolatban kimondta, hogy a bejelentőnek bizonyítania kell, miszerint a vásárlók vonatkozó csoportja az árukat vagy szolgáltatásokat kizárólag a bejelentett védjeggyel megjelölteknek tekinti, szemben bármilyen egyéb védjeggyel, amely szintén jelen lehet egy konkrét vállalatnál származóként.

Arnold bíró 2016. január 20-án döntött a HC-ben, megállapítva, hogy a hivatali ügyintéző a törvény szempontjából nem tévedett a szerzett megkülönböztetőképesseg vonatkozásában, és ezért elutasította a Nestlé fellebbezését. A CJEU döntését alkalmazva *Arnold* bíró kissé megcsavarta a dolgot, kijelentve: annak meghatározásakor, hogy egy megjelölés szerzett-e megkülönböztetőképesseget, próbaként azt kell vizsgálni, hogy a személyek érintett csoportja az árukat egy konkrét vállalatnál származónak fogja-e fel a kérdéses védjegy alapján, szemben bármilyen egyéb védjeggyel, amely szintén jelen lehet. A Nestlé fellebbezett a döntés ellen, és a fellebbezés ügyében 2017. februárban tartottak tárgyalást.

A CA előtti tárgyaláson – a CJEU ítéletének fényében – nem volt vita a felek között arról, hogy a védjegy lajstromozhatósága a szerzett megkülönböztetőképessegen dől el. A Kit Kat nem rendelkezik benne rejlően megkülönböztető alakkal, ezért a fellebbezés alapvetően arra összpontosított, hogy az alak szerzett-e a használat révén megkülönböztetőképesseget.

A Nestlé azzal érvelt, hogy a vonatkozó fogyasztók egy lényeges része, ha szembekerül a 3D alakkal, azt Kit Katként azonosítja, egyetlen forrásból származó konkrét termékként, ami azt jelenti, hogy a védjegy megkülönböztető jellegű. A Nestlé szerint nem volt jogi alapja annak, hogy még azt is követeljék a fogyasztóktól, hogy a termék vásárlásakor a védjegyre támaszkodjanak.

A Cadbury azzal érvelt, hogy a helyes kérdés az volt, vajon a fogyasztók a védjegyet eredetjelzőként fogták-e fel. Szerinte az, hogy egy fogyasztó a védjegyet a Nestlével társítja, a 2008/95 sz. közösségi védjegyrányelv 3(3) cikke értelmében nem jelenti azt, hogy a védjegy megkülönböztetőképessegre tett szert.

A fő ítélet megszövegezésekor *Lord Kitchin bíró* megállapította, hogy ha egy alak nagyon jól ismertté válik, az még nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a közönség az alakot az eredet címkéjeként fogja fel. A közönség az alakot egyszerűen az ilyenfajta termékek jellemzőjeként tekintheti, vagy azt állapíthatja meg, hogy a terméket és a márkanévet olyannak tekinti, amely már megszokottá vált számára. A felismerés ilyen fajtái védjegyek szempontjából nem jelentenek megkülönböztetőképesseget. Az ítélet helyeslésekor *Lord Floyd bíró* segítőkészen kifejtette, hogy egy kosarat kell elképzelni csomagolatlan és egyébként jelöletlen csokoládérudakkal a lajstromoztatni kívánt alakban, amelyek egy áruházban megvásárolhatók. Ahhoz, hogy itt megkülönböztetőképessegre tegyenek szert, arra van szükség, hogy a fogyasztók az árukat Kit Kat rudakként vagy a Kit Kat rudakat előállítóktól származóként fogják fel, minden mást kizárva. Nem elegendő, ha azok Kit Kat rudakként néznek ki. A fogyasztóknak magát az alakot kell nézniük (eltérően minden egyéb védjegytől, amely jelen lehet) az eredet kizárólagos jellemzőjeként. A Kit Kat alak nem teljesíti ezt a funkciót.

A CJEU a „felfogás”, és nem a „bizalom” kifejezést használta próbájának megszövegezésekor. A fogyasztók felfogása azonban, hogy a védjegy által megjelölt áruk egy konkrét cégtől származnak, azt jelenti, hogy megbíznak a védjegyben vásárlási döntésük kialakításakor vagy megerősítésekor. *Lord Kitchin* kifejtette, hogy „a bizalom a felfogás egy viselkedési következménye”, és mint ilyen, a védjegy megkülönböztetőképessege révén fejt ki ezt a funkciót.

Egységes Szabadalmi Bíróság

A) Az Egységes Szabadalmi Bíróság (Unified Patent Court, UPC) Előkészítő Bizottsága 2017. szeptember 21-én egy rövid hírt tett közzé, amelyben megjegyzi, hogy a Német Szövetségi Alkotmánybíróság előtt függő ügy késleltetni fogja az UPC-egyezmény és az ideiglenes alkalmazásra vonatkozó jegyzőkönyv német ratifikálását, és a közleményt azzal fejezi be, hogy jelenleg nehéz megőszolni bármilyen időpontot az új rendszer megindulására.

Az egyezmény ideiglenes alkalmazási fázisának megindulásához 11 ország, továbbá Németország és az Egyesült Királyság (vagy az utóbbi helyett egy sok európai bejelentést benyújtó másik állam ratifikálása) szükséges.

B) Bulgária 2017. szeptember 11-én aláírta az UPC-egyezmény ideiglenes alkalmazására vonatkozó jegyzőkönyvet (Protocol on Provisional Application), és az aláírást feljegyezte az EU Tanácsának általános titkársága. Az aláírást még ratifikálnia kell a bolgár parlamentnek. Bulgária már letétbe helyezte az UPC-egyezmény ratifikálási okmányát, és az UPC kiváltságokra és mentességekre vonatkozó jegyzőkönyvét (Protocol on Privileges and Immunities) is aláírta.

Az egyezmény ideiglenes alkalmazására vonatkozó jegyzőkönyv lehetővé teszi az UPC-egyezmény különböző részeinek hatálybalépését, valamint az UPC-rendszer elindításának végső előkészületeit, így a bírók toborzását ebben az ideiglenes alkalmazási fázisban.

C) Észtország 2017. augusztus 1-jén letétbe helyezte az UPC-egyezmény ratifikálási okmányát. A ratifikálást megelőzően Észtország júliusban közölte, hogy hozzájárul az UPC ideiglenes alkalmazási szakaszának megindításához.

Észtország az egyezményt ratifikáló 13. ország. Az UPC-egyezmény azonban csak akkor lép hatályba, ha a 13 ratifikáló ország között van az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország is.

D) Az Egyesült Királyságban a 2017 júliusában tett nyilatkozat ellenére, amely szerint az ország alkalmazni fogja az UPC-egyezményre vonatkozó jegyzőkönyvet, az általános választások és a nyári szünet miatt elhalasztották az egyezmény ratifikálását. Van azonban két további fontos bizonytalansági tényező is az Egyesült Királyságnak az UPC-ben való részvételével kapcsolatban:

- először az, hogy vajon az UPC-egyezményt lehet-e úgy módosítani, hogy lehetővé váljék nem EU-tagországok részvétele is;

- másodszor az, hogy vajon át kell-e helyezni a brexit után az UPC Központi Divíziójának Londoni Szekcióját. Ezt a kérdést *Michel Barnier* – az EU fő brexittárgyalója és a belső piac és szolgáltatások biztosa – említette a brexittárgyalások utolsó fordulóján.

E) A magyar igazságügyi miniszter a kormány nevében eljárva 2017. július 18-án egy beadványt nyújtott be Magyarország Alkotmánybíróságánál, amelyben annak véleményét kérte arról, hogy az UPC-egyezmény összeegyeztethető-e a magyar alkotmánnyal, továbbá arról, hogy milyen megfelelő mechanizmust kell alkalmazni a fenti egyezmény ratifikálásánál. A beadvány csupán néhány hónappal követte 2017 májusát, amikor a kormány tanulmányt rendelt meg annak meghatározására, hogy mi a helyes jogi alapja az UPC-egyezmény ratifikálásának, és hogy ez igényelné-e az alkotmány módosítását.

Az indítvány felveti azt a kérdést, hogy az UPC-egyezmény ratifikálását végre lehet-e hajtani az alkotmány E (2) és (4) cikkében foglalt, a szuverenitás átadására vonatkozó mechanizmus szerint. Ez a rendelkezés lehetővé teszi, hogy Magyarország az EU tagállamként vehessen részt nemzetközi egyezményekben, és ilyen egyezményeket köthessen egyéb tagállamokkal annak érdekében, hogy azokkal közösen gyakorolhassa egyes alkotmányos jogait az EU intézményein keresztül; az ilyen egyezmények hazai ratifikálása a parlament kétharmados jóváhagyását igényli. A beadvány megemlíti, hogy az UPC-egyezmény nem

egy európai uniós szerződés, bár csupán európai uniós tagállamok vehetnek benne részt, és hatálybalépésének feltétele az egységes szabadalom létrehozásához kapcsolódó fokozott együttműködésre vonatkozó EU-rendelet érvényesíthetősége. A kormány az Alkotmánybíróság véleményét kéri többek között arról, hogy az UPC egy európai uniós intézmény-e az alkotmány E (2) cikke szempontjából, és hogy ugyanennek a rendelkezésnek a követelménye, hogy Magyarország ilyen megállapodásokat kössön „egyéb tagállamokkal”, kellő mértékben ki van-e elégítve, ha csupán 25 európai uniós tagállam írta alá az UPC-egyezményt, amely már 13 tagállam ratifikálása által hatályba léphet.

Amennyiben az Alkotmánybíróság azt állapítja meg, hogy az E cikk jó jogi alap a ratifikáláshoz, a kormány azt kérdezi továbbá, hogy vajon az UPC-egyezmény által működtetett magyar bírósági keret megváltozása – ami azt jelenti, hogy alkotmányilag védett bírói jogosítványokat átruházunk azáltal, hogy bizonyos viták eldöntését az UPC kizárólagos hatáskörébe adunk át – ellentétes lenne-e az alkotmány 25. cikkével, amely a bírói hatásköréről és a bíróság szerkezetéről rendelkezik. Az indítvány által felvetett érvek szerint az UPC döntései ellen nem lehet fellebbezni a magyar Legfelsőbb Bíróságnál, miközben a 25(3) cikk megállapítja, hogy a bíróság felelős a törvény egységes alkalmazásának biztosításáért. A beadvány azt a kérdést is felveti, hogy vajon az UPC, amely az UPC-egyezmény 24. cikke alapján jogosult lenne magyar törvényt alkalmazni, ténylegesen kötve lenne-e azáltal, ahogy a magyar bíróságok értelmezik ezt a törvényt, mert a magyar bíróságok nem vizsgálhatnák felül az UPC döntéseit.

Ha a bíróság azt állapítaná meg, hogy az E cikk nem jó jogi alap az UPC-egyezmény ratifikálásához, a beadvány arra kéri az Alkotmánybíróságot, hogy fejtse ki, milyen feltételeket kell teljesíteni az egyezmény ratifikálásához azon általános rendelkezések figyelembevételével, amelyek lehetővé teszik, hogy Magyarország az alkotmány Q cikkében rögzített nemzetközi egyezményekhez csatlakozzék. A beadvány megemlíti, hogy a Q cikk előírása szerint a nemzetközi egyezményeket a parlamentnek kell ratifikálnia, azonban nem utal olyan helyzetekre, ahol a szuverenitás átadása történik (ilyen az UPC-egyezmény és az alkotmány 25. cikke közötti összeegyeztethetetlenség), és a beadvány kérdezi, hogy az események ilyen menete esetén az alkotmány módosítására lenne-e szükség a ratifikálás engedélyezéséhez.

A fentebb elmondottak alapját egy angol jogi iroda, a *Bristows LLT* 2017. szeptember 5-én megjelent cikke képezi.

F) 2017. június 12-én olyan híradások jelentek meg, amelyek szerint a német Szövetségi Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht, BVerfG) felkérte a köztársasági elnök hivatalt, hogy átmenetileg tartózkodjék annak a törvénynek az aláírásától és publikálásától, amely ahhoz szükséges, hogy Németország ratifikálja az UPC-egyezményt; a ratifikálás ellen kifogást emeltek a Szövetségi Alkotmánybíróságnál. A német parlament már elfogadta ezt a törvényt, de az nem lép hatályba, amíg az elnök alá nem írja, és amíg nem publikálják a hivatalos közlönyben.

Most néhány részlet kiderült a panasz lényegéről. Megerősítették, hogy a kifogást *Ingve Stjerna*, egy német szellemi tulajdoni jogász emelte, aki régóta erősen kritizálja az UPC-tervet. Bár a kifogás pontos tartalma még nem ismert, azt már jelezték, hogy Stjerna több-ágú megközelítést alkalmazott.

Nem csupán az UPC-egyezmény jóváhagyására szolgáló német parlamenti eljárásra vonatkozóan érvelt azzal, hogy az hiányos, hanem azt is kifogásolta, hogy az UPC bírái nem rendelkeznek a megkívánt függetlenségi fokkal, és maga az UPC sem bír elegendő demokratikus törvényességgel ahhoz, hogy Németország törvényesen vegyen részt ebben a bíróságban.

A panasz egy további szempontból megállapítja, hogy az UPC „összeegyeztethetetlen” az EU törvényével.

Jelenleg csak töprenghetünk afelől, hogy milyen érvek támasztják alá ezeket az állításokat. Az alkotmánybíróság azonban felkérte a német kormányt, a Német Ügyvédi Kamarát és az Európai Szabadalmi Jogászok Szövetségét, hogy válaszként közöljenek véleményeket. Ezért remélhető, hogy a panasz részletei nemsokára nyilvánosan is hozzáférhetőek lesznek.

Még nem ismert, hogy az ügy megoldása mikorra várható. A bíróságnak először el kell döntenie, hogy a panasz elfogadható-e; ha az a véleménye, hogy elfogadható, akkor meg kell fontolnia, hogy az érvek megalapozottak-e. Ha a bíróság úgy dönt, hogy az EU törvényével való összeegyeztethetőségre vonatkozó állítás azt kívánja, hogy az ügyet továbbítsák az Európai Bíróságnak, a késedelem hosszú lehet, és elképzelhető, hogy a bíróság működésének a megkezdése a brexit 2019. márciusi kezdete utánra húzódik el.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal (European Patent Office, EPO, ESZH) 2017. májusban publikálta 2016. évi jelentését. Ebből kitűnik, hogy 2016-ban 96 000 szabadalmat engedélyezett, ami az előző évhez képest 40%-os növekedésnek és egyúttal addigi rekordnak felel meg. Ezt valószínűleg két dolog okozta, nevezetesen az új iparágak számának növekedése, valamint a szabályok változása, ami viszonylag rövid időn keresztül a megosztott bejelentések számának növekedését hozta magával.

2016-ban az ESZH-nál 159 353 szabadalmi bejelentést nyújtottak be. Az ESZH elnöke, Benoit Battistelli azt mondta, hogy ez megerősíti Európa vonzerejét vezető globális innovációs piacként.

Hagyományosan az elektronika és az élettudományok területén nyújtották be a legtöbb európai szabadalmi bejelentést; ezt a két területet a vegyipar követte. Az utóbbi években azonban jelentős növekedést lehetett megfigyelni kevésbé hagyományos ipari területeken, így az élelmiszer- és az ital-, valamint a pénzügyi szektorban. Ez nem meglepő, mert ma alig van olyan ipari terület, amelyet ne érintenének új technológiák és találmányok.

Az ESZH a növekedést megjavult teljesítőképességének és a 2014-ben bevezetett hatékonysági rendszabályoknak tulajdonítja.

A jelentés szerint a hivatal célja, hogy az engedélyezés időtartamát a vizsgálati kérelem benyújtásától számítva átlagosan 12 hónapnál rövidebbre csökkentse. Ennek megkönnyítése érdekében az ESZH 100%-ra növelte a korábbi 75%-ról a vizsgálati díj visszatérítését, ami akkor jár, ha a bejelentést a vizsgálat megkezdése előtt visszavonják. Egyúttal az ESZH bevezetett egy új, 50%-os visszatérítést is, ami akkor jár, ha a bejelentést az első vizsgálati jelentés után vonják vissza, tekintettel a vizsgálatlan bejelentések számának ilyen módon való csökkentésére.

Az éves jelentés a vizsgálatlan bejelentések számának jelentős csökkenését jelzi, aminek révén a munkaállomány két év alatt 25%-kal csökkent.

Nehéz megítélni, hogy a megnövekedett teljesítőképességi adatok az ESZH-nál a bejelentők érdekeit szolgálják-e, mert olyan vélemény is van, hogy mindez a minőség romlását eredményezte.

B) Az ESZH 2017. április 1-jétől kezdve megváltozott gyakorlatot folytat egynél több találmányi gondolatot tartalmazó (az ESZH kutatási osztálya szerint egységesség hiányát mutató) szabadalmi bejelentésekkel kapcsolatban.

Korábban a bejelentők az először igényelt találmányra vonatkozó részleges kutatási jelentést kaptak, valamint felszólítást további kutatási díj(ak) befizetésére a kutatandó bármelyik további találmány(ok)ra. Ezt követően az ESZH lefolytatta a további kutatást arra a találmányra, amelyre a kutatási díjat befizették, és bővített európai kutatási jelentést adott ki a kutatás folyamán talált dokumentumok alapján a szabadalmazhatóságra vonatkozó írott véleménnyel együtt.

2017. április 1-jétől kezdve a bejelentő az eljárás korai szakaszában kiegészítő tájékoztatást kap. A bejelentőt az egységesség hiányáról tájékoztató értesítést a részleges kutatási eredmények kísérik, valamint egy ideiglenes vélemény az igénypontokban először említett találmányi gondolat szabadalmazhatóságáról. Ez a változás a bejelentőket ellátja tájékoztatással első találmányuk szabadalmazhatóságáról abban az időpontban, amikor dönteniük kell arról, hogy fizessenek-e további kutatási díjat a többi találmány bármelyikéért.

Az új eljárást a közvetlen európai bejelentésekkel, valamint az olyan nemzetközi (PCT-) bejelentésekkel kapcsolatban alkalmazzák, amelyek vonatkozásában az ESZH végez kutatást (mint nemzetközi kutatási hatóság és mint kiválasztott/megjelölt hivatal). Az új ideiglenes vélemény csupán tájékoztatás céljára szolgál, és arra a bejelentőnek nem kell válaszolnia. Összhangban a korábbi gyakorlattal, választ csupán a bővített európai kutatási jelentésre kell adni.

Az új eljárás szerinti változás első pillantásra viszonylag csekélynek tűnik, azonban a bejelentők számára nagyon hasznos lehet, mert olyan időpontban kapnak további tájékoztatást, amikor fontos döntést kell hozniuk arról, hogy melyik találmányt vigyék tovább.

C) 2015 januárjában a G 1/15 ügyben az ESZH bővített fellebbezési tanácsának lényegileg arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy európai szabadalmi bejelentés igényelhet-e és milyen mértékben részleges elsőbbséget, ha igénypontjában egy vagy több általános kifejezéssel először nyilvánít ki alternatív tárgyat, és így tágabb oltalmi kört igényel annál, mint ami ki volt nyilvánítva az elsőbbségi iratban. Ez a kérdés kulcsfontosságú volt annak eldöntésében, hogy egy európai szabadalmi bejelentés érvénytelenné válhat-e saját elsőbbségi bejelentése miatt. A probléma „mérgező elsőbbségként” vagy „mérgező megosztott bejelentésként” vált ismertté. Az ESZH fellebbezési tanácsainak számos döntése jutott arra a következtetésre, hogy a mérgező elsőbbség bekövetkezhet például az alábbi séma szerint:

- Egy elsőbbségi bejelentést nyújtanak be az Európai Szabadalmi Hivatal egyik tagországában.
- Egy európai szabadalmi bejelentést nyújtanak be (közvetlen elsőbbséggel vagy egy PCT-bejelentés nemzeti szakaszában) tágabb oltalmi körrel, pl. az elsőbbségi bejelentés tartalmának általánosításával.
- Az európai szabadalmi bejelentés alapján később egy megosztott európai bejelentést nyújtanak be.

Ilyen esetekben a „mérgező megosztott bejelentés” séma szerint bekövetkezhet az európai szabadalmi bejelentés vagy – ha már megadták – az európai szabadalom elvesztése.

Ez felvetette annak a veszélyét, hogy egy első európai alap- (parent) bejelentés újdonságrontóvá válhat egy elsőbbséggel benyújtott, olyan, későbbi európai bejelentésre nézve, amely nem élvezi az alapbejelentés elsőbbségét. Ezért az olyan szabadalmi bejelentés és szabadalom, amely tágabb oltalmi kört igényel, mint a saját elsőbbségi irata, érvénytelenné válhat. Egyéb döntések azonban eltérő következtetésre jutottak, megállapítva, hogy ez nem fordulhat elő. Ezért a G 1/15 (T 557/13) ügyben a fellebbezési tanács öt kérdéssel felterjesztést küldött a bővített fellebbezési tanácsnak. A 2–5. kérdés csak akkor igényel választ, ha az első kérdésre adott válasz igenlő. Az első kérdés a következő volt:

„Ha egy európai szabadalmi bejelentés vagy szabadalom igénypontja egy vagy több általános kifejezés révén vagy más módon (generikus igényponttal) alternatív tárgyakat is felölel, az Európai Szabadalmi Egyezmény (European Patent Convention, EPC) alapján vissza lehet-e utasítani ennek az igénypontnak a részleges elsőbbségre vonatkozó jogosultságát egy, az elsőbbségi iratban (kielégítő módon) első ízben, közvetlenül vagy legalább közvetetten és egyértelműen kinyilvánított alternatív tárggyal kapcsolatban?”

A bővített fellebbezési tanács 2016. november 29-én a következő választ adta:

„Az EPC alapján egy vagy több általános kifejezés révén vagy más módon (generikus igénypont) alternatív tárgyat is felölelő igénypont részleges elsőbbségre vonatkozó jogosultságát nem lehet megtagadni, feltéve, hogy az említett alternatív tárgyat az elsőbbségi iratban első ízben kinyilvánították közvetlenül vagy

legalább közvetve egyértelműen és kielégítő módon. Ilyen vonatkozásban nem alkalmazhatók egyéb lényeges feltételek vagy korlátozások.”

A válasz tehát az első kérdésre röviden egy világos „nem”, fenntartás nélkül. Ezért a többi kérdésre nem kell válaszolni. A döntés indokolását még nem adták ki.

E döntésnek az a hatása, hogy a mérgező elsőbbségtől általában már nem kell tartani. Ugyanis egy olyan európai szabadalmi bejelentés esetében, amelynek az igénypontja egy általánosabb tárgyra vonatkozik, amelynek csak egy részét, például az általánosabb tárgy egy változatát támasztja alá az elsőbbségi irat, erre a változatra igényelhető részleges elsőbbség, feltéve, hogy ki tudják elégtíteni az elsőbbség igénylésével kapcsolatos szokásos követelményeket.

A döntést a szakemberek természetesen örömmel üdvözik, mert jogi biztonságot nyújt a szabadalmak elővizsgálati eljárásában régóta megalapozott gyakorlat vonatkozásában, amit tehát nem kell megváltoztatni. Figyelembe kell venni azonban, hogy egy későbbi bejelentésben az elsőbbségi iratban kinyilvánítottnál tágabb oltalmi kör igénylése egyéb kockázatokkal járhat, amelyek közül a legfontosabb, hogy a később igényelt találmányra nézve egy harmadik fél beiktathat közbenső technika állását (intervening prior art), amire az előbbi döntés nem vonatkozik.

Itt megjegyezzük, hogy a mérgező elsőbbséggel kapcsolatban a jelen sorok szerzője „Önújdonsgárontó megosztott bejelentések” címmel az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2014. évi áprilisi számában publikált egy rövid tanulmányt.

D) Az ESZH egyik fellebbezési tanácsának T 66/12 sz. döntése egyebek mellett főleg egy igényponton belüli számtartományokkal foglalkozik.

Az ügy háttérében a *Toyota Jidosha* (Toyota) EP 1 340 276 sz. ('276-os) európai szabadalma áll, amely ellen felszólalt a *Linde Material Handling* (Linde). A felszólalási osztály 2011. december 27-én közbenső végzést adott ki, amelyben a szabadalmat módosított alakban fenntartotta.

Az '276-os szabadalom 1. igénypontja egyenáramforrásra vonatkozik, amely – részben – egy üzemanyagcellát és egy elektromos energiát tároló eszközt (akkumulátort) foglal magában, ahol az akkumulátor maximális teljesítményének és maximális összteljesítményének az aránya legalább 0,65 és legfeljebb 0,8.

A felszólalási osztály megállapította, hogy ez a tartomány – ellentétben a fellebbező állításával – új és feltalálói tevékenységen alapszik a technika állásához tartozó E1 és E2 dokumentumhoz viszonyítva.

A T 198/84 sz. és a T 279/89 sz. döntés által megalapozott európai esetjog szerint a technika állásához tartozó altartományok akkor minősíthetők újnak, ha kielégítik az alábbi három követelményt:

1. a kiválasztott altartomány szűkebb az ismert tartománynál;
2. a kiválasztott altartomány kellően távol van a technika állásában kinyilvánított bármely konkrét példától és az ismert tartomány végpontjaitól;

3. a kiválasztott altartomány nem a technika állásának egy önkényesen kiválasztott része, vagyis nem csupán a technika állásának a megtestesülése, hanem egy másik találmány (célszerű kiválasztás, új műszaki tanítás).

Fellebbezésében a felszólaló azzal érvelt, hogy az 1. igénypontban meghatározott tartománynak a kiválasztása önkényesnek tekinthető, és ezért a harmadik követelmény nem teljesül. Emellett a fellebbező azzal érvelt, hogy nem volt ismert egy rendes tartomány, és ezért a második követelmény sem teljesül, minthogy annak eldöntése előtt, hogy egy tartomány kellően távol van-e egy ismert tartománytól, egy rendes tartományt kell meghatározni.

A fellebbezési eljárásban a szóbeli tárgyalásra való felhívás megválaszolásaként a szabadalomtulajdonos elkésve kiegészítő bizonyítékot nyújtott be az igényelt tartomány alátámasztására. A kiegészítő bizonyítékot kísérleti eredmények képezték, amelyeket diagram alakjában mutatott be, ahol az üzemanyagcella és az az akkumulátor teljesítményének az arányát ábrázolta a hatékonyság függvényében különböző járművek esetében. A szabadalomtulajdonos azzal érvelt, hogy a kísérleti eredmények szerint akkor kaptak nagyobb hatékonyságot, amikor az arány az igényelt 0,65–0,8 tartományon belül volt, ami azt bizonyítja, hogy a tartományt nem önkényesen választották.

Döntésében a tanács azzal érvelt, hogy a kiegészítő bizonyíték szerint az üzemanyag-hatékonyság magas, amikor az üzemanyagcella és az akkumulátor hatékonyságának hányadosa egy bizonyos tartományon belül van, és a kiegészítő bizonyítékban megjelölt járművek súlya ezzel az aránnyal együtt változik, így kétségei vannak azzal kapcsolatban, vajon a kiegészítő bizonyítékban szereplő értékek azonos típusú és súlyú járművekre vonatkoznak-e. Emellett azt is megjegyezte, hogy a kiegészítő bizonyíték alapján általában nem állapítható meg egyértelműen, hogy a tartomány végpontjai (0,65 és 0,8) jelentősek, mert a diagram szerint az üzemanyag-hatékonyság kevésbé változott a teljesítményarány egy sokkal tágabb tartományában. Továbbá a tanács azzal is érvelt, hogy az eredmények nem mutatják ennek a tartománynak az általános alkalmazhatóságát, például amikor eltérő próbaciklusokat alkalmaznak, valamint hogy a kísérleti eredmények látszólag forgalomban levő járművekre vonatkoznak, és így nem zárható ki, hogy ezek a járművek olyan technológiákat használnak, amelyek a szabadalom alapját képező bejelentés elsőbbségi időpontjában még nem voltak hozzáférhetőek.

Minthogy a kísérleti eredményeket későn nyújtották be, továbbá azokból nem volt levezethető elegendő információ, a tanács nem járult hozzá, hogy az eljárásban figyelembe vegyék a kiegészítő bizonyítékot.

Ezután az igényelt tartomány újdonságával foglalkozott. A szabadalomtulajdonos azzal érvelt, hogy az igényelt 0,65–0,80 tartományt azzal a céllal határozták meg, hogy javítsák az üzemanyag-hatékonyságot. Emellett a szabadalomtulajdonos a következő érveléssel is élt: „A jelen találmány teljesítményhányadosának 0,65-ös alsó határa a szabadalmi leírás 0037 jelölésű bekezdése szerint abból a célból van meghatározva, hogy teljesítsék azt a követelményt,

hogy biztosítva legyen az üzemanyagcella – folytonos haladás mellett megkívánt – elektromos teljesítményének a leadása.”

A tanács a 0037-es jelölésű bekezdésre utalva megjegyezte, hogy egy 2000 kg tömegű jármű, amely egy 4,5%-os emelkedőn 80%-os motorteljesítmény mellett 120 km óránkénti sebességgel halad, megközelítőleg 65 kW teljesítményt igényel, aminek következtében, ha feltételezik, hogy a maximális megkívánt elektromos teljesítmény 100 kW, az arány alsó értékének 0,65-nak kell lennie. Ezért egyetértett a fellebbező féllel abban, hogy az igényelt tartomány alsó határát egyaránt befolyásolják a jármű vezetési körülményei és a jármű típusa, és hogy a 0037 jelölésű bekezdést úgy is lehet értelmezni, hogy az egy üzemanyagcella számára minimális teljesítményt határoz meg függetlenül az üzemanyagtól, az akkumulátortól vagy az üzemanyagcella és az akkumulátor teljesítményének az arányától. Emellett a tanács, utalva a szabadalmi leírás 0038 jelölésű bekezdésére, hasonló kifogásokat emelt az igényelt tartomány 0,8-as felső értékével kapcsolatban is.

Azt is megjegyezte, hogy a szabadalmi leírás 0041 jelölésű bekezdése szerint az üzemanyag-hatékonyság jelentősen emelkedik a 40% és a 80% közötti teljesítménytartományban, ami azt jelzi, hogy a 0,65-ös érték eltérő feltételezéseken és követelményeken alapszik. Mint-hogy adva vannak a leírás kinyilvánításával kapcsolatban a fenti megjegyzések, valamint az a tény, hogy az 1. igénypont nincs korlátozva valamilyen sajátos járműtípusra vagy sajátos vezetési körülményekre, a tanács azzal érvelt, hogy a szabadalomtulajdonos nem bizonyította, hogy az üzemanyag-hatékonyság bármilyen körülmények között javul az igényelt tartományban. Emellett nem látható cél a tartomány kiválasztása mögött. Ezért a tanács úgy döntött, hogy nem teljesült a tartomány megválasztásával kapcsolatos 3. követelmény, és ezért az 1. igénypont az E1 dokumentumhoz viszonyítva nélküli az újdonságot.

A fenti döntésből egyértelműen kitűnik, hogy az ESZH-nál benyújtott szabadalmi bejelentésnek számhatárokkal igényelt tartomány esetében világosan meg kell határozni a tartomány kiválasztásának az okait.

E) Az ESZH fellebbezési tanácsai 2017. október elején új épületbe költöztek. A költözés indokaként az ESZH adminisztratív tanácsa a fellebbezési tanácsok függetlenségének és hatékonyságának növelését adta meg.

Az új cím: Richard-Reitzner-Allee 8, 85540 Haar, Németország.

Görögország

Az Athéni Ügyvédi Kamara 2017. augusztus 4-én publikálta a görög gazdasági miniszterhez intézett levelét, amelyben kérte, hogy halasszák el az UPC-re vonatkozó egyezmény görög ratifikálását. A levélben azt kérik, hogy a kormány konzultáljon az Athéni Ügyvédi Kamarával, mielőtt állást foglal az ügyben, és amíg az érdekelt feleknek elegendő idejük nem lesz ahhoz, hogy közöljék megjegyzéseiket az UPC-egyezmény ratifikálására vonatkozó törvénytervezethez, valamint hogy a ratifikálás felfüggesztésével párhuzamosan a kormány

folytasson további konzultációt és elemzést az új rendszer görög gazdaságra és jogrendszerre gyakorolt hatásáról.

Az ügy előzménye, hogy a görög kormány 2017. március 1-jén bejelentette, hogy sike- resen befejezett egy konzultációs eljárást az UPC-egyezmény ratifikálására vonatkozó tör- vénytervezetről, amelyet nyilvánosságra hozott a kormányportálon és meghirdetett a Görög Szabadalmi Hivatal weboldalán. A kormány 2017 májusában egy tanulmányt is megrendelt arról, hogy az egységes szabadalmi oltalomnak milyen hatása lesz a görög gazdaságra. A ratifikációs törvénytervezetet, amely az UPC egy helyi divíziójának a létrehozását javasolja Görögországban, még nem bocsátották vitára a görög parlamentben, de 2017. március 27- én Görögország aláírta a jegyzőkönyvet az UPC-egyezmény ideiglenes alkalmazásáról.

Hollandia

A holland *Levola* vállalat ismert krémsajtjáról, amelyet **HEKSENKAAS** (boszorkánysajt) néven árusít. A **HEKSENKAAS** krémsajtból, friss gyógynövényekből és „egy csepp varázslatból” ké- szült kenhető szósz. A *Levola* a **HEKSENKAAS** szóvédjegy tulajdonosa árukra és szolgáltatá- sokra a 29. és a 30. áruosztályban, és a **HEKSENKAAS**-t az alábbi feliratú vödrökben árusítja:

A *Levola* különböző felszólalási eljárásokat nyert meg a *Fanofinefood* vállalat ellen, amely kérelmet nyújtott be a **WITTE WIEVENKAAS** (fehér asszonysajt) szóvédjegy és az alábbi két ábrás védjegy lajstromozása iránt:

A Hágai Fellebbezési Bíróság nemrég hatályon kívül helyezte a Benelux Szellemi Tulajdon-védelmi Hivatal három döntését. A Benelux Szellemi Tulajdoni Egyezmény 2.3 és 2.14 cikke lehetővé teszi a védjegytulajdonosok számára, hogy felszólaljanak olyan azonos vagy hasonló olyan védjegyek ellen, amelyeket azonos vagy hasonló áruk vagy szolgáltatások kapcsán nyújtottak be, ha a közönség részéről fennáll a korábbi védjeggyel való összetévesztés valószínűsége.

A Benelux Szellemi Tulajdon-védelmi Hivatal teljes egészében elutasította a felszólalást a különböző WITTE WIEVENKAAS védjegyek ellen azon az alapon, hogy e védjegyek és a HEKSENKAAS védjegy között vizuális, fogalmi és fonetikai különbségek állnak fenn.

A Hágai Fellebbezési Bíróság azonban úgy döntött, hogy – csupán a fogalmi hasonlóságok miatt – a WITTE WIEVENKAAS védjegyek ellen függő felszólalásoknak sikerre kell vezetniük. Azt vette figyelembe, hogy mindkét védjegy tartalmazza a „kaas” (sajt) szót, és azon a véleményen volt, hogy a leguralkodóbb, -jellemzőbb, -megkülönböztetőbb és -befolyásosabb elem a „Heksen” és a „Witte wieven” szó a két védjegy elején.

A „Heksenkaas” szó kifejezetten arra utal, hogy ez a termék a piacon krémsajtként van elismerve, amely egy boszorkány „csipetnyi varázslatát” tartalmazza. Általánosan ismert tény, hogy egy boszorkány varázserővel rendelkező személy, és a „boszorkány” szó az idők folyamán negatív mellékjelentésre tett szert. A „Witte wieven” (szó szerinti jelentése: fehér asszonyok) gyakran vannak ábrázolva a holland mitológiában és legendákban fehér szellemekként, akik szintén rosszindulatú nőszemélyek, és egyedül élnek. A bíróság úgy döntött, hogy a fehér asszonyokat a közönség jelentős része boszorkányként jellemzi, és a kifejezés is negatív mellékjelentéssel bír. A bíróság szerint a közönség jelentős része ezért mindkét sajtot negatív mellékjelentésű képzeletbeli nőszemélyektől eredőnek tekinti. Minthogy tehát fennáll a fogalmi hasonlóság, a bíróság a két védjegyet elég hasonlóknak tekinti ahhoz, hogy azok összetévesztést okozzanak. Így a három felszólalási eljárás fellebbezés után sikerre vezetett, és a bíróság a WITTE WIEVENKAAS védjegyeket mint nem lajstromozhatókat elutasította. Következésképpen a Hágai Fellebbezési Bíróság elismerte, sőt szélesítette a fogalmi hasonlóságok fontos és döntő szerepét holland felszólalási eljárásokban.

India

A) A Mumbai Felsőbíróság (Mumbai High Court) három bírájából összeállított fellebbezési tanács a *Cipla Limited v. Cipla Industries Private Limited & Ors*-ügyben megerősítette, hogy nem követnek el bitorlást egy olyan ügyben, ahol egy védjegyet kereskedelmi névként fogadnak el, és eltérő árukkal kapcsolatban használnak.

A tanács, értelmezve a védjegytvény bitorlással foglalkozó idevágó rendelkezéseit, a jogalkotó szándékát is figyelembe vette. Így ez a döntés korlátozza egy jogtulajdonos számára engedélyezett oltalom körét olyan esetekben, amikor a védjegyet kereskedelmi név-

ként fogadják el és használják olyan árukkal kapcsolatban, amelyekre a védjegylajstromozás vonatkozik.

B) A vizsgált ügyben a *Burger King Corporation* (Burger) a Delhi High Courtnál (DHC) beperelte a *Shameek & Anr.* (Shameek) vállalatot védjegybitorlásért, mert az a felperes BURGER KING védjegyéhez megtévesztően hasonló és/vagy azzal azonos védjegyet használt.

Az ügy háttere, hogy Burger King éttermet először az Egyesült Államokban alapítottak 1954-ben. Jelenleg a Burger világszerte több mint 13 000 éttermet üzemeltet, és mintegy 100 országban naponta több mint 11 millió fogyasztót szolgál ki. A felperes a világon a második legnagyobb „burger”-vállalat, és különböző áruosztályokban számos védjegyet lajstromoztatott 122 országban. A BURGER KING védjegyet Indiában 1979-ben lajstromozták. A védjegy nagy népszerűségnek örvend, és a védjegy törvény szerint a legmagasabb fokú oltalmat élvezi.

Az alperes Chennai-ban kezdett működtetni egy éttermet King Burgerz névvel. Erről a felperes 2012-ben szerzett tudomást, majd az is a tudomására jutott, hogy az alperes gyorsételeket és főleg burgereket forgalmaz a megtévesztően hasonló KING BURGERZ védjeggyel.

A felperes abbahagyásra és elállásra felszólító levelet küldött az alperesnek. Az utóbbi azt válaszolta, hogy meg kívánja változtatni a nevét, és megkérdezte a felperest, hogy a „Burger Time”, a „Happy Burgers”, a „Burger Palace”, a „Royal Burger” vagy a „Royal Burgers” név közül bármelyik ellen kifogást emelne-e. A felperes azt válaszolta, hogy más védjegyet nem kifogásolna, azonban hivatalos megállapodást kíván kötni, amely az új védjegy mellett azt is rögzítené, hogy az alperes megszünteti a kifogásolt védjegy használatát.

Ezután az alperes időt kért a felperestől a vállalat végrehajtásához, amihez a felperes hozzájárult, majd a felperestől kapott számos e-mail-sürgetés után szintén e-mailben azt válaszolta, hogy két hónapon belül bezárja az éttermét, és megkérdezte, hogy még mindig szükség van-e megállapodásra, amire a felperes igenlő választ adott, és egy aláírandó megállapodás tervezetét is megküldte az alperesnek, aki azonban aláírás helyett közölte, hogy bezárta éttermét.

Később a felperes megtudta, hogy az alperes egy másik helyen ismét elkezdte használni a KING BURGERZ védjegyet a felpereséhez hasonló betűtípussal.

A felperes ezek után indított védjegybitorlásért pert az alperes ellen, kérve a bíróságot, hogy tiltsa el az alperest a KING BURGERZ vagy bármilyen hasonló védjegy használatától, amely megtévesztően hasonlít az ő védjegyéhez vagy azzal azonos.

Minthogy az alperes a törvényileg előírt időn belül sem jelentkezett a bíróság előtt, hogy előadja érveit, a bíróság *ex-parte* eljárásban döntött a felperes javára, megállapítva, hogy a felperes védjegye nagyon jól ismert, és védve van bárki általi bitorlás ellen. Ezért a bíróság teljesítette a felperes kérését, és az alperest tartósan eltiltotta a felperes védjegyéhez hasonló védjeggyel ellátott áruk árusításától, hirdetésétől vagy bármilyen hirdetésben vagy csomagoláson való felhasználásától.

C) A Madrasi Felsőbíróság (Madras High Court, MHC) azzal a keresettel foglalkozott, amelyet az *Auroville Foundation* (Auroville) felperes indított a *Ramaniyam Real Estates Pvt. Ltd.* (Ramaniyam) alperes ellen, azt állítva, hogy az utóbbi tisztességtelenül használta a felperes „Auroville Foundation” nevéhez hasonló AUROVILLE védjegyet.

Az Auroville Foundation a dél-indiai Auroville-t, a világ egyik legismertebb spirituális központját működteti. A bíróság elfogadta a felperesnek azt az állítását, hogy az AUROVILLE név védve van az 1950. évi „embléma és név törvény” által, amely tiltja a helytelen használatot. A nevet a felperes 1968 óta folytonosan és megszakítás nélkül használja, és arról tájékoztatta a bíróságot, hogy az alperes tisztességtelenül használta a megtévesztően hasonló AUROVILLE nevet „Ramaniyam Aurovallie” elnevezésű építkezési beruházásán.

Az alperes azt adta elő, hogy 1986-ban megalakult híres építőipari vállalként a RAMANIYAM AUROVALLIE nevet a saját nevével és egy emblémával együtt használta annak érdekében, hogy elkerülje az ütközést a Tamil Nadu indiai állam Villupuram kerületének földrajzi régiójában. Az alperes azt is előadta a bíróságon, hogy a felperes az 1999. évi védjegy törvény szerint nem lajstromoztatta az AUROVALLIE nevet, és nem állított elő árukat, illetve nem nyújtott kereskedelmi célokra szolgáltatásokat.

A Madrasi Felsőbíróság mindkét fél meghallgatása után azon a véleményen volt, hogy a felperes AUROVILLE védjegye a folytonos és megszakítás nélküli használat folytán megkülönböztetőképessegre tett szert. A bíróság szerint az AUROVILLE nevet védi az „embléma- és névtörvény”, valamint az Auroville Alapítványt létrehozó 1988. évi törvény. A bíróság nem fogadta el az alperesnek azt az állítását, hogy AUROVALLIE védjegyét azért hozta létre, hogy elkerüljön minden ütközést a Villupuram kerület földrajzi régiójában.

A bíróság szerint az AUROVALLIE megjelölés megtévesztően hasonló volt a felperes védjegyéhez és nevéhez. Ezért tartósan eltiltotta az alperest az AUROVALLIE védjegy vagy ahhoz megtévesztően hasonló bármilyen egyéb megjelölés használatától.

A bíróság megállapította, hogy a felperes nem végzett semmilyen kereskedelmi tevékenységet, és ezért nem hivatkozhatott semmiféle pénzügyi veszteségre.

Indonézia

Indonéziában 2017. február 1-jén lépett hatályba a 2016. évi védjegy törvény végrehajtására vonatkozó rendelet.

Az új rendelet egyszerűsíti a védjegy lajstromozás és -megújítás alaki követelményeit, új szabályokat ír elő a jól ismert védjegyek elismeréséhez, lehetővé teszi egy védjegybejelentés elutasítását jól ismert hatályos védjegyek miatt nem rokon áruk vagy szolgáltatások esetében is, és lehetővé teszi védjegybejelentések átruházását. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a változásokat.

a) A lajstromozás és megújítás alaki követelményei

Indonézia az „első bejelentő” védjegyrendszert követi, ezért nagyon fontos egy védjegy-bejelentés benyújtási napja, mert tükrözi a bejelentő elsőbbségi jogait. A múltban a bejelentők csak akkor kaptak bejelentési napot, ha a bejelentéssel egyidejűleg benyújtották a meghatalmazást és a védjegy tulajdonjogára vonatkozó nyilatkozatot. Ezeknek az iratoknak a későbbi benyújtása nem volt lehetséges.

Az új törvény alapvetően megváltoztatta ezt a gyakorlatot, mert egy bejelentési nap elnyeréséhez elegendő benyújtani a védjegybejelentést, a védjegy egy példányát és a bejelentési díj befizetésének igazolását. A formai követelmények teljesítésére 30 nap áll a bejelentő rendelkezésére. Hosszabb határidőt, 3 hónapot engedélyeznek az elsőbbségi irat benyújtására.

A védjegymegújítás követelményei is egyszerűsödtek, mert nincs szükség a védjegybi-zonylat másolatának benyújtására.

b) Jól ismert védjegyek

A korábbi védjegy törvény bevezette ugyan a jól ismert védjegyek fogalmát, azonban határozatlan volt a „jól ismert védjegy” minősítés megszerzésének követelményeivel kapcsolatban. Ezzel szemben az új törvény megállapítja, hogy milyen szempontoktól függ egy védjegy jól ismert státusza. A főbb szempontok a következők.

- Az ismertség szintje vagy a közönség általi elismertség a vonatkozó üzleti területen.
- Az áruk vagy szolgáltatások eladott mennyisége és a védjegynek a tulajdonos általi használata révén szerzett előnyök.
- A védjeggyel ellátott áruk vagy szolgáltatások piaci részesedése.
- Földrajzi elterjedtség.
- A használat időtartama.
- Lajstromozások vagy bejelentések más országokban.

c) Elutasítás jól ismert védjegy miatt

Az új rendelet lehetővé teszi, hogy egy elővizsgáló elutasítson egy védjegybejelentést azon az alapon, hogy az teljesen vagy általában hasonlít egy nem rokon árukra vagy szolgáltatásokra vonatkozó, létező, jól ismert védjegyhez.

d) Védjegybejelentések átruházása

Az új védjegyrendelet lehetővé teszi függő védjegybejelentések átruházását a bejelentési eljárás alatt, a lajstromozás előtt. A régi törvény csupán lajstromozott védjegyek átruházását tette lehetővé. A 2016. november 25-én hatályba lépett új védjegy törvény előtt benyújtott védjegybejelentéseket azonban szintén csak lajstromozás után lehet átruházni.

Izrael

A rozuvasztatin a gyógyszerek sztatinosztályának egyik tagja, amelyet a koleszterinszint csökkentésére és kardiovaszkuláris betegségek megelőzésére használnak.

Az AstraZeneca 166 626 sz. izraeli szabadalmának megfelelő bejelentést az Egyesült Királyságban 2003-ban nyújtották be, és a megfelelő PCT-bejelentés alapján benyújtott izraeli nemzeti bejelentést 2011 szeptemberében publikálták felszólalási célra. A bejelentés ellen felszólalt a *Teva Pharmaceutical Industries Ltd.* (Teva). A felszólalási tárgyalást 2015 júliusában tartották, és 2016 júniusáig mindkét fél befejezte összefoglaló nyilatkozatainak és ellennyilatkozatainak a benyújtását.

A szabadalom eljárást igényel a rozuvasztatin kalciumsójának előállítására, amelynek során a rozuvasztatin egy vízzeloldható sójának oldatát vizes kalciumklorid-oldattal reagáltatják 30–45 °C hőmérsékleten. A 2. igénypont szerint a kalciumklorid-oldatot 5–60 perc alatt adagolják. A 3. igénypont szerint a lassú hozzáadás alatt 10 percen keresztül keverik az oldatot. A 4. igénypont szerint a keveréket legalább 10 percen át 30–45 °C-on tartják, majd szűrik, adott esetben mossák és végül szárítják. Az 5–11. igénypont különböző hőmérsékleteket és időparamétereket ad meg a keveréshez. A 12–14. igénypont hőmérséklet–idő tartományokat közöl ahhoz, hogy olyan kristályokat kapjanak, amelyeknek nagy a felület/térfogat aránya. A 15–17. igénypont különböző pépkoncentrációkat ad meg, míg a 18–27. igénypont különböző rozuvasztatinsók alkalmazására vonatkozik.

A Teva több professzor eskü alatti nyilatkozatait, továbbá analitikai-kémiai szakkönyvekből részleteket nyújtott be annak bizonyítására, hogy a szabadalom teljesen nélkülözi a feltalálói tevékenységet, és hogy az igénypontokat a leírás nem támasztja kellő mértékben alá.

Az AstraZeneca professzori véleményekkel mondott ellent a Teva állításainak.

A Teva fő érve az volt, hogy a rendes sók 99,99%-ánál – ideértve a rozuvasztatin kalciumsóját is – a hőmérséklet emelése növeli a telítettséget, csökkenti a túltelítettséget, és nagyobb kristályok kiválását idézi elő.

A Teva hivatkozott egy 2005. évi saját, szintén rozuvasztatin-kalciumsó előállítására vonatkozó bejelentésére, amely nem tartozik a technika állásához, mert az AstraZenecánál később nyújtotta be; ebben az eljárás valódi javításait írta le.

Végül a Teva azt róta fel az AstraZenecának, hogy 1. igénypontja és aligénypontjai „túl sokat markolnak”, mert oltalmi körük sokkal tágabb, mint amennyit kinyilvánítanak és bizonyítékkal alátámasztanak. Az igényelt 30–45 °C hőmérséklettartományra nincs magyarázat, és nem bizonyítják, hogy az állítólagos javulás ehhez kapcsolódna.

Az AstraZeneca azt állította, hogy találmánya ipari jelentőségű kis javításra vonatkozik. A kalciumsó előállítására szolgáló alapeljárás ismert, azonban az eljárás paraméterei újak, és könnyebb szűrést tesznek lehetővé. A technika állása 2 m²/g felületű kristályokat ismerteti, míg az ő kristályai 1 m²/g felületűek, vagyis terméke új, és feltalálói tevékenységen alapszik.

Az AstraZeneca azt is állította, hogy a Teva saját találmányaként említett eljárás lényegileg azonos, azonban 5–25 °C hőmérsékletet igényel, ami önmagában bizonyítja, hogy saját szabadalma feltalálói tevékenységen alapszik.

Ezzel szemben a Teva azt hangsúlyozta, hogy az AstraZeneca csupán a hőmérsékletváltozást igényli feltalálói tevékenységként, ami azonban csupán az oldhatóságot növeli, és nagyobb kristályok kiválásához vezet, ami nem haladja meg egy szakember tudását.

Az érvek és ellenérvek mérlegelésével a felszólalási tanács a felszólalást elfogadta és a szabadalmat elutasította.

A Teva 1 980 822 ILS kiadás megtérítését kérte, és ezt egyik saját ügyvédének az eskü alatti nyilatkozatával támasztotta alá, de további bizonyítékot nem nyújtott be, holott a rendkívül magas költségek komolyabb alátámasztást igényeltek volna. Ezért az Izraeli Szabadalmi Hivatal elnöke az ügy bonyolultságának, időtartamának, súlyának és bizonyítottságának figyelembevételével 300 000 ILS megtérítését tartotta indokoltnak.

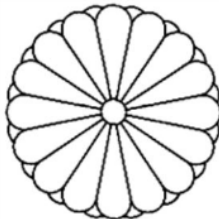
Japán

A) A Japán Szabadalmi Hivatal 2017 első negyedében módosította a védjegyvizsgálati irányelveket. A módosított irányelvek 2017. április 1-jén léptek hatályba, miután előzőleg nyilvános hozzászólási eljáráson estek át.

Az irányelveket a hivatal 2017. április 1-jétől kezdve minden védjegybejelentésre alkalmazza, függetlenül azok bejelentési időpontjától.

Az alábbiakban az irányelvek legfontosabb változásait foglaljuk össze.

– A japán császári ház méltóságának megőrzése érdekében nem lajstromozhatók a „császári krizantém címerpajzzsal” vagy ahhoz hasonló védjegyek:

- Nem lajstromozhatók a közrendbe vagy közérdeksbe ütköző védjegyek.
- El kell utasítani az olyan védjegyet, amely egy másik személy arcképét, teljes nevét, írói álnevét vagy azok híres rövidítését tartalmazza, kivéve ha erre a másik személy engedélyt ad.
- Nem lajstromozható az olyan védjegy, amely azonos egy másik személy korábban lajstromozott védjegyével vagy hasonló ahhoz, és a megjelölt áruk/szolgáltatások is azonosak vagy hasonlóak.
- Ugyannak a személynek egy későbbi bejelentését el kell utasítani, ha a megjelölt áruk/szolgáltatások azonosak vagy hasonlóak a korábban lajstromozott védjegy(ek) kapcsán megjelölt árukhoz vagy szolgáltatásokhoz.

B) Az alábbiakban a Szellemi tulajdon-védelmi Felsőbíróóság 2016. március 25-én, a *Maxacalcitol*-ügyben hozott döntését ismertetjük, amelyet 2017. március 24-én a legfelsőbb bíróság is megerősített.

Az ekvivalensek tana egy olyan jogi doktrína, amely lehetővé teszi, hogy egy szabadalmazható szabadalmát a szabadalmi igénypontok szó szerinti oltalmi körén túl is érvényesíteni tudja. Ezt a tant a legfelsőbb bíróság a *golyócsapágy*-ügyben 1998-ban hozott döntésével alapozta meg, amely az alábbi öt sajátos követelményt állapította meg ahhoz, hogy az ekvivalensek tanát alkalmazni lehessen:

1. az eltérő rész a szabadalmazott találmánynak nem lényeges része („nem lényeges rész” követelmény);
2. ha a szabadalmazott találmányban ezt a részt az „állítólag bitorló termékkel/eljárással” helyettesítjük, megvalósíthatjuk a szabadalmazott találmány célját, és ugyanazt a funkciót és hatást kaphatjuk (helyettesíthetőségi követelmény);
3. a fenti helyettesítést egy szakember az „állítólag bitorló termék/eljárás” megvalósításának időpontjában könnyen el tudta végezni (a „könnyen megvalósítható helyettesítés” követelménye);
4. az „állítólag bitorló termék/eljárás” nem azonos egy olyan technológiával, amely a szabadalmi bejelentés benyújtásának időpontjában egy szakember számára könnyen megvalósítható technika állásához tartozott („technika állása” követelmény); és
5. nem volt olyan különleges körülmény, amely miatt az „állítólag bitorló termék/eljárás” szándékosan ki volt zárva az igénypontok oltalmi köréből („különleges körülmény” vagy „szándékos kizárás” követelmény).

Az ekvivalensek tanán alapuló bitorlás azonban ezt követően is egyértelmű volt, főleg azért, mert a bíróságok szigorúan bírálták el, hogy a fenti öt követelmény ki volt-e elégítve. Különösen nehéz akadályt okozott az 1. és az 5. követelmény. Különböző statisztikák azt mutatják, hogy az ekvivalensek tanán alapuló bitorlást elutasító döntéseknek több mint 80%-a azon alapult, hogy az 1. és/vagy az 5. követelmény nem volt kielégítve.

A „Maxacalcitol-ügyben” a felperes egy innovatív gyógyszer-gyártó, birtokosa a 3310301B sz. japán szabadalomnak. A vizsgált 13. igénypont D3-vitaminszármazékok, így többek között Maxacalcitol előállítására vonatkozik. Maga a Maxacalcitol keratózis kezelésére szolgáló gyógyszer hatóanyaga. Az igényelt eljárásban a kiindulási vegyület D3-vitamin vázának biciklononángyűrűjén 20-as helyzetben egy hidroxilcsoport van, amit bázissal reagáltatva ... szénhidrogén-csoporttá alakítanak, vagy ... gyűrűnyitással a végtermékhez jutnak.

A felperes a Tokiói Kerületi Bíróságnál az alperesek (három generikus gyógyszer-gyártó és egy gyógyszerkereskedő vállalat) ellen bitorlási pert indított azzal érvelve, hogy az alperesek a szabadalmazott eljárással ekvivalens eljárást használnak. Az alperesek eljárása nagyon hasonló volt a szabadalmazott eljáráshoz, mert azonos reakciókat alkalmazott, és az eljárások közötti különbséget az jelentette, hogy a szabadalmazott eljárásban a D3-vitamin váznak ciklohexán-gyűrűjén egy szubsztituens végig ciszhelyzetben van, amíg a bitorlónak vélt

eljárásban ez a szubsztituens transzhelyzetű, amit még egy külön lépésben ciszhelyzetűvé kell alakítani.

A bejelentés benyújtásának időpontjában jól ismert tény volt, hogy a D3-vitamin vázának ciklohexángyűrűje transz-cisz izomeriát mutat. Az említett leírás nem írja le, hogy a kiindulási és a közbelső vegyületek a ciklohexángyűrűn transzkonformációjúak lehetnek.

Az ügyben eldöntendő fő kérdések a következők voltak:

- A szabadalmazott találmány és az alperes eljárása közötti különbség „nem lényeges részt” (1. követelmény) jelent-e?
- Volt-e olyan körülmény, amely szándékosan kizár valamilyen sajátos körülményt (5. követelmény)?

A Tokiói Kerületi Bíróság 2014. december 24-i döntésében megerősítette, hogy mind az 1., mind az 5. követelmény ki volt elégítve, ezért az alperes eljárása az ekvivalensek tana alapján bitorolta a felperes szabadalmát.

A döntés ellen az alperesek fellebbezést nyújtottak be a Szellemtulajdon-védelmi Felsőbíróságnál, amely öt bíróból álló nagytanácsban döntött az ügyről, és elutasítva az alperesek fellebbezését, megerősítette a Tokiói Kerületi Bíróság döntését. A Szellemtulajdon-védelmi Felsőbíróság döntése részletesen tárgyalta az ekvivalensek tanának alkalmazásán alapuló bitorlás esetén figyelembe veendő 1. és 5. követelményt, és értékelése megegyezett az alsófokú bíróságéval. Ennek megfelelően megállapította, hogy az alperesek bitorolták a felperes szabadalmát.

E döntés ellen a felperes a legfelsőbb bíróságnál nyújtott be fellebbezést.

Az szintén részletesen tárgyalta az 1. és az 5. követelmény teljesülését, és csekély különbségekkel hasonló következtetésekre jutott, mint az alsófokú bíróságok.

Kambodzsa

A) A kambodzsai szabadalmi rendszer viszonylag új, mert 2003-ban lépett hatályba a szabadalmakra, használati mintákra és ipari mintákra vonatkozó törvény. Az utóbbi két év alatt azonban az Ipari és Kézműipari Minisztérium (IKM) fontos lépéseket tett a szabadalmi oltalom megszerzésének előmozdítása érdekében.

Kambodzsában a szabadalmi hivatal szerint 2017. májusig 17 szabadalmat engedélyeztek. Bár ez a szám nemzetközi viszonylatban kicsinek tűnhet, érdemes figyelembe venni, hogy e szabadalmak közül tízet 2016-ban, és hatot 2017-ben engedélyeztek.

Kambodzsa még nélküli a szabadalmi bejelentések vizsgálatához szükséges lehetőségeket, ezért a minisztérium lehetővé tette Kambodzsában engedélyezett szabadalmak megszerzését más kormányokkal kötött egyezmények alapján gyorsított eljárással, amely nem éveket, hanem csak hónapokat vesz igénybe. Az alábbiakban röviden ismertetjük ezeket az egyezményeket.

a) Az Ipari és Kézműipari Minisztérium 2015. január 20-án szellemi tulajdoni együttműködési megállapodást kötött a Szingapúri Szellemitulajdon-védelmi Hivatallal, amelynek alapján az engedélyezett szingapúri szabadalom birtokosai egyszerűsített újrалajstromozási eljárással oltalmat kaphatnak Kambodzsában.

Nincs határidő kitűzve a Szingapúrban engedélyezett szabadalom kambodzsai lajstromozására, azonban a szingapúri szabadalomnak

- az újrалajstromozási kérelem benyújtásakor érvényesnek kell lennie,
- 2003. február 11. utáni bejelentési nappal kell rendelkeznie, és
- a kambodzsai szabadalmi törvény előírásainak megfelelően Kambodzsában szabadalmazhatónak kell lennie.

b) A minisztérium és a Japán Szabadalmi Hivatal közötti együttműködési megállapodás lehetővé teszi a kambodzsai szabadalmi bejelentők számára, hogy gyorsított vizsgálatot kérjenek, ha párhuzamos japán bejelentésekre szabadalmat kaptak.

A programban való részvételhez a következő követelményeket kell teljesíteni:

- lennie kell egy olyan párhuzamos japán szabadalmi bejelentésnek, amelynek azonos az elsőbbségi időpontja a kambodzsai bejelentésével;
- a megfelelő japán szabadalmi bejelentésre a Japán Szabadalmi Hivatal engedélyezte a szabadalmat;
- a kambodzsai szabadalmi bejelentés igénypontjait úgy kell módosítani, hogy azok közül legalább egy megegyezzen az engedélyezett japán szabadalom egyik igénypontjával.

A fenti követelmények teljesítése esetén megközelítőleg három hónap alatt engedélyezik a kambodzsai szabadalmat.

B) Kambodzsa 2016. szeptember 8-án ratifikálta a Szabadalmi Együttműködési Szerződést (PCT), és annak 151. tagjává vált. Így a szerződés Kambodzsára nézve 2016. december 8-án vált hatályossá. Ennek megfelelően a 2016. december 8-át követően benyújtott nemzetközi szabadalmi bejelentések önműködően magukban foglalják Kambodzsa megjelölését.

A PCT-egyezmény ratifikálása következtében Kambodzsa polgárai és állandó lakói 2016. december 8-tól kezdve jogosultak nemzetközi (PCT-) bejelentéseket benyújtani.

Itt megjegyezzük, hogy a gyógyszer tárgyú szabadalmak Kambodzsában 2016. januárig ki voltak vonva a szabadalmazható találmányok köréből. Minthogy azonban Kambodzsa kevésbé fejlett ország, 2033-ig nem köteles oltalmat biztosítani a gyógyszer tárgyú szabadalmakra. A minisztérium ezért elutasítja az ilyen tárgyú bejelentéseket.

C) Kambodzsa 2017. január 23-án megállapodást írt alá az Európai Szabadalmi Hivatallal európai szabadalmak érvényesítéséről. Ez a megállapodás 2017. július 1-jén lépett hatályba.

Kambodzsa az első ázsiai ország, amely elismer európai szabadalmakat, és ezzel a 43 országnak egyike lesz, amelyik egyetlen európai szabadalmi bejelentés alapján lehetővé teszi országa területén európai szabadalmak oltalmát.

Azok az európai szabadalmi bejelentők, akik érvényesíteni akarják szabadalmukat Kambodzsában, 2017. július 1-jétől kezdve élvezhetik az új eljárás előnyeit, amelyek alapján az európai kutatási jelentésnek az európai közlönyben való publikálásától számított 6 hónapon belül kérhetik az ESZH-nál a bejelentés érvényesítését Kambodzsában a megfelelő illeték egyidejű befizetése mellett.

Kanada

A) Korábban már tájékoztatást adtunk arról, hogy az új kanadai védjegy törvény 2019 elején lép hatályba. Ugyanez érvényes az új kanadai ipariminta-törvényre is. Az új védjegy törvény lehetővé teszi, hogy Kanada csatlakozhasson a Madridi Jegyzőkönyvhöz és a Nizzai Egyezményhez.

A Madridi Jegyzőkönyv egyszerűsíti a védjegybejelentés benyújtását külföldi országokban egy hazai védjegybejelentés vagy védjegy lajstromozás alapján. A nizzai osztályozás szabványosított eszközt szolgáltat áruk és szolgáltatások osztályozására.

Az ipariminta-törvény módosításai lehetővé teszik a Hágai Egyezményhez való csatlakozást, aminek révén egyetlen nyelven benyújtott egyetlen bejelentés révén lehetővé válik egy ipari minta lajstromozása számos országban.

Most elkészült a két új törvény végrehajtási utasításának a tervezete, amelyekről az alábbiakban adunk ismertetést.

a) A védjegy törvény végrehajtási utasításának a tervezete

A védjegy törvény végrehajtási utasítására vonatkozó rendelet a régi rendelethez viszonyítva számos módosítást tartalmaz, amelyek közül a legfontosabbakat az alábbiakban foglaljuk össze.

- A védjegybejelentés elővizsgálati eljárása alatt harmadik felek lajstromozást gátló érveket közölhetnek a hivatallal (ez jelenleg tiltva van).
- Megszünteti a 200 CAD lajstromozási illetéket.
- Eltérően a jelenlegi kanadai törvénytől, osztályonkénti díjat állapít meg, amelyre az alábbi példákat adjuk:
 - védjegybejelentési díj:
 - 330 CAD az első osztályért plusz 100 CAD minden további osztályért, a jelenlegi 250 CAD bejelentési illeték helyett, amely független az osztályok számától;
 - lajstromozásmegújítási díj:
 - 400 CAD az első osztályért plusz 125 CAD minden egyes további osztályért, a jelenlegi 350 CAD helyett, amely független az osztályok számától.
- Egy védjegybejelentésben módosítani lehet a bejelentő nevét.
- Eljárást tesz lehetővé bejelentések és lajstromozások megosztására és összevonására.

- Változásokat vezet be a védjegyfelszólalási eljárásban, így
 - a kereszkérdések időtartamában;
 - az írott érvek benyújtásának sorrendjében (a jelenlegi párhuzamos benyújtás helyett).
- A határidő-hosszabbítások időtartama kissé változni fog a Madridi Jegyzőkönyv alapján benyújtott bejelentések esetén.

b) Az ipariminta-törvény végrehajtási utasításának tervezete

Ez a rendelet kevésbé terjedelmes, mint a védjegyrendelet. A főbb változásokat az alábbiakban foglaljuk össze.

- Az elővizsgálat ideje alatt harmadik személyek tiltakozhatnak a minta lajstromozása ellen.
- Enyhíti a szemléltetési követelményeket, lehetővé téve fényképek, grafikus ábrázolások vagy egyéb sajátos vizuális reprodukciók kombinálását.
- Enyhíti a szemléltetési követelményeket azzal, hogy csupán egyetlen illusztrációt ír elő, amely elkülönítetten mutatja a mintát, de a környezetet is mutató több illusztrációt is megenged, eltérően a jelenlegi szabályozástól, amely csupán egyetlen illusztrációt enged meg, és az mutathatja a környezetet is.
- Nem teszi kötelezővé a minta leírását, ellentétben a jelenlegi szabályozással, amely ezt kötelezővé teszi.
- Lehetővé teszi egy párhuzamos bejelentésben kinyilvánított minta alapján megosztott bejelentés benyújtását, de tovább korlátozza a megosztott bejelentés benyújtására engedélyezett időtartamot.

A Kanadai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal 2017. július 14-ig fogadott el megjegyzéseket az ipariminta-rendeletre, és 2017. július 21-ig a védjegyrendeletre vonatkozóan. A beérkezett megjegyzések áttekintése után formális publikációs eljárás következik a Kanadai Közlönyben 2017 utolsó negyedében.

Az új végrehajtási utasításokra vonatkozó két rendelet – hasonlóan a két új törvényhez – várhatóan 2019 első felében lép hatályba.

B) A kanadai legfelsőbb bíróság (Supreme Court, SC) 2017. június 30-án az *AstraZeneca Canada Inc. (AstraZeneca) v Apotex Inc. (Apotex)*-ügyben egy fontos és régen várt döntést hozott, amelyben elutasította az ún. „ígérettant” (promise doctrine), és tisztázta a szabadalmak „hasznossági” követelményét Kanadában. Az egyhangú döntés fontos győzelmet jelent a Kanadában oltalmat kereső innovátorok számára, és különösen kedvező fogadtatásban részesül a gyógyászati szabadalmak területén.

Az ígérettant az utóbbi években fejlesztették ki a kanadai bíróságok, és zsinórmértékül használták a hasznosság mérésekor. Erősen vitatott kérdéssé vált, mert számos gyógyászati szabadalom érvénytelenségéhez vezetett. Az SC teljesen elutasította ezt a tant mint „összeegyeztethetlent a szabadalmi törvénynek mind a szövegével, mind a szellemével”.

A fellebbezés alatt álló ügyben a bíróság az AstraZeneca *esomeprazol* vegyületre vonatkozó szabadalmát vizsgálta. Az *esomeprazol* egy sikeres protonpumpa-inhibitor (PPI), amely csökkenti a gyomorsavképződést. A szabadalmat a bíróság újnak és nem kézenfekvőnek minősítette, azonban hasznosság hiánya miatt érvénytelennek tekintette.

Az ígérettant alkalmazva a bíró két ígéretet azonosított: egyrészt PPI-ként, másrészt „megjavult farmakokinetikai és anyagcserével kapcsolatos tulajdonságok hordozóiként, amelyek megjavult gyógyászati profilt nyújtanak”. Nem volt vita afelett, hogy az első hasznosságot helyesen jelezték előre, azonban a bírónak az volt a véleménye, hogy a második hasznosságot nem bizonyították a bejelentés napján. A Szövetségi Fellebbezési Bíróság (Federal Court of Appeal, FCA) fenntartotta ezt a döntést.

Az SC teljesen elutasította az ígérettant: „Az ígértan nem helyes módszer annak meghatározására, hogy a szabadalmi törvény 2. cikkében foglalt hasznossági követelményt kielégítették-e”. „Ez nem jó törvény, és helytelen”.

Az SC megállapította, hogy az ígértan két szempontból is túlságosan terhes: 1. a hasznosság szabványát határozza meg, amelyet egy szabadalomtól a szabadalom által kifejtett ígéretekre hivatkozva kíván meg; és 2. több hasznossági ígéret esetén azt kívánja, hogy a szabadalom az összes ígéretet érvényesen teljesítse.

Az SC a helyes megközelítést a következő főbb pontokban fejtette ki:

[49] ... végül minden találmány egyetlen tárgyhoz tartozik, és ennek a tárgynak az egyetlen felhasználása, amelyet bizonyítanak vagy okosan megjósolnak a bejelentés napján, elegendő ahhoz, hogy egy találmányt a szabadalmi törvény 2. cikkének céljára hasznossá tegyen.

[53] A hasznosság különbözik az igénypontok által azonosított találmány tárgya alapján. Így a 2. cikk követelményét kielégítő, elvileg elfogadható felhasználások köre korlátozott – nem bármilyen felhasználás felel meg. Nem elegendő, ha egy gépet szabadalmaztatni kívánó szabadalmas azt állítja, hogy gépe papírnehézként hasznos.

[54] Annak meghatározására, hogy egy szabadalom egy találmányt elegendő hasznossággal nyilvánít-e ki, a bíróságnak a törvény 2. cikke szerint a következő elemzést kell elvégeznie. Először azonosítania kell a szabadalomban igényelt találmány tárgyát. Másodszor meg kell kérdeznie, hogy a tárgy hasznos-e – gyakorlati célra szolgál-e?

[55] A törvény nem írja elő a megkívánt hasznosság mértékét vagy mennyiségét, vagy hogy minden lehetséges felhasználást megvalósítsanak – egy szemernyi hasznosság is elegendő. A tárgy jellegére vonatkozó egyetlen felhasználás is megteszi, és a hasznosságot meg kell alapozni, vagy a bejelentés napján okos jóslással bizonyítani kell.

A helyes megközelítést alkalmazva az SC az AstraZeneca szabadalmát érvényesnek találta. Kipróbáláskor a bíró megállapította, hogy az igényelt tárgy – az *omeprazol* enantiomerjének optikailag tiszta sói – hasznos egy célra: protonpumpa-inhibítorként a gyomorsavtermelés csökkentésére. Ez a felhasználás elegendő hasznosság volt ahhoz, hogy a tárgyat a 2. cikk értelmében hasznossá tegye.

A fentieknek megfelelően az SC helyt adott az AstraZeneca fellebbezésének.

Kína

A) A *GAC Motor*, Kína ötödik legnagyobb gépkocsigyártója TRUMPCHI néven védjegyzett, önjáró gépkocsijainak meg kívánja változtatni a nevét, mert azokat 2019-ben az Egyesült Államokba szándékszik exportálni. Ez a név a chuanqi kínai szóra hasonlít, amelynek a jelentése „legendás”.

A név választása természetesen teljesen független volt az új amerikai elnök nevétől. „Nem tudtuk, hogy *Donald Trump*ot elnökké fogják választani” – mondta *Feng Xingya*, a GAC Csoport elnöke. „Jelenleg az Egyesült Államokban nagy az elnökkel szembeni ellenállás, és a GAC Motor nem kívánja negatívan befolyásolni márkanévét” – tette hozzá Feng.

A GAC Motor a gépkocsi nevének megváltoztatása mellett döntött, de az új nevet még nem hozták nyilvánosságra.

B) Kínában nehéz háromdimenziós (3D) védjegyeket lajstromoztatni, és különösen nehéz ilyen védjegyekre bíró által jóváhagyott oltalmat kapni. Rendkívül nehéz elismertetni a 3D védjegy bitorlását, ha a védjegy palack alakú, mert a fogyasztók – valamint egyes népbíróóságok is – hajlamosak a palackokat tartályoknak vagy csomagolásnak tekinteni, nem pedig védjegyeknek, amelyek jelezhetik a termék eredetét.

Egy újabb ügyben a *Chivas Holding (IP) Ltd* (Chivas) elegendő adatot szolgáltatott 3D védjegyeinek használatáról, bizonyítva, hogy a fogyasztók a ROYAL SALUTE palackot védjegynek tekintik, és az ilyen termékeket meg tudják különböztetni egyedül a palack alakja révén más termékektől.

A ROYAL SALUTE egy skótwisky-márka, amelyet a *Chivas* testvérek *II. Erzsébet* királynő születésnapjának a tiszteletére hoztak forgalomba. A hagyományos 21 puskalövéses tisztelegés után elnevezett, „prémium” minőségű skót whiskyt legalább 21 évig érlelik.

A Chivasnak négy lajstromozott 3D védjegye van, amelyek a 33. áruosztályban a Royal Salute-palack alakjához tartoznak. Ezek a palackok különböző típusú alkoholos italokat tartalmaznak, így többek között whiskyt, bort és aperitifet. A négy védjegy majdnem azonos, kivéve a színüket, amely lehet rubinvörös, zafírkék, smaragdzöld és szintelen (1. ábra).

A *Yantai Ao Wei Wine Ltd.* (Ao Wei), egy többszörös bitorló felkeltette a Chivas figyelmét, amikor elkezdett ELYSEE 21 YO whiskyt gyártani és forgalmazni (2. ábra), amely nyilvánvaló másolata volt a ROYAL SALUTE 21 whiskynek.

1. ábra

2. ábra

A Chivas 2014. december 26-án pert indított az Ao Wei és annak helyi forgalmazója ellen a Wuhan Közbenső Bíróságnál védjegybitorlás és tisztességtelen verseny miatt.

A bíróság gondosan összehasonlította a vádolt termék palackjának alakját a felperes 3D védjegyeivel, és megállapította, hogy jelentéktelen különbségtől eltekintve azok vizuálisan azonosak voltak. A bíróság megerősítette továbbá, hogy a felperes 3D védjegye erős megkülönböztető jelleggel rendelkezik. Bár az Ao Wei a kifogásolt termékein lajstromozott ELYSEE védjegyet használta, ez a használat nem változtatta meg a bíróságnak azt a megállapítását, hogy védjegybitorlás történt.

A bíróság közölte továbbá, hogy a Royal Salute névnek hosszú története van, a Chivas súlyos összegeket ruházott be a hirdetésbe, és a termék híres és jól ismert a vonatkozó közönség körében. Ezért a terméket „jól ismert árucikknek” lehet tekinteni, összhangban a tisztességtelen versenyt tiltó törvény meghatározásával. A Royal Salute termék csomagolása annyira jól megkülönböztethető, hogy forrásazonosítónak is tekinthető, és sajátos csomagolást is képez. A vádolt termék csomagolása hasonló volt ehhez a sajátos csomagoláshoz, ami valószínűleg összetévesztést és megtévesztő azonosítást okoz a vonatkozó közönség körében. Ezért a bíróság 2016. április 6-án hozott ítélete eltiltotta az alperest a bitorlástól, és 500 000 RMB kártérítést ítélt meg a felperes javára.

Mexikó

A Mexikói Iparjogvédelmi Intézet 2016. március 14-én elektronikus bejelentésre vonatkozó szabályokat adott ki, amelyek 2016. március 18-án léptek hatályba. Az új rendszer által biztosított szolgáltatások a következők:

- Szabadalomkutatás. Ehhez a hivatal a felhasználó számára felhasználói nevet és jelszót ad.

- Szabadalmak és védjegyek bejelentése és a bejelentés nyugtázása. A papírmásolatokat az intézetnél kell benyújtani.
- Értesítés a szellemi tulajdon-jogra vonatkozó összes megsemmisítési, törlési és lejárat eljárással kapcsolatos adminisztratív eljárásokról.

Az elektronikus aláíráshoz a bejelentőnek vagy képviselőjének a Mexikói Adóügyi Adminisztrációs Szolgáltatnál kell papíron jelentkeznie. Az aláírást elektronikus aláírórendszerrel lehet létrehozni.

Németország

A) A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) ekvivalens szabadalombitorlással kapcsolatos néhány döntése miatt a kerületi bíróságok és a kerületi fellebbezési bíróságok egyre korlátozóbban ítélik meg az ekvivalencia kérdését. Az ekvivalens szabadalombitorlás területe egyre inkább elmozdul abba az irányba, hogy amikor nem történik szó szerinti bitorlás, nem lehet ekvivalenciáról beszélni azon az alapon, hogy a szabadalomtulajdonos elkötelezte magát az 1. igénypont egy bizonyos szóhasználat mellett. Ennek következtében az elmúlt néhány évben az ekvivalencia értelmezése erősen korlátozódott. Az alábbi döntés az ekvivalens bitorlás túl korlátozó megítélése ellen mutat.

Mind a kerületi bíróság, mind a kerületi fellebbezési bíróság elutasított egy bitorlási keresetet, mert a bitorló nem valósította meg a vitatott szabadalom 1. igénypontjának a jellemzőjét, vagyis egy talajművelő eke ellentétes falainak keresztmetszetben V alakú elrendezését.

Az a kiviteli alak, amelyet a perben megtámadtak, nem V alakú, hanem U alakú keresztmetszetet mutatott. Mindkét említett bíróság tagadta a bitorlást, mert egyrészt nincs szó szerinti használat, másrészt a félkör vagy U alakú keresztmetszettel rendelkező megtámadott kiviteli alakot nem tekintették ekvivalensnek. Ilyen vonatkozásban azt is figyelembe vették, hogy az U alakú keresztmetszet elérné ugyan a szabadalom szerinti hatást, azonban a vitatott szabadalmi leírás a szakembert nem vezetné V alakú keresztmetszettel rendelkező kiviteli alakhoz, mert a szabadalom a V alakhoz kötötte magát. A vitatott szabadalom 1. igénypontjában meghatározott alak, vagyis a V alakú keresztmetszet már nem bírna független jelentéssel, ha mindegyik geometriai alakot ekvivalens felhasználásnak tekintenék. A szabadalomtulajdonos mint felperes szándékosan megkötötte magát ezzel a V alakkal kapcsolatban.

A BGH nem követte ezt a véleményt, és egyrészt ismét megerősítette, hogy ekvivalencia van, amikor a szakértő a bitorlás vonatkozó jellemzőjét hasonlóan működő eszköznek ismeri el, feltéve, hogy a szabadalmi igénypont által védett műszaki tanítás jelentése szerint foglal állást. Másrészt a BGH egyértelművé tette, hogy ezzel az értelmezéssel a jellemzőnek mint olyannak a térbeli és fizikai konfigurációja kevésbé fontos, mint a funkciója a szabadalom szerinti tanítás összefüggésében.

Az ekvivalencia hiányát nem lehet igazolni csupán azzal az érveléssel, hogy a szabadalomtulajdonos (teljesen szándékosan) elkötelezte vagy korlátozta magát a keresztszetszetnek ehhez az alakjához azáltal, hogy a V alakot iktatta be a szabadalmi igénypontba.

Ezzel a döntéssel az utóbbi évek egyoldalú ítélkezését korlátozták, mert az ekvivalencia hiányát nem lehet magyarázni csupán azzal a ténnyel, hogy a bitorló kiviteli alak nem használ szó szerint egy olyan jellemzőt, amely pontosan meg van említve az 1. igénypontban. Így ismét előtérbe került a jellemző funkciója a szabadalom szerinti tanítás összefüggésében.

B) A müncheni Max Planck Intézetben 2017. május 25-én *dr. Siegfried Bross* professzor előadást tartott „Az Európai Szabadalmi Egyezmény szerinti engedélyezési gyakorlat és a jogállam eróziója” címmel.

Bross professzor mögött német bíróként fényes pályafutás áll: 1986-tól 1998-ig a BGH X. Polgári Tanácsának volt a tagja (amely ennél a bíróságnál többek között az összes szabadalmi ügyért felelős, és így a legfelsőbb szabadalmi fórum), majd 1998-tól 2010-ig, nyugdíjba vonulásáig egyike volt a Német Szövetségi Alkotmánybíróság tizenhat bírójának. Így Bross professzor az egyetlen német bíró, akinek széles körű személyes tapasztalatai vannak mind a szabadalmi jogban, mind az alkotmányjogban.

Az előadás alaptétele szerint „az Európai Szabadalmi Egyezmény nem tartható fenn a jogállamiság elvei szerint, és az Európai Szabadalmi Hivatal legutóbbi reformjai a fellebbezési tanácsokkal kapcsolatban nélkülözik a jogállamisági alapot.”

Bross professzor fő bírálata az ESZE szerkezetével kapcsolatban az volt, hogy az nem veszi eléggé figyelembe a jogok szükséges elkülönítését, sem kellő mértékben a demokratikus szabályokat és felelősségeket. Azzal érvelt, hogy az Adminisztratív Tanács és az ESZH vezetősége parlamenti vita nélkül tárgyal a szervezetről, ellentétben a német alkotmánybíróság megalapozott elveivel. Emlékeztette a hallgatóságot, hogy az ESZH jogrendje nem szerves része az Európai Unió jogrendjének, és azzal nem azonos, sőt, nincs is harmonizálva vele, jóllehet számos tagállama tagja az Európai Uniónak is. Kritizálta az ESZE tagállamait, amiért az ESZH számára egy majdnem teljhatalmú felső vezetőt hagytak jóvá független bíróság általi megfelelő ellenőrzés és ellensúlyok nélkül.

Az utóbbi ponttal kapcsolatban Bross professzor kifejtette, hogy nem fogadható el, hogy az ESZH-vezetés döntéseinek ellenőrzése személyzeti ügyekben félre van tolva, és megfelelő bíróság helyett egyetlen hivatalra, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetre (International Labour Organisation, ILO) van ruházva.

Kifejtette azt a nézetét is, hogy az ESZH immunitása nem terjedhet és ne is terjedjen ki személyzeti és költségvetési ügyekre. Nézete szerint egy állam természetes immunitását meg kell különböztetni egy kormányközi szervezet – amilyen az ESZH – csökkentett immunitásától.

Kijelentette, hogy véleménye szerint az ESZH fellebbezési tanácsainak a tagjai nem függetlenek. Ennek az egyik fő oka, hogy csupán öt évre vannak kinevezve [ESZE 23(1) cikk] az ESZH elnökének a javaslata alapján, és az Adminisztratív Tanács nevezheti ki őket újra

az ESZH elnökével való tanácskozás után [ESZE 11(3) cikk]. Ez önmagában a végrehajtó szervek ítéletétől való függőséget okoz. A bírók függetlenségének a biztosításánál az életre szóló kinevezés (a nyugállományba vonulásig) a norma. A végrehajtó szerveknek nem lehet és nem is szabad megengedni, hogy felügyeljék a bírói testületet.

Bross professzor véleménye szerint ezt a helyzetet nem változtatta meg az ESZE fellebbezési tanácsokra vonatkozó újabb reformja, amit értelmetlennek és jogállami szempontból jelentőség nélkülinek minősített. Ami valóban fontos, és amit biztosítani is kell: a bírói testület személyes és tényleges függetlensége, de ez ellen szól, hogy a fellebbezési tanácsoknak nincs külön költségvetésük.

Ezután Bross professzor az EU szabadalmi csomagjára és az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezményre tért rá. Nézete szerint az ESZH hiányosságait ez az új bíróság semmiképpen sem orvosolja, mert nincs elegendő hatásköre ahhoz, hogy megsemmisítse vagy helyesbítse az ESZH döntéseit. Minthogy az ESZE nem elégíti ki a jogállam alkotmányos elveit, és az UPC nem jogosult felülbírálni az ESZH-t, nincs olyan megalapozott jogvédelem, amely összhangban lenne az alkotmánnyal. Bross professzor emlékeztette a hallgatóságot a Szövetségi Adminisztratív Bíróság 1959. évi döntésére, amelyben megállapították, hogy a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal (Deutsches Patent- und Markenamt, DPMA) fellebbezési tanácsai nem bíróságok a német alkotmány értelmében, és hogy az alkotmány szerint a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal döntéseivel szemben bírói jogorvoslatnak kell rendelkezésre állnia a végrehajtási ágazaton belül.

Tekintettel a fentebb említett súlyos alkotmányjogi kérdésekre és a brexitre, Bross professzor megjegyezte, ő maga sem érti, hogy miért lenne most szükség német szempontból az UPC-egyezmény ratifikálására. Azt tanácsolta, hogy a következményeket inkább mélyen át kell gondolni, és óvott egy olyan egyezmény gyors ratifikálásától, amely önmagában nem orvosolja, hanem tartóssá teszi az ESZE által létrehozott hiányosságokat.

Azt gondolhatjuk, hogy mindez szép és jó, azonban mennyire valószínű, hogy egy kitűnő professzor által tartott előadás befolyásolni fogja napi munkánkat? Mind az Egyesült Királyság, mind Németország kormánya azt az álláspontot foglalta el, hogy ratifikálják az UPC-egyezményt mihelyt lehetséges, nem törődve a brexittel. Emellett az ESZE szerkezetét évtizedekre alapozták meg, és azt mindenképpen nagyon nehéz megváltoztatni. Így mi értelmesebb van gondot csinálni abból, hogy egyáltalán megtárgyaljuk azt?

A választ a Német Szövetségi Alkotmánybíróság második tanácsa adta meg, amikor bejelentette, hogy ebben az évben szándékszik meghallgatni négy alkotmányos fellebbezést az alaptörvény 2(1), 19(4), 20(3), 24(1) és 103(1) cikkének megsértése miatt azon az alapon, hogy az ESZH-nál nincs elegendő jogi oltalom a fellebbezési tanácsok döntései ellen.

Bross professzor szerint vagy az ESZE-t kell módosítani, felállítva egy valódi és független fellebbezési bíróságot (ami felveti a kérdést, hogy ez hogyan egyeztethető össze az UPC-vel), vagy pedig Németországnak kell majd előbb vagy utóbb elhagynia az ESZE-t.

C) A Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatengericht, BPG) megállapította, hogy az alábbi kétdimenziós, fekete és fehér ábrás védjegy, amely édesség csomagolására szolgál, lajstromozható köhögés elleni cukorkákra az 5. áruosztályban.

A bejelentő 1923 óta árusít „Em-eukal” nevű, köhögés elleni cukorkákat. Ezeket az édes-ségeket édességcsomagoló-anyaggal burkolva, csavart végekkel árusítják. A csomagolás sajátos jellemzője, hogy a csomagolóanyag magában foglal egy olyan papírdarabot, amely elágazik (lásd fent) – ez az ún. „zászlócska” (németül „Fähnchen”). 2010 júliusában a beje-lentő német védjegybejelentést nyújtott be a fentebb bemutatott ábrás védjegy lajstromozá-sa iránt különböző árukra az 5., 20. és 30. áruosztályban. Ezt a Német Szabadalmi és Véd-jegyhivatal teljes terjedelmében elutasította azon az alapon, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy nem rendelkezik semmiféle megkülönböztető jelleggel. A hivatal szerint a megjel-lés hagyományos édességburkolat volt, minden felismerhető jellemző nélkül. A fellebbezési eljárásban a bejelentő korlátozta az árulistát köhögés elleni cukorkákra az 5. és mézre a 30. áruosztályban, de a hivatal ennek ellenére fenntartotta az elutasítást.

Majdnem hat évvel később a BPG megsemmisítette a DPMA megtámadott döntését, és végül elismerte a lajstromoztatni kívánt védjegy lajstromozhatóságát. A BPG alaposan megvizsgálta a német védjegy törvény három lehetséges elutasítási okát: a 3(2)(2) cikket (a megjelölések kizárólag az áruk alakjából állnak), a 8(2)(1) cikket (a védjegyek külö-nöznek minden megkülönböztető jelleget) és a 8(2)(2) cikket (a védjegyek kizárólag olyan megjelölésekből állnak, amelyek a kereskedelemben az áruk fajtájának vagy minőségének megjelölésére szolgálnak).

Szövege szerint a német védjegy törvény 3(2) cikke csak háromdimenziós védjegyekre al-kalmazható, és tiltja olyan védjegyek lajstromozását, amelyek kizárólag az áruk olyan alakjá-ból állnak, amely egy műszaki eredmény eléréséhez szükséges. A BPG megállapította, hogy ennek a szabálynak olyan kétdimenziós ábrás védjegyekre is alkalmazhatónak kell lennie, amelyek a termékcsoomagolás alakját képviselik, és amelyek – miként a vizsgált esetben – világosan jelzik a csomagolt áruk alakját. Itt azonban a BPG lehetetlennek találta annak a megállapítását, hogy a zászlócska kizárólag műszaki funkciót látna el. Még ha a zászlócska elméletileg szolgálhatna is felszakítási segédeszközként, a jelen esetben nem tölt be ilyen funkciót, mert még mindig megvan a lehetőség a cukorka kicsomagolására azáltal, hogy a csomagolás mindkét oldalán szabaddá húzzák a csavart végeket. Ezért a zászlócskának szakítási segítségként való felhasználása nem kézenfekvő, és inkább céltalan.

Másodszor a BPG megállapította, hogy az ábrás védjegy nem esik a német védjegytvény 8(2)(1) cikke alá, mert nem mentes minden megkülönböztető jellegtől azokkal az árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban, amelyekre a lajstromozást kérték. Az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatára hivatkozva a bíróság rámutatott, hogy egy magának az árunak az alakját képviselő védjegy sajátos esetében a védjegynek jelentősen el kell térnie a terület normájától vagy szokásaitól ahhoz, hogy be tudja tölteni lényeges eredeti funkcióját, és hogy ne legyen mentes a megkülönböztetőképtől. A vizsgált esetben a szokásos édességburkolat egy további mintaelemmel rendelkezik, amelyet a zászlócska foglal magában. Ezt a konkrét termékcsomagolást évtizedeken keresztül kizárólag a bejelentő használta; a kereskedelemben köhögéscsillapító cukorkákat árusítanak ömlesztve kis dobozokban, vagy pedig mindegyiket egyénileg csomagolják a szokásos csomagolóanyagba megcsavart végekkel. A bíróság különösen lényegesnek tartotta, hogy a bejelentő a zászlócskát valójában azért használta, hogy termékének üzleti eredetét jelölje annak a ténynek következtében, hogy a „csak a zászlóval valódi” (németül: Nur echt mit der Fahne) szlogen rendszerint rá van nyomtatva minden egyes zászlóra, miként az alábbi ábrán is látszik:

A szlogen világosan mutatja a kapcsolatot a következő jelzésekkel: „Em-Eukal” vagy „Dr. C. Soldan”, amelyeket szintén rendszeresen használnak minden egyes édesség csomagolásán, így maga a zászló megkülönböztetőképtől biztosít. Ennek következtében az érintett közönség felfogja, hogy a zászlócska és a mindent egybevéve ábrás védjegy eredetmegjelölésre szolgál.

Harmadszor a bíróság megállapította, hogy a védjegytvény 8(2)(2) cikkének értelmében nincs szükség a hozzáférhetőség megőrzésére. A járulékos zászlócskát tartalmazó ábrás védjegy olyan elemet szolgáltat, amely több annál, mint amit a köhögéscsillapító édességek egyéb előállítói használnak a szokásos csomagolásokon. Ezért valószínűtlen, hogy a vonatkozó területen előforduljon a tervezői szabadság korlátozásának a veszélye.

Ahhoz, hogy oltalmat kapjanak egy „termékcsomagolásalak-védjegyre”, a bejelentőnek bizonyítania kell, hogy a termékcsomagolás olyan elemeket foglal magában, amelyek lényegesen különböznek a kereskedelemben megszokott egyéb elemektől, és amelyek nem korlátozhatók csupán műszaki funkcióra. Ezeket az elveket a CJEU egy olyan hasonló ügyben állapította meg, amelyben megtagadta a lajstromozást egy édességcsomagolástól megcsavart végekkel, mert az nélkülözötte a megkülönböztetőképtől (August Storck, 2006). Ebben az ügyben a CJEU megállapította, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy nem tért

el jelentősen az édességipar normáitól vagy szokásaitól, mert az említett csomagolás alakja megfelelt a hagyományos édességcsomagolásnak, az így csomagolt édességek nagy mennyiségben voltak megtalálhatók a piacon, a csomagolás arany színe önmagában nem volt szokatlan, gyakran lehet látni édességek csomagolásaként. Ez megerősíti, hogy a jelen esetben a lajstromoztatni kívánt védjegy oltalma csak a zászlócska, illetve annak konkrét megkülönböztető használata miatt lehetséges.

Olaszország

A) Az alábbiakban a jól ismert VESPA robogókat gyártó olasz *Piaggio & C. S. p. A.* (Piaggio) vállalat felszólalási ügyét ismertetjük, amelyet a *Futura 14 S.r.l.* (Futura) vállalat által benyújtott V VESPA európai védjegybejelentése ellen indított.

Olaszországban mindenki ismeri a VESPA robogót, mert a Piaggio a VESPA védjegyet motorkerékpárokra és hasonló termékekre lajstromoztatta. Ezzel szemben a Futura borra, vagyis teljesen eltérő termékekre kérte a V VESPA védjegy lajstromozását. Itt megjegyezzük, hogy a Futura cég a népszerű olasz újságíró és tévériporter *Bruno Vespa* tulajdona, aki a vállalat egyetlen igazgatója. Ennek ellenére a Piaggio felszólalt a VESPA védjegy borcímkéken való használata ellen, azt állítva, hogy a két márkanév bizonyos módon összetéveszthető lenne egymással.

A tévériporter természetesen eltérő véleményen volt, és semmi különösét nem látott abban, ha saját nevét használja saját termékein, megállapítva: „Megillet a jog, hogy ezt a nevet használjam, mert a Piaggio nem állít elő bort, és a Futura nem gyárt robogókat, aminek következtében csekély valószínűsége van az összetévesztésnek, minthogy egy fogyasztó nagy valószínűséggel nem megy be egy üzletbe egy palack bort venni úgy, hogy onnan egy robogóval távozik. ... Nem lennék jogosult saját nevemet felhasználni bármilyen üzleti tevékenységhez?”

Egy lajstromozott védjegy tulajdonosa jogosult használni saját nevét, és harmadik személyeket meggátolni védjegyének kereskedelmi használatában, kivéve azt az esetet, ha ehhez hozzájárul.

A megalapozott esetjog megerősíti, hogy a saját név akkor is használható, ha a jelzés központi elemét képezi. Emellett, bár a „Vespa” kifejezés a nevezett újságíró vezetéknéve, az olasz nyelvben „darázs” jelentése is van, és ezért nem közvetlenül társítható az újságíró Bruno keresztnévvel. Úgy tűnik, hogy az ügyben nincs ok feltételezni összetévesztés valószínűségét, tekintettel a két vállalat üzleti tevékenysége közötti különbségekre.

Kétségtelenül ez volt az oka annak, hogy a Piaggio felszólalásában az Európai Unió védjegyrendeletének 8(5) cikkével összhangban említette saját védjegyének hírnevét, és kísérlatokkal bizonyította a VESPA márkajelzéssel ellátott saját áruk elismert voltát.

Hírnévvel rendelkező védjegyek esetében mind az európai védjegyrendelet, mind az olasz törvény kiterjeszti az oltalmat valamennyi áruosztályra.

Nem kérdéses, hogy a Piaggio VESPA védjegye jól ismert, de ez önmagában nem elegendő annak a bizonyítására, hogy a védjegy hírnevet élvez, mert még az alábbi két feltételt is ki kell elégítenie:

- a később bejelentett védjegy használatának képesnek kell lennie (i) tisztességtelen előnyt húzni a korábbi védjegy megkülönböztetőképességéből vagy hírnevéből, vagy (ii) annak kárt okozni;
- bizonyítani kell, hogy a későbbi védjegy használatát nem igazolja valódi ok.

A tisztességtelen előnyszerzésnek összefüggésben kell lennie a korábbi védjegy vonzerejének gazdasági kihasználásával.

Másrészről azzal kapcsolatban, hogy a későbbi védjegy kárt okozhat a híres védjegynek, a Piaggio bizonyára hivatkozhat arra, hogy saját védjegyének alkoholos italokkal való társítása csökkentheti a VESPA védjegy hírnevét és torzíthatja annak képét, mert ellenkezne a motorkerékpár-gyártó által hirdetett biztonságos vezetés elvével.

Végül az igazi ok nélküli használat kapcsán lehet érvelni azzal, hogy a V VESPA védjegy egy jól ismert személyiség vezetéknévére vonatkozik.

A Futura helyzetét megnehezíti az a tény, hogy a borokra lajstromoztatott VESPRA védjegyet birtokló *Lidl Stiftung & Co.* áruházlánc is felszólalt ellene.

B) Az olasz iparjogvédelmi törvény 24(1) és 26(c) cikke szerint egy védjegyet akkor törölni kell használat hiánya miatt, ha

- i) tulajdonosa vagy tulajdonosának hozzájárulásával harmadik fél a lajstromozás időpontjától kezdve 5 éven keresztül nem vette tényleges használatba, vagy
- ii) nem vették tényleges használatba megszakításlan 5 éven keresztül akkor is, ha lajstromozás után tényleges használatban volt.

A legfelsőbb bíróság 2017. március 28-án e kérdésről új döntést hozott, elutasítva a fellebbezési bíróság egy korábbi végzése elleni fellebbezést, ahol az használat hiánya miatt törölt bizonyos jól ismert nemzeti védjegyeket. A döntés a történelmi LAMBRETTA védjeggyel kapcsolatos.

Az ügy előzménye, hogy a *Brandconcern BV* (Brandconcern) pert indított a *Scooters of India Limited* (Scooters) indiai vállalat ellen, amely 2002-ben megvásárolta az olasz tulajdonosoktól a LAMBRETTA védjegyet.

A Brandconcern az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (European Union Intellectual Property Office, EUIPO) kérelmet nyújtott be ugyanennek a védjegynek (csekély grafikai változtatásokkal) a lajstromozása iránt saját robogóira.

A lajstromozást azonban megakadályozta az a tény, hogy a Scooters ezt a védjegyet már korábban lajstromoztatta. Ezért a Brandconcern az illetékes elsőfokú bírósághoz fordult, és az olasz védjegy törvény 24(1) cikke alapján használat hiánya miatt kérte a Scooters védjegyének törlését. A Brandconcern állítása szerint a védjegyet az alperes már nem használta termékeinek megkülönböztetésére, mert Indiában korábban megszüntette a motorjárművek gyártását.

A Scooters többek között azzal érvelt, hogy a LAMBRETTA védjegy hírneve meggátolná a kérelmező által hivatkozott cikk alkalmazását. Az elsőfokú bíróság a keresetet 2010-ben elutasította.

A Brandconcern a fellebbezési bíróságnál keresett jogorvoslatot. Az 2013-ban megváltoztatta az elsőfokú bíróság döntését, és a vitatott védjegyet használat hiánya miatt törölni nyilvánította. Indokolásként arra hivatkozott, hogy kutatások megerősítették azt a tényt, hogy a kérdéses védjeggyel ellátott robogók importját 1985-ben megszüntették. Ennek megfelelően feltehetőleg Olaszországban is megszűnt a védjegy tényleges használata. A kérdéses védjegy ezt követő, nagyon korlátozott használatát nem lehetett elegendőnek tekinteni ahhoz, hogy el lehessen kerülni a védjegy törlését.

A fellebbezési bíróság bírái továbbá úgy döntöttek, hogy a Scooters által a használat újbóli felvételével kapcsolatban előadott érvek lényegtelenek voltak. Egy alvó védjegynek a használat újbóli felvétele útján történő felélesztése csupán 1992-ben vált lehetővé, amikor módosították a védjegy törvény 42. cikkét. A jelen ügyben azonban ez a rendelkezés nem volt érvényes, mert a védjegy a kérdéses módosítás hatálybalépése előtt lejárt.

Végül a bíróság megállapította, hogy egy lajstromozás megújítása önmagában nem képezi egy védjegy használatát, és így nem elegendő a törlés megakadályozásához.

A legfelsőbb bíróság – megerősítve a fellebbezési bíróság döntését – a bejelentő érveinek elutasításában azonos érvelési vonalat követett. Konkrétan az első két érv elutasításakor a bírók megismételték, hogy egy védjegy érvényességét egyedül annak tényleges használata, nem pedig egy védjegy folytonos hírneve vagy megkülönböztetőképességének a fenntartása határozza meg. A legfelsőbb bíróság szerint „nincs arra szükség, hogy egy védjegy teljesen elveszítse megkülönböztetőképességét ahhoz, hogy megszűnjön. Eltekintve attól a tényről, hogy ez a képesség nincs említve a szabályokban, és a megszűnés szempontjából sincs jelentősége, ezt a feltételt nehéz lenne bizonyítani, és ezért komoly gyakorlati nehézségeket okozna.”

Bírái megismételték a következő elvet, amelyet ugyanaz a bíróság a múltban már kifejtett: „A törlés elkerüléséhez egy védjegy használata megszakított vagy helyi jellegű is lehet, vagy harmadik felek is végezhetik, persze a tulajdonos hozzájárulásával, feltéve, hogy az ilyen használat elegendő a piaci helyzet megváltoztatásához, és hatást gyakorol a versenytársakra.” Minthogy ezeket a követelményeket a Scooters nem teljesítette, a legfelsőbb bíróság elutasította fellebbezését, és fenntartotta a törlés kinyilvánítását, mert a jól ismert LAMBRETTA védjegyet öt éven keresztül nem használták.

Spanyolország

Az új spanyol szabadalmi törvény 2017 áprilisában lépett hatályba. Célja, hogy korszerűsítse a spanyol szabadalmi rendszert, valamint összhangba hozza az Európai Szabadalmi Egyezményrel és a nemzetközi jogi keretekkel. (Az új spanyol törvényről röviden már ismertetést adtunk e folyóirat 2017. júniusi számának 191. oldalán.)

A szabadalmi pereskedéssel kapcsolatban az egyik legjelentősebb módosítás a védőlevelek bevezetése és szabályozása Spanyolországban.

Védőleveleket először a 20. század első felében Németországban alkalmaztak, majd azokat más európai országokban is bevezették. Ilyen vonatkozású rendelkezést az Egységes Szabadalmi Bíróság eljárási szabályaiban is találunk (207.9 szabály).

A védőlevél a megelőző védekezési eljárás eszköze, amelynek segítségével egy olyan fél, aki attól tart, hogy egy *ex parte* ideiglenes intézkedés fenyegeti, előterjesztést nyújthat be a bíróságnál jogi helyzetének igazolására, és ezáltal csökkentheti annak a veszélyét, hogy a bíróság ellene meghallgatása nélkül ideiglenes intézkedést rendel el.

Bár Spanyolországban az új szabadalmi törvény hatálybalépéséig nem létezett ez az eljárási eszköz, az utóbbi években egyes vállalatok benyújtottak védőleveleket mind a Barcelonai, mind a Madridi Kereskedelmi Bíróságnál. Spanyolországban az első ügy, amelyben védőlevelet nyújtottak be, 2013. évi keltezésű, és azt a 4. sz. Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 2013. január 18-i végzésével fogadta el. A barcelonai szabadalmi bíróságok tehát elfogadták védőlevelek benyújtását, a madridi bíróságok azonban ellentétesen jártak el: a Madridi Kereskedelmi Bíróság 2014. január 29-én elutasított egy ilyen levelet.

A barcelonai bíróság nemcsak hogy elfogadta a védőleveleket, de még bátorította is azok használatát különleges jegyzőkönyvek készítésével, hogy meggyorsítsa az ideiglenes intézkedésre vonatkozó ügyek előzetes kezelését a Barcelonában tartott nagy vásárok és kongresszusok idején, amilyen például az Élelmezésügyi Mobil Világkongresszus volt.

Az új szabadalmi törvény alapján 2017 áprilisától kezdve a szabadalmi ügyeket kezelő valamennyi bíróság elfogad védőleveleket. Az új törvény 132. cikke szerint egy olyan fél, aki tart attól, hogy egy szabadalmas *ex parte* ideiglenes intézkedést kérhet ellene, benyújthat ilyen védőlevelet.

A védőlevél benyújtása bírói iratot nyit meg, amiről értesítik a lehetséges felperest (vagyis a szabadalmast). A védőlevelek három hónapig érvényesek. Ez az egyik különbség a spanyol szabadalmi törvény és az Egységes Szabadalmi Bíróság eljárási szabályai között, mert az utóbbi szerint egy védőlevél hat hónapig érvényes, amit további hat hónappal meg lehet hosszabbítani.

Mindazonáltal, bár a szabadalmi törvény nem szabályozza a védőlevelek érvényességének hosszabbítási lehetőségét, úgy tűnik, hogy – legalábbis a barcelonai szabadalmi bíróságok – elfogadnak ilyen hosszabbítási kérelmet (erre példa a Barcelonai Kereskedelmi Bíróság egy 2017. január 5-i végzése).

Az új törvény szerint ha a szabadalmas nem attól a bíróságtól kér ideiglenes intézkedést, amelyiknél a védőlevelet benyújtották, neki kell tájékoztatnia a bíróságot arról, hogy a védőlevelet egy másik bíróság kezeli, vagyis a szabadalmas kötelessége tájékoztatni a bíróságokat a védőlevél létezéséről. Az ügy megkönnyítése érdekében a barcelonai kereskedelmi bíróságok kezdeményezők abban, hogy értesítsenek más bíróságokat az általuk kapott védőlevelekről.

Svédország

Egy szellemi tulajdon-jog birtokosa ha úgy véli, hogy jogát bitorolják, gyakran kér a bíróságtól ideiglenes intézkedést. Ha ezt az intézkedést a bíróság jogtalanul adta meg, és utána hatályon kívül helyezik, a felperes köteles kártérítést fizetni az alperesnek. A svéd legfelsőbb bíróság alább ismertetett döntése új utakat követ az ilyen kártérítési eljárással kapcsolatban.

Egy élelmiszer-kiegészítőre vonatkozó védjegyet birtokló (A) vállalat javára ideiglenes intézkedést rendelt el a bíróság egy másik (Z) vállalat ellen, amely nemrég hasonló védjeggyel hasonló terméket vitt piacra. Mintegy négy és fél év után – amely alatt Z tartózkodott attól, hogy a terméket eltérő védjeggyel hozza forgalomba – egy fellebbezési bíróság megsemmisítette az ideiglenes intézkedést, és ez az ítélet véglegessé vált. Az ideiglenes intézkedés kapcsán letétbe helyezett biztosítékot 800 000 SEK-re korlátozták, amit Z nem tekintett elegendőnek; ezért eljárást indított A ellen. Az első- és a másodfokú eljárásban Z javára közelítőleg 20 millió SEK kártérítést ítélt meg.

E döntés ellen A a legfelsőbb bíróságnál nyújtott be fellebbezést, amelynek döntése számos részletében iránymutatással szolgálhat jövőbeli kártérítési perekben is.

A svéd törvény szerinti általános kötelezettség megkívánja, hogy egy fél megpróbálja korlátozni azt a kárt, amelyet egy ártalmas cselekedet következtében elszenvedett. A legfelsőbb bíróság megállapította, hogy az ilyen cselekedetek példái szerint észszerű erőfeszítéseket kell tenni a döntés hatályon kívül helyezése érdekében. Nem volt azonban azon a nézeten, hogy általában meg lehetne követelni a féltől, hogy elkezdjen használni egy eltérő védjegyet vagy egy általános kifejezést.

Érvelését a védjegy lényeges funkcióira és arra alapozva, hogy a védjegytulajdonos érdeke kapcsolat létrehozása a védjegy és a kérdéses áruk között, a legfelsőbb bíróság véleménye az volt, hogy nehézségekkel járhat egy eltérő védjegy ideiglenes kiválasztása.

Először is a vállalat kockáztathatja, hogy megsérti az ideiglenes intézkedést vagy egy másik vállalat védjegyét. Másodszor kényszeríthetné a vállalatot, hogy egy új, de kevésbé előnyös védjegyre ruházzon be – amelyet csupán korlátozott ideig használna –, és ezzel korlátozná a fogyasztói hűség előnyeit, valamint esetleg ártana annak a védjegynek, amelynek a használatától eltiltották, de amelyet újra használni kíván, mielőtt az intézkedést megszüntetik. Ennek következtében a legfelsőbb bíróság elfogadta a Z vállalatnak azt a döntését, hogy

nem kezd el új védjegyet használni, és elvben igényt tart az ebből eredő eladási veszteségek megtérítésére.

A bíróság megerősítette, hogy a bizonyítás terhe a kárt állító félén van mind a cselekvés és a kár közötti ok-okozati összefüggés, mind az igényelt összeg vonatkozásában.

Megállapítva, hogy a számítás rendes módja az lenne, hogy összehasonlíják a tényleges eredményt azzal a feltételezett helyzettel, hogy a bíróság nem rendelt el ideiglenes intézkedést, a bíróság megjegyezte, hogy lehetetlen tudni, mi lett volna a másik eredmény. Ehelyett a rendelkezésre álló információra kell támaszkodni.

Ebben az ügyben a Z vállalat erősen támaszkodott belső terveire és számításaira, amelyeket megerősített képviselőinek tanúskodása, valamint nagykereskedői. A legfelsőbb bíróság szerint azonban ez nem volt elegendő. A bíróság megjegyezte, hogy a felperesnek lehetősége lett volna további bizonyítékokat benyújtani, így a tervekről és számításokról független szakértői véleményt vagy hiteles könyvvizsgáló eskü alatti nyilatkozatát, amelyek alátámasztanák a számokat. Azt is kifogásolta, hogy fogyasztói részről hiányoznak a bizonyítékok.

Bár Svédországban van egy általános eljárási szabály, amely megengedi a bíróságnak, hogy tisztességes becslést készítsen olyan helyzetekben felmerült károkról, amelyekben nehéz vagy lehetetlen megfelelő bizonyítékot szolgáltatni, a legfelsőbb bíróság úgy döntött, hogy a kérdéses tényeket nem lenne nehéz összefoglalni – ámbár az alapos elemzés költséges és időt rabló lehetett volna. Ennek következtében a Z által szolgáltatott bizonyítékok nagy részét elégtelennek tekintette, ami a továbbiak folyamán befolyásolta a megítélt kártérítést.

A Z részéről támasztott igénynek egy sajátos része vonatkozott azokra az eladási veszteségekre, amelyek olyan országokban érték, ahol termékét piacra kívánta vinni, azonban ettől tartózkodott, amikor Svédországban ideiglenes intézkedést hoztak ellene. Figyelembe véve az ilyen intézkedés nemzeti hatáskörét, a bíróság úgy döntött, hogy az ilyen kárt nem veszi figyelembe.

A legfelsőbb bíróság döntése 2 millió SEK kártérítést ítélt meg, ami jelentékenyen alacsonyabb az első és a másodfok által megítélnél. Minthogy az igényelt kártérítésnek csak egy részét ítélte meg a Z vállalat számára, a legfelsőbb bíróság úgy döntött, hogy mindegyik fél fizeti a saját költségeit.

A Szellemi Tulajdon Világszervezete

A Szellemi Tulajdon Világszervezete (World Intellectual Property Organization, WIPO) 2017 márciusában az Áruk és Szolgáltatások Nemzetközi Osztályozásával (nizzai osztályozás) kapcsolatban irányelveket bocsátott ki a madridi rendszer alapján történő nemzetközi védjegylajstromozás céljára.

Az irányelvek elsősorban tájékoztatást szolgáltatnak a WIPO által alkalmazott osztályozási és formakialakítási elvek vonatkozásában. Az alábbiakban néhány fontosabb irányelvet ismertetünk.

- Egy „készterméket” funkciójával vagy céljával összhangban kell osztályozni. Sajátos funkció vagy cél hiányában a terméket más késztermékekkel analóg módon kell osztályozni. Analógia hiányában egyéb járulékos követelményeket, így az anyagot, a működés módját vagy jellegét kell alkalmazni.
- A szolgáltatásokat az osztálycímekben (ideértve azok magyarázó megjegyzéseit is) megjelölt tevékenységi ágak szerint kell osztályozni, és ilyenek hiányában összehasonlítható szolgáltatások analógiája alapján. „Tanácsot”, „tanácsadást” (vagy hasonló szolgáltatásokat) magukban foglaló szolgáltatásokat azonban ugyanabba az osztályba kell besorolni, mint azt a szolgáltatást, amely ennek a tanácsnak felel meg.
- A WIPO elfogadja bizonyos kifejezések használatát, amilyen például a „különösen”, a „főleg” és az „ideértve”, hogy tovább pontosítsák vagy korlátozzák az oltalom körét. Nem fogad azonban el olyan kifejezéseket, amelyek bővítik az oltalmi kört anélkül, hogy megadnák a fedett kör szélességét. Például nem fogadják el az olyan kifejezések használatát, mint az „és hasonló” vagy az „stb.”
- A WIPO nem fogad el egy konkrét osztályban az összes árura/szolgáltatásra vonatkozó igényeket. Minden egyes árut/szolgáltatást külön fel kell sorolni.
- Rövidítéseket csak akkor fogadnak el, ha pontosan és egyértelműen meg lehet határozni a vonatkozó árukat/szolgáltatásokat. Ha egy rövidítés nem ismert a közönség számára, nem fogadják el, kivéve, ha megadják annak „kifejtett alakját” is.

Tajvan

Tajvanon 2017. július 1-jei hatállyal módosították a találmányi szabadalmak vizsgálati irányelveit.

A korábbi vizsgálati irányelvek szerint a feltalálói tevékenység megállapításához az elővizsgáló kombinálhatta a technika állását az igényelt találmánnyal.

A módosított irányelvek szerint az elővizsgáló a technika állásához tartozó anterioritásokat csak egymással kombinálhatja, az igényelt találmánnyal nem.

Thaiföld

Thaiföldön Délkelet-Ázsiában először, 1997-ben hoztak létre egy Központi Szellemi Tulajdoni és Nemzetközi Kereskedelmi Bíróságot. Az erre vonatkozó törvény előírta, hogy ennél a bíróságnál kell benyújtani minden szellemi tulajdoni és nemzetközi kereskedelmi ügyet. Az új bíróság döntései ellen közvetlenül a legfelsőbb bíróságnál lehet fellebbezést benyújtani.

Ezzel az egyszerűsített eljárással gyorsítani kívánták az ítélkezési eljárást szellemi tulajdoni és nemzetközi kereskedelmi ügyekben.

A thai parlament 2015. december 4-én két új törvényt hagyott jóvá. Az egyik a Központi Szellemi Tulajdoni és Nemzetközi Kereskedelmi Bíróságra vonatkozó törvénnyel kapcsolatban számos jelentős módosítást hozott létre, ideértve a szellemi tulajdoni ügyekben a fellebbezési eljárás alapos megjavítását és egyszerűsítését is. A másik törvény a Különleges Ügyek Fellebbezési Bíróságát hozta létre.

Ez a két új törvény 2016. október 1-jén lépett hatályba, és szellemi tulajdoni szempontból a legfontosabb változás az, hogy a Központi Szellemi Tulajdoni és Nemzetközi Kereskedelmi Bíróság ítéletei ellen közvetlenül a Különleges Ügyek Fellebbezési Bíróságánál lehet fellebbezést benyújtani.

Ez a különleges bíróság öt részlegre tagozódik, amelyek közül az egyik foglalkozik a szellemi tulajdoni ügyekkel, míg a másik négy részleg polgári ügyekben ítélezik. A szellemi tulajdoni ügyekkel foglalkozó részleg bírái ezen a területen sajátos gyakorlattal és szaktudással rendelkeznek.

A különleges bíróság döntései ellen a legfelsőbb bíróságnál lehet fellebbezést benyújtani.

Új-Zéland

A *Crocodile International* (Crocodile) és a *Lacoste* közötti harcban egy fontos ítélet született 2017. februárban: a legfelsőbb bíróság helyt adott a Crocodile fellebbezésének. Ennek megfelelően a Lacoste ezentúl nem használhatja a CROCODILE védjegyet Új-Zélandon. Emellett a bíróság 25 000 NZD költséget ítélt meg a Crocodile javára.

A Crocodile cége Szingapúrban, míg a Lacoste-é Franciaországban van bejegyezve, de mindkét ruhaipari vállalat egy krokodil képét használja logóként, és különböző országokban azon vitatkoznak, hogy ki jogosult a CROCODILE védjegy használatára.

A harc a két vállalat között 2008-ban kezdődött, amikor a Crocodile azt állította, hogy a Lacoste nem jogosan használja a vitatott védjegyet, és ezért az Új-zélandi Védjegyhivatalnál törlési keresetet nyújtott be a Lacoste védjegye ellen. A hivatal ezzel egyetértett, ami ellen a Lacoste a felsőbbbíróságnál nyújtott be fellebbezést.

A felsőbbbíróság bírója, *David Collins* a Lacoste oldalára állt, és a hivatali döntést hatályon kívül helyezte. Ezért a Crocodile a fellebbezési bírósághoz fordult, amelyik a Crocodile javára döntött, megállapítva, hogy a logó üzenetének központi eszméje a krokodilkép volt, nem pedig a „crocodile” szó vagy a szó és a logó kombinációja.

A Lacoste ez ellen a döntés ellen ismét fellebbezett, és a felsőbbbíróságnál sikert ért el, mert Collins bíró hatályon kívül helyezte az Új-zélandi Védjegyhivatal döntését.

2016-ban a Crocodile engedélyt kapott, hogy a legfelsőbb bírósághoz forduljon, amely helyt adott a fellebbezésnek, és 2017. február 21-én törölte a Lacoste védjegyet, megállapítva: „a Lacoste nem használta ezt a védjegyet sehol a világon. Nincs ok arra, hogy megtartsuk a védjegy-lajstromban”. „Az egy másik kérdés, hogy a Crocodile vagy bármely más vállalat most lajstromoztathat-e egy hasonló védjegyet” – mondta a bíró.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

ÖSSZEKAPCSOLT KÖZÖS MŰVEK VÉDELMI IDEJE

SZJSZT-40/2015

A megkereső-megbízó által feltett kérdések

1. Valamennyi színpadra szánt mű (zenedrámai és balettprodukció), ahol a zenét, a szöveget (librettót) és a mű cselekményét (szüzsé) más-más szerző alkotta, az Szjt. 5. § (2) bekezdése szerinti összekapcsolt műnek minősül-e?
2. Amennyiben az 1. kérdésre adott válasz nemleges, úgy milyen szempontok szerint különböztethetők meg az összekapcsoltnak és a „nem összekapcsoltnak” minősített művek a színpadra szánt művek esetében? (Másképp fogalmazva: létrehozható-e két tetszőleges mű összekapcsolásával olyan színpadi mű, amely nem minősül az Szjt. szerint összekapcsolt műnek?)
3. A 2. kérdéshez kapcsolódóan: pusztán formális jogi, avagy zene- és színházművészeti, -tudományi, -történeti kérdés annak eldöntése, hogy a két vagy több mű összekapcsolásából keletkezett, színpadra szánt mű összekapcsolt műnek minősül? (Másképp fogalmazva: van-e jelentősége a mű keletkezésének, a szerzők egymásra hatásának, a szerzők egymás mellett való alkotásának, egymás tevékenységéről való tudomásának a kérdés eldöntésében, vagy elegendő a művek összepárosításának a ténye?)
4. Amennyiben az 1. kérdésre adott válasz igen, abban az esetben úgy kell-e értelmezni az Szjt. 31. § (2) bekezdésében megfogalmazott, a védelmi időre vonatkozó rendelkezést, mint amely egyaránt érvényes a szerzőtársak közösen alkotott (valódi közös) művére és az önálló szerzők összekapcsolt művére?
5. A 4. kérdéshez kapcsolódóan: amennyiben valamennyi több, önálló szerzővel bíró, színpadra szánt mű összekapcsolt műnek minősül, úgy van-e jogi jelentősége annak, hogy a szerzők egymás tevékenységéről tudva, azt ismerve alkották meg a saját művüket (ihletődtek), vagy önálló szerzőként, önállóan alkották meg saját műveiket, amelyek később kerültek összekapcsolásra?
6. A Szerzői Jogi Szakértő Testület által kialakított álláspont (1–4. kérdésre adott válasz) alapján a jelen megkeresésben megjelölt művek közös (összekapcsolt) műnek minősülnek-e, illetve hogyan alakulnak a szerzők védelmi idői az egyes művek kapcsán?

I. Felhatalmazások, adatok

1. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) az 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. Peren kívüli megbízás alapján a testület a felhasználási jog – a kormányrendelet szerint általában a vagyoni jogok – gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben jár el. A megkeresés annak tisztázására irányul, hogy meghatározott színpadí művek felhasználásához a védelmi idő szempontjából kell-e és kitől szerzői jogi engedélyt kérni. A válaszadás egyrészt egymással összefüggő – az alkotás körülményeire vonatkozó – tények, másrészt jogi kérdések figyelembevételét igényli. A szakértő testület nevében a szakvéleményt a kormányrendelet 6. § (1a) bekezdése alapján kijelölt egyesszakértő alakította ki.

2. A testület tények bizonyítására nem végez külön bizonyítást, véleményét a közölt tényállás, a jogszabályok és az irányadó magyar és európai uniós bírói gyakorlat alapján alakítja ki. A nyilvános forrásokban¹ található adatokat természetesen figyelembe vesszük. A megkeresésben említett művek és szerzőik:

Mű1

A daljáték zeneszerzője Szerző1, szövegét Petőfi Sándor nyomán Szerző2 írta, a versszövegek szerzője Szerző3. A szöveggönyvet is és a verseket is daljáték céljára írták.

„Szerző2, a Földművelésügyi Minisztérium fogalmazója 1903-ban határozta el, hogy Petőfi Sándor János vitéz című elbeszélő költeményéből színdarabot ír. A magyar irodalom egyik legismertebb művére azután esett a választása, hogy egy évvel korábban sikereket ért el a Bob herceg című operett megalkotásában való közreműködésével. Az operett verseinek megírására Szerző3-t kérte fel, aki eleinte vonakodott a feladatot elvállalni, majd Petőfi költészetéhez méltó dalszövegekkel segítette az operett elkészültét. A szövegek megírásához Petőfi versein túl Kriza János Vadrózsák című népköltészeti gyűjteményét is alapul vették.

Az elkészült szöveggönyvet Beöthy László, az éppen megalakult Király Színház igazgatója nagy örömmel fogadta, és előadásra alkalmasnak találta. Már csak találni kellett valakit, aki a szöveggönyvhöz megírja a hozzá illő sikeres zenét, mely által a darab egy kerek egészet alkothat. Először Sztojanovits Jenő kapta meg a feladatot, akinek korábban bemutatott Csárdás című balettje osztatlan sikert aratott. Sztojanovits viszont túl lassan dolgozott, és az állandó sürgetések hatására végül visszalépett a megbízástól. Ekkor került képbe Szerző1, aki Csipkerózsza című zenés játékával hívta fel magára a szerzők figyelmét. Szerző1 gyorsan

¹ Balassa Imre, *Gál György Sándor: Operák könyve*. Kilencedik kiadás. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1960; Brockhaus Riemann: *Zenei Lexikon*. Szerk. (magyar kiadás): Boronkay Antal. Zeneműkiadó, Budapest, 1983; Pándi Marianne: *Hangversenykalauz*. Zeneműkiadó, Budapest 1972; Wikipédia.

haladt a munkával, az első három dallal pár nap alatt elkészült, de a teljes mű megzenésítése is kevesebb, mint öt hónap alatt kész lett.”²

Mű2

Az egyfelvonásos opera zeneszerzője Szerző4, szövegkönyvének írója Szerző5.

Szerző5, akivel Szerző4 és K. Z. is barátságban volt, 1910-ben írta misztériumjátékát. A művet előbb K. Z.-nek, majd Szerző4-nek ajánlotta fel megzenésítésre. Az opera 1911-ben készült el, bemutatója 1918-ban volt.

A művet táncjátékká újabban például J. T. dolgozta át (2005).

Mű3

Az egyfelvonásos táncjáték zeneszerzője Szerző4, szövegkönyvének írója Szerző5.

A mű3 még 1912-ben jelent meg a Nyugatban, és az író visszaemlékezése szerint a szövegkönyv elkészítésére maga Szerző4 kérte. A zeneszerző 1914 áprilisában kezdte a táncjátékot komponálni; a bemutató 1917-ben volt.

A mű eredeti koreográfiája Z. O. munkája volt.³ Utóbb, már Szerző4 halála után több koreográfus is átdolgozta a művet, vagyis jogutódi engedéllyel új koreográfiát készített.

A műből Szerző4 zenekari szvitet is készített.

Mű4

Az egyfelvonásos táncjáték zeneszerzője Szerző4, szövegkönyvének írója Szerző6.

„Szerző4 1917-ben egy folyóiratban bukkant rá Szerző6 történetére (amely eredetileg egy balett számára készült 1912-ben), és az ezt követő évben írta meg balettjét... A történet elolvasásához képest néhány hónapon belül a kompozíció egyes részletei készen álltak. A tényleges komponálást csak 1918 őszén kezdte meg Szerző4, s bár 1919 májusára befejezte a művet, a hangszereléssel csak 1924-re végzett.”⁴ A bemutató 1924-ben volt.

A mű első magyar koreográfusa M. A. volt (1942). Utóbb, már Szerző4 halála után több koreográfus is átdolgozta a művet, vagyis jogutódi engedéllyel új koreográfiát készített.

A műből Szerző4 zenekari szvitet is készített.

Mű5

Zenekari darab, hat rövid tétel. A művet Szerző4 zongoradarab formájában is közreadta.

2005-ben J. T. táncjátékká átdolgozta – koreográfiát írt hozzá –, nyilván a jogutód engedélyével.

² A Wikipédia vonatkozó cikke.

³ Magyar Színháztörténet 1873–1920: <http://mek.oszk.hu/02000/02065/html/2kotet/9.html#14>.

⁴ A Wikipédia vonatkozó cikke.

II. A válaszok jogi alapjai

A közös művekről

1. Az Sztj. hatályos, a megkeresés tárgyára, a több szerző (szerzőtárs, társszerző) által alkotott közös művekre vonatkozó szabálya így szól:

„Közös művek

5. § (1) Több szerző közös művére, ha annak részei nem használhatók fel önállóan, a szerzői jog együttesen és – kétség esetén – egyenlő arányban illeti meg a szerzőtársakat; a szerzői jog megsértése ellen azonban bármelyik szerzőtárs önállóan is felléphet.

(2) Ha a közös mű részei önállóan is felhasználhatók (összekapcsolt művek), a saját rész tekintetében a szerzői jogok önállóan gyakorolhatók. Az összekapcsolt művekből álló, együtt alkotott közös mű valamely részének más művel való összekapcsolásához az eredeti közös mű valamennyi szerzőjének hozzájárulása szükséges.”

2. A jogszabály idevonatkozó miniszteri indokolása: „A törvény – tekintettel a joggyakorlatban jelentkező gondokra, értelmezési nehézségekre – kiigazítja a többszerzős eredeti művekre vonatkozó szabályozást, meghaladva a szerzőtárs és a társszerző közötti, terminológiai is nehézkes különbségtételt. A törvény a közös műveket aszerint különbözteti meg, hogy részeik önállóan is felhasználhatók-e. A részek szétválaszthatósága az önálló felhasználhatóság előfeltétele, a törvény ezért nem említi meg külön e kritériumot. Az összekapcsolt műveknél önálló, általában különböző műtípusokhoz tartozó – pl. prózai és zenei – részek közös elhatározással történő, új minőséget eredményező összekapcsolásáról van szó. Az ilyen művek is többfélék lehetnek. Előállhatnak egyrészt úgy, hogy egy már meglévő művet foglalnak bele egy közös döntéssel létrejövő új műbe (ennek jellegzetes példája a versek megzenésítése); megszülethetnek másrészt úgy is, hogy a mű részeit egymásra tekintettel, együttesen hozzák létre (amikor pl. a slágerek szövegét és dallamát egyszerre, egymással együttműködve alkotják meg a szövegírók és a zeneszerzők). Ez utóbbi csoportnál méltánytalan volna, ha a már sikeres közös műből a saját részt a szerző a társa hozzájárulása nélkül más szerző művéhez kapcsolhatná (5. §).”

3. Az Sztj. 5. § (2) bekezdésének körében a törvény hatálybalépése óta nincs közzétett magyar bírósági döntés.

4. Több szerző közös műve (Sztj. 5. §) a létrehozatalra irányuló egyetértő, közös szerzői szándék eredménye. (Az Sztj. Indokolása: „közös döntés”.) A részek egymást kiegészítik, erősítik, értelmezik.

Az *átdolgozásnak*⁵ is több szerzője van, de az átdolgozásnál a származékos mű szerzője egy előzetesen már meglévő műre úgy épít rá egy másik művet, hogy annak létrehozása eredményeképpen ahhoz nemcsak újabb egyéni, eredeti vonásokat ad, hanem az előzetesen meglévő mű jellemzői is szükségszerűen módosulnak. Az ilyen „ráépítéshez” az előzetesen meglévő mű szerzőjének engedélye szükséges. Amennyiben csak megváltoztatják a művet, de ahhoz új, egyéni, eredeti vonásokat nem tesznek hozzá, nem átdolgozásról van szó, hanem a mű jogosulatlan megváltoztatásáról, ami – ha a mű lényegi (egyéni, eredeti) vonásait érinti – a mű integritásának megsértése (Szjt. 13. §).

A közös mű és az átdolgozás közötti fő különbség tehát abban áll, hogy egyrészt az utóbbinál az előzetesen meglévő mű jellemzői is szükségszerűen módosulnak, míg a közös műnél az előzetesen meglévő elemeknél nem; másrészt „közös mű csak maguknak az élő szerzőknek a döntése alapján születhet. Így aztán ha a szerző már nem él, az első elkülönítő ismerv hiányában is csak átdolgozásról, nem pedig közös műről van szó. Például vers megzenésítése, regény színre vitele, zenéhez koreográfia írása.

Az átdolgozott mű felhasználásához (például előadásához) az eredeti mű védettségének fennálltaig az eredeti szerző, illetve jogutódja és az átdolgozó, illetve jogutódja engedélye is szükséges; ennek lejártá után csak az átdolgozóé, illetve az ő jogutódjáé. Ezt fejezi ki az Szjt. azon fordulata, hogy az átdolgozást az eredeti mű szerzőjét megillető jog sérelme nélkül illeti meg – a védelem feltételeinek meglétében – szerzői jogi védelem.

5. Az Szjt. 5. §-a mindkét bekezdésének szabályait egy azonos cím alatt állapítja meg. Az első bekezdés egyetlen és a második bekezdés mindkét mondatában a „mű”-nek a „közös” szó a jelzője. Ezután a (2) bekezdés mindkét mondatában a „közös” mű mellett további jelzőként ez szerepel: „összekapcsolt”. Végül a (2) bekezdés második mondatában a „közös” és az „összekapcsolt” jelzőhöz társul az „együtt alkotott” kifejezés is.

Mindebből nyelvtani-logikai alapon (lásd: főszabály–kivétel-viszony, az általánostól a különös felé haladás) az következik, hogy a „közös” műveknek két típusa van: az (1) illetve a (2) bekezdésben leírtak. A (2) bekezdésben leírt művek is közös művek, ezek az „összekapcsolt közös művek” altípusába tartoznak. Ezen belül van egy al-csoport, az „együtt alkotott összekapcsolt közös mű”.

⁵ Szjt. 4. § (2): „Szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.” 29. § „A szerző kizárólagos joga, hogy a művet átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadí, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”

6. A tartalmi elemzés is azt mutatja, hogy a közös, vagyis a létrehozatalra irányuló egyetértő, közös alkotói szándék eredményeként született műnek két típusa van (és a második típuson belül létezik egy altípus).⁶

Az 5. § (1) bekezdésében leírt közös mű külön-külön fel nem használható műrészekből áll, egységbe forr. Tipikusan, de nem feltétlenül azonos műfajban születik (zene, próza, vers, tudományos közlemény). Előfordulhat az is, hogy a zenét és a szöveget is többen jegyzik – például a mai könnyűzenében. Általában nem azonosítható, hogy szerzői közül ki melyik részletet alkotta. A zenés színpadi művek soha nem esnek ebbe a kategóriába, hiszen ennek kizárásához elég a részek önálló felhasználhatóságának elvi lehetősége.

Az 5. § (2) bekezdésében leírt közös művek részei külön-külön is felhasználhatóak – „összekapcsolt közös művek”. Ezeknél a műveknél nem az alkotás folyamata együttes, hanem az alkotóknak az egyébként önállóan létező és felhasználható művek alkotói összekapcsolására, és ezúton közös értékesítésre irányuló szándéka közös. Ez arra irányul, hogy már kész művüket (ez készülhetett más célra vagy eleve arra, hogy majd egy közös mű része legyen) egy más kész műhöz – esetleg utóbb e célból készülő műhöz – egy más műfajú művé kapcsolják össze (például: megzenésített vers). A külön felhasználhatóságból ered, hogy e művek részei külön-külön felhasználását, előadását a szerzők külön-külön engedélyezhetik.

Az *összekapcsolt mű alapeseteként* a törvény az 5. § (2) bekezdésében az *első mondatban* olyan művekről beszél, amelyeknél a részek általában nem egyszerre készülnek, de ha mégis, akkor párhuzamosan, de nem egymásra tekintettel, nem közös ihlettel. Ilyen a már említett példa, amikor az előzetesen meglévő vers szerzője saját elhatározásból engedélyezi annak megzenésítését. De tipikusan ilyen művek a librettó, dalszöveg és zene összekapcsolásával születő zenés színpadi művek is. Ilyenek a hagyományos könnyűzenei slágerek is. A (2) bekezdésben a *második mondatban* a törvény meghatározza egy speciális, összekapcsolt közös mű altípusát is: ennél a mű részei *egyszerre, egymásra tekintettel készülnek*. (*Együtt alkotott összekapcsolt közös mű.*) Az ilyen módon való alkotás gyakori a mai könnyűze-

⁶ Szakirodalmi források: Gyertyánfy Péter: Többszerzős művek. Magyar Jog, 34. évf. 6. sz., 1987, p. 147; Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a szerzők személye; a többszerzős művek. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 2. sz., 2013. április; Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. 3. kiadás. Walters Kluwer Kiadó, Budapest, 2014; Schwertzer Nikolett Beatrix: A zeneművek szerzői jogi szabályozása egy zeneszerző szemszögéből. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 3. sz., 2014. június; Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Kiadó, Budapest, 2015; Grad-Gyenge Anikó: A védelmi idő-irányelv módosításáról szóló szabályok átültetése a magyar jogba. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 4. sz., 2012. augusztus, p. 17.

nében.⁷ E művek részei (tehát az összekapcsolás tárgyát képező művek) külön-külön felhasználását, előadását, átdolgozását a szerzők ugyanúgy, mint az alapesetben, külön-külön engedélyezhetik, de a részeket újabb más művel csak az eredeti szerzőtárs hozzájárulásával lehet összekapcsolni.

A közös műveknél sem lehet szem elől téveszteni, hogy szerzőnek csak valamely gondolatsor egyéni kifejezőjét lehet tekinteni.

7. Így az összekapcsolt közös mű (akár az altípusba, akár a főtípusba tartozik) *egésze* újabb előadásához, más felhasználásához mindenféle összekapcsolt közös mű esetén minden rész minden szerzőjének (jogutódjának) engedélye szükséges. Jogsértés esetén viszont a mű bármelyik szerzője önállóan is felléphet (ez érvényes általában is minden közös műre).

A mű *egyes részeinek* más közös mű céljára más művel való összekapcsolásához (a szerző halála után: az átdolgozás jogutód általi engedélyezéséhez) csak akkor van szükség minden rész minden szerzőjének (jogutódjának) engedélyére, ha az 5. § (2) bek. 2. mondatban meghatározott, együtt alkotott közös műről van szó.

8. A helyzet jobb megértéséhez hasznos lehet egy jogtörténeti visszatekintés is. Hatályos törvényünk előtti szerzői jogunk még ismerte a „szerzőtársak” és a „társszerzők” közötti megkülönböztetést (1969. évi III. tv. 5. §):

„(1) Több szerző közös művére, ha azt nem lehet önálló részekre szétválasztani, a szerzői jog a szerzőtársakat együttesen és – kétség esetében – egyenlő arányban illeti meg; a szerzői jog megsértése ellen bármelyik szerzőtárs önállóan is felléphet.

(2) Ha a közös mű részei a mű sérelme nélkül szétválaszthatók, a társszerzőket az egyes részekre önálló szerzői jog illeti.”

Az 1969. évi III. tv. évtizedeken át mérvadó kommentárja szerint a szerzőtársas közös műben „esetleg meghatározhatóak azok az adalékok, amelyeket az egyik vagy a másik szerző nyújtott, az eredmény azonban nem több önálló rész együttese, hanem az adalékok az alkotó folyamat eredményeképpen elvesztik önállóságukat.... Ennek gyakorlati követke-

⁷ Egy perben a tanúk így írták le az alkotás folyamatát: „Az című dalt a közös jogkezelő szervezet nyilvántartása szerint zeneszerzőként FM, szövegíróként a felperes szerezte. A peres eljárásban tanúként meghallgatott HP előadása szerint ő a ... zenekar dala, az ... című mű hangszerelője volt. Ez a dal is úgy született, mint más esetben is. A zenei alapötleteket, a harmóniát, és az énekhez kapcsolódó dallamot a zenekar egyik gitárosa, FM készítette, a dalszöveget, mint minden más esetben is, a felperes. A zenekari próbákon, ahol a tanú a hangszerelésben működött közre, az eredeti zenei anyag is változott, csiszolódott, és a szöveges rész is. Ennek ellenére a dal lényegében ugyanaz maradt a hangszerelés után is, mint ahogyan eredetileg megszületett. Lényegében a zenekar valamennyi tagja hozzájárult a végleges forma elkészültéhez, bár szerzői jogi szempontból az nem tekinthető hozzájárulásnak a mű alkotása szempontjából.” Itt tehát a többiek közreműködése nem érte el az egyéni, eredeti alkotás szintjét, az összekapcsolt közös mű szerzői maradtak az eredeti zeneszerző és a szövegíró. Főv. Bíróság 8.P.632410/2004/30.2006. november 22.

ménye, hogy a művel a szerzőtársak csak együttesen rendelkezhetnek.”⁸ Társszerzők esetében „a mű közös, tehát többek alkotása, de azt a mű sérelme nélkül önálló részekre szét lehet választani.”⁹

9. Az előző pontban hivatkozott Bernárd–Tímár-mű a jogalkotó által nyitva hagyott kérdésként azonosította azt a problémát, hogy mikor választható el valamelyik társszerző része „a mű sérelme nélkül”, vagyis az elválasztható részre adhat-e annak a szerzője, és milyen felhasználásra, külön felhasználási engedélyt? Felidézi egyrészt a P.I. 3955/1933-as kúriai döntést („a megzenésített költeményt szerzője másnak megzenésítés végett nem adhatja át”), másrészt a Legf. Bír. Pf.II.22502/1955. sz. ítéletet is („A korábban megbukott operett zenéjét a zeneszerző a librettista hozzájárulása nélkül újabb operetthez felhasználhatja”).

Így foglalt állást: „A közös művet a társszerzők részének önálló felhasználása akkor nem sérti, ha ez a felhasználás más síkon történik, mint amilyen eredmény létrehozására a társszerzők annak idején összeálltak. ... nem látjuk megengedhetőnek a társszerző hozzájárulása nélkül, hogy a balettzenéhez más szöveget készítsenek...” (92. o.).

10. Az 1974–75-ös években a Legfelsőbb Bíróság a János vitéz- és a Sybill-ügyben úgy foglalt állást, hogy „...a dalmű mint színpadi alkotás szétválaszthatósága megítélésénél az a döntő, hogy a szerzők szellemi alkotásai egymással szorosan, elválaszthatatlanul összefüggnek-e. Ennek megítélése során helytelen lenne kizárólag abból kiindulni, hogy a különböző szerzők alkotásai egyidejűleg keletkeztek-e, vagy hogy azok külön előadhatók-e és kiadhatók-e. A perbeli mű ilyen egységként vált a nemzeti kultúra részévé, benne az egésznek és a résznek oly szoros összetartozása ismerhető fel, amely lehetetlenné teszi részeinek a mű sérelme nélküli szétválasztását.”¹⁰

Ezután, az 1978. évi 27. tvr.-rel a régi Szjt 5. § (2) bekezdésében a „Ha a közös mű részei a mű sérelme nélkül szétválaszthatók...” fordulat helyébe a „Ha a közös mű önálló művekre szétválasztható” szöveg lépett. Ezzel a társszerző fogalma egyértelműen minősíthetővé vált; az elválaszthatóság objektív kategória lett.

11. Az előző három pontban leírt jogtörténeti ismertetésből az következik, hogy a jogalkotó végül 1999-ben

- változatlanul hagyta a közös műnek és két típusának fogalmát; de
- a „szétválaszthatóság” helyébe az ugyancsak objektív „önálló felhasználhatóságot” tette.

⁸ Benárd Aurél, Timár István: A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 91.

⁹ Benárd, Timár: i. m. (8), p. 92.

¹⁰ LB Pf.III.21027/1974, BH1975/9.411.

Vagyis meghaladja és továbbra is jogi jelentőség nélkülinek tartja azokat a kulturális, közfelfogásbeli tényezőket, amelyeket a 10. pontban idézett János vitéz- és Sybill-ítéletben a korábbi törvényszöveg alapján a Legfelső Bíróság megfogalmazott;

- változatlanul hagyja a szerző jogát arra, hogy az önállóan felhasználható műrészsre önállóan gyakorolhassa szerzői engedélyezési jogát, akár „a felhasználás azonos síkján” is – ellentétben a Bernárd–Tímár-mű 9. pontban idézett, a korábbi jog alapján kialakított álláspontjával;
- bevezet azonban egy korlátozást: a más művel való összekapcsolásra az önállóan felhasználható rész szerzője sem adhat önállóan engedélyt, ha a művet együtt, vagyis közös ihlettel alkották;
- mellőzi a nehézkes, erőltetett terminológiai különbségtételt a „szerzőtárs” és „társ-szerző” között. Az Szjt. 5. § (1) bekezdése a közös mű szerzőit „szerzőtársakként” említi, (2) bekezdése pedig „valamennyi szerző”-ről szól. Nyilvánvaló, hogy ezek is „szerzőtársak”.

A koreográfiáról

12. A magyar jogban a szerzői jogi védelem feltétele, hogy a mű egyrészt az irodalom, a tudomány vagy a művészet körébe tartozzon [a típusokra az Szjt. 1. § (2) bekezdése példalózó felsorolást ad], másrészt, hogy annak a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege legyen.

A *koreográfia*, akár önállóan, akár mint az Szjt. 1. § (2) bekezdésben felsorolt táncjáték azonosítható része, ugyanúgy, mint az ott felsorolt pantomim is, megfelel ennek. (Lásd még: SZJSZT-16/2014 – „Balettprodukció és irodalmi mű viszonya”, SZJSZT-20/2011 – „A vágy villamosa ügy” az egész közös mű problematikájához is.) Igaz ez a koreográfiai jelekkel vagy mozgóképfelvétellel nem rögzített koreográfiára is. A szerzői jogi védelemnek ugyanis nem feltétele a rögzítettség [a törvény példalózó felsorolása a „nyilvánosan tartott beszédet” is említi *b)* alpontjában]. Az a lényeg, hogy a mű mások számára felfogható, megismerhető, *ismételten azonosítható* legyen. A rögzítettség csak mint a bizonyítást megkönnyítő eszköz fontos.

Alkalmazva a közös művekről a 4., 5. és 6. pontban elmondottakat, megállapítható, hogy a koreográfiát magának a szerzőnek az engedélyével valamely meglévő zenéhez kapcsolva összekapcsolt közös mű jön létre. Elvileg elképzelhető akár „együtt alkotott összekapcsolt közös mű” születése is. Ha a szerző halála után készítenek a zenéhez koreográfiát a jogutód engedélyével, átdolgozás születik.

A védelmi időről

13. Az Sztj. szabálya a több szerző, szerzőtárs, társszerző¹¹ által alkotott közös művek védelmi idejére:

„31. § (1) A szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben.

(2) A hetvenéves védelmi időt a szerző halálát követő év első napjától, közös művek esetében az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.”

Az Sztj. 31. § (2) bekezdésében a 2013. november 1-i, a 2013. évi XVI. törvénnyel való módosításáig a „közös művek” kifejezés helyén még a „szerzőtársak” szó állt. Még korábban, az 1969. évi III. tv. még így szólt: „15. § (2) Az ötven éves védelmi időt a szerző halálát követő év első napjától, szerzőtársak [5. § (1) bek.] esetében az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.”

14. A miniszteri indokolás az 1999. évi LXXVI. tv. 31. § (2) bekezdéséhez: „A szerzőtársak által alkotott mű védelmi idejének szabályozását a törvény 5. §-a tölti ki – megváltozott – tartalommal.”

A 2013-as módosítás miniszteri indokolása: „A módosítás a 2011/77/EU irányelv átültetésével összefüggésben végzi el az Sztj. technikai jellegű kiigazítását. Az irányelv [1. cikk 1. pont] oly módon egységesíti a – magyar szabályozásban közös műveknek minősülő – több szerzős szöveges zeneművek védelmi idejének számítását az Európai Unióban, hogy a számítás kezdő időpontjaként az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napját határozza meg.

Az Sztj. az irányelvben foglalt rendelkezésnek változtatások nélkül is megfelel, indokolt azonban egyértelműsíteni, hogy az Sztj. 5. § (2) bekezdése alá tartozó esetekben is – ahol az Sztj. nem használja a szerzőtársak meghatározást – az Sztj. 31. § (2) bekezdése szerint kell számítani a védelmi időt, azaz az Sztj. 5. § (1) és (2) bekezdése alá eső esetekben egyaránt az utoljára elhunyt szerző halálát követő hetven évig tart a védelmi idő. A törvény ennek érdekében az Sztj. védelmi idő-számítással kapcsolatos 31. § (2) bekezdésében a ’szerzőtársak’ kifejezést a ’közös művek’ kifejezéssel váltja fel.”

15. Az Sztj. 31. §-ának (2) bekezdése ma már nyelvileg is egyértelműen *mindenfajta* közös műre vonatkozik. A közös mű fogalmát az Sztj. „Közös művek” szövegközi címszó alatt határozza meg az 5. § két bekezdésében, a „közös művön” belül további alcsoportokat alkotva.

¹¹ A kifejezés használatát az indokolja, hogy a közös mű olyan időben keletkezhetett, amikor a régi Sztj. még használta a társszerző fogalmát.

Az előző pontban idézett miniszteri előterjesztés mutatja azt a kifejezetten jogalkotói szándékot, hogy ez a sajátos védelmiidő-számítás az „összekapcsolt közös művekre” is vonatkozzon, mégpedig annak mind a fő-, mind az altípusára, azaz minden közös műre alkalmazni kell, függetlenül attól, hogy az közös ihletésű, együttesen alkotott-e. Az indokolás azt is jelzi, hogy már 1999-ben megtörtént az érdemi változtatás az 5. § (2) bekezdés alá eső közös művek védelmi idejét illetően: ezek azóta osztják az (1) bekezdés alá eső közös művek sorsát.

Az európai uniós jogról

16. A megkeresés hivatkozik az Európai Unió védelmiidő-irányelvére is. Ez az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 12-i 2006/116/EK irányelve a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről, amelyet az Európai Parlament és a Tanács 2011/77/EU irányelve módosított. (A továbbiakban: védelmiidő-irányelv.) A megkeresésben feltett kérdések tárgyában az irányelv így szól:

„1. cikk (2) bekezdés Amennyiben egy művön fennálló szerzői jog több szerzőtársat illet, az (1) bekezdésben meghatározott védelmi időt az utoljára elhunyt szerző halálától kell számítani.”

17. A védelmiidő-irányelv magyar joggyakorlatra vonatkozó hatásának megértéséhez figyelembe kell venni a következőket. (Itt és a következő két pontban a 6. lábjegyzetben hivatkozott Nagykommentár álláspontját összegezzük.¹²)

A szerzők és a szerzői joghoz kapcsolódó egyéb jogosultak vagyoni, erkölcsi jogaira az Európai Unióban lényegében a tagállamok belső szuverén anyagi és eljárási jogi szabályai az irányadók. Nincs európai uniós szerzői jogi rendelet, vagyis a tagállamok jogalanyaira közvetlenül kötelező európai uniós szerzői jog, „szerzői jogcím” – ellentétben a rokon területtel, az iparjogvédelemmel –, eltekintve a szellemi tulajdon-jogot sértő árukra nézve alkalmazható vámfelügyeleti intézkedéseket szabályozó rendeletektől. A magyar jogalkotást, az Szjt.-t, azonban tartalmilag meghatározzák az EU szerzői jogi irányelvei. Ezek egyrészt összhangban állnak a szerzői jogra vonatkozó nemzetközi egyezményekkel (ilyenek elsősorban a Berni Unió Egyezmény, az ún. TRIPS és az ún. WIPO-egyezmények), másrészt gyakorlatiasan átültetik azokat az európai régióra. Címzettjük és kötelezettjük a tagállam. Szabályaik – kifejezett ellentétes kikötés híján – csak a szerzői jog adott területére vonatkoznak, tehát nem horizontális hatályúak.

Ez az európai uniós szabályozás nem átfogó, hanem csak foltszerű, töredékes. Nincs európai uniós szabályozás például a személyhez fűződő jogokról, de arról sem, hogy mi a „szerzői mű”, a „közös mű”, ki a „szerzőtárs”.

¹² A hivatkozott részek szerzője is a jelen szakvélemény írója.

A tíz szerzői jogi irányelv (és egy ajánlás) szabályaira közvetlenül nem hivatkozhatnak a magyarországi jogalanyok más jogalanyokkal szemben fennálló horizontális jogviszonyukban, azaz nincs közvetlen irányelvi jogalkalmazás. Egy szerzői jogi irányelv hibás magyar átültetésének megállapítása azzal jár, hogy a magyar jogalkotónak helyesbítenie kell. (Itt el kell tekintenünk attól, hogy milyen esetekben lehet kártérítési igényt érvényesíteni az állammal szemben a hibás átültetés miatt.)

18. Az átültetés helyességét az úgynevezett előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének eszközével mégis a konkrét jogvitákban is kérdésessé lehet tenni.

19. A védelmi idő-irányelv szabályai a vizsgált kérdésben:

„1. cikk

A szerzői jogok védelmi ideje

(1) A Berni Egyezmény 2. cikke értelmében vett irodalmi és művészeti művek a szerző életében és a halálától számított 70 éven át részesülnek szerzői jogi védelemben, attól az időponttól függetlenül, amikor a művet jogszerűen nyilvánosságra hozták.

(2) Amennyiben egy művön fennálló szerzői jog több szerzőtársat illet, az (1) bekezdésben meghatározott védelmi időt az utoljára elhunyt szerző halálától kell számítani.

(7) A szöveggel rendelkező zeneművek védelmi ideje a következő személyek közül utoljára elhunyt személy halálától számított 70 év, függetlenül attól, hogy azok szerzőtársként vannak-e feltüntetve: a zenemű szövegének írója és zenéjének szerzője, amennyiben mindkettő kifejezetten az adott szöveggel rendelkező zeneműhöz készült.”

A (7) bekezdést a 2011/77/EU módosító irányelv iktatta be. Ennek indokait az alábbi preambulumbekkezdések adják (a második bekezdésre nincs speciális preambulumbekkezdés):

„(18) Egyes tagállamokban a szöveggel rendelkező zeneműveknek az utoljára elhunyt szerző halálától számított, egységes védelmi időt adnak, míg más tagállamokban külön védelmi idő vonatkozik a zenére és a szövegre. A szöveggel rendelkező zeneműveket túlnyomórészt közösen szerzik. Egy opera például gyakran egy szövegíró és egy zeneszerző műve. Sőt, az olyan zenei műfajok esetében, mint a jazz, rock és pop, az alkotás folyamatát gyakran közös munka jellemzi.

(19) Következésképpen, az olyan szöveggel rendelkező zeneművek tekintetében, amelyek szövegét és zenéjét együttes használatra szerezték, a védelmi idő harmonizálása nem teljes, és ez akadályt jelent az áruk és olyan szolgáltatások szabad mozgása számára, mint például a határokon átnyúló közös jogkezelési szolgáltatások. Az ilyen akadályok elhárítása érdekében az ezen irányelv tag-

állami átültetése határidejének időpontjában védelem alatt álló minden ilyen alkotást valamennyi tagállamban ugyanazon harmonizált védelmi időnek kell megilletnie.”

20. Az 1. cikk (1), (2) és (7) bekezdésének nyelvi és logikai értelmezése – figyelembe véve az előző pontban idézett preambulumbekkezdéseket is – azt mutatja, hogy a szöveges zeneművek, például az operett, opera esetében akkor is a mű utoljára elhalt szerzője halálától kell számítani a védelmi időt, ha az ilyen mű az adott tagállam jogában esetleg nem minősülne az irányelv (2) bekezdése szerinti – a magyar hivatalos fordítás szerint – szerzőtársas műnek. A (19) preambulumbekkezdés például „együttes használatra szerzett szövegről és zenéről” beszél, ami a magyar összekapcsolt mű fogalmának (2000. január 1. előtt: „társ szerzős műnek”) felel meg.

21. Ugyancsak igazolja ezt a védelmiidő-irányelv szóban forgó szakaszainak történeti és a tagállamok belső jogára is kiterjedő elemzése.

Az 1. cikk (2) bekezdése a nemzetközi szerzői jogi védelem sarokkövének számító Berni Unió Egyezmény (1967/71) 7bis cikk (2) bekezdésén alapul. A tartalmilag azonos szabályban a BUE angol szövegében „*joint works*”, francia szövegében „*lorsque le droit d’auteur appartient en commun aux collaborateurs d’une oeuvre...*” áll, ugyanúgy mint a védelmiidő-irányelvben. Ezeknek a fogalmaknak a jelentése nem azonos az egyes EU-tagállamokban. Ez az irányelv több más olyan fogalmat is használ (anonim mű, „disclosing of identity”, a halál ténye és időpontja stb.), amelyet nem határoz meg pontosabban. Ezek közül többenél jelentős eltérések vannak a tagállami jogokban. Értelmezésük az irányelv átültetése után az egyes tagállamokban a saját tagállami fogalomrendszer szerint történik. A jogszabályi jogharmonizáció tehát itt igencsak közelítő.

A „*joint works*”, illetve a francia szövegben a „*lorsque le droit d’auteur appartient en commun aux collaborateurs d’une oeuvre...*” kifejezésnek az angol, a német¹³ és az osztrák jogban például a magyar Szjt. 5. § (1) bekezdésében leírt „önállóan fel nem használható” műrészekből álló közös művekkel azonos tartalom felel meg. Ez a közös mű szűkebb koncepciója. A francia¹⁴ és a belga jogban viszont a tartalom ennél szélesebb: az ilyen mű létrejöttéhez elegendő valamilyen közös ellenőrzés a mű felett, és idetartoznak a zenés színpadi művek is. Ez a közös mű szélesebb koncepciója;¹⁵ ott erre alkalmazzák a védelmiidő-irányelv 1. cikk (2) bekezdésének megfelelő szabályt. A fogalom tartalmát illetően ugyanez a helyzet a spanyol és a portugál jogban (vagyis nincs jelentősége a szétválaszthatóságnak),

¹³ Urheberrechtsgesetz, § 8, Abs.1. Schricker, G.: Urheberrecht. Kommentar Beck’sche Verl. München 1987, S. 210–212.

¹⁴ Code de la propriété Intellectuelle, L. 113-2; André Lucas, Henri-Jacques Lucas: Traité de la propriété littéraire et artistique, 2e ed. Litec, Paris, 2001, p.159–165.

¹⁵ Michel M. Walter, Silke von Lewinski (ed.): European Copyright Law. Oxford University Press, London, 2010, 8.1.39–44. p. 528–529.

azonban a közös mű sajátos védelmiidő-számítási szabálya 2011-ig kifejezett külön előírás folytán mégsem vonatkozott a közös mű szélesebb fogalmára. Ezzel megint csak ellentétben az olasz jogban, jóllehet a közös mű szűkebb koncepciója érvényes, egy külön szabály már a 2011-es védelmiidő-irányelv előtt kiterjesztette az utolsónak elhalt szerző halálától való számítási módot a színpadi, zenés színpadi és a koreográfiai művekre is.¹⁶

A szakirodalom már korábban is rámutatott, hogy az a tény, hogy a közös mű fogalma tagállamonként mást és mást takar, ahhoz vezetett, hogy a 2006-os európai uniós védelmiidő-jogharmonizáció elégtelen volt. Jóllehet felvetődött az is, hogy harmonizálják a mű és a szerzőség fogalmát is,¹⁷ de végül a Bizottság 2008 április 4-én COM(2008)464/3. iratával csupán azt a szöveget javasolta a Tanácsnak, ami aztán a 2011-es módosítás folytán a mai (7) bekezdés lett.

22. A magyar Szjt. 5. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott művek mind „szerzőtársas művek” a védelmiidő-irányelv 1. cikk (2) bekezdése szempontjából. A magyar jog számára így – ugyanúgy, mint a francia és a belga jog számára, lásd az előző pontunk harmadik bekezdését – az 1. cikk (7) bekezdésének nincs jelentősége. Az, hogy az utolsónak elhalt szerző halálától való számítási módot alkalmazzuk minden összetett közös műre [Szjt. (2) bek. alá eső művek] és különösen a zenés színpadi művekre, éppen úgy összhangban van a közösségi joggal, mint például a francia és a belga jog, amely ugyancsak a közös mű szélesebb fogalmának alapján áll.

III. Szakértői válaszok a megkeresés kérdéseire

Az 1. és a 2. kérdésre: 1. Valamennyi színpadra szánt mű (zenedrámai és balettprodukció), ahol a zenét, a szöveget (librettót) és a mű cselekményét (szüzsé) más-más szerző alkotta, az Szjt. 5. § (2) bekezdése szerinti összekapcsolt műnek minősül-e?

2. Amennyiben az 1. kérdésre adott válasz nemleges, úgy milyen szempontok szerint különböztethetők meg az összekapcsoltnak és a „nem összekapcsoltnak” minősített művek a színpadra szánt művek esetében? (Másképp fogalmazva: létrehozható-e két tetszőleges mű összekapcsolásával olyan színpadi mű, amely nem minősül az Szjt. szerinti összekapcsolt műnek?)

A színpadra szánt mű (zenedrámai és balettprodukció), ahol a zenét, illetve a szöveget más-más szerző alkotta, akkor összekapcsolt mű az Szjt. 5. § (2) bekezdése szerint, ha az maguknak az élő szerzőknek a közös elhatározása, döntése alapján jön létre. Ha viszont a szerző már nem él, csak átdolgozásról, nem pedig közös műről van szó. (Részletesen lásd erről a II/4. pontunk harmadik bekezdését és a 6. pontot.)

Így természetesen (a megfelelő szerzői-jogutódi engedélyekkel) létrehozható két tetszőleges mű összekapcsolásával olyan színpadi mű is, amely nem minősül az Szjt. szerinti ösz-

¹⁶ Walter, Lewinski: i. m. (15), 8.1.39–44, p. 528–529.

¹⁷ Walter, Lewinski: i. m. (15), 8.1.46, p. 530.

szekapcsolt műnek – ez az átdolgozás. Ilyenek például a Mű2 és a Mű4 Szerző4 halála után keletkezett, a jogutódjai által engedélyezett, színpadra koreografált változatai.

Megjegyzendő, hogy a szövegkönyvet idegen szóval gyakran librettónak nevezik; a mű cselekménye, tartalma – idegen szóval: szüzskéje – csak kifejtett és ismételt azonosítható egyéni, eredeti formájában szerzői mű.

A 3. kérdésre: A 2. kérdéshez kapcsolódóan: *pusztán formális jogi, avagy zene- és színházművészeti, -tudományi vagy -történeti kérdés annak eldöntése, hogy a két vagy több mű összekapcsolásából keletkezett, színpadra szánt mű összekapcsolt műnek minősül? (Másképp fogalmazva: van-e jelentősége a mű keletkezésének, a szerzők egymásra hatásának, a szerzők egymás mellett való alkotásának, egymás tevékenységéről való tudomásának a kérdés eldöntésében, vagy elegendő a művek összepárosításának a ténye?)*

A magyar jog az összekapcsolt művé minősítéshez egyrészt magát a más művé összekapcsolás tényét, másrészt annak a közös szerzői szándéknak a meglétét kívánja meg, ami a közös értékesítésre irányul. Az a mű, amelyet összekapcsolnak egy másikkal, készülhetett más célra vagy eleve arra, hogy majd egy más műfajú közös mű része legyen. (Lásd ennek részletes jogi kifejtését a II/2–6. pontban.)

Az összekapcsolt közös műnek minősítés tehát nem művészeti, tudományos vagy elméleti kérdés. Az összekapcsolás megvalósult szándékára is tények, adott esetben történeti tények – például az előadásra való jogszerű benyújtás, jogszerű előadás vagy kiadás – alapján lehet következtetni.

„A szerzők egymásra hatása”, „egymás tevékenységéről való tudomása” az összekapcsolt műveknél is különböző szintű, erejű lehet. Lényeges, hogy az ilyen műveknél az előzetesen meglévő mű egyéni, eredeti vonásai nem módosulnak, hanem azokat a kapcsolt mű csak értelmezi az új műfajú közös mű számára. (A részletekről lásd a II/4. pontot.)

A 4. kérdésre: *Amennyiben az 1. kérdésre adott válasz igen, abban az esetben úgy kell-e értelmezni az Sztj. 31. § (2) bekezdésében megfogalmazott, a védelmi időre vonatkozó rendelkezést, mint amely egyaránt érvényes a szerzőtársak közösen alkotott (valódi közös) művére és az önálló szerzők összekapcsolt művére?*

Az 1. kérdésre adott szakértői válaszuk nem igenlő, hanem kifejti, hogy az a zenés színpadi mű, amelynek a zenéjét, illetve a szövegét más-más szerző alkotta, fogalmilag lehet vagy összekapcsolt közös mű, vagy (az egyik szerző halála után) átdolgozás. Nem helyes az a kérdésbe foglalt állítás sem, hogy a magyar jog fogalmi rendszerében az „önálló szerzők összekapcsolt művei” ne lennének „valódi” közös művek. Valamennyi közös mű a létrehozatalra irányuló egyetértő, közös szerzői szándék eredménye. A részek egymást kiegészítik, erősítik, értelmezik.

Kimutattuk nyelvtani-logikai, tartalmi és történeti elemzéssel a szakvélemény II. részében az 5–11. pontban, hogy a közös műveknek két altípusuk van. Ezek egyrészt az Sztj. 5. §

(1) bekezdésében leírt, külön-külön fel nem használható részekből álló, másrészt a (2) bekezdésében meghatározott, külön-külön is felhasználható részekből álló („összekapcsolt”) közös művek. A szerzőt itt megjelölő terminológiának nincs jelentősége. Az Szjt. 5. § (1) bekezdése a közös mű szerzőit „szerzőtársakként” említi, a (2) bekezdése pedig „valamennyi szerző”-ről szól. Nyilvánvaló, hogy ezek is „szerzőtársak”.

Az Szjt. 31. § (2) bekezdésében megfogalmazott szabály a közös művek védelmi idejének számítási módjáról egyaránt vonatkozik a külön-külön fel nem használható részekből álló [5. § 1 (bek.)] és a külön-külön is felhasználható részekből álló („összekapcsolt”) [5. § (2) bek.] közös művekre is. Ezt a II/13–15. pontban jogtörténeti, nyelvtani-logikai és a jogalkalmazó szándékát feltáró elemzésekkel is igazoltuk. Mindez összhangban van Magyarország európai uniós jogharmonizációs kötelezettségeivel is (I. II/16–23.pont, „védelmi idő-irányelv”).

Az 5. kérdésre: A 4. kérdéshez kapcsolódóan: amennyiben valamennyi több, önálló szerzővel bíró, színpadra szánt mű összekapcsolt műnek minősül, úgy van-e jogi jelentősége annak, hogy a szerzők egymás tevékenységéről tudva, azt ismerve alkották meg a saját műveiket (ihletődtek), vagy önálló szerzőként önállóan alkották meg saját műveiket, amelyek később kerültek összekapcsolásra?

Amint az 1–2. kérdésre adott válaszukból kitűnik, nem valamennyi több, önálló szerzővel bíró, színpadra alkotott mű „összekapcsolt mű”. Hogy valami közös mű-e, a válasz első bekezdésének ismérvei szerint dől el. Az, hogy valami a közös művön belül összekapcsolt közös mű-e, a 3. kérdésre adott válasz szerinti ismérvek meglététől függ; lásd különösen annak utolsó bekezdését.

A 6. kérdésre: A Szerzői Jogi Szakértő Testület által kialakított álláspont (1–4. kérdésre adott válasz) alapján, a jelen megkeresésben megjelölt művek közös (összekapcsolt) műnek minősülnek-e, illetve hogyan alakulnak a szerzők védelmi idői az egyes művek kapcsán?

A Mű1 daljáték összekapcsolt közös szerzői mű. A hetvenéves szerzői jogi védelmi időt az utoljára elhunyt szerzőtárs, Szerző3 1957-ben történt halálát követő év január 1-jétől kell számítani. A védelmi idő így 2027. december 31-én jár le.

A Mű2 opera összekapcsolt közös szerzői mű. A hetvenéves szerzői jogi védelmi időt az utoljára elhunyt szerzőtárs, Szerző5 1949-ben történt halálát követő év január 1-jétől kell számítani. A védelmi idő így 2019. december 31-én jár le.

A Mű3 táncjáték összekapcsolt közös szerzői mű. A hetvenéves szerzői jogi védelmi időt az utoljára elhunyt szerzőtárs, Szerző5 1949-ben történt halálát követő év január 1-jétől kell számítani. A védelmi idő így 2019. december 31-én jár le.

A Mű4 táncjáték összekapcsolt közös szerzői mű. A hetvenéves szerzői jogi védelmi időt az utoljára elhunyt szerzőtárs, Szerző6 1974-ben történt halálát követő év január 1-jétől kell számítani. A védelmi idő így 2044. december 31-én jár le.

A Mű5 zenekari darab védelmi idejét Szerző4 1945-ben bekövetkezett halálát követő év január 1-étől kell számítani. A védelmi idő így 2015. december 31-én lejárt. A műről a Szerző4 halála után készült táncjátékok további előadásához csak az átdolgozó koreográfus, illetve jogutódja szerzői engedélye szükséges (ha az ő védelmi idejük ugyancsak nem járt le). Az átdolgozás nem hosszabbítja meg az alpmű védelmi idejét. A zenemű újabb táncjátékká történő átdolgozásához a koreográfusnak már nem kell szerzői jogi engedélyt kérnie Szerző4 jogutódjaitól.

*Dr. Gyertyánfy Péter
egyesszakértő*

* * *

ZENÉS SZÍNPADI MŰBŐL KÉSZÜLT ZENEKARI VÁLTOZAT VÉDELMI IDEJE

SZJSZT-22/2017

A megkereső-megbízó ügyvédi iroda által feltett kérdések

1. A vizsgált szvit és vizsgált színpadi mű ugyanazon műnek minősül-e vagy önálló/különálló szerzői műveknek, illetve a szvit a pantomim színpadi műhöz képest egyéni-eredeti mű-e?
2. A szvit Szerző1 és Szerző2 közös szerzői műve-e?
3. Szükséges-e a felhasználóknak Szerző1 szerzői jogi jogosultjától 2044. december 31-ig engedélyt kérni a szvit felhasználásához?

I. Felhatalmazások, adatok

1. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület az 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. Peren kívüli megbízás alapján az SZJSZT a felhasználási jog – a kormányrendelet szerint általában a vagyoni jogok – gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben jár el. A megkeresés annak tisztázására irányul, hogy meghatározott színpadi mű felhasználásához a védelmi idő szempontjából kell-e és kitől szerzői jogi engedélyt kérni. A válaszadás egymással összefüggő – az alkotás körülményeire vonatkozó – tények és jogi kérdések figyelembevételét igényli. A szakértő testület nevében

a szakvéleményt a kormányrendelet 6. §. (1a) bekezdése alapján kijelölt egyesszakértő alakította ki.

A megkeresésre készült szakvélemény nem köti az esetleges jogvitában eljáró bíróságot, és a felhasználót még kevésbé. Ha egy felhasználó a szakvélemény megállapításait nem fogadja el, és bírósághoz fordul annak megállapítására, hogy a szvit már nem áll védelem alatt (ilyen megállapítási per a polgári perrendtartás keretei között indítható), akkor más muzikológiai, a színpadi mű és a szvit kapcsolatát eltérően megítélő előszakvélemény alapján az esetleges perben kirendelésre kerülő SZJSZT is eltérő megállapításra juthat.

2. A testület tények bizonyítására nem végez külön bizonyítást, véleményét a közölt tényállás, a jogszabályok és az irányadó magyar és európai uniós bírói gyakorlat alapján alakítja ki. A nyilvános forrásokban¹⁸ található adatokat természetesen figyelembe vesszük. Ilyen tény a szakvélemény kialakítása szempontjából a megkereséshez csatolt, 2017. május 3-i (zenetudományi) szakvélemény is. A megkeresésben említett mű és szerzőik:

Mű1

Az egyfelvonásos táncjáték zeneszerzője Szerző1, librettójának írója Szerző2.

„Szerző1 egy folyóiratban bukkant rá Szerző2 történetére (amely eredetileg a Gyagilev balett számára készült 1912-ben), és az ezt követő évben írta meg balettjét... A történet elolvasásához képest néhány hónapon belül a kompozíció egyes részletei készen álltak. A tényleges komponálást csak 1918 őszén kezdte meg [Szerző1], s bár 1919 májusára befejezte a művet, a hangszereléssel csak 1924-re végzett.”¹⁹ A bemutató 1924-ben, Kölnben volt.

A Mű1 első magyar koreográfusa Szerző3 volt. Utóbb, már Szerző1 halála után, több koreográfus is átdolgozta a művet, vagyis jogutódi engedéllyel új koreográfiát készített.

II. A válaszok jogi és zenetudományi alapjai

1. A válaszok jogi alapjait a hatályos Szt. (1999. évi LXXVI. tv.) közös művekre, átdolgozásokra és a védelmi időre vonatkozó szabályaiban (5. §., 4. és 29. §, 31. §) kell keresni. Ezeket ismertette és értelmezte a megkeresésben is hivatkozott SZJSZT-40/2015 sz. szakvélemény, amelynek megállapításait fenntartjuk.

2. Az SZJSZT-40/2015 sz. szakvélemény a 16–22. pontjában elemzi az e kérdésekre vonatkozó nemzetközi és regionális szerzői jogot is. A 2011/77/EU irányelv által kiegészített 2006/116/EK irányelv a védelmi időről egyaránt vonatkozik a közös művek magyar Szt.-ben tárgyalt mindkét fajtájára, a külön-külön fel nem használható részekből álló, egybeforrt közös művekre és az összekapcsolt közös művekre is: „Amennyiben egy művön fennálló szerzői jog

¹⁸ Balassa, Gál: i. m. (1); Boronkay: i. m. (1); Pándi: i. m. (1); Wikipédia.

¹⁹ A Wikipédia vonatkozó cikke.

több szerzőtársat illet, az (1) bekezdésben meghatározott védelmi időt az utoljára elhunyt szerző halálától kell számítani” [irányelv 1. cikk (2) bekezdés].

Az uniós irányelvek nemzeti jogba való átültetése mindazonáltal az Unió más országai-ban a miénktől eltérő eredményekhez is vezethet, mert a közös művek fogalmának orszá-gonként gyakran eltérő a tartalma. Ezért a jelen szakvélemény a magyarországi felhasználá-soktól eltérő, külföldi felhasználásokra nem feltétlenül igaz minden elemében.

3. A fentiek alapján egyértelmű, hogy a magyar jog szerint mi számít közös műnek, és hogy az ilyen mű védelmi idejét az utoljára elhunyt szerzőtárs halálát követő év első napjától kell számítani.

4. Az *összekapcsolt mű alapeseteként* az Szjt. az 5. § (2) bekezdésében az *első mondatban* olyan, önállóan is felhasználható művekről beszél, amelyeknél a részek (maguk is művek) általában nem egyszerre – de esetenként eleve további művekkel való összekapcsolás céljá-ra – készülnek. Az először elkészülő műrészletből az összekapcsolással kerülnek át alkotói vonások a közös műbe. A második, harmadik rész (maguk is művek) szerzői ihletet merít a már meglévő részekből. Ilyen, amikor az előzetesen meglévő vers szerzője saját elhatáro-zásból engedélyezi annak megzenésítését. De tipikusan ilyen művek a librettó, dalszöveg és zene összekapcsolásával születő zenés színpadi művek vagy a cselekményt leíró librettó, a zene és a koreográfia összekapcsolásával létrejövő zenés táncjáték vagy pantomim is. A *Mű1* egyfelvonásos táncjáték is ilyen mű. A történetet Szerző2 kifejezetten balett céljára, balettlibrettóként írta meg. A zenés táncjáték harmadik eredeti szerzője, Szerző3 koreográ-fus volt. (A Szerző1 halála utáni koreográfiák szerzői átdolgozók voltak.)

5. A védelmi idő meghosszabbodása (lásd a fenti 3. pontot) a közös mű egészére és részei külön felhasználása esetén az egyes, önállóan felhasználható részeire egyaránt vonatkozik. Ha az így meghosszabbodott védelmi idejű műnek csak egyik, önállóan felhasználható ré-szét használják fel, ehhez csak az illető rész szerzőjének (annak jogutódjának) engedélye szükséges a közös műre irányadó védelmi időn belül.

6. A szóban forgó összekapcsolt közös mű, *Mű1* egyfelvonásos táncjáték egészének elő-adásához valamennyi szerző, illetve jogutód hozzájárulása szükséges, a mű egyes önállóan felhasználható részei külön felhasználásához az illető rész szerzőjének (jogutódjának) en-gedélye kell. Ilyen külön felhasználás például ha csak az említett zenés színpadi mű zenéjét adják elő szcenírozás és tánc nélkül.

7. Kérdés, hogy közös mű-e a librettóra épült eredeti zenemű a zeneszerző által nem szín-padi bemutatásra átdolgozott változata? Megmarad-e a közös mű önállóan felhasználható részének az ilyen zenekari változat?

Erről nyilvánvalóan csak akkor beszélhetünk, ha az átdolgozott változat tartalmazza az eredeti mű *közösen kialakított*, lényeges egyéni, eredeti vonásait. A védelmi idő sajátos számításának jogpolitikai célja ugyanis a közösen kialakított alkotás, az egyéni-eredeti gondolat kifejezés további szerzői engedélyezési körben tartása akkor is, ha az egyik szerző hozzájárulására (művére) irányadó védelmi idő annak korai halála miatt lejárna, míg a másiké még tartana.

Ha az átdolgozott változat tartalmazza az eredeti mű *közösen kialakított*, lényeges egyéni, eredeti vonásait, erre is vonatkozik a védelmi idő meghosszabbításának szabálya. Így ennek az önállóan felhasználható résznek a tekintetében a felhasználáshoz szerzői jogi engedély szükséges.

Ha viszont az eredeti közös műrészről annyira eltávolodik az annak alapján készült zenekari változat, hogy azt már önálló, és nem a librettistával közös műnek kell tekinteni, az már nem átdolgozás, hanem – legfeljebb az eredeti ötlet alapján készült – önálló mű. Ennek védelmi idejét önállóan kell számítani.

8. Az átdolgozás fogalma azt feltételezi, hogy az eredeti mű legalább egyes lényeges vonásai változatlanul megmaradnak, másokat alkotó módon részben megváltoztatják, illetve új alkotói vonásokkal egészítik ki. Ennek esetenkénti megítélése művészeti szakmai kérdés. A megkereséshez csatolt 2017. május 3-i szakvélemény meggyőzően alátámasztja, hogy a Mű1, koncertváltozat (szvit) zeneműben a zenés színpadi mű lényegi dramaturgiai (cselekménybeli) zenei elemei – bizonyos kihagyásokkal és kis kiegészítésekkel – megtalálhatók.

9. A művek szerzői jogi felhasználásának az Szjt.-ben van egy általános fogalma: „...a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználása...” [16. § (1) bek. 1. mondat]. A 17. § felsorol több tipikus felhasználási módot, például a nyilvános előadást és az átdolgozást is. Bizonyos műtípusok bizonyos felhasználásainak szerzői jogi engedélyezése az általános szabálytól eltérően nem a szerző vagy jogutódja hatáskörébe tartozik.

Az Szjt. 25. §-a értelmében a zenemű nyilvános előadásának engedélyezésére a zenei közös jogkezelő szervezet (és nem a szerző vagy jogutódja) köt szerződést a felhasználóval. (Hacsak a szerző vagy jogutódja jogszerű nyilatkozattal ki nem lép a közös jogkezelésből.) Ugyanez a helyzet a zenemű sugárzásával vagy egyéb nyilvánossághoz közvetítésével is (Szjt. 27. §). Nem vonatkozik ez „a zenedrámai művek vagy jeleneteik, illetve keresztmetszeteik előadására”. Míg a *Mű1* egyfelvonásos táncjáték egyes részeinek vagy keresztmetszetének pantomimes előadása az idézett kivétel alá esik, a kifejezetten koncertelőadásra készült szvit előadása kívül esik a kivételen, vagyis előadásának engedélyeztetése az ARTISJUS közös jogkezelő egyesület útján történik. A szvit esetleges további átdolgozása természetesen továbbra is csak Szerző1 művei szerzői jogutódjának engedélyével jogszerű.

III. Szakértői válaszok a megkeresés kérdéseire

Az eddig kifejtettek alapján a rövid válaszok:

1. A vizsgált szvit és a vizsgált színpadi mű ugyanazon műnek minősül-e, vagy önálló/különálló szerzői műveknek, illetve a szvit a pantomim színpadi műhöz képest egyéni-eredeti mű-e?

A szvit egyéni, eredeti alkotás, amely a színpadi mű – a librettó szerzőjének hozzájárulásával készült – átdolgozása.

2. A szvit Szerző1 és Szerző2 közös szerzői műve-e?

Igen, a szvit is Szerző1 és Szerző2 közös szerzői műve.

3. Szükséges-e a felhasználóknak Szerző1 szerzői jogi jogosultjától 2044. december 31-ig engedélyt kérni a szvit felhasználásához?

Az Sztj. 31. § (2) bekezdésének a védelmi időnek a közös művekre sajátos számítását előíró szabálya a szvitre is vonatkozik. Így a szvit jogszerű felhasználásához 2044. december 31-ig szerzői jogi engedély szükséges. Ezt attól függően Szerző1 szerzői jogutódjától vagy a zenei közös jogkezelő szervezettől kell kérni, hogy milyen típusú felhasználásról van szó.

*Dr. Gyertyánfy Péter
egyesszakértő*

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Graeme B. Dinwoodie – Mark D. Janis (szerk.): *Trademark Law and Theory – A Handbook of Contemporary Research*. Edward Elgar, Cheltenham, UK–Northampton, USA, 2008; ISBN 978 1 84542 602 6

Az Edward Elgar kiadó szellemi tulajdon-védelmi kutatási kézikönyvsorozatának (*Research Handbooks in Intellectual Property*) második része a védjegyjoggal foglalkozik. A kötetet két szerkesztő jegyzi, az egyikük Graeme B. Dinwoodie, a University of Oxford és a Chicago-Kent College of Law nemzetközi hírű professzora, a másik szerkesztő Mark D. Janis, az Indiana University szellemi tulajdoni kutatások központjának igazgatója.

A könyvet a tartalomjegyzék és a szerzők affiliációját bemutató oldalak után a szerkesztők előszava nyitja, amely szerint céljuk az volt, hogy a védjegyjogterület vezető tudósainak legkülönbözőbb tematikájú munkáit összegyűjtsék. A kötet a tanulmányokat három nagy vizsgálódási terület köré rendezve tárja az olvasók elé, azonban a harmadik részt további négy szekcióra bontották. A három terület közül az első a védjegy jog módszertani szempontjainak széles választékát kínálja. A kortárs védjegyek sokoldalú természetét bemutatva, a közreműködők szemezgettek a joggazdaság (*law and economics*), a politológia, a szemiotika és a történelem területeiről. A kézikönyv második része vázolja a védjegy jog nemzetközi térképét, kitérve a tradicionális kultúrára, az emberi jogok témakörére, a javak szabad áramlására és az anyagi jogi harmonizáció szerepére. A kötet előremutató nézeteket mutat be, amelyek a védjegy jog és olyan területek metszéspontjaira fókuszálnak, mint a reklámjog, a szólásszabadság, a szerzői jog, a kibertér szabályozása és a formatervezésiminta-ohtalom.

A módszertani rész öt tanulmánya a védjegy jog széles spektrumát öleli fel. Lionel Bently, a University of Cambridge Jogi Karának professzora a védjegyek tulajdon(jog)ként történő elismerésének történelmi megközelítését ismerteti (*1. From Communication to Thing: Historical Aspects of the Conceptualisation of Trade Marks as Property*). Bently történeti jogesetekkel illusztrálja, hogy egy védjegybitorlóval szemben eleinte csak csalásért lehetett keresetet indítani, majd a bírói joggyakorlat és a jogtudomány fejlődése vezetett el odáig, hogy a 19. század végére a védjegy jogosultak már tulajdoni alapon léphettek fel a jogsértőkkel szemben. Kifejezetten elméleti kérdésekkel foglalkozik Barton Beebe, a Yeshiva University (USA) Jogi Kara docensének tanulmánya, aki a védjegy doktrína és a védjegy-kultúra szemiotikai elemzéséről ír (*2. The Semiotic Account of Trademark Doctrine and Trademark Culture*), valamint Stacey L. Dogan, a Northeastern University School of Law Jogi Karának professzora és Mark A. Lemley, a Stanford Law School professzora közös írása, amelyik a kutatási költségek elméletét vizsgálja a védjegy jogi elvek korlátozásán keresztül (*3. A Search-Costs Theory of Limiting Doctrines in Trademark Law*). A védjegy eljárás jogi kérdéseivel foglalkozik Robert Burrell, a University of Queensland Jogi Kara docensének

a védjegybürokráciáról (4. *Trade Mark Bureaucracies*), valamint Clarisa Long, a Columbia Law School professzorának a védjegyhígításról (5. *The Political Economy of Trademark Dilution*) írt tanulmánya.

A nemzetközi és összehasonlító védjegyjoggal foglalkozó második rész nagyobbik fele a jogharmonizációnak a 2000-es évek első évtizedében aktuális kérdéseit járja körül. Míg Annette Kur, a Max Planck Institute for Intellectual Property Jogi Karának professzora a védjegyjog harmonizációjának alapvető problémáit vizsgálja [6. *Fundamental Concerns in the Harmonization of (European) Trademark Law*], addig Gail E. Evans, a Queen Mary University of London docense az anyagi jogi harmonizációt a jogalkalmazás területén elemzi (7. *Substantive Trademark Law Harmonization: On the Emerging Coherence Between the Jurisprudence of the WTO Appellate Body and the European Court of Justice*). Evans kutatása elsősorban a Kereskedelmi Világszervezet Fellebviteli Testülete és az Európai Unió Bírósága joggyakorlata között felmerülő összefüggésekre fókuszál. Ugyancsak a védjegyjogi harmonizációhoz kapcsolódik Thomas Hays, a Molengraaff Institute (Utrecht, Hollandia) oktatójának írása, amelyben a közösségi (uniós) előírások gyakorlati megvalósulását elemzi [8. *The Free Movement (or not) of Trademark Protected Goods in Europe*]. Hays meglátása szerint ugyanis a védjeggyel védett javak szabad mozgása, a jogkimerülés elvének érvényre jutása ellenére, nem kellően biztosított Európában, és ez versenyjogi visszaélésekre adhat okot. A második részt Burton Ong, a National University of Singapore oktatójának a kétoldali szabadkereskedelmi egyezmények védjegyjogi rendelkezéseiről (9. *The Trademark Law Provisions of Bilateral Free Trade Agreements*) szóló tanulmánya zárja.

A kötet kritikai kérdéseket taglaló harmadik része tíz tanulmányt tartalmaz, ezért a szerkesztők a tanulmányokat témájuk alapján további szekciókba osztották.

A védjegyek és a szólásszabadság szekció elsősorban az amerikai jogterülethez kapcsolódik. Rochelle Cooper Dreyfuss, a New York University School of Law Jogi Karának professzora írásában arra figyelmeztet, hogy a védjegyjognak is fel kell készülnie a globalizáció és az internethasználat elterjedésével jelentkező, marketingeszközök által közvetített többretegű, illetve többértelmű kommunikációra (10. *Reconciling Trademark Rights and Expressive Values: How to Stop Worrying and Learn to Love Ambiguity*). Dreyfuss példaként említi a *Mattel, Inc. v MCA Records, Inc.*-ügyet, amelyikben az alperes a BABIE GIRL szóvédjegyet egy zeneszövegben használta fel, és a hangfelvételt kereskedelmi forgalomba hozta.

Rebecca Tushnet, a Georgetown University Law Center Jogi Karának professzora az amerikai védjegy törvény és a „kereskedelmi beszéd” doktrína¹ összefüggéseivel foglalkozik (11. *Truth and Advertising: The Lanham Act and Commercial Speech Doctrine*). Ugyancsak elméleti kérdést vizsgál Michael Spenc, az Oxford University Társadalomtudományi Karának tanszékvezetője, aki szerint a jogtudomány mindig meghatározza, hogy valamilyen védelmet vagy tiltást milyen indokkal kíván bevezetni; a védjegyek esetében a felhíguláshoz

¹ Európában ennek megfelelője a kereskedelmi (üzleti célú) kommunikáció. Gellén Klára: A kereskedelmi kommunikáció szabályozása a médiajogban. HVG-ORAC, Budapest, 2012, p. 11.

vezethet a megkülönböztetőképesség elvesztése (Tiffany-eset) vagy a védjegy imázsának rontása (Dallas Cowboys eset). Spenc írásában egy harmadik indok bevezetésére tesz javaslatot, amelynek célja a védjegyekre történő utalás korlátozása (12. *Restricting Allusion to Trade Marks: A New Justification*).

A negyedik rész második szekciója a védjegyvoltalom terjedelmének korlátozásával foglalkozik. A kérdéskört Jennifer Davis, a Cambridge University Jogi Karának oktatója a közkinccs (13. *Protecting the Common: Delineating a Public Domain in Trade Mark Law*), Graeme W. Austin, a University of Arizona Jogi Karának professzora a szabad felhasználás (14. *Tolerating Confusion About Confusion: Trademark Policies and Fair Use*), Eric Goldman, a Santa Clara University School of Law professzora pedig az online „szájhagyomány” (15. *Online Word of Mouth and its Implications for Trademark Law*) oldaláról vizsgálja.

A harmadik szekció a védjegyek és a tradicionális tudás összefüggésével foglalkozik. Susy Frankel, a Victoria University of Wellington professzora a védjegyek, a tradicionális tudás és a kulturális szellemi tulajdon-jogok kapcsán (16. *Trademarks and Traditional Knowledge and Cultural Intellectual Property Rights*) kiválóan összefoglalja, hogy a törzsek az ilyen tág értelemben vett tudás (jelek, szimbólumok) elismerésével milyen célt kívánnak elérni. Az elismerés mellett a megőrzés, a használat, a használat feletti ellenőrzés és a tudás fejlesztése a céljuk, továbbá ezzel tudják a hitelességet és a forrás azonosíthatóságot biztosítani. Frankel szerint a célokból is látható, hogy a szellemi tulajdoni törvények célja jellemzően eltér ettől. A dél-afrikai népek általánosabb nézőpontját Coenraad Visser, a University of South Africa Kereskedelmi Jogi Karának tanszékvezetője ismerteti (17. *Culture, Traditional Knowledge and Trademarks: A View from the South*).

A negyedik szekció két, a védjegyvoltalom határait feszegető tanulmányt tartalmaz. A nemzetközi hírű Jane C. Ginsburg, a Columbia University School of Law Jogi Karának professzora a szerzői jog védjegyjogra gyakorolt hatásáról ír (18. *Of Mutant Copyrights, Mangled Trademarks, and Barbie's Beneficence: The Influence of Copyright on Trademark Law*). Ginsburg elsősorban a Dastar Corp. v Twentieth Century Fox Film Corp.-esetet elemzi, amelyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága úgy döntött, hogy bár az amerikai védjegy törvény (*Lanham Act*) tiltja a védjegybitorlást, a bitorlásra vonatkozó rendelkezést tompítja, hogy ha a szerzői joggal védett mű (vagy akár szabadalmaztatott találmány) közkinccsbe tartozik, hiszen azzal bárki, bármit csinálhat. A perbeli tényállás szerint ugyanis a Fox 1948-ban televíziósorozatot készített Dwight Eisenhower Keresztes háború Európában című írásából. Amíg a regény szerzői jogát 1975-ben megújították, a Fox ezt a filmalkotásaira nem tette, így a közkinccsbe került. A Dastar 1995-ben a tévésorozatot újravágta, és új címmel videokazettán kiadta. A Fox egyrészt szerzői, másrészt védjegyjogsértés miatt indított pert. A bíróság szerint azonban a korlátozott időtartamú szerzői jogot nem lehet védjegyvoltalommal örökéletűvé tenni.

A kötetet Alison Firth, a brit University of Newcastle upon Tyne Jogi Karának professorának tanulmánya zárja, amelyben különböző jelek, felületek, formák és struktúrák

formatervezésiminta- és védjegyoltalmának a kapcsolatát vizsgálja (19. *Signs, Surfaces, Shapes and Structures – The Protection of Product Design Under Trade Mark Law*).

A kötet magas színvonalú és viszonylag hasonló terjedelmű tanulmányokat közöl. A tartalom három részre, majd a 3. rész tovább-bontása valójában 6 egységre tagolja a kötetet, amiből megfigyelhető, hogy nehéz egy jogterületen belül teljesen különböző tanulmányokat vagy egy-egy résztema köré összpontosuló írásokat csoportosítani. Ebben a kötetben sokkal inkább érződött az angolszász és a globális jelenlét, kevesebb országspecifikus megoldásról lehetett olvasni. Ugyan egyes jogeseteket több szerző is vizsgált, világosan el lehetett határolni, hogy ki milyen nézőpontból elemzi, így nem történt olyan jelentős szövegismétlés, mit a könyvsorozat első kötetében. A kötet használatát nagyban megkönnyíti a tárgymutató.

Dr. Legeza Dénes PhD

* * *

Jonah Berger: *Ragályos! Hogyan terjed a siker?* HVG Könyvek, 2017; ISBN 978 963 304 440 7

„A viralitás nem születik, hanem készül! Ez pedig valóban jó hír.”
(a könyvből – és ez alapvető jelentőségű tanulság!)

„Mitől válik elsőprően népszerűvé egy száz dollárba kerülő szendvics, miért sülnek el visszafelé a kábítószerellenes reklámok, és miért osztja meg több mint 200 millió ember egy első ránézésre unalmas turmixgép videóját? Jonah Berger, a Wharton Üzleti Iskola marketingprofesszora egy évtizede kutatja, vajon miért terjednek bizonyos ötletek jobban másoknál. Könyvében bemutatja a ragályosság törvényszerűségeit, amelyek a különböző termékekre és szolgáltatásokra ugyanúgy érvényesek, mint a szervezetekben terjedő ötletekre és a társadalmi változásokra. Szemléletes történetei megmutatják, hogy milyen szempontok szerint működik a viralitás, és a hat könnyen érthető és követhető alapelv segítségével mi magunk is saját termékeink, ötleteink szolgálatába állíthatjuk a szóbeszéd erejét.” – A kiadó ajánlója. (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

A „ragályosság” természetesen itt is, a címben is a vélemények, értékítéletek, magatartási formák, rokon- és ellenszenvek emberről emberre történő áttérjedését jelenti. A „viralitás” nyilvánvalóan a vírusként terjedéshez hasonló képességre utal – a <https://en.oxforddictionaries.com> szótárból idézve, a: „Egy kép, videó, információ hajlamossága arra, hogy gyorsan és széles körben terjedjen egyik internetfelhasználótól a másikig.”

A könyv alapkérdése Berger honlapjáról: „Mi teszi a dolgokat népszerűvé, elterjedtté? A szóbeszéd tízszer olyan hatékony, mint a hirdetés, ám mi lehet az oka, hogy az emberek bizonyos dolgokról beszélnek, azokat megosztják, inkább, mint másokat? Miért válnak bizonyos termékek népszerűvé, miért terjednek szét bizonyos eszmék, válnak online tartalmak virálissá?” És ott a folytatásból (enyhe reklámtartalommal, kicsi amerikaiás túlzással): „Jonah Berger, a Wharton professzora az utóbbi tíz évet e kérdések megválaszolásának szentelte. E könyvében feltárja a szóbeszéd és a társadalmi továbbítás mögött álló titkos tudományt. A könyv az úttörő kutatás eredményeit ötvözi határos történetmondással.”

A Wharton, bemutatkozása szerint, a világ első üzleti fakultása, amelyet 1881-ben alapított Joseph Wharton vállalkozó és gyáripáros a Pennsylvania Egyetemen. Jelenlegi 235+ „professzorával” („associate” és „full” professzorok) az egyik legnagyobb és a publikációkban legtöbbet szereplő üzleti fakultás. A végzett hallgatók száma 96 ezer, jelenleg ötezen tanulnak tíz tanszéken és húsz kutatóközpontban. Vezetőképzőin évente 9 ezren vesznek részt.

Bergerről a Wharton: „a marketingtanszéken associate professor. Szakterülete a szóbeszéd szerepe, a társadalmi ráhatások, a fogyasztói magatartás, és annak kutatása, hogyan ragadnak meg és terjednek a termékek, elképzelések, magatartások. Cikkét tucatjait publikálta a felső kategóriás tudományos folyóiratokban, és az eredményeit népszerűen ismertető írásai gyakran jelennek meg a The New York Times-ban, a Wall Street Journalban, a Harvard Business Review-ban és hasonló kiadványokban. Könyvei nemzetközi bestsellerek, és gyakran hívott előadója nagy konferenciáknak és rendezvényeknek. Számos különféle feltörekvő vállalat tanácsadó testületében dolgozik, és gyakran veszik igénybe olyan cégek, mint a Google, a Coca-Cola, a GE, a Vanguard, az Unilever, a General Motors, a 3M, a Kaiser Permanente és a The Gates Foundation. Jelenlegi kutatásaiban a legmodernebb informatikai technológiákat is felhasználja szövegelemzésre és nyelvi feldolgozásra (erről és az így kapott kutatási eredményeiről sokat ír e könyvében).

Berger e könyvéről: „Amikor azzal kerestek meg, hogy ajánljak olvasnivalót a szóbeszéd elterjesztéséről, az érdeklődőknek felsoroltam azokat a tudományos cikkeket, amelyeket másokkal e témában publikáltunk. És óhatatlanul eljött a pillanat, amikor elkezdtem olyan e-maileket kapni, amelyben megköszönték a segítségemet, de ennél ’közérthetőbb’ anyagra vágytak – más szóval olyasvalamire, ami kutatásokkal alátámasztott, de nem annyira száraz, mint a tudományos folyóiratokban publikált, szakzsargonnal megtűzdelt cikkek. Olyan könyvet kerestek, amely tudományosan megalapozott irányelveket ad a kezükbe ahhoz, hogy megérthessék, mitől válik valami népszerűvé. Ez az a könyv.”

Mondandója „laboratóriumi” éles próbájáról: „Néhány évvel ezelőtt kezdtem el oktatni egy kurzust a Whartonon ’Ragályos’ címmel. A premissza egyszerű volt: akár marketinggel, politikával, mérnöki vagy közegészségügyi tevékenységgel foglalkozik valaki, mindenképp meg kell értenie, miként teheti népszerűvé a termékeit és az ötleteit. A márkamenedzserek több zsongást akarnak a termékeik körül. A politikusok azt akarják, hogy az elképzeléseik

beszívárognak a szavazók fejébe. Az egészségügyi szakemberek azt szeretnék elérni, hogy gyorsételek és félkész termékek fogyasztása helyett inkább főzzünk. Több száz főiskolai, egyetemi hallgató, MBA-s másoddiplomás és vezető beosztású személy végezte el a kurzust, és tudta meg, hogy miként viszi sikerre a termékeket, ötleteket és viselkedésformákat a társas befolyás.”

Kiket érdekelhetnek az itt olvashatók: „A könyvet két, egymást részben átfedő közönségnek szántam. Bizonyára sokan eltűnődünk már azon, hogy miért pletykálunk, miért válik virálissá az online tartalom, miért terjednek el alaptalan híresztelések, vagy miért beszélgetünk szinte mindig ugyanazokról a témákról a vízautomata mellett. A beszéd és a megosztás a legalapvetőbb viselkedési formáink közé tartozik. Ezek a cselekedetek kapcsolnak össze, formálnak és tesznek emberivé bennünket. A könyv rávilágít a közösségi átörökítés tudománya mögött meghúzódó pszichológiai és szociológiai folyamatokra.

Azoknak is ajánlom a következő oldalakat, akik el szeretnék terjeszteni a termékeiket, az ötleteiket vagy valamely viselkedésformát. Minden iparág nagy- és kisvállalatai népszerűvé szeretnék tenni a termékeiket. A sarki kávézó több látogatóra vágyik, az ügyvédek több ügyfélre, a mozik több rendszeres nézőre, a bloggerek pedig magasabb nézettségre és több megosztásra. A nonprofit szervezetek, a döntéshozók, a tudósok, a politikusok és az élet számos egyéb területén tevékenykedő szakemberek szintén rendelkeznek olyan 'termékekkel' vagy ötletekkel, amelyeket népszerűsíteni akarnak. A múzeumok több látogatóra vágnak, az állatmenhelyek több örökbefogadóra, a környezetvédők pedig minél több tiltakozóra az erdőirtások ellen.

Ez a könyv segít majd megérteni, hogy miként tehetnénk ragályosabbá a termékeinket és az ötleteinket. Keretet teremt és egy sor sajátos, gyakorlatban alkalmazható technikát kínál az információ elterjesztéséhez és könnyebben átadható történetek, üzenetek, hirdetések és különféle információk kidolgozásához – nem számít, hogy tíz vagy tízezer barátja van-e az információt terjeszteni kívánó személyeknek, és az sem, hogy beszédese, nagy meggyőző erővel rendelkeznek vagy félénk természetűek-e.

A könyv a legkorszerűbb tudományos eredményeket mutatja be a szóbeszéd és a közösségi átörökítés működéséről és arról, hogy miként állíthatjuk ezeket a termékeink és az ötleteink sikerének szolgálatába.” (Ezzel kezdődően minden forrásmegjelölés nélküli idézet a könyvből.)

Jöjjön néhány karakteres mondat a könyvből:

„Az a helyzet, hogy ha valaminek titokban kellene maradnia, akkor nagyobb valószínűséggel beszélünk róla. És mi ennek az oka? A közösségi valuta. Azt osztjuk meg, ami jó színben (vagyis jól értesültnek) tüntet fel bennünket.”

„Végül is mi értelme a státusznak, ha senki más nem tud róla?”

„A jó játékmechanizmusok még a semmiből is képesek eredményt produkálni.”

„Több évig tartó elemzés során a The New York Times több ezer cikkét tanulmányoztuk azért, hogy jobban megértsük, miért osztunk meg többször bizonyos internetes tartalmakat.”

Nézzünk kissé a dolgok mélyére!

Conditio sine qua non a ráhatásban és az érvényesülésben: kitűnni: A nyitó példa főszereplője „MBA diplomáját szállodamenedzsment szakirányon szerezte, segített a Starwood Hotelsnek bevezetni a W márkát, és több milliárd dolláros bevételeket kezel a szállodalánc étel- és italágazatának igazgatósági tagjaként, (majd ...) Phillybe költözött, hogy segítsen megtervezni és beindítani a Barclay Prime nevű új luxussteakházat.” A feladat: „Philadelphia már amúgy is többtucatnyi drága steakházzal büszkélkedhetett, és a Barclay Prime-nak ki kellett tűnnie közülük. Weinnek olyasmit kellett kitalálnia, amivel kitörhet a reklámzajból, és a márka egyedülállóságának érzetét keltheti másokban.” Szükségszerűen minden marketinges, minden kommunikátor, minden véleményvezér elsődleges célja: *kitűnni a reklámzajból. Amíg ez nem sikerül, minden üzenet kárbavész, minden befolyásolási törekvés hatástalanul szertefoszlik.* Megjelenik tehát a könyv mondandójának velejét jelentő kérdés: „De hogyan lehet ezt elérni? Miként vehetné rá az embereket, hogy az étterméről beszéljenek?” A megoldás itt, amint Berger elmondja, egy igencsak meghökkentő, s ezzel nagy feltűnést keltő új termék piacra dobása: *százdolláros áron adott különleges sajtos-steakes szendvics.*

Társadalmi járvány: „Hogyan válnak népszerűvé bizonyos termékek, ötletek és viselkedésformák? Erre számos népszerű példát fel lehet sorolni. Helyi szinten ugyanezt a dinamikát láthatjuk kisebb mértékben megvalósulni: egy adott edzőterem trendi hellyé válik, az új templom vagy zsinagóga felkapott lesz, mindenki beáll az új iskolai referendum mögé. A fentiek mind a társadalmi járvány példái. Olyan esetek, amikor adott termékek, ötletek és viselkedések elterjednek egy adott populációban. Lehet, hogy eleinte csupán néhány személy vagy szervezet körében népszerűek, ám *továbbterjednek, gyakran emberről emberre, szinte mint egy vírus.*”

A sokmillió dolláros kérdés: „Noha a társadalmi járványra könnyen találhatunk példákat, azt előidézni valójában nem is olyan egyszerű. A marketingbe és hirdetésekbe öntött rengeteg pénz ellenére csak kevés termék válik népszerűvé. A legtöbb étterem és üzleti vállalkozás eltűnik, és a társadalmi mozgalmak többségének nem sikerül követőket toboroznia. *Miért válnak sikeressé bizonyos termékek, ötletek és viselkedésformák, amikor mások megbuknak?*”

Az első közelítés: „Az egyes termékek és ötletek népszerűvé válásának egyik oka az, hogy egyszerűen jobbak. Általában jobban kedveljük a könnyebben használható weboldalakat, a hatékonyabb gyógyszereket, és az igaz, nem pedig téves tudományos elméleteket. Így hát, amikor egy jobban használható vagy hatékonyabb dolog jelenik meg, hajlamosak vagyunk átváltani rá. Emlékszünk még, hogy egykor milyen vaskosak voltak a televíziók és a számítógépes monitorok? A lapos képernyők részben azért terjedtek el, mert jobbnak bizonyultak. Nem csupán nagyobb képfelületet kínáltak, hanem könnyebbek is voltak. Nem csoda, hogy népszerűek lettek.” Sajnos, nem ilyen egyszerű! Eleve, mi az, hogy „jobb”? Ma már elvárásaink nagy hányadát kívülről, célorientáltan manipuláltan táplálják belénk. Továbbá, honnan tudná a laikus, melyik gyógyszer hatékonyabb, s még inkább, hogy melyik tudományos elmélet igaz? A gyógyszernél a placebohatásra ráerősíthet az agresszív marketing,

az elmélet esetében vonzóbb, ami egyszerűbb és ezért érthetőbb. Az árucikkek, elméletek, irányadó vélemények és számtalan egyebek piacain a kínálatok özönével és a lehetőségek gazdagságának zavarával kerülünk szembe. Így a döntéseinknél, választásainknál sötét rengetegben botorkálunk, és csalfa fények segítenek tévutakra. Végül is, innen épp azt tanuljuk, hogyan működtessünk ilyen irányfényeket.

„A termékek sikerességének egy másik oka a vonzó ár. Nem újdonság, hogy a többségünk inkább kevesebbet, semmint többet szeret fizetni. Emiatt két hasonló termék versengésekor gyakran az olcsóbb nyer, ahogy az is megnöveli az eladásokat, ha a cég 50%-kal leviszi egy termék árát.” Az élet, hála a konstruktőrnek, ennél azonban sokkal izgalmasabban összetett (vagy sajna, ennél rútol bonyolultabb – nem kívánt törlendő): ezzel ellentétben, a nyitó-példa épp arról szólt, hogyan lehet vírusként terjedő ismertséget gerjeszteni kirívóan magas árral. Általában is igaz, hogy a presztízsfogyasztás igen erős tényező a társadalmakban, és sokszor épp az adja meg egy árucikk kelendőségét, hogy magas ára presztízshordozóvá, birtokosa irigylésre méltó anyagi helyzetének hirdetőjévé teszi. Az ilyen presztízshordozók iránti igény is vírusként terjedhet – erről rémtörténeteket mondhatnak már a kisiskolások szülei is. Így tehát, bármennyire paradox, a magas ár is lehet vonzó.

Erről szól a könyv: „Bizonyos történetek ragályosabbak, és bizonyos híresztelések ’fertőzőbbek’. Néhány internetes tartalom nagy fokú viralitásra tesz szert, mások az észrevétlenség homályába süllyednek. De miért? *Mi az oka annak, hogy bizonyos termékekről, ötletekről és viselkedésformákról többet beszélünk? Erre keressük a választ ebben a könyvben.*

A spontán terjesztés (a szóbeszéd) ereje: „Az a helyzet, hogy noha a hagyományos reklámozás továbbra is hasznos, a hétköznapi emberektől érkező szóbeszéd tízszer hatékonyabb. A szóbeszéd két okból eredményesebb a hagyományos hirdetésnél. Először is, meggyőzőbb. A hirdetések többnyire azt mondják el, hogy milyen remek egy termék. De mivel a hirdetések mindig mellett érvelnek, hogy az ő termékük a legjobb, nem igazán hitelesek.” (Mi rosszabb, a valóságot helytállóan fejezi ki a népi bölcsesség, miszerint „minden kupec a maga lovát dicséri”, s ezt a közönség is jól tudja – vagy legalábbis annak gondolkodó része. A közönség ítélőképességébe vetett bizalmat ugyanakkor számos reklám elbátortalanítja, olyanok, amelyek ígérete meredeken ellene megy a józan észnek.

„A barátaink azonban hajlamosak kerek perec megmondani a véleményüket. *Tárgyalgosságuknak és őszinteségüknek köszönhetően lényegesen nagyobb valószínűséggel bízunk meg a barátainkban, hallgatunk rájuk, és hiszünk nekik.*”

A jobb hatásmechanizmus: „Másodszor pedig, a szóbeszéd sokkal célzottabb. A cégek úgy próbálnak meg hirdetni, hogy a legnagyobb számú érdeklődő vásárlót érhessek el. Vegyünk például egy sífelszerelést értékesítő céget! Nem valószínű, hogy a késő esti hírek közben leadott televíziós hirdetések hatékonyak lesznek, ugyanis a nézők nagy része nem síel. Így hát a cég talán símagazinban hirdet, vagy valamelyik népszerű sípálya felvonójegyének hátoldalán. De amíg ezzel a megoldással valóban többségében a síelni szeretőket éri el a hirdetés, a cég továbbra is elvesztegeti a pénzét, hiszen sokuknak nincs szükségük új felszerelésre. (Itt

azért felhorgad az emberben némi ellenkezés. Berger itt úgy beszél a cégek hirdetéseiről, mintha csupa hozzá nem értő művelné ezt az ipart. Mára viszont a reklámozás megvalósítását szolgáló marketingkommunikáció kifinomult szakmává vált, amely hatalmas és folyamatosan fejlesztett tudásra támaszkodik – olyan tudásra, amely képes beazonosítani és a reklámmal el is találni a célközönséget. A reklámozó, ha akarja, a nyakunkba zúdított, primitíven harsogó reklámok helyett választhat a maguk nemében valóban csúcstechnológias módszereket is. Igencsak izgalmas szempont ebben az is, hogy az igazán frappáns, elegáns reklámnak köszönhetően nem csak az kerül be a gondolkodásunkba – vagy annak hátterébe – igen kedvező színben, amit kínál, hanem az is, aki kínálja.

A szóbeszéd azonban, természetéből fakadóan, az érdeklődő közönség felé irányul. Nem minden ismerősünknek újságolunk el vagy javasolunk dolgokat, sokkal inkább az történik, hogy kiválasztjuk azt a néhány embert, akiről úgy véljük, hogy hasznosnak találják majd az adott információt. A szóbeszéd [így] rendszerint azokat éri el, akiket ténylegesen érdekel a tárgyalta téma. Nem csoda, hogy a barátok által beajánlott vásárlók többet költenek, gyorsabban vásárolnak és összességében nagyobb profitot hoznak.”

A szóbeszéd legjobb tulajdonsága: „Eláruljam a szóbeszéd legjobb tulajdonságát? Mindenki számára elérhető, a Fortune 500-as listáján szereplő, eladásnövelésre vágyó cégektől kezdve az asztalaikat vendégekkel feltölteni kívánó sarki éttermekig, az elhízás ellen küzdő nonprofit szervezetektől a megválasztásért kampányoló újdonsült politikusjelöltekig. A szóbeszéd segít sikeressé válni. Még a B2B vállalatok is tudnak így létező ügyfelek segítségével új megrendelőket szerezni. És nem kell dollármilliókat költeni a hirdetésre, *csupán beszéltetni kell az embereket.*” („Csupán”? „Beszéltetni”? Ez bizony hatalmas feladat. Az eddigiekből is egyértelmű, hogy a szóbeszéd értékét, erejét a spontaneitása adja. Ha a legcsekélyebb mértékben is kicsendül belőle, hogy megrendelésre szól, ha a legkisebb halványlila gyanú is belengi, hogy netán szolgáltatásra fogták, akkor annyi a hitelének, s többé senkit sem fog meg. S persze azt sem könnyű elérni, hogy az emberek beszéljenek, a szóbeszéd eleredjen. Így következik az újabb sokmillió dolláros kérdés, ám előtte még egy megjegyzés. Van egy mód, amellyel könnyű beszédre készíteni az embereket, ám úgy, ahogyan azt nagyon nem szeretnénk: ha jól felbosszantjuk őket. Akkor szívesen elmondják másoknak, világga is kürtölik, ami bosszantja őket, így eresztve ki és mérsékelve a haragjukat, ám ebből meglehetősen csúf következmények származhatnak ránk.)

„A kérdés mindössze az, hogy hogyan.” „A vállalatok és a szervezetek kezüket-lábukat törve igyekeznek meglovagolni a szóbeszédmarketing hullámát. A logika egyszerű: ha rá tudják venni az embereket arra, hogy beszéljenek az ötletükről vagy megosszák a tartalmukat, azt vírusként terjesztik majd el a közösségi hálók, és azonnal népszerűvé teszik a terméküket vagy az ötletüket.”

Két kritikus tényező: „A módszernek azonban van két kérdéses pontja: a fókusz és a kivitelezés.”

Óriásnak látszó törpe: „Hadd tegyek fel egy gyors kérdést! A szóbeszéd vajon hány százaléka történhet online? Másképp fogalmazva, a beszélgetések hány százaléka zajlik a közösségi médiában, blogokon, e-mailekben és csetszobákban?” Itt tippek és vélelmek sorakoznak, és „A tényleges szám 7%. Nem 47%, nem 27%, hanem 7%!” Berger igyekszik ennek magyarázatát is adni: „Valóban sokat időzünk az interneten, egyes becslések szerint közel napi két órát. De megfelelkezünk arról, hogy *nagyon sok időt töltünk offline is*. Ami azt illeti, *több mint nyolcszor annyit*. Ez pedig sokkal több időt teremt a virtuális tértől független beszélgetésekre.” „Hajlamosak vagyunk továbbá túlbecsülni az internetes szóbeszédet, mert azt könnyebben látjuk. Közel sem gondolunk annyit azokra az offline beszélgetésekre, amelyeket ugyanebben az időszakban folytattunk, mert azokat nem látjuk meg olyan könnyen. Noha ezek a beszélgetések nincsenek annyira szem előtt, mégis jelentősen kihatnak a viselkedésünkre.” „Azt gondolhatnánk továbbá, hogy az online szóbeszéd több embert elér, de ez sincs mindig így. Elárasztanak bennünket az internetes tartalmak, ezért nincs időnk elolvasni minden tweetet, üzenetet vagy státuszfrissítést.” Minden bizonnyal jócskán rontja az ott közreadottak viralitását, a befogadási hajlandóságot, hogy nagyon úgy tűnik, a közösségi média sokak számára az indulatok, a kikíváncozó – akár csak a pillanat hevében születő – mondandók csak kevésbé kontrollált kibocsátó közegévé, egyfajta szellemi Cloaca Ultra Maximává vált. Ehhez jön, hogy sokan használják, gyakran kevésbé rokonszenves módon, politikai agitációs fórumként. Mindez erősen ellene hat, hogy az ember nyitott, nem pedig többnyire eleve sündisznóállásban védekező elmével fogadja az onnan érkező üzeneteket.

On vs off: „Az online beszélgetések valóban elérhetnének egy sokkal nagyobb közönséget, de mivel az offline beszélgetések tartalmilag mélyebbek lehetnek, nem biztos, hogy a közösségi média a jobb megoldás. *Az első probléma tehát a közösségi média körüli csinnadrattával az, hogy hajlamosak vagyunk megfelelkezni az internetes környezeten kívüli szóbeszéd jelentőségéről, noha az offline beszélgetések gyakoribbak és potenciálisan hatékonyabbak a viralitás szempontjából.*”

„A második probléma az, hogy a Facebook és a Twitter technológia, nem [pedig] stratégia.” – Magyarán: azok voltaképp csak az elterjedést lehetővé tevő felületek, passzív hordozók, amelyek a megfelelő használat nélkül nem valósítanak meg semmilyen terjesztési stratégiát. „A szóbeszédmarketing csak akkor hatékony, ha az emberek ténylegesen beszélnek.” (Nem csak úgy, bele a világba, a közösségi médiumok határtalan ingoványába, hanem célzottan egymáshoz.)

Íme a lényeg: „A szóbeszéd – legyen akár online, akár offline – erejének hasznosításához meg kell értenünk, hogy miért beszélnek az emberek, és egyes dolgokról miért beszélnek többet, mint másokról. Ez nem más, mint a megosztás pszichológiája, a közösségi átörökítés tudománya.”

Véleményvezérek: „Az egyik elképzelés szerint a szóbeszéd-generálás sikerének titka a megfelelő emberek megtalálásában rejlik, mivel bizonyos személyek egyszerűen befolyásosabbak másoknál. A marketingesek dollármilliókat költenek arra, hogy megpróbálják

felkutatni az ún. véleményvezéreket, akik ajánlani tudják a termékeiket, a politikai kampányok pedig ezektől a 'befolyásolóktól' remélik a megváltást. *A közfelfogás azonban téved.* Igen, mindnyájan ismerünk igazán erős meggyőzőkészséggel megáldott embereket, és igen, vannak, akik az átlagosnál több baráttal rendelkeznek. *Azonban a legtöbb esetben ettől még nem terjesztik hatékonyabban az információt, és nem tesznek virálissá dolgokat.* Mi több, *ha túlságosan a hírvivőre koncentrálunk, elhanyagoljuk a megosztás egy sokkal nyilvánvalóbb mozgatóját: az üzenetet.*" Ezen a gondolatmeneten csak nagyon is megfontoltan szabad haladni. Kétségtelen, hogy maga az üzenet kritikus jelentőségű. Végül is az a felcsalizott horog, amely megfogja a célközönséget. Színesíti az életet – és a szakmát –, hogy annak nem feltétlenül kell a pozitív tartalmával megnyerőnek lennie. Ha általa az üzenő a figyelmet akarja magára irányítani, ezt akár egy frappáns blöddlivel is elérheti. Az alkalmas üzenet azonban a legtöbbször csak szükséges, de nem elégséges feltétele a „ragály” terjesztésének. Az üzenetet a célba – azaz a célközönséghez – eljuttató „hírvivők” („vektorok”) nélkül az egész ugyanúgy nem működik, mintha az üzenet lenne alkalmatlan. Olyan ez, hogy ha egy páncélt – jelen esetben az érdektelenség páncélját – át akarunk ütni, ahhoz megfelelően jó lövedék kell. Ám az mit sem ér a hasonlóképp jó eszköz nélkül, amellyel célba juttatjuk.

A mai tömegkommunikáció garmadával szolgáltatja a példákat, hogy médiumaiból dőlnek az üzenetek, ám olyan „hírvivők” útján, akik/amelyek azoknak a legcsekélyebb hitelességet sem képesek kölcsönözni. Berger következő tétele ennek ellentmond – ki-ki megítélheti, mennyire általános érvényel.

Fertőző tartalom: „Vizsgáljunk meg egy analógiát: a vicceket! A viccek sem egyformák. Némelyik annyira jó, hogy nem számít, ki adja elő, mindenki nevet még akkor is, ha az előadó egyáltalán nem mulatságos. A fertőző tartalom is ilyen – olyan mélyről fakadóan virális, hogy elterjed, bárki is beszéljen róla, és független a hírvivők meggyőzőkészségétől, és attól, hogy tíz vagy tízezer barátjuk van-e.” Valóban vannak zseniális viccek, amelyeket szinte lehetetlen elrontani. Ugyanakkor – legalábbis régebben – a társasági vagy akár a munkahelyi élet nagyon megbecsült szereplője volt a kitűnő viccmesélő, s voltak olyanok is, akik a „poéngyilkos” kevéssé megtisztelő címét érdemelték ki. Hasonlóképp, sikerülhetnek olyan zseniálisra, átütő erejűre az üzenetek, hogy mindegy, milyen a hírvivőjük – ám felettébb kockázatos lenne mindent erre tenni fel. Végül is, ha ez ilyen egyszerű lenne, ez a könyv is csak arról szólna, hogyan alkossunk ellenállhatatlan üzeneteket.

„Milyen hát az az üzenet, amit az emberek tovább akarnak adni?” „Vannak szerencsés emberek, akiknek olyan ötleteik vagy kezdeményezéseik vannak, amelyekkel természetesen leg sok izgalmat és érdeklődést generálnak. Ám még a megszokott, mindennapi termékek is beindíthatják a szóbeszédet, ha valaki megtalálja rá a megfelelő módot. Bármilyen egyszerűnek vagy unalmasnak is tűnik egy termék vagy ötlet, mindig van rá mód, hogy fertőzővé tegyük.” Ebben van némi amerikaiás túlzás. Viszont a kellő mesterségbeli tudással mindig javítható a teljesítmény. Erre való e könyv is.

A kulcskérdés: „Miként alakíthatunk hát ki olyan termékeket, ötleteket és viselkedésformákat, amelyekről beszélnek majd az emberek?”

A kutatása: „Persze hogy néhány dolog sikeres lesz. De miért lesz az? *Mi az a mögöttes emberi viselkedés, ami ezeket a végeredményeket kiváltja?* Nagyon érdekesnek találtam ezeket a kérdéseket, amelyek válaszáért kiáltottak. Úgy döntöttem hát, hogy felkutatom őket.

Az elmúlt tíz évet – legújabbán a Pennsylvániai Egyetem Wharton Üzleti Iskolájának marketingprofesszoraként – ilyen és hasonló kérdések tanulmányozásával töltöttem. *A közreműködő munkatársak hihetetlen sorával többek között az alábbiakat tanulmányoztam:*

- Miért válnak virálissá a The New York Times bizonyos cikkei, illetve a YouTube egyes videóí?
- Miért beszélünk többet bizonyos termékekről?
- Miért terjednek el bizonyos politikai üzenetek?
- Mikor és miért lesznek népszerűek bizonyos keresztnevek, és miért mennek ki a divatból?
- Mikor növeli és mikor csökkenti az eladásokat a negatív publicitás?

Több száz évre visszanyúlóan tanulmányoztuk a keresztneveket, a The New York Times több ezer cikkét és többmilliónyi autót vásárlást vizsgáltunk meg. Több ezer órát töltöttünk azzal, hogy minden elérhető adatot összegyűjtöttünk, rögzítettünk és elemeztünk márkáktól, YouTube-videóktól és városi legendáktól kezdve egészen a termékismertetőikig és a négy szemközti beszélgetésekig. Mindezt pedig azzal a céllal, hogy *megértsük a társas befolyást és azt, hogy bizonyos dolgok mitől válnak népszerűvé.*”

„*A ragályosság hat alapelve:*” „A következőkben azt vizsgálom, hogy mitől válik egy tartalom ragályossá. Amikor 'tartalomról' beszélek, történetekre, hírekre és információkra gondolok, termékekre és ötletekre, üzenetekre és videókra. Mindenre, a helyi rádióállomás adománygyűjtésétől kezdve a gyermekeink felvilágosítására szánt, biztonságos szexet hirdető üzenetekig. A 'ragályos' vagy 'fertőző' alatt az elterjedés valószínűségét értem, azt, hogy valami szóbeszéd és társas befolyás útján emberről emberre terjed. Azt, hogy a fogyasztók, a munkatársak és a választópolgárok beszélnek róla, megosztják egymással vagy utánozzák.”

Receptek: „Kutatásaink során a munkatársainkkal felismertünk néhány közös motívumot vagy jellemzőt a különféle fertőző tartalmak között – ha úgy tetszik, a receptet arra, ami nagyobb valószínűséggel népszerűbbé teszi a termékeket, ötleteket és viselkedésformákat.” Itt két, sikeres példaként bemutatott esetre utal, amelyekben valóban sikerült virális ismertséget teremteni. „Mindkét történet igencsak figyelemreméltó, ezért menőnek tűnik továbbadni. És mindkettő hasznos információt kínál: mindig jól jön, ha jól működő termékről vagy remek fogásokat kínáló étteremről hallunk.” (Itt kulcsfontosságú lélektani tényezőt hoz fel: „menőnek tűnik továbbadni” – ezzel pedig kihasználható, hogy az emberek szeretnek „menők” lenni! Sőt: a hasznos információ továbbadása többszörösen is jó lehet az embernek. Jó érzés segíteni az ismerősöknek, barátoknak; jó esetben még elismerést, netán némi hálát is hozhat; s aki ilyeneket tud, az nyilvánvalóan „menőnek” mutatkozik.

„Több száz fertőző üzenet, termék és ötlet tanulmányozása után észrevettük, hogy gyakran ugyanaz a hat 'alkotóelem' vagy elv fejt ki a hatását. *Ez a hat kulcsfontosságú elv készítet bennünket arra, hogy beszéljünk dolgokról, megosszuk és leutánozzuk azokat.*”

„1. alapelv: *Közösségi valuta (Social currency)*

Milyen benyomást kelt valakiről, ha egy adott termékről vagy ötletéről beszél? A legtöbben inkább értelmesnek akarnak tűnni, semmint ostobának; gazdagnak, nem pedig szegénynek; és menőnek, nem pedig kockának. *Az öltözködésünkhöz és az autónkhoz hasonlóan a beszédtemáink is meghatározzák, hogy mások milyennek látnak bennünket. Ez a közösségi valuta.* A menő dolgok ismerete azt a benyomást kelti, hogy éles eszűek és tájékozottak vagyunk. Így hát, ha azt akarjuk, hogy mások arról beszéljenek, amit mi szeretnénk, olyan üzeneteket kell létrehozunk, amelyek segítenek számukra elérni a kívánt benyomást. Meg kell keresnünk azt, hogy mi a rendkívüli az általunk terjeszteni kívánt dologban, és a bennfentesség érzetét kell keltenünk másokban. Úgy kell kialakítani a stratégiánkat, hogy lehetőséget nyújtsunk másoknak arra, hogy látható státuszszimbólumok birtokába kerüljenek, amiket aztán felmutathatnak a társaik előtt.” Kissé pontosítva: a bennfentességnek nem is az érzete a döntő, hanem hogy az általunk terjeszteni kívánt dolog ismeretének *mutogatásával* a „hírvívóink” bennfentesként tűndöklökhessenek mások előtt. Emlékezzünk: az emberek szeretnek „menőnek” látszani.

„2. alapelv: *Kiváltó impulzusok (Triggers)*

Hogyan emlékeztessünk másokat arra, hogy beszéljenek a termékeinkről és az ötleteinkről? (Sorsdöntő kérdés! Jevtusenکو sorai – 'Nappal ne is gondoldj rám, úgy becsülj. / Nappal minden fonákjára kerül' – itt a visszájára fordulnak: akkor is minél többször jusson eszükbe, hogy arról beszéljenek, amit mi szeretnénk, amikor minden fonákjára kerül, amikor elárasztja őket a zaj. Ehhez kellenek a hatásos emlékeztetők, triggerek – Osman P.) *A kiváltó impulzusok olyan ingerek, amelyek egy adott dologról történő gondolkodásra készítetik az embereket. Olyan termékeket és ötleteket kell terveznünk, amelyek számára a környezet kiváltó impulzusként funkcionál, és új kiváltó impulzusokat kell létrehozunk azáltal, hogy a termékeinket és az ötleteinket az adott környezetben már hangsúlyos jelekhez kapcsoljuk.* Érezhető itt a párhuzam az árujelzőkkel, amelyek rendeltetése, hogy a találkozás velük eszünkbe idézze a mögöttük álló terméket, illetve piaci szereplőt. És akárcsak az utóbbiaknál, nyilvánvalóan a triggerek esetében is meg kell teremteni a kapcsolatot az emberek gondolkodásában – még hatásosabb, ha annak háttérében – a trigger és az általa felidézendő dolog között. Erre (is) szolgál a jó marketingmunka.

Bizonyos érzelmek megosztásra indítanak „3. alapelv: *Érzelem (Emotion)*

Ha valamiben érzelmileg érdekeltek vagyunk, akkor azt megosztjuk. Miként hozhatunk létre olyan üzeneteket és ötleteket, amelyek érzéseket keltenek másokban? A természetszerűleg fertőző tartalom rendszerint valamilyen érzelmet generál. Az iPhone összeturmixelése (egy különösen hatásos reklámban, amelyet Berger példának hoz – Osman P.) meglepő. A potenciális adóemelés dühítő. *Az érzelmet keltő dolgokat gyakrabban osztjuk meg, így hát ahe-*

lyett, hogy a funkcionalitáson lovagolnánk, az érzésekre kell összpontosítanunk. Látni fogjuk azonban, hogy *míg bizonyos érzelmek fokozzák a megosztást, mások csökkenthetik azt, ezért a megfelelő érzelmeket kell generálnunk.* Fel kell szítanunk a tüzet, és néha még a negatív érzelmek is hasznosak lehetnek.” Vigyázat, ragályveszély: már utaltunk rá, hogy az emberek hajlamosak a haragjukat is megosztani, így „kiszellőztetni” a fejükből. Ezt az érzelmet könnyű felkelteni, annál nehezebb viszont megosztásának pusztító következményeit helyrehozni. A párhuzam ismét kézenfekvő: nagy munka felépíteni egy árujelző hatásosságát, lerombolni azt viszont akár pillanatok alatt is lehet.

„4. alapelv: Nyilvánosság (Public)

Látják-e az emberek, amikor mások a termékünket használják vagy számunkra kíváncsi módon viselkednek? A dolgok láthatóvá tételével azok könnyebben leutánozhatókká válnak, és ettől nagyobb valószínűséggel lesznek népszerűek, így hát nyilvánossá, jól láthatóvá kell tennünk a termékeinket és az ötleteinket. *Olyan termékeket és kezdeményezéseket kell kidolgoznunk, amelyek önmagukat reklámozzák, és olyan viselkedési nyomokat hoznak létre, amelyek azután is megmaradnak, hogy az emberek megvásárolták a terméket vagy elfogadták az ötletet.* Ez kissé talán zavarosra sikeredett. A lényeg, hogy a láthatóság nyilvánvalóan a viralitás szükséges, de nem elégséges feltétele. Ezzel az érzékeléssel kerül be mások tudatába a kérdéses dolog létezése, és – számunkra jó esetben – ébred fel az igény, hogy az nekik is kell, s hogy a használattal vagy másként terjesztik annak kedvező hírért. Ebben az összefüggésben a láthatóság révén működnek az említett vektorok.

„5. alapelv: Gyakorlati érték (Practical Value)

Hogyan hozhatunk létre hasznosnak tűnő tartalmat? Szeretünk segíteni egymásnak, ezért *ha meg tudjuk mutatni másoknak, hogy a termékeink vagy az ötleteink révén időt, pénzt takaríthatnak meg, vagy javíthatnak az egészségi állapotukon, [azok majd valószínűleg] megemlítik az ismerőseiknek is.* (Van, aki tényleg szeret segíteni, más pedig ezzel is igyekszik mutatni, milyen *menő* – Osman P.) De tudván, hogy milyen hatalmas mennyiségű információ zúdul mindenkire, *észre kell vetetnünk másokkal az üzenetünket!* Meg kell értetnünk, hogy mitől válik valami különösen jó vétellé, ki kell emelnünk a kínálatunk hihetetlen értékét – pénzügyi vagy más szempontból –, és könnyen továbbadható módon kell becsomagolnunk a tudásunkat és a szakértelmünket.” „Hasznosnak tűnő tartalmat”? Valójában a tartalomnak itt az a rendeltetése, hogy felhívja mások figyelmét annak a dolognak a vonzó használati értékére, amelyet kínálunk, amint azt a következő mondat kifejti. „Hihetetlen”? Bocsásunk meg neki, hiszen amerikai, ám nagyon is őrizkedjünk az ilyen hitelrontó túlzásoktól! És bizony nem a tudásunkat és szakértelmünket kell a továbbítás szárnyaira bízni, mint a pitypang siklóernyős magvait, hanem azokat az információkat, amelyek a kínált dolog hasznosságát hirdetik, s képesek minél ragályosabb terjedésre.

„6. alapelv: Történetek (Stories)

Milyen tágabb narratívába csomagoljuk be az ötletünket? *Az emberek nem csupán megosztják egymással az információt; történeteket mesélnek el.* A trójai faló epikus meséjéhez

hasonlóan, a történetek olyan hajók, amelyek rakományában erkölcsi üzeneteket és tanulságokat is találunk. (Ez a többszörös képzavar gyöngyszeme, és még folytatódik is. A lényeg azért így is érthető – Osman P.) Az információ a céltalan terefere álruhájában utazik, ezért nekünk is meg kell építenünk a magunk trójai falovát, és olyan történetbe kell beágyaznunk a termékeinket és az ötleteinket, amit mások szívesen elmesélnek. De több kell annál, mint hogy egyszerűen elmesélünk egy remek történetet: értékessé kell tennünk a viralitást, az *üzenetünknek a narratíva olyan szerves részévé kell válnia, hogy ne lehessen nélküle elmondani a történetet.* (Korunk felettébb divatos varázsszava a történetmondás. Érdekes gyakorlat: rendre piedesztálra emelünk fogalmakat, hogy univerzális megmentő csodaszerként imádjuk, és reménykedjünk bennük – ami persze könnyebb, mint jól megvalósítani és használatban a javunkra fordítani azok lényegét, ha messze nem is olyan hatásos. Így tettünk a *marketinggel*, a *kooperációval*, az *innovációval*, s mostanság itt a narratíva. A történetelődást (narratíva) mindinkább az üzleti- és a közéletben a meggyőzés egyik igen hatékony, ezért fontos eszközeként emlegetik. Igen tanulságos könyvet írt ennek művészetéről és technikájáról Carmine Gallo: *Storytelling – A történetmesélés ereje* címmel (HVG Könyvek, 2016), amely azt is világossá teszi, hogy az ilyen történetek hatásos megformálása nagy mesterségbeli tudást igényel.

Hat alapelv, hat fejezet: A bevezetőt követően a könyv mondandóját Berger a hat alapelv köré csoportosítja. „Ez a ragályosság hat alapelve. A következő fejezetek az egyes elveket tárgyalják. A *kutatási eredmények és példák valamennyi alapelv esetében megvilágítják a tudományos hátteret, és megmutatják, hogy bizonyos személyek, vállalatok és szervezetek miként alkalmazták az alapelveket a termékeik, az ötleteik és az általuk elérni kívánt viselkedésformák sikeressé tételében.* Tekintsük ezeket az elveket a virális tartalom létrehozásához szükséges hat lépésnek, amelyek sikerre viszik az ötleteinket. Ha az alkotóelemeket beépítjük az üzenetünkbe, termékünkbe vagy ötletünkbe, az nagyobb valószínűséggel terjed el és válik népszerűvé.”

És ismét eljutottunk oda, hogy már csupán néhány sokatmondó szilánkot hozhatunk még elő.

Szóbeszéd, a közösségi valuta – a készítés három módja: „Ahhoz, hogy a vállalatok és a szervezetek szóbeszéd generálására bírassák az embereket, közösségi valutát kell előállítaniuk. Biztosítaniuk kell az emberek számára a lehetőséget, hogy jó színben tűnjenek fel, miközben a termékeiket és az ötleteiket népszerűsítik. Ennek három módja van: a belső figyelemreméltóság, a játékokra jellemző elemek, mechanizmusok használata és a bennfentesség érzetének megteremtése.”

„A *belső figyelemreméltóság*” „A figyelemre méltó dolgok definíció szerint szokatlanok, rendkívüliek vagy észrevételre, odafigyelésre méltóak. Figyelemre méltó lehet valami azért, mert újszerű, meglepő, szélsőséges vagy csupán érdekes. A *figyelemre méltó dolgok legfontosabb aspektusa azonban az, hogy említésre méltóak. Érdemes beszélni róluk. A figyelemre*

méltó dolgok közösségi valutát adnak, mert a róluk beszélőket jelentősebbnek láttatják.” Bizony, ismét arra alapozunk, hogy az emberek, ősi ösztönként is, szeretik magukat kedvező színben feltüntetni.

A terjedés természete: egyre figyelemreméltóbbá válik, mert a továbbadók poentírozzák: „Az egész úgy működik, mint a továbbsuttogós játék: miközben a történet az egyik emberről a másikra száll, bizonyos részletek eltűnnek, mások pedig felerősödnek, és útközben a történet egyre figyelemreméltóbbá válik.”

A hajtóerő: „A belső figyelemreméltóságot úgy találhatjuk meg, ha átgondoljuk, hogy mitől lesz valami érdekes, meglepő vagy újszerű. Képes-e olyasvalamire a termékünk, amit senki nem tartott lehetségesnek róla? Az ötlet vagy téma következményei szélsőséesebbek, mint ahogy azt bárki is el tudta volna képzelni?”

Mesterfogások: „Az egyik módja annak, hogy meglepetést okozzunk, ha megtörjük az emberek által elvárt sémákat.” „Hazai pályánkra” utalva, nagy erőt adhat ebben a téves szakmai előítélet látványos legyőzése, meghaladása.

„A rejtély és az ellentmondás szintén figyelemre méltó.” „Mit teszünk, amikor vitatható rejtéllyel találkozunk? Ösztönösen megkérünk másokat, hogy segítsenek megtalálni a választ.” És máris indulhat a ragály.

„A figyelemreméltósággal kapcsolatban azonban az a legjobb, hogy bármire alkalmazható. Bármely termékben vagy ötletben megtalálhatjuk a figyelemreméltóságot, ha belegondolunk abba, hogy mitől lesz különleges az adott dolog.” Pontosabban, kellő találmányossággal és sok hozzáértéssel megtalálhatjuk, hogyan tegyük a közfigyelem homlokterébe juttatni kívánt dolgot figyelemre méltóvá, még ha az alaphelyzetben többé-kevésbé banális is. Berger egyik kitűnő példája az említett százdolláros szendvics, egy másik hasonló telitalálat pedig egy turmixgépreklám, amelyben az amúgy hétköznapi jószágot azzal teszik kiugróan figyelemreméltóvá, hogy bemutatják: olyan erős és strapabíró, hogy képes üveggolyókat és golflabdákat porrá aprítani. Támpontnak pedig mindig ott a híres „Tom Sawyer-szabály”: Mit fizetsz, ha kimeszelheted a kerítésemet?

Itt el kell engednünk a mondandó fonalát, bízva abban, hogy az eddigiek elegendő kedvet ébresztettek ahhoz, hogy az olvasó maga vegye fel azt.

Már csupán egyetlen tanulságot említünk, amely viszont szerfelett izgalmas: Berger példái, elemzései kitűnően mutatják, hogy ha embereket rá akarunk venni valamire, jelen esetben, hogy játsszák el a hírvívó, a „vektor” szerepét, kellő találmányossággal és hozzáértéssel jól alapozhatunk arra, hogy bizonyos módokon és mértékekben bolondok vagyunk mindahányan. S ha megvan bennünk a bátorság, ennek sokféle mikéntjében olykor magunkra is ismerhetünk.

Dr. Osman Péter

Robert Kegan, Lisa Laskow Lahey: *Immunis a változásra. Hogyan ismerjük fel és győzzük le önmagunk és csapatunk ellenállását?* HVG Könyvek, 2017; ISBN 978 963 304 454 4

Előhang: A legnehezebb ellenfelünk, akivel a legkeservesebb megküzdünk, magunk vagyunk – túl közel áll hozzánk.

Előhang 2: „Mindenki tudja, hogy változni nehéz, de azt már sokkal kevésbé értjük, hogy miért, illetve, hogy mivel könnyíthetnénk meg a saját dolgunkat. Számtalan magyarázat született már arra, miért olyan nehéz véghez vinni a korunk által megkövetelt változásokat, és ezek az érvek, bár egyes esetekben igaznak bizonyulnak, általánosságban mégiscsak gyengék. Talán nem elég sürgető ez a kényszer? Vagy a megfelelő ösztönzés hiányzik? Nem tudjuk biztosan, mit is kellene másként csinálni? Valóban ezek lennének az elsődleges akadályok, amelyek útját állják a változásnak bennünk, a körülöttünk élőkben és a velünk dolgozóknak?”

Ha az emberek azokat a változtatásokat sem képesek véghez vinni, amelyeket nagyon szeretnének, mert az életük múlik rajta, akkor hogyan várhatnánk el a vezetőktől – dolgozozzanak bárhol, bármilyen szinten –, hogy sikeresen támogassák a változás folyamatát (még ha szívügyük is a dolog), amikor a tét és a várható haszon korántsem ekkora? *A napnál is világosabb, hogy új nézőpontból kell megközelítenünk a kérdést: Vajon mi gátolja, és mi segíti elő a bennünk zajló változásokat?*” (Idézetek a könyvből, kiemelések mindenütt a recenzió szerzőjétől.)

Előhang 3: „Ma már a 'kemény' és a 'puha' tudományok szakértői is egyetértenek abban, hogy a szellemi képességeink fejlődésének nem feltétlen kell fiatal felnőttkorban véget érnie. Ám az még nem tisztázott, hogy a lehetőségeink ilyen drámai átértékelése milyen következményeket von maga után.

Létezik egy szinte kimeríthetetlen tudásforrás, amelyről jóformán tudomást sem veszünk: egy vezető (és az ő emberei) bármely életkorban képes(ek) túllépni jelenlegi értelemkeresésük és teremtésük korlátaiban. (Ez a nem igazán sikerült mondat a téves szakmai előítélet leggyőzésének egy új és különösen fontos eredményére utal. Alapvetéseik közt a szerzők is kiadják: az agykutatás legújabb eredményei megdöntötték a korábban uralkodó állítást, hogy felnőtt korra az emberi agy már elveszíti a képességét a rugalmas fejlődésre, a működési módjának, szerveződésének, funkcióinak megváltoztatásával járó tanulásra. Ennek felismerése és kutatása a 'tudásforrás', amelyre itt utalnak, s amely valóban alapvető jelentőségű új távlatokat nyit a fejlődési képességeink terén. *Kimeríthetősége* még messze nem kérdés, hiszen a feltárásának és kiaknázásának az elején járunk – Osman P.)

Az emberi fejlődés alaposabb ismerete nélkül – hogyan zajlik, mi segíti és mi gátolja – a vezetőfejlesztés inkább csak 'vezetőoktatásnak' vagy 'vezetőképzésnek' nevezhető. Az így megszerzett tudás és képesség leginkább olyan, mint az aktuálisan használt operációs rendszerben telepített új program vagy fájl. Tagadhatatlanul hasznos – növeli a rendszer hatékonyságát és rugalmasságát –, de csak arra tudjuk használni, amire a meglévő operációs rendszer szűkös keretein belül lehetőségünk van. A valódi fejlődés magának az operációs rend-

szernek az átalakítását jelenti: tudásalapunk vagy viselkedésformáink kibővítése még kevés hozzá.” „Az emberi fejlődés” itt az egyes emberek fejlődési képességét jelenti az előzőekben jelölt összefüggésben, nem a faj evolúcióját. Kulcsfontosságú viszont itt az „operációs rendszer” hasonlat. Valóban erről szól a mondanivaló.

Mottó: „A megismerés módja akkor válik komplexebbé, amikor az ember már képes meg-
látni azt, amin eddig csak átnézett.” Ez is a mondandó egyik talpköve – kifejtés később.

Erről szól a könyv: „A könyvben szereplő beszámolók és történetek egy valódi fejlődéshez, a szellemi képességek minőségi gyarapodásához vezető utat vázolnak fel, amely révén jelentősen nőnek a kollektíva emberi képességei – és nem attól, hogy új embereket veszünk fel, hanem attól, hogy megújítjuk a már meglévő csapat adottságait.” Idekívánczik, hogy az eredeti alcím sokkal jobban fejezi ki ezt: „Immunitás a változásra – Hogyan győzzük le, és szabaddítsuk fel a képességeket és lehetőségeket magunkban és a szervezetben, amelyet vezetünk.” Miért hagyták le a magyar címből ez utóbbi, nagy jelentőségű hozadékat, ez rejtély. És: „a szervezetben” – a könyv az önfejlesztéssel legalábbis egyenrangú célként kezeli, hogy a vezetők hozzásegítsék szervezeteiket is a változással szembeni immunitásuk legyőzéséhez.

A HVG ajánlójából: „Hogyan és miért akadályozzuk önmagunkat céljaink elérésében? Meddig fejleszthető gondolkodásmódunk rugalmassága? Hogyan segíthetjük az általunk vezetett szervezetben dolgozó tehetségek kibontakozását?

A fejlődés természetét gyakran tévesen értelmezzük. Úgy véljük, hogy azért kell tanulnunk és jobbá válnunk, mert a világ egyre bonyolultabb lesz, nekünk pedig alkalmazkodnunk kell hozzá. Ám az új képességek elsajátítása és a régi szokások elhagyása nem feltétlenül jelenti azt, hogy fejlődünk is, az emberi agy ugyanis sokkal immunisabb a változásra, mint gondolnánk. (Itt pontosabb, a lényeg jobban megragadó lenne az 'agy' helyett elmét mondani. A koponyánkban lakozó, ultrabonyolult kutyünek nem a neurológiai hardverében van a változással szembeni 'immunitás' – magyarán ellenállás – mozgatóereje, hanem az elménkben, a gondolkodásunk tudatos és nem tudatos rétegeiben. A szerzők is egyik példaként hozzák a nagy elhatározást, a fogyókúrát. Nos, egy dolog akarni mindazt a jót, amit a testtömegünk csökkentése hozhat, s a másik, hogy egy-egy ronda, vagy akár csak fárasztó nap után a 'lelkünk' ellenállhatatlanul igényel némi boldogsághormont – amit csokoládé vagy egyéb édesség révén állíthatunk magunknak elő – Osman P.)

Robert Kegan és Lisa Laskow Lahey változásmenedzsment-professzorok szerint egy új kihívás esetén hiába szánjuk el magunkat a változásra, gyakran mégis úgy viselkedünk, mint-ha egyik lábunkkal a gázpedált, a másikkal pedig a féket taposnánk. Ezért óriási szakadék tátong aközött, amit szeretnénk elérni és aközött, amire valójában képesek vagyunk. *Könyvük elméleti és gyakorlati útmutató, amellyel feltárhatjuk, milyen feltételezések és aggodalmak akadályoznak minket, és kitűzhetjük a megfelelő céljainkat. Módszerükkel bármely életkorban komplexebbé tehetjük gondolkodásmódunkat, így valódi változást érhetünk el önmagunkban, csapatunkban és egész vállalatunk, illetve szervezetünk szintjén is.*

Kegan és Lahey több mint huszonöt éve dolgoznak együtt, közös cégük a Minds At Work.” Könyvükben ők elmondják: *ma már évente több ezren vesznek részt a képzéseiken.*

Keganról a Harvard Egyetem honlapja: „Kutatóprofesszor, pszichológus, szakterülete a felnőttkori tanulás, fejlődés, szakmai fejlődés. A felnőttkori folyamatos pszichológiai átalakulás lehetőségét és szükségességét kutatja, a modern élet rejtett követelményei és a felnőttkori képességek közti megfelelést, a tudatosság felnőttkori fejlődését és ennek kihatásait a felnőttkori tanulás támogatására, a szakmai fejlődésre és a felnőttoktatásra.” A honlap innen hosszan sorolja Kegan fontos szakmai pozícióit és tevékenységeit felsőoktatási intézmények irányításában, szakképzésben, szakmai tanácsadásban. Engedéllyel bíró klinikai pszichológusként gyógyító munkát is végez, és széles körben tart előadásokat szakmai és laikus hallgatóságnak. A honlap számos szakmai kitüntetését is felsorolja.

Ugyanott Lahey-ről: „Legutóbb az egyetem Change Leadership Group-jának társigazgatója – ezt a nemzeti programot a Bill and Melinda Gates Alapítvány finanszírozta, s rendeltetése nagyobb belső kapacitás kifejlesztése az ország nyilvános általános és középiskolai körzetei szervezeti feljavításának irányítására. Alapítója és társigazgatója továbbá a Minds At Work tanácsadó csoportnak, amely cégek, kormányzati és nonprofit intézmények felső vezetőivel és teamjeivel dolgozik. Lahey a teljes oktatási spektrumban dolgozott, alap- és középfokú intézményekben és egyetemeken, valamint az utóbbiak vezetésében; szintúgy számos céggel és nonprofit szervezettel.” A honlapon szerepel Kegan két közös könyve is.

Újszerű, alapos gyakorlati teszteléssel igazolt módszert kínálnak: „Teljesen újszerű, ám alapos, gyakorlati tesztelésen átesett módszert kínálunk mindazoknak, akik szeretnének jelentős javulást elérni akár az egyes kollégáiknál, akár egy munkahelyi csoporton belül.”

A három legfontosabb dolog: „A két legfontosabb dolog, amit *feltétlen tudnunk kell arról az emberről, akinek segíteni próbálunk:* Mit akar valójában? Mi olyat tesz, ami megakadályozza e cél elérését? Módszerünk egyik nagy előnye, hogy egy harmadik elemre is fényt derít: Miért ragaszkodik azokhoz a viselkedésformákhoz, amelyek megakadályozzák, hogy megkapja, amit akar?” Ennek felderítésével vastagon meg lehet lepni a páciens.

Kutatási és tapasztalati háttérük: „Szeretnénk betekintést engedni a 'laboratóriumunkba', hogy bemutassuk a felfedezésünket: azt a jelenséget, amelyet a változással szembeni immunitásnak neveztünk el. A mi laborunk nem valamelyik egyetem épületében található, és munka közben nem viselünk fehér köpenyt. *A mi munkánk a nagyvilágban zajlik, valós munkahelyi környezetben, az üzleti szféra, a közigazgatás és az oktatás intézményeiben, szerte az Egyesült Államokban és a világ más országaiban.* És mindenhova bátor vezetők – vezérigazgatók, felső vezetők, bizottsági elnökök, felügyelők – meghívására érkezünk, akik arra kérnek minket, vezessük végig őket és menedzsereiket ezen a több hónapig tartó, újszerű tanulási folyamaton.”

A könyv központi üzenete: „Ennek a könyvnek a központi üzenete, miszerint az emberek igenis képesek megváltozni, egy plusz jelentéstartalommal bővül: *igen, az emberek (még a felnőttek is!) képesek jelentős fejlődésre életük főbb területein, ahol korábban számtalanszor*

nekiveselkedtek a változtatásnak, de mindig kudarcot vallottak; és igen, még a felnőttek is képesek egyre komplexebb mentális rendszereket kialakítani – hasonlóan ahhoz, ahogyan a gyerekkorból a serdülőkorba átlépő fiatalok agya átalakul, és kialakul bennük egy tisztább, felelősebb és kevésbé egocentrikus világfelfogás.”

A célközönsége: „Akik próbáltak már – sikertelenül – változtatni életükön, vagy másoknak segíteni ugyanebben, ezt a könyvet nekik írtuk. Főleg akkor, ha menedzserként, vezetőként, tanácsadóként, edzőként, coachként vagy oktatóként tevékenykednek – és a személyes fejlődés vagy a munkahelyi csapatteljesítmény az egyik legfőbb prioritásuk.”

Referenciáikból: „A könyvből elsajátítható elméletet és gyakorlatot régóta sikerrel alkalmazza, többek között, az egyik európai ország vasúttársasága, az egyik nemzetközi pénzügyi szolgáltató, Amerika egyik legnépszerűbb informatikai cége, az egyik állami gyermekjóléti hivatal vezetősége, számos amerikai oktatási körzet több főfelügyelője és iskolaigazgatója, a világ első számú nemzetközi stratégiai tanácsadó cégének vezetősége, és az USA leggyorsabban növekvő szakszervezete.”

A kiinduló kutatásuk: „Kutató pszichológusként eredetileg azzal foglalkoztunk, hogyan alakul és fejlődik az ember gondolkodása és szellemi komplexitása felnőttkorban. Kegan az új elmélet kidolgozását vállalta, míg Lahey az elmélet tesztelésére és finomhangolására szolgáló kísérleti módszerek és ezek kiértékelési rendszerének kidolgozását. Így kezdtünk neki a munkának, amelynek eredményeként az 1980-as években olyasmire jöttünk rá, ami teljesen magával ragadott minket, és velünk együtt a téma számos elméleti és gyakorlati szakértőjét világszerte – és még azóta is lenyűgöz ez a felfedezés.”

A döntő jelentőségű felismerésük: „Ellentétben azzal a közkeletű – sőt akkoriban tudományosnak számító – véleménnyel, miszerint az agyunk, akárcsak a testünk, a fiatal felnőttkor elmúta után már nem 'fejlődik' tovább, mi azt találtuk, hogy felnőtt kutatási alanyaink közül néhányan a világ megismerésének egészen komplex új sémáit és újszerű módszereit képesek kifejleszteni magukban.” Ez igencsak bonyolult kérdéskör. Laikusként keveset tudunk arról, hol tartott akkor az agykutatás, hogyan vált szét és milyen állásponton volt abban az agy és az elme fejlődési lehetőségeinek kutatása. Tudjuk, a neuroplaszticitás felfedezése előtt az volt a vezető elmélet, hogy felnőtt korban az agyi idegsejtek nem regenerálódnak, s ez kihat az elme működésének neurológiai alapjaira is. Tudjuk, hogy miközben mind többet felfedezünk az agy működéséről, alapvető hiányosságaink vannak a tanulás, az emlékezés neurológiai alapjairól és mikéntjéről. Tragikus és egyben nevetséges, de a legtöbben tanulni sem tudnak azon túl, hogy igyekeznek belapátolni a szükséges ismereteket az elméjükbe, és remélik, hogy képesek lesznek azokat szükség esetén hatékonyan és torzítatlanul lehívni. Ennél többet az iskolák túlnyomó része sem képes adni. Ugyanakkor napi tapasztalat, hogy az ember felnőtt korában is képes tanulni, hiszen folyamatosan ezt tesszük az élet minden területén, olyan éles módozatokban is, mint amikor az ember új szakmát tanul. Ismerjük ugyan a népi bölcsességet, miszerint „öreg kutya már nem tanul új trükköket”, de ennek

hátterében alighanem éppen a változással szembeni ellenállás, az ahhoz szükséges erőfeszítéssel szembeni húzódozás áll. Biztosak lehetünk viszont abban, hogy ez a két kutató nem kockáztatná a szakmai hírnevét azzal, hogy nem helytállóan vázolják fel a tudomány akkori állását, amelyet kutatásukkal sikerült meghaladniuk.

A fejlődés menete: „Noha csak kevesen jutottak el a vizsgálódásaink során feltárt fejlődési mintázatok legmagasabb szintjére, a longitudinális kutatás során (amikor évekig ugyanazokat az embereket vizsgáljuk újra és újra) az így is nyilvánvalóvá vált, hogy *amikor az emberek ténylegesen fejlődtek, akkor a folyamat mindig ugyanabban a sorrendben zajlott le.* Minden új szellemi magaslát fokozatosan döntötte le az előző szint szisztematikus korlátait. (A helyes fogalmazás itt nyilvánvalóan 'az új szellemi magaslát *elérése*', a fokozatosság pedig a megismerésnek és az elfogadásnak a természetes menete – Osman P.) További kutatásokkal végül sikerült bebizonyítani, hogy az egyes minőségi előrelépések eredményeként az alany nemcsak jobban látja a világot és saját magát, de hatékonyabban cselekszik is.” Ez utóbbi természetes hozadéka az előbbieknek.

Kutatásuk célja: előmozdítható-e az emberek fejlődése: „Ugyanakkor azt is láttuk, hogy sokaknál nem alakultak ki új mentális képességek a fiatal felnőttkor után, és ha fejlődtek is, csupán jelentéktelen mértékben. Mivel szívünk mélyén mi mindig is tanárok voltunk (és egyetemi éveinket sem a vezetőképző kurzusokon, hanem a tanári karon töltöttük), ezért szerettük volna megtudni, *vajon van-e valami, amivel támogatni tudnánk gondolkodásmódunk kitágítását, komplexitásának fejlődését.* Tudni akartuk, *vajon az efféle fejlődés csupán a szerencse és a véletlen műve, és a legkevésbé sem múlik rajtunk, vagy lehet valamivel segíteni az embereket abban, hogy fejlődjenek.* Az 1990-es években ez vitt minket egyre előrébb a megkezdett úton, és vezetett el egy újabb felfedezéshez.”

A változással szembeni immunitás felfedezése: „Mi, mondhatni, *először kívülről vizsgáltuk a szellemikomplexitás-fejlődés evolúcióját – az értelemkeresés, a megértés egyes módszereit akartuk felvázolni: azt kutattuk, hogyan alakul ki elménkben egy adott valóságkép, és mi változik meg benne, amikor továbbfejlődünk.* (A vizsgálat itt nyilvánvalóan nem pusztán a valóságkép illetéknént bekövetkező változására irányul, hanem annak változására, hogyan alakul ki a valóságképünk fejlődésünk különböző szintjein. Tagadhatatlan, hogy a szöveget egynémely helyen valamelyest elnagyoltnak érezzük, s olykor ébred némi gyanúnk a fordítás helyessége iránt is – Osman P.) *De ekkor, anélkül, hogy tudatában lettünk volna, sikerült bepillantást nyernünk a folyamat belső dinamikájába, és így sok mindenre fény derült – elsősorban arra, mi az az ún. 'fő indíték', ami miatt a szellemi komplexitás adott szintjén reked az ember. Felfedeztünk egy jelenséget, amelyet 'a változással szembeni immunitásnak' nevezünk el: egy eladdig rejtett erőt, amely – valami egészen briliáns módon – aktívan védekezik a változás ellen, mert csak a meglévő értelemkeresési, megértési sémáinkat szereti, de azt nagyon.*”

Első könyvük erről: „Először a 2001-ben megjelent, *How the Way We Talk Can Change the Way We Work* című könyvünkben ismertettük meg olvasóinkat a változással szembeni immunitás fogalmával. Abban a műben egy látszólag egyszerű folyamatot mutatunk

be – valójában éveken át tartó csiszolgatás, finomítgatás eredményeként –, amely révén az emberek fel tudják tárni azokat a mélyben megbújó motivációkat és hiedelmeket, amelyek meggátolják őket a változások végrehajtásában, akkor is, amikor ezekről a változásokról pontosan tudják, milyen fontosak, és akarják is ezeket (bármilyen legyen is a cél, például a fogyás vagy a bátrabb kommunikáció)."

A két cél: „Nekünk többek közt az vált be, hogy felismertük: az *eredeti célunk* – segíteni az embereknek nagyon konkrét, ám eddig minden gondos tervezésnek és őszinte fogadkozásnak ellenálló fejlődések, változások véghezvitelében – *elválaszthatatlanul kapcsolódik egy másik törekvéshez: abban is segítenünk kell az embereknek, hogy kialakítsanak egy új, a jelenlegi értelemkeresési rendszerük korlátait ledönteni képes rendszert*. Kollégánk, Ronald Heifetz kétféle kihívást különböztet meg, és ezeket – igen sokatmondóan – 'adaptív' és 'technikai' kihívásoknak nevezte el. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy *bizonyos személyes változást igénylő célokhoz – főleg azokhoz, amelyekről tudjuk, hogy muszáj megvalósítanunk, mégsem megy – az kell, hogy mi magunk 'felnöjünk' egy kicsit: vagyis ahhoz, hogy elérjük a célunkat, adaptálódunk kell*." Amint kifejtik, „a technikai kihívásoknál pontosan tudni lehet, hogy azok teljesítéséhez milyen készségek és képességek kellenek. Ha azonban valaki a mai kor és a jövő várható kihívásainak akar megfelelni, akkor az esetek nagy részében, sőt többségében nem elég, ha a már meglévő szellemi képességeit újabb technikai ismeretekkel bővíti. Szembe kell néznie az ún. adaptív kihívásokkal is, és ezt csak úgy lehet teljesíteni, hogy átalakítjuk a gondolkodásmódunkat, ehhez pedig el kell jutnunk a szellemi komplexitás-fejlődés egy magasabb szintjére.”

Segíteni diagnosztizálni is, felülkerekedni is: „Ebből született az elgondolás, hogy *ha fel tudnánk építeni egy olyan, jól működő tanulási környezetet, amely az ellenállás diagnosztizálásán túl inkább az ellenállás legyőzését támogatná, azzal egy csapásra mindkét célunkat elérnénk*. Azt tudtuk, hogy a diagnosztikai módszerünk segített láthatóvá tenni a láthatatlant, amitől – ezt a kutatásaink is bebizonyították – nőtt az emberek szellemi komplexitása, szellemi struktúrájukban a 'szubjektumból' 'objektum', az irányító eszközből irányított eszköz lett. Úgy véltük, be kellene bizonyosodnia, hogy *a konkrét adaptív kihívások teljesítéséhez kulcsfontosságú, hogy az ember képes legyen belépni a saját gondolkodásának világába, és átformálni azt*.”

A teljes cél: *új dolgokra tegyen képessé:* „Úgy véljük, hogy egy adott tanulási környezetet nem elég azzal tesztelnünk, hogy választ ad-e a 'Segít-e nekem abban, hogy elérjem a kitűzött céloimat, és eljussak oda, ahova szeretnék?' típusú kérdésekre. Persze, ha a fenti kérdésre az esetek többségében 'igen' a válasz, az már önmagában elég ahhoz, hogy azt mondhassuk, értékes platformot hoztunk létre. Mi azonban kezdettől fogva a következő kérdésre fókuszáltunk: 'Segít-e a tanulási platform abban is, hogy fejlődjön a szellemi komplexitásom, ami nem csak az adott cél elérésében segít majd, hanem egy egész sor új dologra tesz képessé?' Ha a válasz erre is 'igen', akkor érdemes egy ilyen adaptív fejlesztési módszerbe invesztálni, mert a haszon sokszorosa lesz annak, amit csupán egyetlen célunk elérése hozna.”

A könyv kiindulása három problémakör: „A könyv kiindulási pontja három, igen termékeny problémakör. Ezek egyike épp az a [fentebb említett] szakadék, hogy *noha egyre inkább tudatában vagyunk a változás szükségességének, mégsem tudjuk, mi tart vissza tőle.* Ha mi magunk is hasonlítunk a sok vezetőhöz, akikkel a szerzők elméleteik és gyakorlataik kidolgozásakor együtt dolgoztak, akkor lehet, hogy egy kicsit szkeptikusak vagyunk azzal kapcsolatban, hogy *valójában mennyire tud megváltozni valaki* – önmagunkat is beleértve. Ezzel pedig *el is érkeztünk a második, hasonlóan szerteágazó problémakörhöz.*

Valamennyi ágazat szervezeteiről elmondható, hogy évről évre egyre több kihívással és lehetőséggel kerülnek szembe, ezért rengeteg értékes erőforrást – együttesen sok milliárd dollárt és rendkívül sok munkaidőt – invesztálnak abba, hogy megpróbálják fejleszteni az embereik képességeit. Mégis azt tapasztaltuk, hogy akárhányszor a bizalmába fogadott minket egy vezető, szinte mindig elhangzik tőle a következő mondat – általában egy pohár ital vagy egy jó vacsora mellett: 'Lássuk be! Az emberek nem igazán tudnak megváltozni. Az ember, mire eléri a 30-35 éves kort, már az, aki. Bár talán lehet rajta csiszolni itt-ott, de igazából a legjobb, amit tehetünk, hogy maximálisan kihasználjuk az erősségeit, ami meg nem megy neki, arra felveszünk valaki más.' Érdekes módon tehát, *az igazság az, hogy míg a személyes fejlődés ilyen mértékű és szervezeti szintű támogatásával kifelé optimizmust sugárzunk, addig a lelkünk mélyén nagyon is pesszimistán ítéljük meg az emberek változásra való képességét.*”

Ezért született ez a könyv: „Valami tényleg nem stimmel, és pontosan ezért született meg ez a könyv. Csattanós válaszként mindazoknak, akik vitatják, tényleg meg tud-e változni az ember vagy a szervezeti kultúra.”

Hiteles visszaigazolások: „A változások, amelyekről e könyv lapjain szó esik, nem 'itt-ott elvégzett csiszolgatások', és *bizonyítékként nem önáltató önértékelések szerepelnek, hanem valódi, külső értékelések.* Ezek a sokszor névtelenül kiosztott ítéletek ugyanis az emberek legnagyobb kritikusaiktól származnak: azoktól, akikkel nap mint nap együtt vannak a munkahelyükön és otthon.”

A harmadik problémakör: „De ha meg akarunk felelni a 21. századi változások jelentette kihívásoknak, akkor ideje, hogy megint egy kicsit magasabb szintre emeljük a munkahelyeken zajló egyéni és kollektív tanulást. (A legbutább közhelyek versenyében a 21. századra mint a követelmények és minőségek új, magasabb szintjére történő hivatkozás garantáltan dobogós helyet kapna. Ráadásul fogalmunk sincs, hogy a számos területen exponenciálisan gyorsuló vagy épp váratlan, új pályára vivő változások milyen új követelményeket, működési paradigmákat hoznak e század előrehaladtával. Az viszont kétségtelenül igaz: bármilyen számjegyeket mutasson is a naptár, beszéljünk emberekről vagy szervezetekről, ebben a ronda szép világban csak azoknak van esélyük a talpon maradásra, akik/amelyek megtanulnak adaptálódni a rájuk törő új fejleményekhez, viszonyokhoz, s ehhez meghaladni addigi gondolkodási kereteiket. Ez lesz az egyik legfőbb, szükséges, bár önmagában még messze nem elégséges tényező annak alakulásában, miképp jut valaki a győztesek vacsorájára: az

asztalhoz, vagy az asztalra – Osman P.) Enélkül hiába a sok tréning és önreflexió, *továbbra is képtelenek leszünk a remélt vagy elvárt változtatásokra, mert a tanulásunk a jelenlegi gondolkodásmódunk keretein belül marad majd. És ezzel el is jutottunk a harmadik és egyben utolsó problémakörhöz. A szervezeti tanulás elméletéből hiányzik a felnőttkori fejlődés dimenziója, és ennek még soha nem volt ekkora jelentősége, mint manapság*, amikor a vezetők sorra olyasmire kéri az embereiket, amire azok képtelenek, nincsenek felkészítve, és amire, fejlettségüket tekintve, még nem alkalmasak. A 'vezetőfejlesztés' területe túl sokat foglalkozik a 'vezetés' résszel, és túl keveset a 'fejlesztés' résszel."

A könyv felépítése, tartalma: „A könyv három részből áll. Az I. részben új, az eddigiektől eltérő módon közelítünk a változás mint folyamat megértéséhez. A II. részben *bemutatjuk, hogy a módszerünk hogyan válhat hasznára az egyéneknek, a munkahelyi csapatoknak és az egész szervezetnek.* A III. részben *arra invitáljuk az olvasót, hogy maga is próbálja ki ezt a módszert.*”

„Kiindulásképpen összefoglaljuk, hogy az elmúlt harminc év kutatásainak eredményeként mi mindent tudtunk meg a szellemi komplexitás felnőttkori fejlődéséről, fejlesztéséről, valamint arról, hogy mindez mit jelent a munka világában.” Az utóbbi kétszeresen is kiemelkedően nagy jelentőségű. Az elmúlt harminc évben vált napi, megkerülhetetlen valósággá az emberek számára a munkában az élethosszig tanulás könyörtelen követelménye. Másrészt szinte már nincs is olyan cég, szervezet, amely a megmaradása érdekében ne kényszerülne mind sűrűbb alkalmazkodásra, amelyek pedig erősek akarnak maradni, folyamatosan meg kell tudniuk kapaszkodni a változások, fejlemények élvonalában, a legerősebbekként pedig diktálni, de legalábbis irányítani azokat. Ehhez olyan gárdára van szükségük minden kritikus pozícióban, akik képesek együtt fejlődni a változásokkal, s ehhez rendre fejleszteni gondolkodási kereteiket és rendszerüket is – a szerzők itteni kulcsfogalmával rendre fejleszteni szellemi komplexitásukat az új követelményeknek megfelelően.

„Az 1. fejezetben leteesszük azokat az elméleti és gyakorlati alapokat, amelyekre az azt követő beszámolók és gyakorlati módszerek épülnek. A 2. fejezetben elmeséljük, hogyan ismertük fel azt az addig rejtett jelenséget, amely meggátolja, hogy végigcsináljuk még az őszintén és ténylegesen akart változásokat is – ennek a dinamikának a 'változással szembeni immunitás' nevet adtuk. A 3. fejezetben megismerkedünk két vezetővel – egyikük az üzleti, másikuk az állami szférában dolgozik –, és megtudjuk, ők hogyan és miért építették be a módszerünket a munkájukba, és milyen eredményeket értek el vele.

A II. részben részletes esettanulmányok következnek, amelyekben bemutatjuk, milyen változásokon mennek keresztül az egyének és a szervezetek, amikor felismerik és leküzdik magukban a változással szembeni immunitás tüneteit. Alanyainkat különböző gazdasági területekről választottuk, akik a lehető legkülönbözőbb célokért küzdenek, és a legkülönbözőbb dolgokban akarnak fejlődni. A 4. fejezetben eláruljuk, *mi történik akkor, amikor egy csapat tagjai együtt néznek szembe a saját változással szembeni immunitásukkal; majd az 5. és 6.*

fejezetben végig is követjük két olyan ember történetét, akik úgy döntöttek, legyőzik magukban ezt az immunitást. A 7. fejezetben pedig bemutatjuk a legambiciózusabb célt: milyen az, amikor egy meglévő munkahelyi csapat tagjai egyszerre dolgoznak azon, hogy leküzdjék magukban az immunitást, miközben, ezzel párhuzamosan, a csapatuk teljesítményén is javítani próbálnak.”

Közvetlen megtapasztalás: „A könyv III. részével azt szeretnénk elérni, hogy az olvasó közvetlenül is megtapasztalja a kötet gerincét adó jelenséget, miközben végigvezetjük a saját egyéni és kollektív immunitásának legyőzéséhez vezető úton. A 8. fejezetben sorra vesszük, mi minden kell egy efféle változásfolyamat támogatásához. A 9. és 10. fejezetben lépésről lépésre segítünk felállítani a diagnózist, majd megkezdjük a változással szembeni egyéni immunitás leküzdését. A 11. fejezetben megismerkedünk azokkal az eszközökkel és folyamatokkal, amelyek segítenek az elvégzett munkát átültetni egy csapat vagy szervezet keretein belül végzett tevékenységekbe is.”

Az ebben sikeres vezetők hét tulajdonsága: „Végül a Konklúzióban sorra vesszük, mi az a hét tulajdonság, amely kivétel nélkül megvan minden olyan vezetőben, akinek sikerült az egyéni és kollektív fejlődés termékeny talajává tenni a munkahelyi környezetet.”

„A változás jelentette kihívás újragondolása”: „Mi lesz az, ami az elkövetkező években megkülönbözteti majd a vezetői stílusunkat másokétól? Az, hogy képesek leszünk fejleszteni önmagunkat, az embereinket és a csapatainkat.” Rossz kérdésre rossz válasz! A jó kérdés: Mi lesz az, ami az elkövetkező években megkülönbözteti majd a nyerteseket a vesztesektől? A jó válasz, tanulva e könyvből: az adaptív ön- és csapatfejlesztés magasszintű képessége. Ezt emeli ki a következő idézett rész is.

„Sokkal inkább nyertes pozícióból indulnak azok a vezetők, akiket az érdekel, hogyan tudnák az irányításuk alatt álló munkahelyi környezetet a lehető legtermékenyebb talajjá változtatni, ahol a tehetség felszínre tör és kivirágzik. Ezek a vezetők pedig azt is tudják, mi az, ami elősegíti, és mi az, ami akadályozza ezt.” Az utóbbi ismét kritikus jelentőségű! Szépen, világosan megérthetjük innen, hogyan akadályozza meg gondolkodásunk sötétben bujkáló ellenforradalmár része, hogy tudjunk és merjünk fejlődni. A tehetség tehát sokszor eleve csak szakszerű segítséggel akar felszínre törni, másként elsorvad kételyeink és szorongásaink hálójában – ezt a segítséget adhatják meg a jó vezetők. Nem feltétlenül személyesen, hiszen ezek a szerzők is ezt a segítségnyújtást művelik hivatásszerűen.

A komplexitásnak kell tudnunk megfelelni: „Amikor azt érezzük, hogy a világ ’túlságosan bonyolult’, akkor valójában azzal szembesülünk, hogy a világ komplexitása nincs összhangban azzal a komplexitással, amely jelenleg minket jellemez. Ezen a diszharmoníán alapjában véve csak kétféleképpen lehet segíteni: vagy csökkentjük a világ komplexitását, vagy növeljük a sajátunkat. Az előbbi reménytelen vállalkozás lenne. Az utóbbiról pedig sokáig azt gondolták, hogy felnőttkorban már lehetetlenség. E könyv szerzői mostanra egy emberöltőnyi időt töltöttek a felnőttkori szellemi komplexitás fejlődésének tanulmányozásával. Felismeréseik segítségével jobban megérthetjük önmagunkat, és azokat, akik velünk és

nekünk dolgoznak. Ha sikerül elérnünk ezt a tudatosságot, emberi képességek egészen új távlatai nyílnak meg előttünk.” Ez ködösen hangzik, így nincsen hatása! Mondhatta volna érthetőbben, kis lovag – annál is inkább, mert erről szól a könyv, jelesen arról, hogy *tartósan érvényesülni, sőt talpon maradni is akkor tudunk, ha világunk növekvő és/vagy változó komplexitásához a saját szellemi komplexitásunk fejlesztésével alkalmazkodunk. A szerzők felismerése, mondandójuk kvintesszenciája, hogy erre képesek lehetünk haladottabb életkorban is.*

Mindabban, amiről itt szó van, a laikus számára szét nem szálazhatóan összefonódik az idegrendszer képessége a felnőttkori neurológiai változásra (neuroplaszticitás) és az elme hasonló adottsága. A tudomány korábbi állása az előbbiről, ahogy azt a szerzők is idézik, igencsak egyértelmű volt: „a fiatal felnőttkor lezárulta után az agykapacitásban már nem történnek jelentős változások.” Folytatva szavaikkal: „Persze, ennek az 'egzakt tudománynak' a felkent szakértői azt készséggel elismerték, hogy az idősebb emberek gyakran bölcsőbbek és ügyesebbek, mint a fiatalabbak, de ők ezt az élettapasztalatok javára írták: úgy vélték, ez annak köszönhető, hogy az idősebbek már megtanulták, hogyan lehet többet kihozni ugyanazokból a szellemi képességekből, és itt még véletlenül sem a szellemi képességek minőségi fejlődéséről vagy javulásáról van szó.” A korábbi kutatók iránti minden őszi tisztelet és megbecsülés mellett és a megkövetés kockázata ellenére is megkövetethető a kijelentés: ma úgy látni, hogy az agykutatást a legmodernebb képalkotó technológiák alkalmazása kezdte hatékonyan közelíteni ahhoz, ami már valóban egzakt tudomány. Előttük egyszerűen technikai képtelenség volt ennek a rendkívül – az addigi technikákkal szó szerint felmérhetetlenül – bonyolult és összetett rendszernek a részletes megismerése, működésének a neurológiai folyamatok szerveződését és részleteit is megmutató feltárása. A noninvazív technikák finom felbontásra képtelenek voltak, az invazívak pedig megzavarhatták a vizsgált működést, torzítva az eredményt. Más kérdés, hogy egy talán nem is sokkal későbbi kor hasonlóan fejletlennek találhatja majd a mai új technológiáinkat, s alighanem várnak még nagy meglepetések mind agyunk finomszerkezetének, mind működési módjának megismerésében.

„Aztán eltelt harminc év, és tessék! Az egzakt tudományok mesterei ma már fejlettebb eszközökkel dolgoznak, és az agy már egyáltalán nem olyannek tűnik számukra, mint harminc évvel ezelőtt. Ma már az idegrendszer plaszticitásáról, vagyis a neuronok rugalmasságáról beszélnek, és arról, hogy az agy, csodával határos módon, életünk végéig képes az alkalmazkodásra.” (Részletesen erről: Norman Doidge: *Hogyan gyógyul az agy?* Figyelemre méltó felfedezések és gyógyulások a neuroplaszticitás világából – Park Kiadó, 2016. – L. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2017/1. sz. és Norman Doidge: *A változó agy. Elképesztő történetek az agykutatás élvonalából* – Park Könyvkiadó, 2011. – L. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2011./3. sz.)

Az egyéni fejlődés alakulása – „A szellemi komplexitás három felnőttkori szintje”

„A szocializált elme

- Személyes környezetének elvárásai és meghatározásai formálják.
- Személyiségének kulcsa, hogy ahhoz igazodik és ahhoz hűséges, amivel és akivel azonosulni tud.
- Ez elsősorban az emberi kapcsolataiban és/vagy gondolkodási irányzataiban (eszmében, hiedelmeiben) nyilvánul meg.”

„Az önirányító elme

- Képes kellőképp eltávolodni saját társadalmi környezetétől, és kialakítani egy saját, belső értékrendet, amely már mérlegeli a külső elvárásokat, és megválogatja, melyeknek akar megfelelni, és melyeknek nem.
- Személyisége saját hitrendszeréből és ideológiai/személyes szabályrendszeréből áll össze, illetve abból, hogy képes irányítani önmagát, kiállni önmagáért, korlátokat szabni önmagának, meghúzni és megvédeni a határait önmaga érdekében.”

„Az önátalakító elme

- Képes eltávolodni saját értékrendje vagy világképe korlátaiktól, és kellő távolságból szemlélni azokat; belátni, hogy bizonyos értelemben minden rendszer vagy önszerveződés részleges vagy hiányos; megbarátkozni az ellentmondásokkal és ellentétekkel; valamint együtt élni a többféle rendszerrel ahelyett, hogy a saját világképét erőltetné rá mindenre.
- Személyiségének kulcsa, hogy belső világa konzisztens voltát nem téveszti össze a teljességgel, a hiánytalansággal, és a szélsőségek helyett a sokszínűség felé húz.”

„A szellemi komplexitásnak ez a három, minőségileg eltérő, felnőttkori szintje segít értelmezni, megérteni a világot úgy, hogy közben *mindhárom rendszer alapvetően teljesen másként működik*. Ez bármely munkakörnyezetben tetten érhető, a szervezeti működés akármelyik aspektusát vesszük is górcső alá: *mindenhol megfigyelhetjük, hogy más-más perspektívából mennyire másként látják az emberek ugyanazt a jelenséget* – például az információáramlás kérdését.” Ez adódik az emberi természetből. Tudjuk például, az emberek nagy részénél „a hollét határozza meg a tudatot”, azaz úgy szemlélik a világot, hogy amit érzékelnek, az milyen hatással lehet rájuk – ez pedig függ attól, hogy milyen feltételrendszerben kell érvényesülniük vagy akárcsak (túl)élniük. A „perspektívához” tartozik itt a hozzáállás is. Az emberek valószínűleg túlnyomó része konfliktusminimalizálásra törekszik, legalábbis, ami őket érinti – ők így néznek a világra, így kezelik a változást is. Vannak ugyanakkor adrenalinfüggők, és vannak a sikerre törekvők, akik a konfliktusban a lehetőség ígéretét látják. S ha az ember valamelyest tisztában van önmagával – pl. elolvashatja ezt a könyvet nagyjából tudja, milyen a szellemi adaptív képessége –, akkor ehhez képest érzékeli és értékeli a jelenséget.

„Nyilvánvaló, hogy egy rendszer működésének meghatározó eleme az, ahogyan az információ áramlik, vagy nem áramlik benne – vagyis az, hogy kinek és mit ’küldenek’ az embe-

rek, illetve hogyan fogadják, hogyan kezelik azt, ami hozzájuk érkezik. (A kommunikáció egyik alaptörvénye – amelyet oly gyakran figyelmen kívül hagynak –, hogy sohasem az számít, mit üzenünk, hanem hogy a célközönség mit olvas ki magának abból. Az üzenetnek ezt a transzformációját a célközönség nagyon sok külső és belső paramétere befolyásolja, különösképp a gondolkodásmódja. Karakteres példa erre, hogy ha az üzenetben valamely problémára hívjuk fel a figyelmet, helyzetüktől és gondolkodásmódjuktól függően lesznek, akik ebben fenyegetésre figyelnek fel, s lesznek, akik kiaknázható lehetőségre – Osman P.)

A szervezeti kultúra, a szervezeti magatartás, illetve a szervezeti változások témakörének szakértői gyakran igen ellentmondásos viszonyban állnak ezzel a témával: arról rendkívül sokat tudnak, hogy a rendszerek hogyan hatnak az egyén viselkedésére, de abban megdöbbenően tájékozatlanok, milyen fajsúlyos tényező tud lenni az egyén szellemi komplexitásának szintje, amely alapjaiban határozza meg, hogyan tekint a szervezeti kultúrára vagy a változást hozó kezdeményezésre.”

A szocializált elme sajátos kommunikációja

„Egy szocializált elme jelenléte nagy hatással van például a munkahelyi információáramlás küldő és fogadó oldalára is. Ha én a szellemi komplexitásnak erről a szintjéről szemlélem a világot, akkor *a kommunikációm erősen befolyásolja majd, hogy szerintem a többiek mit akarnak hallani*. Ismerős lehet ez azokból a csoportgondolkodást vizsgáló tanulmányokból, ahol az egyes csapattagok visszatartanak bizonyos információkat, nem osztják meg azt a társaikkal a közös döntéshozatali folyamat során, mert (mint az a kutatás második köréből kiderül) bár tudják, hogy a terv nem fog sikerülni, azt látják, hogy a vezető támogatást vár a résztvevőktől.”

„*A szocializált elme azt is jelentősen befolyásolja, hogy az egyén hogyan fogadja és kezeli a beérkező információkat*. Amikor a számunkra fontos külvilághoz való sikeres alkalmazkodás és igazodás szükséges ahhoz, hogy az én megőrizze koherenciáját, akkor az ember szocializált elméje rendkívül érzékenyvé válik arra, mit tud összeszedni, és minden információ komolyan befolyásolja is. Márpedig a szó szerinti üzenetnél sokszor sokkal több minden is eljut hozzá. Sokszor a végeredmény az odaképzelt, rejtett üzenetek valami zavaros egyvelege lesz, amely ráadásul gyakran nagyobb hatással van a címzettre, mint a szándékolt üzenet. A vezetők sokszor döbbenten és rémülten állnak e jelenséggel szemben, és nem értik, hogy beosztottaik hogyan tudták 'ebből az üzenetből azt kiokoskodni' (vajon az ilyen vezető látt-e már belülről munkahelyi kollektívát? – Osman P.). De mivel a címzett 'jel/zaj detektora' elállítódott, megeshet, hogy ami ténylegesen 'átmegy', az köszönőviszonyban sincs a feladó szándékával.” (Így nem szabad hozzáállni a kommunikációhoz! Ördög csodáját állítódott el a címzett detektora – az mindig kereső üzemmódban van, és igyekszik megtalálni, mi minden segíthet a bejövő üzenetből kihámozni, hogy valójában hogyan érintheti az a címzettet. A feladónak kell ezzel mindig számolnia, és úgy alakítani ki az üzenetét annak

minden metakommunikációs összetevőjével együtt, hogy a címzett minél inkább az értse belőle, amit ő üzeni akart.

Az önirányító elme kommunikációs működése

„Vessük most össze mindezt az önirányító elmével, szintén az információáramlás szempontjából! *Ha én a szellemi komplexitásnak erről a szintjéről szemlélem a világot, akkor az üzenetemet valószínűleg inkább az határozza meg, hogy mi az, amit szerintem a többieknek feltétlen hallaniuk kell, illetve mi az, ami a leginkább elősegíti a tervem vagy a küldetésem megvalósítását.* Akár tudatában vagyok, akár nem, nekem van egy célom, egy tervem, egy álláspontom, egy stratégiám, egy elemzésem, vagyis egy prekonceptióm, és minden kommunikációm ebből fakad.

Az információ fogadásakor is hasonló gondolkodásmóddal találkozunk. Az önirányító elmének van egy szűrője, és megválogatja, hogy ezen mit enged át. Nála elsőbbséget élveznek az általa keresett információk. Ezután következnek azok az információk, amelyekről rögtön látja, hogy a terve, álláspontja vagy gondolkodásmódja szempontjából abszolút relevánsak. Viszont sokkal nehezebben jutnak át a szűrőn azok az információk, amelyeket nem kért, és amelyek nem egyértelműen kapcsolódnak a terveihez. *Könnyen belátható, hogy ezeknek a tulajdonságoknak az eredményeként az önirányító elme bámulatos koncentráloképességgel rendelkezik; különbséget tud tenni a fontos és a sürgős ügyek, tennivalók között, és megvannak az eszközei ahhoz, hogy átvágja magát az állandóan a figyelmét követelő, végeláthatatlan és egyre csak növekvő információrengetegen, és a lehető legjobban tudja kihasználni a rendelkezésére álló, korlátozott időkeretet.* Mindebből arra következtethetünk, hogy az önirányító elme jobb, mint a szocializált elme. De a fenti leírásból látszik, hogy *az eredmény akár katasztrofális is lehet, ha hibás a cél vagy a terv, ha épp néhány kulcsfontosságú elem rostálódik ki a szűrőjén, vagy ha a világ olyan irányba változik, hogy attól az egykor helyesnek vélt keretek elavulttá válnak.*”

Az önátalakító elme

„Az önátalakító elmének is van szűrője, de – ellentétben az önirányító elmével – nincs összehozva vele. Az önátalakító elme képes eltávolodni a saját szűrőjétől, és nem csak használni, hanem kritikusan szemlélni azt. Hogy mégis miért? Mert az önátalakító elme nem kritikátlanul tesz magáévá egy-egy álláspontot, elemzést vagy tervet, hanem szkeptikus is ezekkel szemben. Figyelembe veszi, hogy bármilyen grandiózus is egy terv, törvényszerű, hogy vannak benne hiányosságok. *Tisztában van azzal is, hogy az idő egy pillanatra sem áll meg, a világ is folyton mozgásban van, és aminek ma még van értelme, az holnapra talán értelmét veszti.*

Következésképp az önátalakító elmével rendelkező ember a kommunikációjával nem csupán a terveit és céljait akarja előmozdítani, hanem egyúttal a lehetséges módosításoknak és bővítéseknek is helyet csinál. Üzeneteiben, hasonlóan az önirányító elméjű társához, kérdé-

sek és információkérés is szerepelhetnek; de ilyenkor érdeklődése nem reked meg az adott terv keretei között (vagyis nemcsak olyan információkat kér, amelyek előzetesen rögzített tervét előrébb vihetik), hanem *magát a tervet is kérdés tárgyává teszi. Vagyis olyan információkat is vár, amelyek birtokában ő és csapata megerősítheti, vagy tovább finomíthatja, módosíthatja, vagy kibővítheti az eredeti tervet.* Az információküldés nála nem csupán az előrehaladást célozza; arra is jó lehet, hogy szükség esetén az ember újratervezze az útvonalat vagy módosítsa az úti célt. (Megkockáztatható, hogy az önátalakító elme gazdája egy emelkedett kisebbséghez tartozik. Legalább Voltaire Candide-ja óta tudjuk – ha nem épp a saját kárunkon tanultuk meg –, hogy az emberek nagy hányada ha kéri is, nem szereti a kritikát, főként ha az a tévedéseire, hiányosságaira mutat rá. A bölcs viszont tudja, és képes is aszerint működni, hogy még mindig olcsóbb másoktól előre megtudni, mit rontunk el, mint a kedvezőtlen eredményből jönni rá erre. Egy jó fejlesztőmérnök pl. tudja, hogy az elektronnak mindig igaza van: tökéletesen tudja a fizikát, és mindig aszerint teszi a dolgát. Nem érdemes megvárni, amíg a megépített áramkör mutatja meg, hogy azt bizony elrontottuk – Osman P.)

Az önátalakító elmével rendelkező embernek nagyobb esélye van arra, hogy egyáltalán mérlegelhesen ilyen információkat, mert nagyobb eséllyel kap másoktól ilyen információkat. Hogy miért? Mert az ilyen ember nem csak akkor foglalkozik az információval, amikor az már eljutott hozzá; *tisztában van ugyanis azzal, hogy viselkedésével maga is befolyásolja az információ forrását* – az embereket, akik eldöntik, megosszák-e vele az információt. Az önátalakító elme esetében nem is kérdés, hogy nyugodtan megoszthatnak vele olyan dolgokat is, amelyek esetleg nem tartoznak szorosan a témához, de mégis fontosak lehetnek (vagy épp azzal tartoznak a témához, hogy rámutatnak hibákra, hiányosságokra – Osman P.). Bátran elküldik az információt, mert az önátalakító elmével rendelkező ember megtalálja a módját annak, hogy tudassa: nyitott ezekre is.”

Hogy mindez a folyamatos párharc elménk cselvetéseivel bonyolult? Viszont nem csak nagyon érdekes, hanem felettébb hasznos is megismerni. Jó olvasást!

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

COPYRIGHT FOR ALL – A NEW PUBLICATION OF THE HUNGARIAN INTELLECTUAL PROPERTY OFFICE

István Harkai

Those who show at least a little interest in copyright law will be glad to find the newest textbook in copyright law on the book market. The "Szerzői jog mindenkinek" (Copyright for all) textbook gives a wide overview over the Hungarian, European and international intellectual property and copyright law, from the historical roots to the brand new ECJ decisions.

IMPRESSION PRODUCTS, INC. V. LEXMARK INTERNATIONAL, INC. EXHAUSTION OF THE RIGHTS CONFERRED BY A PATENT AND THE PATENT OWNER'S FREEDOM OF CONTRACT IN THE LEGISLATION OF THE UNITED STATES

Dr Gábor Faludi

The SCOTUS passed a significant certiorari decision in the Lexmark case regarding patent exhaustion. The marketing (sale) by the patentee or with the consent of the patentee by the licensee of the object incorporating the patent precludes the patentee to enforce any patent infringement claims (actio in rem) against the licensee the lawful buyer or any third party. Should the agreement concluded for the marketing (sale) of the product incorporating the patent include any restrictions to resale the object of the sale or any other limitation of the right of the buyer, and should the buyer breach the agreement by not complying with the restriction, merely a contractual claim (actio in personam) can be enforced against the party in breach. As a result of the ruling the patent exhaustion has become international: the marketing by the patentee or by the licensee with the consent of the patentee gives right to the exhaustion of right in the patent

CAPABILITY OF GRAPHIC REPRESENTATION IN THE EUROPEAN UNION'S TRADEMARK LEGISLATION

Borbála Lili Kovács

One of the most important provisions of the new European Union Trademark Regulation entered into force on October 1, 2017, namely the abolition of the requirement of graphical

representation. The study analyzes the past, present and future of this requirement, focusing on the development, significance and role of this requirement in European Union trademark law and also on its relationship with technological and economic development. The study presents the new types of trademarks (among others colour, sound, olfactory, hologram, motion and position marks) in the light of the requirement of graphical representation, problems emerging from the registration of non-conventional trademarks and the chances of their successful registration, along with the relevant European Union case law.

IN THE SERVICE OF CHEMICAL SCIENCE AND TECHNICAL PROGRESS IN HUNGARY – IGNÁC PFEIFER WAS BORN 150 YEARS AGO

Dr Zsuzsanna Tószegi

One of the outstanding personalities of Hungarian chemical sciences, Ignác Pfeifer was a professor of chemistry at the Technical University of Budapest and later the Director of the United Incandescent Lamp and Electrical Co. Research Laboratory. During his scientific work, he was concerned mainly with practical water technology issues, important experiments regarding the sale of Hungarian natural gas, examination of refractory structures, use of illuminating gas, and chemical and physical problems related to incandescent lamps. During three decades, he received seven patents for his inventions, and between 1926 and 1941 he served as chairman of the Hungarian Chemical Society.